

ALBERT RHYS WILLIAMS

A FORRADALMI OROSZORSZÁG EGY AMERIKAI SZEMÉVEL

Kossuth

ALBERT RHYS WILLIAMS

*A forradalmi Oroszország
egy amerikai szemével*

ALBERT RHYS WILLIAMS

*A forradalmi
Oroszország
egy amerikai szemével*

RIPORTOK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1987

A mű eredeti címe:
Through the Russian Revolution
Progress Publishers, Moscow 1967

Fordította:
LUKÁCS KATALIN

A fordítást az eredetivel egybevetette
és szerkesztette:
ZALAI EDVIN

A szerkesztő munkatársa:
CSIBRA JUDIT

ISBN 963 09 2816 7

© Progress Publishers, Moscow, 1967

© Hungarian translation Lukács Katalin, 1987
(4168)

*Gondolatok
az októberi forradalomról*

„Az orosz forradalom a legjelentősebb esemény az iszlám megjelenése óta”, írta H. G. Wells. Nyugati történészek ekképpen próbálták megjelölni e forradalom helyét a történelemben. Walsh washingtoni katolikus professzor szemében az októberi forradalom a legnagyobb jelentőségű esemény a Római Birodalom bukása óta, Harold Laski, a kiváló brit publicista számára pedig „a legkiemelkedőbb esemény Krisztus születése óta”.

A forradalom nagyságához mértén roppant sok a vele foglalkozó könyv is – nemcsak a Szovjetunió nyelvein, hanem száz más nyelven is. Tömegével ontják őket továbbra is a Nyugat nyomdagépei. S mivel az embereket mindig érdekli a kezdet – a kisgyermek születése –, számos könyv az októberi forradalom első napjaival foglalkozik, azokkal a kezdeti nagy, hősi, izgalmas napokkal és hetekkel, amelyek megrengették a világot.

Ezekben a könyvekben terjedelmes és hozzáértő fejtegetéseket találunk a forradalom okairól, a forradalom különböző pártjairól, a forradalom programjairól, a forradalom gazdasági vonatkozásairól, a forradalom vezetőiről és így tovább. A legtöbbjükből azonban egyvalami hiányzik: a forradalom fő tényezője. Rengeteg dolgot találunk bennük az októberi forradalomról – csaknem mindent, kivéve magát a forradalmat. Mert ezekben a könyvekben keveset vagy semmit sem találni a *népről*. Márpedig a nép: a munkások és a parasztok – ez volt a forradalom.

Kísérletet tenni a forradalom leírására és kihagyni a népet, ez, ahogy az angolok mondják, olyan, mintha valaki színre akarná vinni Shakespeare „Hamlet”-jét, de kihagyná belőle magát Hamletet.

1917-ben az egyszerű emberek felhagytak passzivitásukkal és a szín előterébe léptek. Miután félresöpörték egykori urikat és azok csatlósait, a Balti-tenger és a Csendes-óceán között elterülő roppant eurázsiai síkságon élő emberek végre kibontakoztathatták sokáig lap pangó képességeiket és energiáikat.

Éppen rájuk alapozta Lenin Oroszország és a forrada-

lom jövőjét, arra a képességükre, hogy megbirkózzanak a történelem által nekik szánt nagyszerű feladattal. Korlátlan bizalma a nép mélyreható, közvetlen és pontos ismeretén, a népbe vetett hitén alapult.

Nem sokkal azután, hogy 1917 tavaszán Oroszországba érkeztem, jószerencsémre magam is megtanulhattam nagyrabecsülni a nép erejét és bízni benne, és csak természetes, hogy ez a nagyrabecsülés és bizalom a Szovjetunióba tett későbbi utazásaim során tovább mélyült. Tapasztalataimat a néppel való közvetlen érintkezés útján szereztem, – úgy, hogy elvegyültem Petrográd és Nyizsnyij Novgorod gyárainak a munkásai, a lakatnyák katonái közé, és hogy egy Vlagyimir környéki faluban hosszú időt töltöttem együtt Janisevvel, ezzel a bölcs és tiszta szívű bolsevikkal. Ez ébresztett bennem olyan nagy tiszteletet állhatatosságuk, szívóosságuk, képességeik iránt, az új eszmék és ismeretek elsajátítására való készségük, leleményességük iránt –, s mindez meggyőzött majdani sikereikről.

Így a forradalom első pillanatától előnyben voltam a legtöbb úgynevezett Oroszország-szakértővel – újságírókkal, publicistákkal, történészekkel – szemben. Azok bizvást ismerték Oroszország történelmét, a sok párt programjait és a vezetőket, bizvást ismerték a diplomátákat és a külföldi képviselőket. De legtöbbjük nem ismerte igazán a népet. Márpedig, ismétlem, a nép volt a forradalom.

Így aztán ezek az úgynevezett szakértők újra meg újra csak tévedtek a forradalom megítélésében, és egyre annak vereségét, vesztét, bukását jósolgatták.

Miután a szovjetek októberben magukhoz ragadták a hatalmat, ezek a szakértők azt hajtogatták: „Egy hétig ha tarthatják magukat, legfeljebb egy vagy két hónapig!” Én azonban, ismerve a szovjet népet, meggyőződéssel vallottam, hogy a szovjetek egyre nagyobb mértékben kormányzatuk köré gyűjtik majd a tömegeket. Ahogyan megragadták a hatalmat, meg is tartják – gyökereket vernek.

Amikor elindították az első ötéves tervet, külföldön gúnyolódva azt mondták, hogy ez valamely „statisztikus álma”, „csillagászati számokkal dolgozó program”. De akik igazán ismerték a szovjet népet, bizakodva kijelentették: bármilyen nagyszabásúak is a tervek, a szovjet nép megbirkózik velük, és az álom valóra válik.

Amikor a nácik 200 hadosztálya, a Nyugaton aratott győzelmektől megmámorosodva, a hatalom csúcspontján 1941 júniusának ama végzetes napján átlépte a szovjet határt, azok az úgynevezett szakértők magabiztosan kinyilatkoztatták, hogy a nácik szétvagdalják a Vörös Hadsereget, akár a kés a vaját, s hogy három-négy hét múlva horogkeresztes zászló leng majd a Kreml tornyaiban. De mi, akik ismertük a szovjet népet, világosabban láttunk. Június 24-én a TASZSZ hírügynökség felkérésére hosszú táviratban kifejeztem azt a meggyőződésemet, hogy a szovjet nép ereje felülkerekedik majd és eljön az idő, amikor a sarlós-kalapácsos vörös zászló ott lengedezik majd a berlini Reichstag fölött.

A szovjet nép minden válságban nagyszerűen megbirkózott a vele szemben támasztott követelményekkel.

Nem azt akarom mondani, hogy mindenki odaadó híve volt a forradalomnak és kész volt meghalni érte. Akadt ott munkakerülő, elégedetlenkedő, karrierista, sőt áruló is bőven. De a nép elsőprő többsége, és alighanem minden tettekre kész, életerős, harcképes ember a forradalom bátor, hűséges építője és védelmezője volt.

Ha talán nem egyesült is bennük minden polgári erény, a forradalomban elengedhetetlen tulajdonságok megvoltak bennük: az állhatatosság, a szívósság, a kitartás, az ügy iránti odaadás, az áldozatkészség, az új eszmék, új ismeretek iránti nyitottság. S ezekhez hozzá kell vennünk még egy tulajdonságot, amely általában nem számít forradalminak, szabadságharcosokra jellemzőnek. Ez pedig a türelem.

Sajnálatos módon a forradalom szellemének, látványos, viharos, felkavaró eseményeinek bűvöletében sokszor bizony megfeledkezünk csendes, prózai, fáradal-

mas oldalairól. Látványának is nagyszerű jelenetek a Szmolnijnál és roham a Téli Palota ellen – közben odakint éjszakáról éjszakára véget nem érő, sivár, sötét, unalmas és örömtelen órákat virrasztanak át a Petrográd utcáin őrt álló rosszul öltözött munkások; Lenin a júliusi felkelés¹ után egy szénakazalban rejtőzik vagy finnországi száműzetésben várakozik; bolsevik vezetők a börtönben ücsörögnek.

Az októberi napok után az embereknek azt kellett tapasztalniuk, hogy a tüzelő- és a kenyérfejadagok egyre kisebbednek, s hogy az ígért jólét, amelyet a forradalomnak kellett volna meghoznia, hónapról hónapra kitolódik. A türelem megannyi próbatétele: hideg, éhség, vér, veríték, könnyek – ez volt az 1917-es forradalmárok osztályrésze. Ám minden baj ellenére nem kell sajnálnunk őket. Ők maguk bizonyosan nem sajnálták magukat. Igen sokukat, mint Volodarszkijt is, mélységes elégedettséggel, lelkesedéssel és örömmel töltötte el a forradalom. „Csak aki megélt egy forradalmat, ismeri annak nagyszerűségét”, mondta Krupszkaja.²

Amikor az orosz népről írok, voltaképpen mindvégig Leninről írok. Lelki alkatban és természetben csaknem teljesen azonos a kettő. Lenin ugyanis megtestesítője volt az oroszok kimagasló emberi tulajdonságainak és jellemvonásainak: az elnyomottakkal való együttérzésnek, az elnyomókkal szembeni gyűlöletnek és haragnak, az igazság szenvedélyes keresésének; őbenne érték el ezek a legfelső fokot, és őt magát gényiusszá emelték. A „gényiusz” szót alkalmazta rá szinte minden külföldi, aki közelebbi érintkezésbe került vele és érezte személyiségének kisugárzását.

Ebben a tekintetben az amerikaiak közül kiemelkedett Raymond Robins, ez a művelt és gazdag ember, aki vagyonát alaszakai aranyásóként szerezte.

A Leninnel folytatott hosszú beszélgetések, a vele való érintkezés hatására Robinsban olyan nagy tisztelet fejlődött ki iránta, hogy miután visszatért Amerikába, nagy floridai birtokán egy örökzöld tölgyet ültetett, s ezt

Lenin-fának keresztelte el. S ahogyan nőtt a tölgy, úgy nőtt az évek során Robins nagyrabecsülése és csodálata Lenin iránt. Vallásos ember lévén vasárnaponként a birtokán istentiszteletet tartott barátai és a munkások – fehérek és színesbőrűek – számára. S bárhogyan kezdte is istentiszteleteit, majdnem mindig azzal fejezte be őket, hogy ékes szavakkal adózott Lenin bölcsességének és géniuszának. Ezeket a prédikációkat és beszédeket szerencsére feljegyezték.

Könyveim első vázlatait Vlagyivosztok közelében, az Aranyszarv-öböl egyik szigetén írtam. Ott vesztegeltem, mert a japánok nem adták meg az átutazó vízumot. Aztán Vlagyivosztokot váratlanul elfoglalták az intervenciósök; ellenforradalmárok törtek be szobámba, s odavesztek a kézirataim. És hogy ebben a zűrzavarban életben maradtam, azt barátoknak köszönhetem, akik éjszakára menedéket adtak.

Az amerikai konzul segítségemre volt Vlagyivosztokból való elutazásomban.

Egy évvel később (újra otthon Amerikában), John Reed kis nyaralójában, a Hudson folyó fölé emelkedő erdős dombokon, fogtam hozzá újra könyveim írásához. Heveny isiászban szenvedtem akkor, Jack pedig, az orvos szerepére vállalkozva, forró vasalóval kúrálta fájó hátamat és lábszáramat. Elpusztíthatatlan humorával felkiáltott: „Ha ezt Lenin látná!”

Amerika legnagyobb városaiban előadásokat tartottam és vitákat rendeztem a forradalomról, s közben befejeztem a könyveimet; ezeket sok nyelvre lefordították, s a legnagyobb példányszámot furcsamód Japánban érték el. Néhány nyilvánvaló tévedés kiigazításától eltekintve könyveim most ugyanúgy jelennek meg, ahogyan megírtam őket, amikor a forradalom emléke még friss és eleven volt bennem.

1922-es oroszországi utamra magammal vittem a könyveket. Semmiből sem állt volna odaadnom őket Vlagyimir Iljicsnek, aki akkor Gorkiban pihent. De valami furcsa bátortalanság és félelem attól, hogy beteg-

sége alatt talán zavarnám, visszatartott ettől. Odaadhatam volna ugyan a könyveket Krupszkajának is, hiszen ismertem; minden bizonnyal felolvasott volna neki belőlük, s így megtudhattam volna, mi a véleménye róluk. Ezért sokszor sajnálom, hogy ezt nem tettem meg.

Ám amikor 1959 júliusában ellátogattam Gorkiba és szakavatott vezetőnőnk végigvitt a villa helyiségein, Lenin emeleti dolgozószobáját is megtekintettük. És ott, a védőborítóban, üveg mögött őrzött rengeteg könyv és brosúra között felfedeztem „Lenin, az ember és műve” című könyvemnek egy vászonkötésű példányát is. Nagy meglepetés volt ez, és nagy öröm. Vlagyimir Iljics tehát, túlságosan is korai halála előtt, mégiscsak belelapozhatott könyvembe.

A parkon áthaladva eljutottunk Lenin egyik kedvenc helyéhez, a fehéroszlopos kerti lugashoz, ahonnan az erdős völgyön át ellátni egészen a faluig. Azon a padon, amelyen Lenin oly gyakran elüldögélt, hirtelen eszembe jutott, amit november 8-ra virradó éjszaka a Szmolnijban mondott – a század legnagyobb horderejű, korszakos jelentőségű kitétele. Tomboló tapsvihárban a dobogóra lépett, egy kézmozdulattal csendet kért és így szólt: „Elytársak! Most hozzá kell fognunk a szocializmus építéséhez!”³

Egyszerűen, tárgyilagosan állapította meg ezt, és a feszült hangulatú gyűlésen abban a pillanatban csak kevesen fogták fel e szavak teljes horderejét. De a mellettem ülő John Reed, aki mindig érzékenyen reagált a döntő jelentőségű és drámai dolgokra, sebtiben a jegyzetfüzetébe firkantotta és vastagon aláhúzta, amit Lenin mondott. Jól látta, hogy ebben a kitételben elegendő dinamit rejlik ahhoz, hogy megrengesse a világot, és hozzátehetjük: meg is rengeti mind a mai napig.

Ez azt fejezte ki, hogy a szocialista rend, amelyért nemzedékek fáradoztak és harcoltak, amelyért életüket áldozták, ezentúl a népek célja lesz a Föld egyhatod részén.

Roppant vállalkozás ez mindenkor, minden ország-

ban. Az elmaradott, háború dúlta Oroszországban a vakmerőség netovábbja volt. Mindenfelé éheztek és fagyoskodtak, tombolt a tifusz és szabotázs; a hadsereg bomlásnak indult; a németek támadásba lendültek; a közlekedés megbénult; az üzemek leálltak. De mindennek ellenére és ezernyi más nehézséggel dacolva, az újonnan alakult kormány még döntőbb, még grandiózussabb feladatra vállalkozott: egy új társadalom felépítésére teljesen új alapokon.

Milyen nagyszerű, hogy e káosz közepette Lenin és a szovjetek olyan teljes odaadással és fenntartás nélkül elkötelezték magukat a békére, az általános igazságságra és bőségre épülő társadalom mellett.

S legalább olyan nagyszerű az is, hogy a szovjethatalom az azóta eltelt években mindvégig állhatatosan teljesítette vállalt kötelezettségét. A legtöbb forradalom és nagy mozgalom idővel kimerül és elveszti lendületét; s ahogyan megfakulnak lobogóikon a jelszavak, maguk is kihunynak az új nemzedék szívében és agyában.

Az októberi forradalom viszont, dacolva minden megpróbáltatással és áldozattal, kompromisszumokra csábító kísértésekkel, szembeszállva munkakerülőkkel, szabotőrökkel és renegátokkal, soha meg nem ingott a kitűzött célhoz: a kommunizmus felépítéséhez vivő úton.

Minden jólét és kényelem ellenére a légkör a Szovjetunióban ma sem tér el különösebben annak az első októbernek a hősies, izgalmas légkörétől. Ez továbbra is október – új módszerekkel, eszközökkel és stratégiával, de lényegében ugyanazokkal az érzelmekkel és ugyanazzal a lelkesedéssel, mint 1917-ben. És a szovjet néppel, amely a világ összes népeinek békéjét ma éppúgy programja első pontjává teszi meg, mint Lenin a forradalom első napjaiban. Lenyűgöző beszámolókkal a különböző frontszakaszokon – az acéliparban, a villamosításban, az állattenyésztésben, a művelődés terén – aratott győzelmekről, ahogy annak idején a Gyenyikin- és a Kolcsakfrontról érkeztek. A roppant kiterjedésű országnak

mindazokkal az erőforrásaival, amelyeket a hatalmas Kommunista Párt vezetésével ugyanannak a célnak a nevében mozgósítanak, amely mellett e párt már abban az első októberben elkötelezte magát: a békére, az igazságosságra és a bőségre épülő társadalom létrehozása, a kommunizmus felépítése nevében.

Egyetlen különbség mégis van a mai és az akkori viszonyok között, mégpedig egy igen nagy különbség.

Akkor az eljövendő kommunista társadalomnak valamilyen nyers vázlata sem létezett még. Reménység volt és törekvés, amelyben a beláthatatlan távoli jövő sejlett fel.

Ma ez nagyon reális és kézzelfogható valóság. Alapjai már szilárdan és mélyen beépültek a szocialista struktúrába. Körvonalait világosan látja már szemünk.

*Lenin, az ember,
és műve*

V. I. Lenin

Bevezetés

Az első vaci történetek Leninről

A világ igen keveset tud arról a férfiúról, aki két éve Oroszország első embere. A londoni „Times” szerint ez Lenin zárkózottságának, hozzáférhetetlenségének tudható be. „Ha az átlagangol Lenint vörös inges, magas szárú csizmába öltözött kalózvezérnek képzei, erről elsősorban ő maga tehet.”

Aligha. Lenin ezért egyáltalában nem hibáztatható. Tetemes része van ebben a blokádnak és a brit cenzúrának. Tökéletesen elvágták Oroszországot a világ többi részétől. Ezt a cenzúrát még az Associated Press sem tudta áttörni, amely forradalmi szimpátiákkal ugyan sohasem volt vádolható, mégis olyan mérsékelt tudósításokat közölt, amelyek nagy részét a britek az amerikai népre nézve veszedelmesnek minősítették. A britek veszélyesnek tartottak minden olyan tény, amely kedvező fényt vetett a szovjet kormányra vagy vezetőjére.

Így Leninre vonatkozó tények helyett a párizsi, londoni, stockholmi és koppenhágai „különtudósítók” agyszüleményeit és legendáit kapta a nagyközönség.

Az egyik reggeli tudósítás szerint például Lenin csak nagy nehezen menekült meg ellenségei elől oly módon, hogy Szibériában kiugrott egy páncélvonatból, egy délutáni tudósítás pedig azt írta, hogy Lenin vasra verve egy moszkvai börtön cellájában ül, ahová a félelmetes Trockij záratta be. A harmadik tudósító, még ezeken a hátborzongató híreken is igyekezőn túltenni, leírta, amint Lenin egy Barcelonában kikötő spanyol gőzhajó hídján ereszkedik le aktatáskával a kezében, jó hangulatban. Egyénileg a tudósítók igen nagy leleménnyel tettek tanúságot, ám együttesen, összjáték híján, nem értek célt. Túlságosan sokat bizonyítottak. Néhány óra leforgása alatt Szibériából Moszkvában, majd Spanyolországban teremni, ez alighanem több, mint amennyire

ember képes. Lenint rágalalmazói a mindenütt-jelenvalóság képességével ruházták fel.

Korábban is felruházták már egy másik isteni tulajdonsággal: mindenhatósággal. Azt állították ugyanis, hogy Lenin a klikkjével megszervezte a szovjeteket, segítségükkel megmételyezte tizenötmillió katona agyát és felbomlasztotta a hadsereget. Kicsiny csoportja azután megdöntötte az ideiglenes kormányt és az orránál fogva vezetett egy 180 milliós népet, egészen Breszt-Litovszkig, ahol rákényszerítette a békeszerződés aláírására.⁴ Ennyi mindenre egyetlen ember sem képes, ez emberfeletti tett.

Emellett úgy tűnt fel, hogy a mindentudás képességével is meg van áldva. Világosan utaltak erre az egyik olyan csoportnak szánalmas sirámai, amely vonakodott részt venni a herceg-szigeti konferencián⁵: „Nem szabad Leninnel találkozunk. Ezek a bolsevikok furfangos csibészek. Mindent tudnak politikáról és közgazdaságról, és túlbeszélhetnek bennünket.”

Végül Lenin még halhatatlan is. Számtalanszor híre járta már, hogy agyonlőtték, mégis él. Ha hívei egyszer be akarnák bizonyítani, hogy Lenin isten volt, az utóbbi két év újságjaiban éppen elegendő anyagot találnának ehhez.

A hivatali korlátoltság Sisson-dokumentumok néven ismertté vált mesterművének⁶ közreadásával a mi kormányunk is hozzájárult ahhoz, hogy Lenint még sűrűbb köd lengje körül. Eszeveszett próbálkozás volt ez annak a bebizonyítására, hogy a junkerek legnagyobb ellensége, az az ember, aki az imperializmus elleni harcában sohasem torpant meg, valójában a junkerek és az imperializmus fő támogatója, a német császár felbérelt ügynöke.

Aztán jöttek azok a mesék, amelyek Lenint az emberiség előtt burzsoá vérre szomjazó, az emberi szenvedések iránt érzéketlen szörnyetegként állították pellengérre. Egyfelől leírták, amint az éhhalál szélén álló oroszok késsel vetik rá magukat az utcán kímuló lovakra vagy

kutyákra és széthurcolják a még párolgó húst. Másfelől meg Lenint úgy festették le, mint a Kremlben ülő holmi mongol önkényurat, aki kínai zsoldosai körében ázsiai pompában él és csak gyümölcsre naponta több mint kétezer rubelt költ.

Amikor a blokádon is lassacskán átszivárgott már az igazság, az efféle mesék még a hiszékeny közönség számára is túlon túl fantasztikusaknak bizonyultak; fel kellett hagyni velük.

De térjünk most át e fantázia szülte Lenin-történetektől ennek a kötetnek a hiányosságaira. Könyvem befejezetlen. Nem lép fel azzal az igénnyel, hogy teljes képet nyújtson Leninről és művéről. Ez csak történelmi távlatban lehetséges, de egyelőre Lenin még csinálja a történelmet. Mindamellett remélem, hogy az emberről és művéről festett vázlatos képem sem lesz érdektelen és jelentéktelen.

A könyv a cselekvő Lenint mutatja be, kemény munka közben, a forradalom forgatagában. Számot ad arról a benyomásról, amelyet három külföldre tett, akik közeli kapcsolatba kerültek vele. Nagy előnyben vagyunk mindenki mással szemben, aki Leninről írt. A fent említett fajtához tartozó szerzők legtöbbje soha nem beszélt Leninnel, soha nem hallotta, soha nem látta, de még csak ezer mérföldnyire sem közelítette meg soha. Történeteiket jobbára mendemondákból, fantazmagóriákból és merő kiagyalásokból szőtték.

Ami engem illet, mint amerikai szocialista kerültem Leninhez. Egy vonaton utaztam vele, ugyanarról az emelvényről beszéltünk és két hónapig együtt laktunk a moszkvai Nacional szállóban. Ebben a kötetben több olyan találkozásunkról adok számot, amelyre a forradalom idején került sor.

Tíz hónap Leninnel

Lenin ifjú tanítványai

Lenint első ízben nem testi valóságában, hanem öt fiatal orosz munkás gondolatai és érzései révén ismertem meg. Ezek az emberek az emigránsoknak ahhoz a nagy tömegéhez tartoztak, amely 1917 nyarán visszaözönlött Petrográdba.

Bennünket, amerikaiakat vonzott energiájuk, intelligenciájuk és angol nyelvtudásuk. Hamarosan közölték velünk, hogy bolsevikok. „Igazán nem úgy festenek” – vélte az egyik amerikai. Sokáig el sem akarta hinni. A képek, amelyeket az újságban látott, hosszú szakállú, tudatlan, érzéketlen gazfickóknak ábrázolták a bolsevikokat. Ezek az emberek viszont borotvált képűek voltak, udvariasak, vidámak, kedvesek és élénkek. Nem féltek a felelősségtől, nem féltek a haláltól, és ami különösen meglepő volt Oroszországban, nem féltek a munkától. És bolsevikok voltak.

Voszkov New Yorkból jött, ahol az ácsok és asztalosok szakszervezetének 1008. számú szervezetét vezette. Janisev lakatos volt, egy falusi lelkész fia, testén viselte a világ legkülönbözőbb tájain végzett bánya- és gyári munka nyomait. Neibuts, egy iparos, mindig nagy halom könyvet cipelt magával, és minden új felfedezésén fellelkesült. Volodarszkij, aki éjjel-nappal úgy dolgozott, mint egy gályarab, néhány héttel meggyilkolása előtt ezt mondta nekem: „Ugyan már! Tegyük fel, hogy elcsípnek! Ebben az utóbbi hat hónapban több örömöm volt a munkában, mint normális körülmények között öt embernek egy egész életén át.” Peters, egy művezető, akit később a sajtóban véres zsarnoknak állítottak be, azt állítva róla, hogy halálos ítéleteket írt alá, amíg csak az ujjai fogni bírták a tollat, gyakran vágyakozott Angliában otthagytott rózsakertje és Nyekraszov versei után.

Ezek az emberek szép nyugodtan azt bizonygatták

nekünk, hogy szellem és jellem dolgában Lenin nemcsak a bolsevikok vezetője, hanem mindenkié Oroszországban, Európában és az egész világon.

Nekünk, akik naponta azt olvastuk az újságokban, hogy Lenin német ügynök, akik naponta hallottuk, amint a burzsoázia mint gazembert, árulót és örültet gyalázza, ez csakugyan különös lecke volt. Fantasztikusnak, igazán fanatikusnak hangzott. Pedig ezek az emberek nem voltak sem buták, sem szentimentálisak. A világban való kóborlás kiverte ezt belőlük. És nem tartoztak a hőskultusznak hódolók közé sem. A bolsevik mozgalom elemi erejű és szenvedélyes, de egyben tudományos és realista, és nem egyeztethető össze semmiféle hőskultusszal. És mégis, itt volt ez az öt bolsevik, aki azt állította, hogy van egy kiemelkedően becsületes és ritka értelmi képességű orosz, akinek Nyikolaj Lenin a neve, s most illegalitásban él, mert az ideiglenes kormány elűldözte.

Minél többször találkoztunk ezekkel a lelkes fiatalokkal, annál inkább vágytunk már megismerkedni azzal az emberrel, akit tanítómesterüknek mondtak. Vajon elvisznek-e bennünket a bűvőhelyére?

– Várjanak egy kicsit – hárították ezt el nevetve –, még lesz alkalmuk megismerkedni vele.

Türelmetlenül vártunk egész nyáron át, 1917 késő őszeig, és figyeltük, hogyan gyengül napról napra a Kerenszkij-kormány. November 7-én aztán a bolsevikok ezt holttá nyilvánították és kikiáltották az Oroszországi Szovjetköztársaságot, Leninnel a kormány élén.

Az első benyomások Leninről

Miközben éneklő munkások és katonák izgatott, forradalmának győzelmétől megittasult tömege ott tolongott a Szmolnij nagytermében, miközben az „Aurora” ágyúí meghirdették a régi rend halálát és az újnak a megszületését, Lenin higgadtan a szónoki emelvény felé indult,

és az elnök bejelentette: „Lenin elvtárs szól most a kongresszushoz.”⁷

Feszűlten vártuk, vajon megfelel-e annak a képnek, amelyet magunkban alkottunk róla, de a sajtóasztalnál levő helyünkről eleinte nemigen lehetett látni. Hangos kiáltások, éljenzés, füttyszó és lábdobogás közepette haladt végig a dobogón; a zaj akkor csapott a tetőfokára, amikor az alig harminc lábnyira levő szónoki emelvényre lépett. Most már jól láttuk, és lelkesedésünk lelohadt.

Csaknem az ellenkezője volt annak, amit elképzeltünk. Magas termetű, impozáns jelenségre számítottunk, ehelyett alacsony, zömök embert láttunk. Szakálla, haja borzas, gondozatlan.

Miután lecsendesítette a tapsvihart, így szólt: „Elvtársak, most hozzáfogunk a szocialista állam létrehozásához.” Ezután egy higgadt, tárgyilagos beszéd következett. Hangja inkább érdes és száraz, mintsem magával ragadó. Hüvelykujjait mellénye karnyílásaiba helyezve, előre-hátra himbálózott a sarkán. Egy óra hosszat hallgattuk, és egyre csak azt vártuk, mikor tűnik majd elő az a mágneses erő, amely oly lenyűgöző hatással volt azokra a fiatal, szabad, bátor szellemű emberekre. De hiába.

Csalódottak voltunk. A bolsevikok lendületükkel és merészségükkel megragadták képzeletünket; ugyanezt vártuk a vezetőjüktől. Arra számítottunk, hogy e párt vezető egyénisége mindezeknek a tulajdonságoknak a megtestesítőjeként, az egész mozgalom foglalataként, valamiféle szuperbolsevikként lép elénk. Ehelyett inkább úgy festett, mint valami mensevik, ráadásul kis termetű mensevik.

„Ha egy kicsit kiöltözne, valamelyik francia kisváros polgármesterének vagy bankárának hihetné az ember”, suttopta Julius West angol tudósító.

„Csakugyan, meglehetősen kicsire nőtt egy ekkora feladathoz”, mormogott kísérője.

Tudtuk, mekkora terhet vállaltak magukra a bolsevi-

kok. Vajon megbirkóznak-e vele? Vezetőjük első látásra nem valami erős ember benyomását keltette.

Ennyit hát az első benyomásról. És mégis, hat hónappal e kedvezőtlen első értékelés után Voszkov, Peters, Volodarszkij és Janisev táborában találtam magamat, akik azt vallották, hogy Európa első embere és államférfia Nyikolaj Lenin.

Lenin vasfegyelmet visz az állam életébe

November 9-én engedélyt kértem arra, hogy elkísérhessem a vörös gárdistákat, akik valamennyi úton csak úgy özönlöttek ki a városból, hogy felvegyék a harcot a kozákokkal és az ellenforradalmárokkal. Bemutattam igazolásaimat, amelyeken ott szerepelt Hillquit és Huysmans aláírása. Úgy véltem, ezek igazán imponáló igazolások. Lenin azonban más véleményen volt. Mint ha csak valamilyen jótékonyági egylettől származnának, lakonikus „nem”-mel visszaadta őket.

Jelentéktelen eset, de arra utalt, hogy a proletárok tanácsaiba új, szigorúbb szellem költözött. Addig a tömegek saját vesztükre túlzott előzékenységet és jóindulatot tanúsítottak. Lenin fegyelmet követelt. Tudta, hogy csak keménység és szigor mentheti meg a forradalmat, amelyet éhínség, invázió és reakció fenyegetett. Ezért a bolsevikok könyörtelenül és habozás nélkül érvényt szereztek intézkedéseiknek, miközben ellenségeik a szidalmak egész arzenáljának a bevetésével rájuk vetették magukat. A burzsoázia számára Lenin volt a vasöklű zsarnok. Abban az időben nem Lenin kormányelnöknek nevezték, hanem „zsarnok Lenin”-nek, „diktátor Lenin”-nek. A jobboldali szocialisták pedig azt állították, hogy II. Miklós, a Romanov-cár helyébe új cár lépett, Nyikolaj Lenin, és gúnyosan azt kiáltozták: „Éljen új cárunk, III. Miklós!”

Örömmel kaptak fel egy mulatságos esetet, amely egy

parasztemberrel történt meg. Azon az éjszakán, miután a parasztküldöttek szovjetje támogatásáról biztosította az új szovjet kormányt, emelkedő hangulatú ünnepséget rendeztek a Szmolnij termeiben. Eladdig az értelmiség szólt a falu nevében; most úgy kívánták, hogy maga a falu szóljon a saját nevében. Egy parasztgúnyát viselő öregember lépett a szónoki emelvényre. Fehér szakállán áttetszett rózsás arcszíne. Szeme ragyogott, amikor falusias kiejtéssel megszólalt:

– Továrisi, milyen boldog voltam ma este, amikor lobogó zászlókkal és zeneszóval bejöttünk ide. Nem a földön jártam, szinte lebegtem. A sötét népből jöttem, egy sötét faluban élek. Ti hoztátok el nekünk a fényt. De nem mindent értünk, ezért elküldtek engem ide, hogy megtudjam, mi is van. Bennünket, továrisi, mind nagy boldogsággal tölt el a csodálatos változás. A régi időkben a csinovnyikok nagyon keményen bántak velünk és vertek bennünket. Most nagyon udvariasak. A régi időkben a palotákat csak kívülről nézhettük, most mindenütt be is mehetünk. A régi időkben csak beszéltünk a cárról, de most azt mondták nekünk, továrisi, hogy holnap kezét is rázhatunk magával Lenin cárral. Isten adjon hosszú életet neki!

A hallgatóság tovább nem bírt magával. Az öreg paraszt döbbsen a harsogó nevetéstől és a tapstól, visszaült a helyére. Ám másnap bemutatták Leninnek, s később a parasztok képviselőjében ott volt Breszt-Litovszkban.

Ezekben a kaotikus hetekben vasakaratra és vasideg-zetre volt szükség. Minden igazgatási szervben szigorú rendet és fegyelmet vezettek be. Érezhető volt, hogyan erősödik a dolgozók erkölce, hogyan kovácsolódnak eggyé a szovjet gépezet laza részei. Ha most a szovjethatalom akcióba lépett, például kezébe ragadva a bankrendszert, keményen és hatékonyan lecsapott. Lenin tudta, hol van szükség sürgős cselekvésre, de azt is tudta, mikor helyénvaló a megfontoltság. Munkások

egy csoportja felkereste Lenint és megkérdezte, nem rendelhetné-e el üzemük államosítását.

– Hogyne – szólt Lenin, és kezébe vett egy űrlapot. – Az én dolgom itt igen egyszerű. Mindössze fognom kell ezt az űrlapot, ebben a rovatban fel kell tüntetnem az üzem nevét, azután itt alá kell írnom, ott meg a népbiztosnak. – A munkások nagyon meg voltak elégedve és úgy találták, hogy ez „remek”.

– De mielőtt ezt megtenném – folytatta Lenin –, fel kell tennem néhány kérdést. Először is, tudják-e, honnan szerzi be üzemük a nyersanyagot? – Zavartan beismerték, hogy nem tudják.

– Értenek a könyveléshez? – folytatta Lenin. – És van valamilyen módszerük a termelés fenntartására?

A munkások azt válaszolták, hogy sajnos nem sokat tudnak ezekről a jelentéktelen dolgokról.

– Végül pedig, elvtársak – mondta Lenin –, megkérdezném, találtak-e már piacot, ahol eladhatják termékeiket?

A válasz ismét nemleges volt.

– Hát akkor, elvtársak – szólt Lenin –, nem gondolják, hogy korai még átvenniük az üzemet? Menjenek haza és foglalkozzanak ezekkel a dolgokkal. Nehéznek fogják találni; sok hibát követnek majd el, de megtanulják. Aztán jöjjenek vissza néhány hónap múlva, és akkor talán államosíthatjuk a maguk üzemet.

Vasfegyelem Lenin magánéletében

Ugyanazt a vasfegyelmet, amelyet Lenin a társadalom életében bevezetett, a saját életében is megtartotta. Scsi és borscs, fekete kenyér, tea és kása, ez volt a Szmolnijban akkor a koszt. És Leninnek, a feleségének és a nővérének sem volt gazdagabb az étrendje. Napi tizenkét-tizenöt órát álltak a forradalmárok a posztjukon. Lenin rendes munkanapja tizennyolc-húsz órát tartott. Saját kezűleg sok száz levelet írt. Annyira elmerült a

munkájában, hogy minden más meghalt számára, még saját létszükségleteiről is megfeledkezett. Ha beszélgett valakivel, a felesége megragadta az alkalmat, odavitt neki egy csésze teát és így szólt: „Tessék, ne felejtse el meginni”. A teában sokszor nem volt cukor, mert Lenin ugyanazt a fejadagot kapta, mint bárki más. A katonák és futárok vaspriccseken aludtak a nagy, sivár, kaszárnnyára emlékeztető szobákban. Ugyanígy aludt Lenin és a felesége is. Kimerülten vetették magukat kemény fekhelyükre, sokszor le sem vetkőztek, készen arra, hogy szükség esetén nyomban felkeljenek. Lenin nem holmi aszketikus indítékokból vállalta ezeket a nélkülözéseket; egyszerűen gyakorolta a kommunizmus legelső alapelvét.

Az egyik ilyen elv úgy szólt, hogy egyetlen kommunista tisztségviselő fizetése sem lehet magasabb, mint bármely átlagmunkásé. Havi 600 rubelben állapították meg a felső határát. Később ez emelkedett. Oroszország kormányfőjének a fizetése ma sem haladja meg a havi 200 dollárt.

A Nacional szállóban laktam, amikor Lenin odaköltözött egy emeleti szobába. Az új szovjethatalom első teendője ott az volt, hogy megszüntette a választékos és költséges étrendeket. Az étkezések sok fogását kettőre redukálták. Az ember vagy levest és húst, vagy levest és kását rendelhetett. És mindenki csak ezt kaphatta, lett legyen vezető komisszár vagy konyhai kukta, mert a kommunista hitvallás kimondja, hogy: „Ne egyék kalácsot senki, amíg nem ehét kenyeret mindenki.” Voltak napok, amikor kenyérből is igen kevés jutott a népnek. Ám mindenki pontosan ugyanannyit kapott, mint Lenin. Olykor egyáltalán nem volt kenyér. Ezeken a napokon Lenin sem evett kenyeret.

Amikor Lenin az ellene elkövetett merénylet utáni napokban a halállal küzdött, az orvosok a rendes élelmszerjegyre nem kapható ételeket írtak elő számára, amelyeket csak a piacon, spekulánsoknál lehetett beszerezni. Barátai minden kérlelése ellenére sem volt hajlan-

dó elfogadni semmi olyasmit, ami nem tartozott a rendes fejadaghoz.

Később, amikor már lábadozott, felesége és nővére megtalálta a módját, hogy valamennyire feljavítsa ételmezését. Megfigyelték, hogy a kenyerét egy fiókban tartja, s amikor nem volt a szobájában, besurrantak és egy-egy szeletet odacsúsztattak a többihez. Amikor Lenin, munkájába merülve, kivett egy szeletet és megette, nem vette észre, hogy ott több van, mint a rendes fejadag.

Egy levélben, amelyet Európa és Amerika munkásaihoz intézett Lenin, azokról a szenvedésekről, az éhségnek azokról a gyötrelmeiről írt, amelyekre a munkástömegeket „az antant katonai beavatkozása kárhóztatja”⁸. Ám ugyanezeket a szenvedéseket állta ki Lenin is, azokkal a munkástömegekkel együtt, amelyekről írt.

Lenint azzal vádolták, hogy kockázatos játékot űz egy nagy nemzet életével, hogy semmivel sem törődve, Oroszország beteg testén próbálja ki kommunista tételeit. Azt már nem merte senki a szemére vetni, hogy nem hisz eléggé ezekben a tételekben. Nemcsak Oroszországon, hanem önmagán is kipróbálta őket. Kész volt arra, hogy bevegye saját orvosságát. Más távolról hódolattal adózni a kommunista tanoknak. De egészen más a helyszínen elviselni, ahogy Lenin tette, a kommunizmus bevezetésével együtt járó nélkülözéseket és viszonytagságokat.

Nem szeretném egy kommunista állam kibontakozását csupa sötét színnel lefesteni. A művészet és az opera Oroszország legsötétebb napjaiban is virágzott. A romantikának is megvolt a maga szerepe, még a forradalmi színpad főszereplőit is magával ragadta. Meghökkenünk, amikor egy napon arról értesültünk, hogy a sokoldalú Alekszandra Kollontaj Dibenko tengerészhez ment feleségül. Dibenkót később megrótták, amiért a fronton, Narvánál, amikor a németek támadásba lendültek, elrendelte a visszavonulást. Büntetésképpen felmentették funkciójából és kizárták a pártból, Lenin egyetértésével és természetesen Kollontaj nagy bánatára.

Amikor éppen a kritikus helyzetben beszéltem Kollontajjal, felvetettem, hogy hát Lenin is csak ember, és lehetséges, hogy a hatalom mérge az ő ereibe is behatolt és dölyfössé tette. „Bármennyire elkeseredtem is most – válaszolta az asszony –, eszembe sem jutna, hogy egyetlen cselekedetét is személyes indítéknak tulajdonítsam. Az elvtársak közül, akik tíz éve dolgoznak együtt Leninnel, egyikben sem merült fel soha, hogy akár csak egy mákszemnyi önzés is lehet benne.”

A kommunista gyakorlat a szovjethatalom köré tömöríti a népet

A burzsoá sajtó természetesen mindennek az ellenkezőjét látta Leninben: valóságos sátánnak, önző, kapzsi szörnyetegnek festette le. Am a hazugságok e szövevényéből is lassan kirajzolódott az igazi Lenin. S amikor Oroszországban elterjedt a híre, hogy Lenin és társai is beérik ugyanazzal, ami a népnek jut, a tömegek körük tömörültek.

Az uráli bányásznak, aki hajlamos arra, hogy morogjon szükös fejadagja miatt, az lebeg a szeme előtt, hogy mindenki egyformán részesedik a közösből, legyen az élelem és ruha vagy lakás. Akkor hát miért morogjon falatnyi fekete kenyere miatt? Hiszen Leniné is csak akkora, mint az övé. Az éhség sajgó kinjához így nem társul már az igazságtalanság kínzó érzése.

A parasztasszony, aki a Volga felől süvítő jeges szélben didereg, keveset tud arról az emberről, aki a cár helyébe lépett. De azt hallotta, hogy az ő szobája is gyakran fűtetlen. És most, bár szenved a hidegtől, nem szenved az élet egyenlőtlenségeitől.

A nyizsnijbeli mozdonyvezető, aki a fizetési borítékjában levő 600 rubelt siralmasan kevésnek találja családjának eltartásához, elkeseredik. De aztán eszébe jut, hogy az az ember a Kremlben sem kap többet. S ez segíti abban, hogy túltegye magát haragján.

A szövetséges ágyúk pergőtüzében küzdő szovjet katonája tudja, hogy Lenin is a tűzvonalban van, bár a hátsószobában él. Hiszen a veszélyt, mint Oroszországban mindent, szocializálták. Senki sincs védve ellene. A hátsószobában meggyilkolt vagy megsebesített szovjet vezetők százalékaránya meghaladta a fronton elesett vagy megsebesült katonákét. Urickijt, Volodarszkijt és tucatnyi meg tucatnyi más orvul meggyilkoltak, és Lenin testét is két orgyilkos golyó érte. A vöröskatonája szemében ezért Lenin nem a csata zajától távol maradó valaki, hanem harcostárs, aki osztozik a hadjárat veszélyeiben és megpróbáltatásaiban.

Az oroszországi amerikai misszió Bullitt-féle jelentésében ezt olvashatjuk:

„Lenint manapság szinte prófétának tartják. Arcképe, többnyire Karl Marxé mellett, mindenütt ott lóg a falon. Amikor felkerestem Lenint a Kremlben, várnom kellett néhány percig, amíg szobájából nem távozott egy parasztküldöttség. Azt hallották falujukban, hogy Lenin elvtárs éhezik; így aztán több száz mérföldnyit utaztak, hogy falujuk ajándékaiként nyolcszáz pud gabonát adjanak át Leninnek. Előttük egy másik parasztküldöttség járt ott, mert azt hallották, hogy Lenin fűtetlen szobában dolgozik. Hoztak hát egy kályhát és három hónapra tűzifát. Lenin az egyetlen vezető, aki ilyen ajándékokat kap; s ő mindezt a közös alapba továbbítja.”

A jólétben és az inségben való osztozkodás az összetartozás kötelékével fűzte össze a kormányfőt és a legszegényebb parasztot, biztosította a szovjet vezetőknek a nép egyre növekvő támogatását.

A kommunista gyakorlat képessé teszi Lenint a nép érverésének kitapintására

S mivel a kommunista vezetők a néppel ilyen szoros kapcsolatban éltek, ismerték bűját-baját.

Leninnek nem kellett bizottságot kiküldenie, hogy a

nép gondolatai és érzelmei felől tudakolódjon. Akinek magának nincs elegendő ennivalója, nem tűnődik azon, vajon milyen lehet az éhes ember lelkiállapota. Tudja azt jól. Lenin, aki a néppel együtt éhezett és fázott, úgy érzett, mint a nép, osztozott gondolataiban és hangot adott kívánságainak.

Mármost pontosan így kíván működni a kommunista párt: mint műszer, amely közvetlenül visszatükrözi a tömegek gondolatait, és mint szócső, amely ezeket világosan megfogalmazza.

A kommunisták ezt mondják: „Nem mi hoztuk létre a szovjetekeket. A nép életéből fakadtak. Nem agyaltunk ki valamiféle programot, hogy aztán a népre rákényszerítsük. Ellenkezőleg, éppen a népből merítettük a programunkat. A nép követeléseai így hangzottak: »A földet a parasztoknak!«, »A gyárakat a munkásoknak!«, »Békét az egész világnak!« Mi zászlóinkra írtuk ezeket a jelszavakat, és ezekkel szereztük meg a hatalmat. Erőnk abban rejlik, hogy értjük a népet. Sőt valójában értenünk sem kell, hiszen mi magunk vagyunk a nép.” Ez bizonyosan áll a legalsó vezetőkre, akik a Petrográdban megismert öt ifjú kommunistához hasonlóan hús voltak a nép húsából és vér a véréből.

De értelmiségiek, mint Lenin, hogyan szólhatnak a nép szíve szerint? Hogyan érthetik meg, mi megy végbe a tömegek szívében és agyában? A válasz: képtelenek erre. Ez bizonyos. De éppoly bizonyos, miként ezt Tolsztoj bebizonyította, hogy az, aki a nép életét éli, közelebb kerül hozzá, mint az, aki távol tartja magát annak harcaitól. Lenin tehát nagy fölényben volt ellenfeleivel szemben. Nem kellett találgatnia, hogyan gondolkodik és érez az uráli bányász, a volgai paraszt vagy a szovjet katona. Ismerte őket, legalábbis valamennyire. Hiszen tapasztalataik az ő tapasztalatai is voltak. S míg ellenfelei a sötétben tapogatóztak, Lenin annak az embernek a biztonságával tört előre, aki ismeri a talajt, amelyen jár.

Az a mód, ahogyan a szovjet vezetők a kommuniz-

must a gyakorlatba átültetik, az egyik olyan számottevő tényező, amellyel a szovjet kormány köré gyűjtik az erőket. Oroszország határain túl figyelmen kívül hagyták vagy lebecsülték ezt a tényt. Lenin azonban nem becsülte le. Lényegesnek tartotta a szovjetrendszer szempontjából. Az események sodrában is időt szakított arra, hogy „Állam és forradalom” című művében leírja a kommunista gyakorlatot, mint azt az igaz utat, amelyen proletár államférfinak haladnia kell. Nehéz út ez, és csak kevesen vállalják.

Lenin a nyilvánosság előtt

Bár túlterhelve, éjjel-nappal dolgozott, Lenin sűrűn megjelent szónoki emelvényen; tömören és elevenen diagnosztizálta a kialakult helyzetet, előírta az orvoslás módjait és mozgósította hallgatóit ezek alkalmazására. Megfigyelők sokszor csodálkoztak, mekkora lelkesedést váltottak ki Lenin beszédei a műveletlen osztály körében. Folyékonyan és gyorsan beszélt, rengeteg tényt sorolt fel, s beszédei általában éppoly kevésbé voltak színesek és romantikusak, mint egész megjelenése az emelvényen. Lankadatlan figyelmet követeltek és éppen az ellenkezőjét alkották Kerenszkij beszédeinek. Kerenszkij romantikus jelenség volt, kiváló szónok, azzal a készséggel és szenvedéllyel, amely, így gondolná az ember, bizonyosan magával ragadja „a tudatlan és írni-olvasni sem tudó oroszokat”. Pedig nem tudta őket magával ragadni. Egy újabb orosz visszásság. A tömegek meghallgatták e ragyogó szónok lángoló szavait és remek körmondait. Aztán hátat fordítottak neki és Lenin mellé álltak, a tudós, a logikának, a megfontolt gondolatoknak és az akadémikus kifejezőmódnak az embere mellé.

Lenin a dialektika és a polémia mestere, a vitában szinte bosszantóan higgadt. És a vita az igazi eleme. Olgin azt mondta: „Lenin nem válaszol ellenfelének,

hanem ízekre szedi. Éles, mint a borotva. Az agya megdöbrentő intenzitással dolgozik. A felhozott érvek minden hiányosságára felfigyel, visszautasítja az elfogadhatatlan premisszákat és kimutatja, milyen abszurd következtetések vonhatók le belőlük. Ugyanakkor gúnyos; kicsúfolja ellenfelét. Kiméretlenül ostorozza. Érezteti vele, hogy tudatlan ember, ostoba fajankó, elbizakodott senki. Az embert magával sodorja logikájának ereje, lenyűgözi intellektuális szenvedélye.”

Lenin beszél

Olykor egy cseppnyi humorral vagy csípős megjegyzésekkel lazít érvelésének szigorán: „Kamkov elvtárs aggályos kérdései eszembe juttatnak egy közmondást: »Egy bolond több kérdést tud feltenni, mint amennyit tíz bölcs megválaszolni képes.«” Vagy amikor Radek, a bolsevik újságíró, egyszer így szólt Leninhez: „Ha akadna Petrográdban ötszáz derék ember, börtönbe csuknánk magát”, Lenin nyugodtan ezt válaszolta: „Néhány elvtárs csakugyan börtönbe kerülhet, de ha józanul számol, belátja, valószínűbb, hogy én küldöm börtönbe magát, mint maga engem.” Előfordult, hogy valamilyen hétköznapi eseménnyel illusztrálta az új rendet, egy öreg parasztasszony esetével például, aki tűzifát szed a földesúr erdejében, s akinek az új rendszerben a puskás ember a védelmezője, nem pedig az üldözője.

A szenvedések hatására és az események nyomására mintha az a tűz és szenvedély, amely ebben az emberben lobogott, kitört volna megszokott medréből. Egy megfigyelő nemrég elmondta, hogy egy nagygyűlésen Lenin kissé akadozva és nehézkesen kezdte beszédét, de mielőtt lendületbe jött, világosabban beszélt. Szavai folyékonyan gördültek, élénken beszélt, kevés külső erőfeszítéssel, de növekvő belső izgalommal, s ez egyre hatásosabbá vált. „Egyfajta belülről szabályozott pátoz járta át a lelkét. Sokat gesztikulált és folyvást tett néhány lépést előre, majd hátra. Láthatóan mély és szabálytalan ráncok jelentek meg a homlokán, az intenzív gondolkodás, a szinte gyötrelmes szellemi erőfeszítés jeleként.” Lenin elsődlegesen az értelmet, nem pedig az érzelmeket vette célba. Hallgatósága reagálásán mégis lemérhető volt a tiszta intellektualitás érzelmi hatása.

Csak egyszer voltam tanúja annak, hogy nem talált célba. A Mihály lovardában történt, decemberben, amikor az új Vörös Hadsereg első alakulatai a frontra indultak. Lobogó fáklyák világították meg a tágas belső teret, s ebben a megvilágításban különös őskori szörnyeknek tündek fel a hosszú sorokban álló páncélkocsik. A hatalmas arénát elárasztották az újoncok, s mint sötét árnyak

rátelepedtek a kocsikra; fegyverzetük szegényes volt, ám forradalmi hevük annál izzóbb. Hogy felmelegedjenek, táncoltak és a lábukkal doboltak, s hogy megőrizték jókedvüket, forradalmi himnuszait és falusi népdalait énekelték.

Hangos kiáltozás jelezte Lenin érkezését. Fellépett az egyik nagy kocsira és beszélni kezdett.⁹ A sokaság a félhomályban feltekintett rá és figyelmesen hallgatta. De szavainak gyújtó hatása elmaradt. A beszéd végén felhangzó taps meg sem közelítette a megszokott ovációt. Aznapi beszéde túlságosan hétköznapi volt, semhogy megfeleljen a halálba induló emberek kedélyállapotának. A gondolatok túlságosan általánosak voltak, a kifejezés mód sablonos. Volt ennek a bágyadtságnak éppen elegendő oka: túlhajszoltság, gondok. De a tényen ez mit sem változtat: Lenin egy jelentős alkalommal jelentéktelen beszédet mondott. És ezek a munkások megérezték ezt. Az orosz proletárok nem elvakult bálványimádók. Korábbi érdemeket és tekintélyt nem sokáig lehet kamatoztatni, miként azt a forradalom „nagyapja” és „nagyanyja”¹⁰ a saját bőrén tapasztalhatta. Aki az adott helyzetben nem mutatkozott hőroznak, nem számíthatott a hőrozt megillető tetszésre sem.

Amikor Lenin lezállt a kocsirol, Podvojszkij bejelentette:

– Egy amerikai elvtárs szol most hozzátok.

A tömeg hegyezte a fület, én pedig felmászta az irdatlan kocsi ra.

– Jól van – mondta Lenin –, ön angolul beszél, s engedelmevel, én tolmácsolnék.

– Nem, oroszul beszélek – feleltem valami rámtört vakmerőség sugallatára.

Lenin csillogó szemmel figyelt engem, mintha valamilyen jó mulatságra számítana. És ez nem is váratott magára sokáig. Miután felhasználtam az előregyártott mondatok első sorozatát, amelyet mindig készenlétben tartottam, megakadtam és nem tudtam folytatni. Nehezemre esett újra belelendülni. Bármít követ is el egy

külföldi a nyelvükkel, az oroszok mindig udvariasak és könyörületesek. Méltányolják az újonc erőfeszítéseit, ha már tudását nem méltányolhatják. Így aztán a beszéde-met hosszú tapsok szakították meg, s így újra meg újra lélegzethez jutottam, hogy újabb szavakat gyűjtsek a következő rövid előretöréshez. El akartam mondani nekik, hogy nagy válság esetén magam is szívesen beállnék a Vörös Hadsereg soraiba. Ismét megakadtam, kerestem a megfelelő szót. Lenin felpillantott és megkérdezte:

- Melyik szó nem jut eszébe?
- Bevonulni – feleltem.
- Vsztupity – súgta.

Valahányszor ezután megakadtam, Lenin odavetette nekem a megfelelő szót, én elkaptam és továbbadtam a hallgatóságnak, persze amerikai akcentusommal színezve. Ez, meg az a tény, hogy hús-vér mivoltomban ott álltam, mint tapintható jelképe annak az internacionalizmusnak, amelyről oly sokat hallottak, harsogó nevetést és viharos tapsot váltott ki. Ebbe Lenin is szívből bekapcsolódott.

– Akárhogy van is, kezdetnek ez már valami az orosz nyelvben – mondta. – De kitartóan folytatnia kell. Önnek pedig – fordult Bessie Beattyhez – szintén meg kell tanulnia oroszul. Újsághirdetés útján keressen valakit kölcsönös leckeadásra. Aztán olvasson, írjon és beszéljen csak oroszul. Ne társalogjon amerikaiakkal, abból amúgy sincs semmi haszna – tette hozzá tréfásan. – Ha legközelebb találkozunk, levizsgáztatom.

Lenin állandó veszélyben élt

Kis híján úgy történt, hogy nem lesz „legközelebb”. Amikor a kocsi, amelyben Lenin ült, kifordult a lovardából, három lövés dördült el és három golyó csapódott a kocsiba; az egyik megsebesítette Plattent, a svájci küldöttet, aki Lenin mellett ült. Egy orgyilkos valame-

lyik mellékutcából merényletet kísérelt meg, de elvétette a lövést.

A bolsevik vezetők természetesen állandó életveszélyben voltak. A burzsoá összeesküvők figyelme persze elsősorban Leninre irányult. Az ő örökösen tevékeny agyában, mondták, születtek meg a burzsoázia vesztére törő tervek. „Csak egyetlen golyót, hogy megállítsa ezt az agyat!” Így fohászkodtak nap mint nap az ellenforradalmárok házi oltáraik előtt.

Az egyik ilyen moszkvai házban mindig pazarló vendégszeretettel fogadtak bennünket. A nagy asztal, amelyen ott gőzölgött a szamovár, roskadásig meg volt rakva gyümölcssel és dióval, mogyoróval, zavarba ejtően sokféle hidegtállal, és azzal, amit Arthur Ransome „édes-ségnek” nevezett – ez volt a gyengéje. A háziaknak a háború igen szépen jövedelmezett. Spekuláció minden területen, árucsempészség Németországba, üzérkedés kicsiben és nagyban – ez jól felvitte ennek a családnak a dolgát. Most meg egyszerre a sötétből előbukkantak a bolsevikok, és megrengetik erődjük alapjait. Véget akarnak vetni a háborúnak, nem lehet beszélni velük. Vad, hibbant fickók! Mindennek véget akarnak vetni, a spekulációnak, az üzérkedésnek, mindennek! Nincs más választás, mint megálljt parancsolni nekik. Fel kell akasztani, agyon kell lőni őket! Mindenekelőtt Lenint.

– Most azonnal egymillió rubelt fizetnék annak, aki megöli Lenint – jelentette ki komoran ez az ifjú felkapzkodott moszkvai spekuláns –, és holnapra további tizenkilenc embert tudnék felhajtani, akik mind ugyancsak egy-egy milliót adnának erre.

Megkérdeztük bolsevik ötösünket, vajon Lenin tudja-e, milyen veszély fenyegeti.

– Nagyon jól tudja – válaszolták. – De nem törődik vele. Általában nem sokat törődik magával. Nekünk is ez volt a tapasztalatunk.

Egy vidéki úriember lelki nyugalomával járkált az aknákkal és vermekkel teli utakon. Válságokat, amelyek tépték az emberek idegeit és kétségbe ejtették őket,

hűvösen és higgadtan fogadott. Sorra zátonyra futottak az ellenforradalmárok és a külföldi imperialisták Lenin meggyilkolására forralt tervei. De 1918. augusztus utolsó napján az összeesküvők csaknem elérték céljukat.

Lenin beszédet mondott a Michelson-gyár 15 000 munkása előtt.¹¹ Amikor visszatért a kocsijához, egy fiatal nő futott oda hozzá egy papírlappal, mintha valamilyen kérelmet akarna átnyújtani. Lenin a papír után nyúlt, és abban a pillanatban egy másik nő – Fanni Kaplan – három lövést adott le rá. Kettő eltalálta, és összeesett. Beemelték a kocsiba és a Kremlbe vitték. Bár erősen vérzett, ragaszkodott hozzá, hogy maga menjen fel a lépcsőn. Sebesülése súlyosabb volt, mint gondolta. Heteken át élet és halál között lebegett. Erejét, amelyet a tomboló láz elleni küzdelem még meghagyott, arra fordította, hogy harcoljon a bosszúláz ellen, amely elárasztotta az országot.

Mert a tömegek, felbőszülve azon, hogy a reakció sötét erői lesújtottak arra az emberre, aki szabadságuk, minden reményük jelképe volt, vörös terrorral vágtak vissza a burzsoáziának és a monarchistáknak.

Sok burzsoának kellett életével fizetnie komisszárok meggyilkolásáért és a Lenin elleni merényletért. A nép oly féktelen haragra gerjedt, hogy sok százal többen is elpusztultak volna, ha Lenin nem igyekszik rábírní az embereket, hogy fékezzék meg tomboló dühüket. A hatalmas felzúdulás közepette bizvást ő volt a legnyugodtabb ember Oroszországban.

Lenin rendkívüli önuralma

Lenin minden helyzetben tökéletesen uralkodott magán. Olyan eseményeket, amelyek másokat az örületbe kergettek, hihetetlen nyugalommal és higgadtsággal fogadott.

Az alkotmányozó gyűlés történelmi jelentőségű egyetlen ülése¹² késhegyig menő viharos jelenetek szín-

helyéül szolgált a szemben álló két tábornak. A küldöttek harci jelszavakat üvöltöttek és ököllel verték az asztalokat, a szónokok dörögve fenyegetőztek és provokáltak, kétezer torokból zengett az Internacionálé és a Forradalmi induló – s mindez igen feszültté tette a légkört. S ahogy mind későbbre járt, a feszültség nőttön nőtt. Mi fent ültünk a karzaton, a korlátot markolászva, összeszorított fogakkal, idegeink pattanásig feszültek. Lenin legelöl az egyik páholyban foglalt helyet, és meglehetősen közömbösnek látszott.

Aztán otthagya a páholyt, az emelvény mögé ment és a vörös szőnyeggel borított lépcsőre ült. Végigtekintett a sokadalmon, mint aki azt mondja: „Mennyi ember fecsérli itt hasztalan az energiáját. Csak tessék, pedig okosabb spórolni az erővel”, majd a kezébe temette fejét és elbóbiskolt. A szónokok harsogása, a gyűlés résztvevőinek üvöltése mit sem zavarta békés szunyókálásában. Egyszer-kétszer kinyitotta a szemét, körülnézett, majd tovább bóbiskolt.

Végül felállt, nyújtózott egyet és komótosan visszament páholyába. Reed meg én, megragadva a kedvező alkalmat, leosontunk, hogy megkérdezzük, mi a véleménye az alkotmányozó gyűlés menetéről. Közömbösen válaszolt, de nyomban a Propagandairóda¹³ munkája felől érdeklődött. Arca felderült, amikor elmondtuk, hogy tonnaszám nyomják az anyagot, s az a német hadsereg lövészárkaiba is eljut, de nehezűnkre esik német nyelven írni.

– Ahá – mondta, s hirtelen felélénkült, mert eszébe jutott a páncélkocsin véghezvitt hőstetem –, és hogy megy az orosz? Érti már mindezeket a beszédeket?

– Olyan sok szó van az orosz nyelvben – feleltem kitérően.

– Úgy van – mondta. – Lépésről lépésre kell tovább haladni. Rögtön az elején meg kell ragadnia a nyelv gerincét. Elmondom, hogy én milyen módszerrel fogok bele.

Lenin módszerének ez volt a lényege: először megta-

nulni az összes főnevet, aztán az összes igét, az összes határozószót s az összes melléknevet meg az összes többi szót; megtanulni az egész nyelvtant és a mondattani szabályokat, és aztán gyakorolni, mindenütt és minden-kivel. Lenin módszere tehát inkább átfogó volt, mint bonyolult. Röviden szólva, a burzsoázia legyőzésének módszere volt ez, egy nyelv legyőzésére alkalmazva: könyörtelenül végigvinni a dolgot. S ebben volt gyakor-lata.

Áthajolt a páholy korlátján, a szeme szikrázott, szavainak taglejtésekkel adott nagyobb hangsúlyt. Ri-porter kollégáink irigykedve néztek bennünket. Úgy gondolták, Lenin hevesen ostorozza az ellenzék bűneit vagy éppen elárulja a szovjethatalom titkos terveit, eset-leg a forradalom még buzgóbb szolgálatára sarkall ben-nünket. Ilyen válságos időkben nyilván csakis ilyen té-mákat fejteget ekkora hévvel a nagy orosz állam feje. Pedig tévedtek. Oroszország kormányfője csak azt ma-gyarázta, hogyan tanuljunk idegen nyelvet, és öröme telt a rövid baráti beszélgetés nyújtotta kikapcsolódás-ban.

Nagy viták feszültségében, amikor ellenfelei könyör-telenül támadták, Lenin derűsen és nyugodtan ült, még a helyzet humoros oldalát is meglátta. A IV. kongresz-szuson¹⁴ mondott beszéde után elfoglalta helyét az emelvényen és végighallgatta öt ellenfelének támadása-it. Valahányszor úgy érezte, hogy valamelyik ellene fel-hozott érv telibe talált, felragyogott az arca és a többiek-kei együtt tapsolt. De ha nevetségesnek találta a fejtege-tést, gúnyos mosollyal, csúfolódva, egymáshoz ütögette hüvelykujjai körmeit.

Lenin – magánbeszélgetésben

Csak egyszer láttam Leninen a kimerültség jeleit. A szovjetek egyik éjszakai ülése után feleségével és nő-vérével beszállt a Nacional szálló felvonójába.

– Jó estét – mondta fáradtan. – Nem is – folytatta –, inkább jó reggelt. Egész nap és egész éjszaka beszéltem, fáradt vagyok. Liften megyek, pedig csak egy emelet.

Csak egyetlenegyszer láttam sietni vagy inkább: hajszoltnak. Februárban volt ez, amikor a Tauriai Palota megint egyszer lázas konfliktus színhelye volt: a Németországgal való háború vagy béke körüli vitáé.¹⁵ Váratlanul megjelent Lenin, és gyors, erőteljes léptekkel szinte végigrobogott a hosszú termen az emelvényhez. Charles Kuntz professzorral odaléptünk hozzá és megszólítottuk:

– Csak egy percre, társas Lenin.

Hirtelen, szinte katonásan megállt rohanásában, komolyan felénk bólintott és így szólt:

– Legyenek szívesek, elvtársak, most ne tartsanak fel. Egyetlen percnyi időm sincs. Várnak a teremben. Kérem, bocsássanak meg ezúttal. – Újabb fejbólintás, kézfogás és már sietett is tovább.

Wilcox, egy antibolsevik, Lenin előzékenységének illusztrálására a következő esetet mesélte el: egy angol kereskedő Lenin személyes segítségét kérte, hogy családját kiszabadítsa szorult helyzetéből, s meglepődött, amikor „vérszomjas zsarnok” helyett barátságos modorrú, udvarias és megértő embert talált, aki mindjárt igyekezett minden tőle telhető segítséget megadni.

Ami azt illeti, olykor szinte túlzottan udvariasnak éreztem. Ez abból adódhatott, ahogyan az angol nyelvet használta: mintha a könyvekből kibányászta volna az udvarias társalgás választékos fordulatait. Márpedig valószínűbb, hogy ez hozzátartozott az ő társasági érintkezési gyakorlatához. Ebben is éppoly jártas volt, mint bármi másban. Nem volt hajlandó idejét jelentéktelen emberekre pazarolni, nem volt könnyű a közelébe férközni. Előszobájában ez a figyelmeztetés volt olvasható:

„Felkérjük a látogatókat, vegyék tekintetbe, hogy olyan emberrel fognak beszélni, akinek rengeteg a dolga. Arra kéri Önöket, fejtsék ki világosan és tömören, miért jöttek.”

Nehéz volt bejutni Leninhez, de aki bejutott hozzá, annak teljes figyelmét szentelte. Mindenestül a látogatóra összpontosított, olyan behatóan, hogy az szinte zavarba ejtett. Az udvarias, csaknem túláradóan kedves üdvözlés után egészen közel húzódott az emberhez. Beszélgetés közben sokszor még közelebb hajolt és partnere szemébe meredt, mintha meg akarná vizsgálni agyának legbelső zugait, kikémlelni lelkének legmélyét. Csak az olyan ravasz képmutató, mint Malinovszkij, állhatta ezt a kitartó tekintetet.

Gyakran találkoztunk egy szocialistával, aki 1905-ben részt vett a moszkvai felkelésben, sőt a barikádokon is harcolt. Pályafutása és az élet örömei lehűtötték hajdani forradalmi hevét. Most sugárzott róla a jólét. Egy angol lapszindikátusnak és Plehanov „Jegyinsztvó”-jának a tudósítójaként működött. Lenin időpocsékolásnak tartotta, hogy burzsoá írókkal beszélgessen; ez az ember azonban forradalmi múltját fitogtatva elérte, hogy Lenin fogadja. Jókedvűen indult Leninhez. Néhány órával később letörve láttam viszont. A következőket mesélte el:

– Amikor a hivatalába léptem, utaltam az 1905-ös forradalomban való részvételemre. Lenin odalépett hozzám és így szólt: „Helyes, elvtárs, de mit tesz *ezért* a forradalomért?” Az arca legfeljebb hat hüvelyknyire volt tőlem és egyenesen a szemembe nézett. Beszéltem azokról a régi időkről, amikor a moszkvai barikádokon harcoltam, és egy lépéssel hátrébb húzódtam. Lenin viszont előrébb lépett, nem vette le szemét rólam, majd újra így szólt: „Helyes, elvtárs, de mit tesz *ezért* a forradalomért?” Mintha röntgenszeme volna, mintha látná mindazt, amit az utóbbi tíz évben cselekedtem. Nem álltam a tekintetét. Le kellett sütnöm szememet, akár egy gyereknek, aki rossz fát tett a tűzre. Megpróbáltam beszélni, de hasztalan. El kellett jönnöm.

Ez az ember néhány nappal később *ennek* a forradalomnak kötelezte el magát és a szovjethatalom harcosa lett.

Lenin őszintesége és irtózása az ábrándok kergetésétől

Lenin hatalmának egyik titka hallatlan őszintesége. Őszinte a barátaival. Természetesen jóleső érzéssel tölti el, valahányszor új emberek csatlakoznak a harchoz, de senkit nem kíván oly módon megnyerni, hogy rózsás színben festi le a munka feltételeit vagy a jövő kilátásait. Hajlamos volt inkább a valóságosnál sötétebbnek lefesteni a dolgokat. Számos beszédének ez volt a lényege: „A cél, amely felé a bolsevikok törekszenek, messze van, messzebb, mint legtöbbjük gondolja. Rögsz úton vezetünk végig Oroszországot, s az az irány, amelyben elindultunk, újabb ellenségeket, újabb éhínséget hoz majd ránk. Bármily nehéz volt is a múlt, a jövő még nehezebbnek ígérkezik, nehezebbnek, mint képzelik.” Nem valami csábító. Nem a megszokott fegyverbe szólítás. De ahogyan az olaszok Garibaldi köré tömörültek, bár nem tudott nekik mást ígérni, mint sebeket, börtönt és halált, úgy tömörültek az oroszok Lenin köré. Kissé zavaró volt ez azok számára, akik egy vezetőtől elvárják, hogy dicsőítse saját ügyét és leendő híveit csatlakozásra biztassa. Lenin arra hagyatkozott, hogy az ösztönzés belülről fakad majd.

Lenin még esküdt ellenségeivel szemben is őszinte. Egy angol, erről a rendkívüli nyíltságról szólva, így írja le magatartását: „Személy szerint semmi kifogásom ellened. De politikailag az ellenségem vagy, és minden elképzelhető fegyvert meg kell ragadnom, hogy leverjek. A te kormányod is ugyanezt teszi velem. Nézzük hát, hogyan férhetnénk meg egymással.”

Ez az őszinteség nyomja rá a bélyegét Lenin minden nyilvános szereplésére. Hiányzik belőle az, ami általában államférfi és politikus elmaradhatatlan kelléke: a blöff, a briliáns szónoklás és a sikerpszichológia. Az embernek az az érzése, hogy ha akarna, se tudna senkit sem félrevezetni. És ugyanezért – tudományos gondol-

kodásmódja, a tények tisztelete miatt – önmagát se tudná becsapni.

Minden irányból tájékozódott, és így a tények sokaságát gyűjtötte össze. Ezeket azután mérlegelte, megrostálta és minőségi elemzésnek vetette alá. Utána pedig mint valami stratégia, a társadalom elemeit kitűnően ismerő vegyész vagy matematikus operált velük. Tárgyát körülbelül így közelítette meg:

„A mellettünk szóló tények a következők: egy, kettő, három, négy...” s rövid felsorolás következik: „Az ellenünk szóló tények pedig a következők...”

S ezeket is ugyanúgy felsorolta, majd feltette magának a kérdést: „Van még más is?” S bármennyire törjük is a fejünket, általában nem találunk már semmi egyebet. Minden pro és kontra alapos mérlegelése után Lenin úgy végezte el számításait, mintha valamilyen matematikai feladványról volna szó.

A tények tiszteletében szöges ellentéte Wilsonnak. Wilson mestere a szónak és minden témát csillogó fordulatokkal aranyoz be; elkápráztatja, megigézi az embereket és vakká teszi őket a fennálló csúf valóság és a súlyos gazdasági tények iránt. Lenin olyan, mint a sebész, szikével a kezében. Feltárja azokat az egyszerű gazdasági indítékokat, amelyek az imperialisták hangzatos szavai mögött megbújnak. Az oroszokhoz intézett proklamációkat pörére vetközteti és szép ígéreteik mögött felfedi a kizsákmányolók piszkos, ragadozó kezét.

Amilyen könyörtelen a jobboldali, éppolyan engesztelhetetlen a baloldali fráziscséplőkkel szemben, akik forradalmi jelszavak mögé bújnak a valóság előtt. Kötelességének érzi, hogy „ecetet és epét öntsön a forradalmi demokratikus ékesszólás cukrosvizébe” és maró gúnynyal kipellengérezzi a szentimentálisokat meg az olcsó jelszavakkal dobálózókat.

Amikor a németek a vörös főváros ellen vonultak, Oroszország minden részéből csak úgy özönlöttek a táviratok a Szmolnijba, megdöbbenést, rémületet és felháborodást fejezve ki. A sürgönyök efféle jelszavakkal

végződtek: „Éljen a legyőzhetetlen orosz proletariátus!” „Halál az imperialista rablókra!” „Utolsó csepp vérünkkel is védelmezzük a forradalom fővárosát!”

Lenin elolvasta mindezt, majd táviratot intézett valamennyi szovjethez, felkérve őket, ne forradalmi frázisokat küldjenek Petrográdra, hanem csapatokat; emellett közöljék pontosan a besorozott önkéntesek létszámát és adjanak a valóságnak megfelelő jelentést fegyverrel, lőszerrel és élelemmel való ellátottságukról.¹⁶

Hogyan dolgozott Lenin válsághelyzetben

Amint a németek előnyomultak, a külföldiek futásnak eredtek. Az oroszok kissé csodálkoztak, hogy mindazok, akik olyan vadul biztatták őket: „Üssétek a hunokat!”¹⁷, most fejvesztve menekülnek, amikor a hunok lőtávolságra kerültek. Szívesen csatlakoztam volna ehhez a hedzsrához¹⁸, csak hogy itt volt a páncélkocsin tett ígéretem. Elhatároztam, hogy belépek a Vörös Hadseregbe. Buharin, a baloldali bolsevik ragaszkodott ahhoz, hogy keressem fel Lenint.

– Gratulálok! A legjobbakat kívánom! – mondta Lenin. – Most nagyon rosszul állunk. A régi hadsereg nem akar harcolni. Az új jórészt csak papíron létezik. Pszkov épp most harc nélkül megadta magát. Ez bűntény. A szovjet elnökét agyon kellene lőni. Munkásaink nagy önfeláldozást és hősiességet tanúsítanak. De nincs katonai képzettségük, és hiányzik belőlük a fegyelem.

Így foglalta össze vagy húsz rövid mondatban a helyzetet és ezzel fejezte be:

– Nincs más kiút, mint a béke. De lehet, hogy a szovjet a háború mellett lesz. Mindenesetre gratulálok, hogy belépett a forradalmi hadseregbe. Az orosz nyelvvel folytatott harca után alighanem jó formában tud majd harcolni a németek ellen.

Egy pillanatig tűnődött, majd hozzátette:

– Egyetlen külföldi nem sokat tehet. Talán akadnának mások is.

Azt válaszoltam, hogy megpróbálhatnék egy osztagot alakítani.

Lenin a tettek embere volt. Mihelyt benne megfogant egy terv, máris hozzálátott a megvalósításához. A telefonhoz nyúlt, hogy felhívja Krilenkót, a szovjet főparancsnokot. Ez nem sikerült, így fogta a tollát és gyorsan írt neki néhány sort.¹⁹

Estére megalakítottuk a Nemzetközi Légiót, és minden külföldit felszólítottunk arra, hogy lépjen be az új alakulatba. De Lenin nem elégedett meg ennyivel. Nem érte be azzal, hogy valami nagy lendülettel meginduljon, hanem kitartóan és minden részletében továbbra is nyomon követte a dolgot. Kétszer felhívta telefonon a „Pravda”-t és utasította a szerkesztőséget, hogy nyomják ki a felhívást orosz és angol nyelven, majd táviratilag szétküldette az országban. Lenin tehát, miközben fel-emelte a szavát a háború ellen és különösen azok ellen, akik megittasultak a háborúval kapcsolatos forradalmi frázisoktól, minden erőt mozgósított, hogy felkészüljön a háborúra.

Néhány vörösgárdistát autón a Péter-Pál-erődbe küldött, hogy hozzák el az ott bebörtönzött ellenforradalmi vezérkar egy részét.²⁰

– Uraim – mondotta Lenin, amikor a tábornokok beléptek a dolgozószobájába –, szakértői tanács végett hozattam Önöket ide. Petrográd veszélyben van. Megtennék, hogy kidolgozzák a város védelmének hadi taktikáját?

Beleegyeztek.

– Itt vannak a mi erőink – folytatta, és a térképen megmutatta a vörös csapatok állásait, a lőszerraktárak és a tartalékok elhelyezkedését. – És itt vannak a legújabb jelentések az ellenséges csapatok létszámáról és felállásáról. Ha bármire szükségük volna még a tábornok uraknak, csak szóljanak.

A tábornokok munkához láttak és estefelé átnyújtották tanácskozásuk eredményét.

– Most pedig – szoltak a tábornokok behízelt mororban –, nem tenné meg, Elnök úr, hogy kényelmesebb szállást biztosít nekünk?

– Fölöttébb sajnálom – felelte Lenin –, majd máskor, most nem. Lehet, hogy az Önök szállása nem kényelmes, uraim, de megvan az az előnye, hogy nagyon biztos.

És a tiszteket visszavitték a Péter-Pál-erődbe.

Lenin mint próféta és államférfi

Nilvánvaló, hogy Lenin államférfiúi bátorsága és előrelátása nem valamiféle misztikus intuícióból vagy jövőbelátó képességből fakadt, hanem abból a képességéből, hogy a tárgyba vágó tényeket összegyűjtse és aztán felhasználja. Ezt a képességét bebizonyította „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban” című munkájában is. Lenin ebben kihívást intézett kora közgazdasági nézeteihez azzal a megállapításával, hogy az orosz parasztok fele proletarizálódott, hogy hiába van valamicske földjük, valójában „osztásföldes bérmunkások”. Bármily merész volt is akkor ez a megállapítás, a későbbi évek vizsgálatai alátámasztották. Lenin nem egyszerűen eltalálta ezt. Következtetései a zemsztvók²¹ statisztikáinak és más forrásmunkáknak a beható tanulmányozásán alapultak.

Egyszer, amikor Petersszel Lenin tekintélyének mélyebb okairól beszélgettem, ezt mondta: „Megesett, hogy pártunk zárt ülésein Lenin a helyzet elemzése alapján bizonyos javaslatokat tett, de mi leszavaztuk ezeket. Ám később kitűnt, hogy neki volt igaza, s mi tévedtünk.” Taktikai kérdésekben gyakran heves csaták dúltak Lenin és a párt más tagjai között; a későbbi események többnyire az ő véleményét igazolták.

Prominens bolsevik vezetők, mint Kamenyev és Zi-

novjev, azt állították, lehetetlen, hogy a tervezett novemberi forradalom sikeres legyen. Lenin azt mondta: „Lehetetlen, hogy ne sikerüljön.”²² És Leninnek lett igaza. A bolsevikok megindultak, és a kormányhatalom a kezükbe hullott. Ők lepődtek meg a legjobban azon, hogy ez milyen könnyen ment.

Más bolsevik vezetők azt mondták, hogy a hatalmat meg lehet ugyan szerezni, de nem lehet megtartani. Lenin azt mondta: „Minden nap újabb erőt ad majd nekünk.” És Leninnek lett igaza. Kétévi harc után, az ellenség által minden oldalról bekerített szovjethatalom minden fronton előretört.

Trockij folytatta zsonglőrködő taktikáját a németekkel, hitegette őket, de nem volt hajlandó aláírni a szerződést. Lenin azt mondta: „Ne játssz velük. Írd alá az első szerződést, amelyet felkínálnak, bármilyen rossz is, különben még rosszabbat kell majd aláírnunk.” Ismét Leninnek lett igaza. Az oroszok kénytelenek voltak aláírni a „rabló”, „bandita” breszt-litovszki békeszerződést.

1918 tavaszán, amikor az egész világ nevetségesnek tartotta egy német forradalom gondolatát, és a császári csapatok Franciaországban áttörték a szövetségesek arcvonalát, Lenin egy beszélgetésünk során ezt mondta: „A császár egy éven belül megbukik. Ez teljesen bizonyos.” Kilenc hónappal később a német császár elmenekült saját népe elől.²³

– Ha vissza akar menni Amerikába – mondta nekem Lenin 1918 áprilisában –, induljon minél előbb, különben Szibériában botlik bele az amerikai hadseregbe.

Ez meghökkentő megállapítás volt, mert akkoriban Moszkvában azt hittük, hogy Amerika a legnagyobb jóindulatot táplálja az új Oroszország iránt.

– Ez lehetetlen – tiltakoztam. – Hisz Raymond Robins szerint még az is lehetséges, hogy elismerik a szovjeteket.

– Persze – mondta Lenin –, csak hogy Robins Amerika liberális polgárságát képviseli. Ám nem ők döntenek el Amerika politikáját, hanem a fináncsőke. A fináncsőke

pedig Szibéria fölötti ellenőrzést akar. És amerikai katonákat fog kiküldeni, hogy ezt megszerezze.

Ezt az álláspontot abszurdnak találtam. De később, 1918. június 29-én, saját szememmel láttam amerikai tengerészeket partraszállni Vlagyivosztokban, s közben cáriak, csehek, britek, japánok és más szövetségesek bevonták a szovjetköztársaság zászlaját és kitűzték a régi önkényuralomét.

Lenin jövődöléseit az események olyan gyakran igazolták, hogy a prognózisai legalábbis érdeklődésre tarthatnak számot. Az alábbiakban nagy vonásaiban ismertetném Naudeau híres interjúját²⁴, amelyet a „Le Temps” című francia lap tett közzé 1919 áprilisában:

„A világ jövője? – ismételte meg a kérdést Lenin. – Nem vagyok jós. De annyi bizonyos, hogy az olyan tőkés államok, amilyen Anglia is, kihalóban vannak. A régi rend pusztulásra van ítélve. A háború után kialakuló gazdasági feltételek egy új rendet sürgetnek. Az emberiség fejlődése elkerülhetetlenül a szocializmushoz vezet.

Ki gondolta volna néhány évvel ezelőtt, hogy Amerikában a vasutak államosítása lehetséges? És láttuk, az amerikai köztársaság felvásárolta az összes gabonát, hogy a legteljesebben az állam javára fordítsa. Mindaz, amit az állam ellen felhoznak, nem tartóztatta fel ezt a fejlődést. Igaz, az ellenőrzés új eszközeit kell teremteni és kieszelni, hogy ki lehessen küszöbölni a hiányosságokat. De minden kísérlet arra, hogy egy államot megakadályozzanak szuverenitása elérésében, hasztalan. Mert az elkerülhetetlen bekövetkezik, és önmagától következik be. Az angolok azt mondják: »A puding próbája az, hogy megeszik.« Bármit mondanak is a szocialista pudingról, valamennyi nemzet eszik és egyre többet fog enni belőle.

Összegezzük az elmondottakat. A tapasztalat a jelek szerint azt bizonyítja, hogy az emberek mindegyik csoportja a maga útján halad a szocializmus felé. Még a lettek is másként teszik meg ezt az utat, mint az oroszok.

Sokféle átmeneti forma és változat lesz majd, de mind különböző fázisai egy forradalomnak, amely egyazon célhoz vezet. Ha Franciaországban vagy Németországban szocialista rendszert vezetnének be, ezt ott sokkal könnyebb volna fenntartani, mint itt Oroszországban. Mert Nyugaton a szocializmus olyan struktúrákat, szervezeteket, mindenféle szellemi és anyagi erőket talál, amelyenek Oroszországban nem léteznek.”

Lenin viszonya az értelmiséghez

„Minden becsületes bolsevikra harminckilenc gazember és hatvan tökfilkó jut.” Ezt a sokszor idézett mondatot azért adták Lenin szájába, hogy nagyhatalmú potentátnak fessék le, aki cinikus bizalmatlansággal viseltetik a tömegek iránt. E különös vád alátámasztására egy tizenöt évvel ezelőtti kitételest ástak elő. Eszerint a munkásosztály önmagától legfeljebb trade-unionista tudatra juthat, vagyis érzéke lehet a szervezkedés, a vállalkozók elleni sztrájkharc, a nyolcórás munkanapért való harc stb. iránt. De a szocializmus eszméi nagyrészt kívülről kerülnek a munkások körébe, az értelmiség révén.²⁵

Való igaz, hogy Lenin és a szovjet kormány minden cselekedetükkel, minden rendeletükkel bizonyítják, milyen nagyra értékelik az értelmiséget. Lenin minden területen elfogadja a szakember tudását. Az ő szemében még a cári rendszer tábornokai is katonai szaktekintélyek. Ha Marx, a német, Lenin számára a legfőbb tekintély a forradalmi taktika dolgában, Taylort, az amerikai, fogadja el tekintélynek a hatékony termelés kérdésében. És mindenkor hangsúlyozta a tapasztalt könyvelőnek, a kiváló mérnöknek, az egyes területek szakembereinek az értékét. Hitt abban, hogy a szovjethatalom mágnesként vonzza majd ezeket az embereket a világ minden tájáról. Bizott abban, hogy a szovjetrendszerben alkotó képességeik kibontakoztatásának tágabb terét látják majd, mint bármely más rendszerben.

Azt mondják, Harrimant nem is annyira a nagyszabású vasút üzemeltetése merítette ki, mint finanszírozásának a problémája. A szovjetrendszerben minden erejét az üzemeltetésre fordíthatná és nem kellene a finanszírozással törődnie. Ott ugyanis a gazdasági hatalmat ráruházzák a legfelső irányítóra, ahogyan mi a politikai hatalmat kongresszusi képviselőnkre ruházzuk. Rendelkezésére bocsátják Oroszország roppant gazdasági erőforrásait, hogy dolgozzék velük. És a szovjethatalom Oroszországa ezenfelül nemcsak óriási gazdagságát nyújtja a mérnöknek vagy üzemvezetőnek, hogy dolgozzék vele, hanem lelkes, eleven munkaerőt is ad mellé, hogy működtesse ezt a gazdagságot.

Ez utóbbi feltétel sohasem lesz meg a tőkés rendszerben, ahol a munkást inkább a bére, mintsem a munkája érdekli, s ahol a vezetés és a munkaerő állandó konfliktusban van egymással. A szovjetrendszerben az emberi energiák, ahelyett hogy a termék elosztása körüli harcra fecsérelődnének el, felszabadulnak a termelés kibővítésének megoldására. Lenin hitt abban, hogy nagyszerű eredmények születnek, ha a szovjetrendszer a tömegek lelkes alkotó energiáihoz apellál és egyben szabad kezet ad a szellem embereinek, a lángelméknek.

Lenin a társadalmi erők felmérése során felbecsülte a különböző elemek értékét. Az értelmiségnek megvolt a maga helye, mind a forradalom előtt, mind utána. A szellem emberei agitátorokként segíthettek abban, hogy a forradalom lehetségessé váljék. Mint a maguk területén jártas, hozzáértő szakemberek segíthettek abban, hogy a forradalom fennmaradjon és megszilárduljon.

Lenin viszonya az amerikaiakhoz, a tőkésekhez és a koncessziókhoz

Lenin különösen nagyra tartotta az amerikai műszaki embereket, mérnököket és irányító szakembereket. Szerette volna, hogy legyen legalább ötezer ilyen szakem-

bere, mégpedig rögtön, és kész volt a legmagasabb fizetést adni nekik. Örökké azt vetették a szemére, hogy túlságosan vonzódik az amerikaiak iránt. Ellenségei cinikusan még „a Wall Street-i bankárok ügynökének” is elnevezték, és a viták hevében a szélsőbal az arcába vágta ezt a vádat.

Valójában az ő szemében az amerikai kapitalizmus sem volt semmivel sem kisebb rossz, mint bármely más nemzet kapitalizmusa. De Amerika messze van. Nem jelentett közvetlen fenyegetést Szovjet-Oroszország életére, viszont kínálta azokat az árukat és szakembereket, amelyekre Szovjet-Oroszországnak szüksége volt. „Miért ne állna hát mindkét országnak érdekében, hogy különözezményt kössön?” – vetette fel Lenin.

De hát lehetséges-e, hogy egy kommunista államnak bármi dolga legyen egy tőkés állammal? Élhet-e egymás mellett ez a két rendszer? Ezeket a kérdéseket tette fel Naudeau Leninnek.

„Miért ne?! – válaszolta Lenin. – Szükségünk van műszaki emberekre, tudósokra és különféle ipari termékekre, és nyilvánvaló, hogy mi egymagunk nem vagyunk képesek kiaknázni ennek az országnak a felmérhetetlen erőforrásait. Ilyen körülmények között, még ha ez esetleg kellemetlen is számunkra, el kell fogadnunk, hogy Oroszországban érvényes elveink helyébe határainkon túl politikai egyezségek lépnek. Nagyon komolyan felajánljuk, hogy külföldi kölcsönök után kamatot fizetünk, s ha nem lesz készpénzünk, fizetünk majd gabonával, olajjal és más olyan nyersanyagokkal, amelyeknek bővében vagyunk.

Elhatároztuk, hogy erdő- és bányakoncessziókat adunk az antanthatalmak állampolgárainak, de azzal a feltétellel, hogy az orosz szovjethatalom alapelveit mindenkor tiszteletben tartják. Továbbá ahhoz is hozzájárulunk – nem éppen örömmel, de beletörődve –, hogy a régi orosz birodalom területének bizonyos részein koncessziókat adjunk egyik-másik antanthatalomnak.

Tudjuk, hogy angol, japán és amerikai tőkésék nagyon óhajtják ezeket a koncessziókat.

Egy nemzetközi társaságot megbíztunk a »Velikij Szevernij Puty«, a nagy északi vasút építésével.²⁶ Hallott már erről? Ez mintegy 3000 verszt hosszú vasútvonal, amely Szorokánál*, az Onyega-öbölnél kezdődne és Kotlaszon át az Urálon keresztül az Ob folyóig vinne. 8 millió hektár föld óriási kiterjedésű erdőkkel, és mindenfajta feltáratlan természeti kincs állna az építő társaság rendelkezésére.

Ezt az állami földet meghatározott időre, valószínűleg nyolcvan évre bérbe adnánk, fenntartva a visszaváltás jogát. Semmiféle túlzott követelést nem támasztunk a társasággal szemben. Csak az olyan szovjet törvények betartását kívánjuk, mint a nyolcórás munkanapról és a munkásszervezetek ellenőrzési jogáról szóló törvény. Ez távol esik ugyan a kommunizmustól. Csöppet sem felel meg eszményeinknek, és meg kell mondanunk, hogy ez a kérdés igen élénk vitákat váltott ki a szovjet sajtóban. De elhatároztuk, hogy azt tesszük, amit az átmeneti korszak megkövetel.”

„Úgy gondolja tehát – mondta Naudeau –, hogy a külföldi tőkésre itt leselkedő veszélyek dacára, amelyeket, úgy tűnik, nem szüntettek meg, sőt, alighanem bármely pillanatban még súlyosbodhatnak is – szóval, úgy gondolja, ezek dacára akadnak majd olyan bátor pénzemberek, akik hajlandók eljönni Oroszországba és így lehetővé tenni számára, hogy újabb vagyonokat kebelezzen be? Saját országuk fegyveres erőinek védelme nélkül aligha állnának rá ilyesmire. Ön hozzájárulna az effajta megszálláshoz?”

„Ez teljesen fölösleges volna – válaszolta Lenin –, mert a szovjetkormány a legkínosabban betartana mindent, amire kötelezi magát. De azért ezt meg kell fontolni.”

Az 1919. júniusi nagy moszkvai gazdasági tanácsko-

* Ma: Belomorszk. – Szerk.

zásról szóló jelentések arról számolnak be, hogy Lenin és Csicserin az Amerikával való gazdasági szövetségért harcolt, míg Kraszin mérnök a Németországgal való gazdasági szövetség mellett tört lándzsát.²⁷

Lenin rendíthetetlen bizalma a proletárok iránt

Lenin számára a forradalom mozgatóereje, lelke természetesen a proletariátus volt. A tömegekben van az új társadalom egyedüli reménysége. Nem ez volt az általánosan elfogadott nézet. A közfelfogás szerint az oroszok tömegükben mocsokba süllyedt, gyámoltalan, lusta, írástudatlan népség, tompa agyukat csak a vodka foglalkoztatja, hiányzik belőlük minden idealizmus és képtelenek kitartó munkára.

Ezzel szemben áll Lenin véleménye a „tudatlan” tömegekről. Hosszú éveken át minden adandó alkalommal hangsúlyozta a tömegek elszántságát, állhatatosságát, áldozatvállalását, készségét a szenvedések elviselésére, nagy horderejű politikai eszmék megértésére való képességüket és a bennük szunnyadó alkotó, konstruktív erőt. Szinte vakon hitt a tömegek jellemében. Mennyiben igazolták az eredmények Leninnek ezt az orosz dolgozókbá vetett határtalan bizalmát?

Nagy horderejű politikai eszmék megítélésére való képességük bámulatba ejtette mindazokat a megfigyelőket, akik Oroszországban a felszínnél mélyebbre hatoltak. Ezt látva, a Root-misszió²⁸ egyik tagja csodálkozva feltette a kérdést: „Hogy lehet az, hogy az orosz néptömegekből, amelyeket az igazán műveltek mind tudatlannoknak és butáknak tartanak, ilyen sokan magukévá tettek egy társadalomfilozófiát, amely annyira új a világ többi része számára és annyival előbbre tart?” Az a több száz fiatalember, akit az Y.M.C.A.²⁹ és más intézmények küldtek oda, talány volt az orosz munkásnak. Ezek a „nevelők” amerikai egyetemeken végeztek, mégsem

tudták, mi a különbség a szocializmus, a szindikalizmus és az anarchizmus között, holott több millió orosz munkás nevelésében ez az ábécéhez tartozott.

Az amerikai propagandisták Oroszország-szerte terjesztették Wilson elnök beszédét a 14 pontjával.³⁰

Amikor munkások vagy parasztok között osztogatták a „pontokat”, megkérdezték tőlük:

– Mi a véleményük erről?

– Nagyon jól hangzik – felelték többnyire –, de nincs mögötte semmi. Lehet, hogy Wilson elnök fejében ilyen eszmények vannak, de ezekből semmi sem kerül bele a békeszerződésbe, amíg a munkások nem veszik kezükbe a kormányzást.

Egy neves amerikai professzor, aki hallotta az oroszokat így beszélni, kinevette szkepticizmusukat. Ma a saját hiszékenységét neveti ki és azon tűnődik, hogyan lehetséges, hogy a „lomha nép” az elmaradott Oroszország távoli zugainak kis szovjetjeiben jobban megértette a nemzetközi politikát, mint ő.

A britek azt hitték, elegendő az emberek közvetlen érdekeihez apellálni. Dzsemmel, whiskyvel és fehér liszttel megrakodva érkeztek Arhangelszkbe, hogy elámítsák az embereket. Az éhező nép nagyon örült az ajándékoknak, de amikor látta, hogy ezekkel meg akarják vásárolni, s hogy mindennek Oroszország integritása és szabadsága az ára, a betolakodók ellen fordult és kikérgette őket az országból.

Az idő Leninnek az orosz tömegek állhatatosságába és elszántságába vetett hitét is igazolta. Hasonlítsuk csak össze az 1917-es iszonyatos jövődöléseket a mai tényekkel. „Három nap, és oda a hatalmuk”, károgták akkor a szovjethatalom ellenségei. Eltelt a három nap és még több is, és akkor így kiabáltak: „Három hétnél tovább nem tarthatják magukat a szovjetek.” Aztán megint mást kellett kiabálniuk. Immár „három hónap” emlegettek. Most, nyolcszor három hónap elteltével, a legjobb, amivel a szovjethatalom ellenségei megbízóikat kecsegtethetik, a „három év”.

A munkások és parasztok teljesítményei meghaladják Lenin várakozásait

A szovjet kormány ereje és rendíthetetlensége nem a törvényesség felrúgásán, a kifürkészhetetlen gondviselésnek holmi furcsa szeszélyén alapul, amint ezt egyesek feltételezik. Ennek alapja éppen az, amire Lenin utalt: a munkások és parasztok megbízható teljesítménye.

Gazdasági téren új eljárásokat vezettek be a vászon- és gyufagyártásban, és megkezdték a kiterjedt oroszországi tőzegtelepek kiaknázását. Nagyszabású műszaki vállalkozásokba fogtak – erőművek és villanytelepek létesítésétől a Balti-tengert és a Volgát összekötő nagy csatorna kikotrásáig és sok száz versztnyi vasútvonal megépítéséig.

Katonai téren a munkások és parasztok szigorú katonai fegyelemnek vetették alá magukat, s ez a világ egyik legfélelmetesebb haderejévé tette a Vörös Hadsereget. Ezeknek a proletároknak kitűnő a moráljuk, a harci szellemük. Eddig mindig valamely felső kaszt érdekeiért harcoltak. Most első ízben küzdenek – tudatosan – a saját érdekeikért és a világ dolgozó és kizsákmányolt népeinek érdekeiért.

Legjelentősebb diadalait azonban kulturális téren aratta az „eltompult nép”. Csak fel kell szabadítani az embert, s alkotni kezd. Az új szellem serkentő hatására tíz új egyetem, több tucatnyi színház, több ezer könyvtár és több tízezer elemi iskola jött létre.

Ezek a realitások tették Makszim Gorkijt a szovjetrendszer hívévé. „Az orosz munkáskormány kulturális alkotása, amely a legnehezebb körülmények között megy végbe és hősie erőfeszítéseket követel meg, fokozatosan olyan mértékeket és formákat ölt, amilyeneket az emberiség története eddig nem ismert... Jómagam, aki nemrég még a kormány opponense voltam – folytatta –, tudom, hogy amikor felméri majd az orosz munkás erői és hatalma által egy év alatt végzett munkát,

mindenképpen elámulnak a kultúra területén végzett alkotó munkája nagyságán.”

Még rendkívülibbek és jelentősebbek ezek a teljesítmények, ha meggondoljuk, milyen nehéz körülmények között dolgoztak a tömegek. Amikor átvették a hatalmat, egy évszázadok óta megfélemlített, elszegényedett és elnyomott népet kaptak örököül. A világháború kétmillió életerős emberüket pusztította el, további hárommillió megsebesült és megrokkant, százezerszám hagyott hátra árvákat, vakokat, süketnémákat. A vasúthálózat romokban hevert, a bányákat elárasztotta a víz, az élelmiszer- és tüzelőanyag-készletek szinte teljesen kimerültek. A gazdasági gépezet, amelyet a háború szétzilált, majd a forradalom még jobban tönkretett, egyszerűen 10 millió katona leszerelésének a feladatával találta szemben magát. Gabonából rekordtermés ígérkezett, de a csehszlovákok³¹ japán, francia, brit és amerikai támogatással elvágták a szovjeteket Szibéria gabonaföldjeitől, a többi ellenforradalmár pedig az ukrajnaiaktól. „Az éhség csontos keze – úgy vélték – most torkon ragadja az embereket, és észre téríti őket.” A szovjetek különválasztották az egyházat az államtól, s ezért kiátkozták őket. A régi hivatalnokok szabotáztak, az értelmiség cserbenhagyta a szovjeteket, a szövetségesek pedig blokád alá vették őket. Ez utóbbiak a legkülönbözőbb fenyegetésekkel, megvesztegetéssel és orgyilkosságokkal próbálták megdönteni a szovjet kormányt; brit ügynökök vasúti hidakat robbantottak fel, hogy a nagyvárosokba ne jusson el élelem, francia ügynökök pedig, konzulátusuk menlevelével ellátva, homokot szórtak a mozdonyok csapágyaiba.

Lenin a tények ismeretében ezt mondta:

„Bizony, hatalmas ellenségeink vannak, de velük szemben ott áll a proletárok tántoríthatatlan serege. A túlnyomó többség ennek persze még nincs teljesen tudatában és nem aktív. Ennek oka kézenfekvő. Az embereket elcsigázta a háború, éhesek és kimerültek. A forradalom egyelőre csak meglegyintette őket, de

mihelyt lélegzethez jutnak, lelki átalakuláson mennek majd át. S ha ez idejében következik be, a szovjet köztársaság meg van mentve.”³²

Lenin nézete szerint 1917 novembere – amikor a tömegek látványosan magukhoz ragadták a hatalmat – még nem a forradalom. Amikor ezek a tömegek tudatára ébrednek küldetésüknek, amikor vérükké válik a fegyelem és a rendes munka, latba vetik nagyszerű alkotó erőiket – az lesz a forradalom.

Lenin azokban az első napokban soha nem volt bizonyos afelől, hogy a szovjet köztársaság túljutott-e már a veszélyen. Még tíz nap, „és már annyi ideje tartottuk magunkat, mint a párizsi kommün” – kiáltott fel biztatóan. A Petrográdban megrendezett III. összoroszországi szovjetkongresszuson megnyitó beszédében így szólt: „Elvtársak! Gondolják csak meg, a párizsi kommün hetven napig állt fenn. Mi már két nappal tovább tartjuk magunkat.”³³

Most már több mint tízszer hetven napja tartja magát a nagy orosz kommün az ellenséges világgal szemben. Nagy volt Lenin hite a proletárok szívósságában, állhatatosságában, elszántságában, hősiességében, gazdasági, katonai és kulturális képességeiben. Teljesítményeik nemcsak igazolták lelkes hitét, hanem őt magát is ámulatba ejtették.

Az orosz forradalom Lenintől függetlenül is siker

Amióta csak Lenin Oroszországban a világszínpad központi alakjává lett, viták vihara tombol körülötte.

A megrémült burzsoá szemében Lenin villámcsapás a derült égből, félelmetes természeti tűnemény, világpusztító veszedelem.

A misztikus hajlamúak szemében ő a nagy „mongol szláv”, akit a Tolsztojnak tulajdonított, furcsamód valóra vált, háború előtti jóslat említ. Ez megjövendölte egy

nagy háború kitörését, ennek okait és színterét, majd így folytatódott: „Egész Európát lángba és vérbe borulva látom. Hallom roppant csatamezők jajkiáltásait. De 1915 körül különös északi alak, egy új Napóleon lép a véres dráma színpadára. Katonai téren kevésbé járatos ember, író vagy újságíró, de 1925-ig a hatalmába keríti Európa nagy részét.”

A reakciós egyház szemében Lenin az Antikrisztus. A papok a templomi zászlók és ikonok köré próbálják gyűjteni és a Vörös Hadsereg ellen vezetni a parasztokat. De a parasztok így vélekednek: „Lehet, hogy ő az Antikrisztus, de földet és szabadságot ad nekünk. Miért harcoljunk hát ellene?”

Az utca emberének szemében Lenin fontossága szinte emberfeletti. Ő az orosz forradalom létrehozója, a szovjethatalom megalapítója, mindannak az előidézője, ami ma Oroszország. „Öljétek meg Lenint és Trockijt, és megölik a forradalmat és a szovjethatalmat.”

E szemlélet szerint a történelem nagy emberek műve, a nagy eseményeket és korszakokat azok nagy emberei határozzák meg. Az igaz, hogy egy egész korszak megnyilatkozhat egyetlen személyiségben és hogy egy nagy tömegmozgalom egy emberben összpontosulhat. De ez aztán a legtöbb, amit a Carlyle-féle felfogásból elfogadhatunk.

Mindenképpen félrevezető a történelem bármiféle olyan értelmezése, amely szerint az orosz forradalom egyetlen embernek vagy emberek egy csoportjának a műve. Lenin volna az első, aki kigúnyolná az olyan elképzelést, hogy az orosz forradalom sorsa az ő kezében vagy harcostársaiéban van.

Az orosz forradalom sorsa abban a forrásban van, amelyből eredt: a tömegek szívében és kezében. Azok a gazdasági erők határozzák meg, amelyeknek a nyomása mozgásba hozta a tömegeket. Ezek a tömegek évszázadokon át csendben, türelemmel viselték szenvedéseiket. Mindenütt a roppant orosz földön, a Moszkva környéki síkságon, az ukrainai sztyepeken, a nagy szibériai folyók

mentén keményen gürcöltek az éhség ostorcsapásai alatt, a babona láncaira verve s alig jobb sorban, mint az állatok. De egyszer mindennek vége szakad, még a szegények türelmének is.

A városi tömegek 1917 márciusában³⁴ széttörték bilincseiket, s akkora robajjal, hogy azt világszerte meghallották. A hadseregben egyik csapattest a másik után követte példájukat és felkelt. Aztán a falvakba is behatolt a forradalom, egyre mélyebbre és mélyebbre, a legelmaradottabb rétegekben is fellobbantotta a forradalmi szellemet, amíg csak alapjaiban meg nem mozgott 160 millió embert – hétszer annyit, mint a francia forradalom.

Egy egész nép, nagyszerű látomásnak hódolva, talpra ugrik, hogy felépítse az új rendet. Az emberi szellem leghatalmasabb tette ez évszázadok óta. A tömegek gazdasági érdekeire épülve ez a legelszántabb harc az igazságért, amelyet a történelem valaha is látott. Egy nagy nép vívja keresztes hadjáratát, és híven követve az új világ látomását, menetel előre, dacolva éhséggel, blokáddal, halállal. Előretör, félresöpri azokat a vezetőket, akik cserbenhagyták, és követi azokat, akik megfelelnek szükségleteinek és törekvéseinek.

Magukban a tömegekben, fegyelmezettségükben és odaadásukban rejlik az orosz forradalom sorsa. Igaz, a szerencse is nagyon kedvezett nekik. Vezetőül és szószólóul gigászi szellemű és vasakarátú embert adott nekik, roppant tudású, cselekedeteiben rettenthetetlen embert, akiben a legmagasztosabb idealizmus a legszigorúbb gyakorlati éleslátással párosul.

*A világ legnagyobb
fogadóterme*

Tizennégy évvel ezelőtt, Amerikába való elutazásom előtti este Lenin fogadott Kreml-beli dolgozószobájában. Nem először jártam ott. Gyakran ért az a megtiszteltetés, hogy találkozhattam vele és élvezhettem előzenységét. Még a forradalom legválságosabb, legviharosabb napjaiban sem talált semmit sem túlságosan jelentéktelennek vagy lényegtelennek.

Tanácsokkal látott el az orosz nyelv tanulásához. Még tolmácsként is közreműködött, amikor egyszer Petrográdban egy páncélkocsiról beszédet mondtam. Segítségemre volt egy bőröndre való brosúra és könyv összeszedésében. Saját kezűleg írt egy levelet a szibériai vasutasoknak, s megkérte őket, ügyeljenek arra, hogy bőröndöm ne vesszen el. Örömmel gratulált nekem, amikor beléptem a Vörös Hadseregbe, és azt javasolta, hogy alakítsak nemzetközi légión.

Így gyakran megesett, hogy ott ültem Lenin előszobájában. Általában tisztségviselők tarka sokasága verődött itt össze, megbeszélésre várva: diplomaták, tisztek, a régi burzsoázia képviselői, tudósítók... Lenin valamennyiüket, még a kommunizmus esküdt ellenségeit is nyílt, őszinte és udvarias fogadtatásban részesítette. Egy angol, aki akkoriban tárgyalt Leninnel, így jellemzi Lenin magatartását: „Személy szerint semmi kifogásom ellened. De politikailag az ellenségem vagy, és minden elképzelhető fegyvert meg kell ragadnom, hogy leverjek. A te kormányod is ugyanezt teszi velem. Nézzük hát, hogyan férhetnénk meg egymással.”

Magának Leninnek nem sok öröme telhetett az efféle kontaktusokban. Hozzá tartoztak hivatali teendőihez, s ellátta őket. De azon volt, hogy minél előbb túl legyen rajtuk. Természetes vonzalom fűzte viszont pártbeli elvtársaihoz, a munkásokhoz és parasztokhoz. Velük szívesen találkozott. S ha idejét ésszerűen be kellett osztania, ők kerültek az első helyre. Ez igen pregnánsan mutatkozott meg ezen az utolsó találkozón.

Az előszobában sokan vártunk már sorunkra, meglehetősen hosszú ideje. Ez elég szokatlan volt, mert Lenin

általában pontosan betartotta a megbeszélt időpontokat. Feltételeztük hát, hogy bizonyára valami rendkívül fontos államügy, valamilyen magas rangú személyiség tartja fel ilyen sokáig. Fél óra, egy óra, másfél óra – türelmetlenül fészkelődtünk már, a dolgozószobából egyenletesen kihallatszott a látogató fojtott hangja. Ki lehet az a magas személyiség, akinek Lenin ilyen hosszú audienciát ad? Végre kinyílt az ajtó, és az előszobában várakozók általános elképedésére nem valami tiszt, diplomata vagy más, magas állású tisztségviselő lépett ki, hanem egy bozontos fejű, báránybekecset, háncsbocs-kort viselő tipikus szegényparaszt, amilyeneket milliószám látni mindenütt szovjet földön.

– Elnézést kérek – mondta Lenin, amikor beléptem a dolgozószobájába. – Ez egy tambovi paraszt volt, és

A Lenin-mauzóleum előtt

tudni akartam, hogyan vélekedik a villamosításról, a kollektivizálásról és a NEP-ről. Olyan érdekes volt, hogy teljesen megfeledeztem az időről.

Lenin egyetemi tanulmányainál, utazásainál meg harminc kötetnyi írásainál fogva természetesen elméletileg és tudományosan hasonlíthatatlanul többet tudott, mint ez a tambovi muzsik. Másrészt viszont a muzsikot a keserves élet és a kemény munka rengeteg gyakorlati dologra megtanította. Az anyaföld bölcsessége lakott benne. És Lenint ez fölöttébb érdekelte. Mint minden igazán nagy ember, ő is volt annyira szerény, hogy tudja: még a legtanulatlanabb ember is adhat neki valamit. Így aztán tájékozódási forrásai a legkülönbözőbb emberekre és helyekre terjedtek ki. Az ezerszámra összegyűjtött tényeket aztán gondosan mérlegelte, megvizsgálta és elemezte. S ez biztosította neki ellenségeivel szemben azt az előnyt, amely képessé tette, hogy újra meg újra túljárjon az eszükön és keresztülhúzza számításait. Nem kellett találgatnia, hogyan viselkedik és gondolkodik majd a szibériai paraszt, a vöröskatona vagy a doni kozák. Számára nem volt titok, hogyan vélekedik, mit érez a leningrádi öntőmunkás, a volgai dereglyés vagy a moszkvai takarítónő. Beszért velük magukkal vagy valamelyik megbízható elvtársával, aki éppen beszért velük.

Mind adhattak neki valamit. Ez volt az egyik oka annak, hogy mindig szívesen fogadta őket. A másik ok az volt, hogy valamit ő is adhatott nekik: ismereteit a forradalom társadalmi erőiről és stratégiájáról, terveit és elgondolásait a szocializmus felépítését illetően. És egy további döntő ok volt az is, hogy egyszerűen kedvelte, nagyon kedvelte és szerette őket. Amilyen ellenszenvvel viseltetett az ingyenélőkkel és a kapitalizmus kiszolgálóival – tőzsdelovagokkal, spekulánsokkal, üzérekkel, hazzárdírozókkal – szemben, olyan sajátos vonzalmat érzett másfelől a gazdagság létrehozói, a szénnel, kővel és fémmel dolgozó munkások, a mezők és erdők dolgozói iránt.

Akkor, tizennégy évvel ezelőtt, készséggel fogadta volna nemcsak azt az egy tambovi muzsikot, hanem a többi sok milliót is. Ha lehetséges lett volna, azt is szívesen látta volna, ha az egész világról hozzá, dolgozószobájába özönlenek munkások és parasztok.

Ma a Lenin-mauzóleumban jártam és egyszeriben rádöbbsenem, hogy Lenin most éppen ezt teszi. Fogadja Moszkva, a Szovjetunió, az egész világ népeit. És mennyire hasonlított ez a tizennégy évvel ezelőtti fogadáshoz. Igaz, az épület, amelyben ma fogad, sötétszürke és sötétvörös gránitból épült, impozánsabb és hatásosabb. Az is igaz, hogy az előszoba, ahol az emberek a sorukra várnak, sokkalta nagyobb, hiszen ez a Vörös tér, háttérben a Kreml csipkézett fala a forradalom hőseinek sírjaival és a Szpasszkij-torony, amelynek órája az Internacionálé dallamát játssza.

A világ legnagyobb várószobája ez. És azoknak a száma, akik szeretnének bejutni és látni Lenint, ma százszor, ezerszer nagyobb. Ez másképp van ma, mint tizennégy évvel ezelőtt.

De egy vonatkozásban – mégpedig igen alapvetőben és fontosban – minden úgy van, mint akkor, nevezetesen abban, hogy milyen fajta emberek szeretnék látni Lenint. A hosszú-hosszú sor, amely már délután ott kígyózik, nagyrészt munkásokból és parasztokból áll, olyan emberekből, amilyeneket Lenin szeretett, akiknek erejére, verejtékes munkájára és odaadására a szocializmus építésében támaszkodott. Csaknem kizárólag ők alkotják a hosszú, kettős sort, amely egyre gyorsabban nő. Két órákor, amikor kinyitják a mauzóleumot, hossza már vagy egy mérföld, talán még több, és jobbra-balra kanyarog a hófödte négyszögletű téren.

Az itt állók egy részét talán hiúság hozta ide. El akarnak dicsekedni mások előtt, hogy valóban szemtől szembe látták Lenint. Némelyek bizonyára kíváncsiságból vannak itt. Ezek burzsoák, sokan közülük külföldiek, akik testi valójában akarják látni azt az embert, akinek neve lidércnyomásként kísért álmaikban és világ-

szerte zavarja az imperialisták és reakciósök éjszakai nyugalma. De ebben a hosszú sorban olyan elenyészően kevesen vannak, hogy nem is számítanak. A többiek mind azért jöttek el, hogy kifejezzék vezetőjük iránti tiszteletüket, hódolatukat és szeretetüket. Mennyire igazak és melegek lehetnek ezek az érzelmek, hogy a legkeményebb télben is kitartóan várakoznak.

Végigmegyek a soron, itt-ott megállok és megkérdem: „Honnan jött?” „Mivel foglalkozik?” „Miért jött?” „Mikor hallott először Leninről?”

Az emberek könnyen tolakodásnak érezhetik, hogy egy idegen akcentussal beszélő külföldi kifaggatja őket. Zokon is vehetik. Ám kérdéseimet azzal a megjegyzéssel kezdem, hogy „ismertem Lenint, beszéltem vele, meg-szorítottam a kezét”. S így már rendben van a dolog. Ezzel tekintélyt szerzek, és szabadon, fesztelenül beszélnek. Először itt van öt mordvin, háncsbocskorban, büszkék arra, hogy saját köztársaságuk van, és hogy a vezetőjük (sztárosztájuk) már 1905-ben hallott Leninről.

Ez kissé zavarba ejti a mellettük álló burjátot, aki kénytelen beismerni, hogy 1920-ban hallott először Leninről. De ma minden burját otthonban megtalálható a képe, és múlt télen jégből óriási Lenin-szobrot faragtak. Messze Északon, ahonnan ő jött, olyan hideg és hosszú a tél, hogy Moszkvában szinte a trópusokon érzi magát... Már-már panaszosan mondta ezt.

Nem úgy az üzbég, aki még szorosabbra húzza magán békazöld nyersselyem köpenyét – élénk színfolt a fehér téren. Azt kívánja, bárcsak élne Lenin, ellátogatna az ősi Buharába és látná a virágzó kolhozukat, a roppant homoksivatagtól elragadt kertjeiket és gyümölcsöseiket.

Ezzel szemben a vlagyimiri brigádvezető arról számol be, hogy az ő kolhozuk egyáltalán nem virágzik. A földben hagyott krumpli ott rothad a mezőn, a csépeletlen zab kicsirázik az asztagokban. Mégis, ha láthatná Lenint, úgy érzi, összeszedné az erejét és újra nekilátna.

Egy másik kolhozparaszt a szmolenszki Mihail Iva-

novics Orlov. Vörös-katona korában, amikor a Kremlben járt, futólag gyakran látta Lenint. Ez tizennégy évvel ezelőtt volt, és egészen mostanáig nem volt módja újra Moszkvába jönni. Valamennyi fontos fronton harcolt. Sokszor napokig nyers krumplin élt, egyszer meg egy akna teljesen betemette. Aztán a lövészárokból a szovjetbe vitt az útja. De még mindig harcban állt: helyi banditákkal, bürokratákkal és engedetlen pálinkafőzőkkel. Aztán megszervezte az „Új Élet” kolhozot. Harmincöt, a forradalom előtt föld nélküli parasztcsalád gazdálkodik most 340 gyeszjatyina elsőrendű len- és takarmányföldön 12 lóval és 57 szarvasmarhával. Lángoló lelkesedéséhez utóbb gazdag tapasztalat társult. Tudja ő, hogy áll a dolog a kolhozokkal. Némelyik, ahol rossz a szervezés, rosszul működik. De az övé, az jó, sőt remek. Ő még attól sem félne, hogy akár maga Vlagyimir Iljics is meglátogassa.

Jönnek a Szovjetunió távoli vidékeiről, jönnek a világ végéről, hogy találkozzanak Leninnel. Van itt egy amerikai, aki tengerészként behajózta a világ minden tengerét és később mint kikötőmunkás San Francisco dokkjai-ban hosszú harcot vívott szakszervezetéért. Egy berlini kommunista diák, aki elolvasta Leninnek minden, németre lefordított művét. Egy kínai partizán, aki a szibériai erdők mélyén harcolt a vörös osztagok soraiban.

Ebben a téli öltözkézésben olyan szürke, egyhangú és komor sorban tucatjával, százával szólnak a történetek kemény munkáról, harcról, izgalmas kalandokról. Oly színesek és érdekesek ezek a történetek, hogy csak nehezen jutok előbbre.

Van itt egy volgai rakodómunkás, aki alig harminc versztnyre lakott Uljanovék régi szimbirszki otthonától. A szomszédaitól egész életében hallott Uljanovék-ról. Ma abban a kiváltságban lesz része, hogy láthatja a legkiválóbbat közülük. Egy buzgó és igen fiatal komszomolista arra használja ki az időt, hogy idézi Lenin szavait a kollektivizálásról és hasonlókról. Az egyik, bocskort és bolyhos subát viselő parasztember hajszára olyan,

mint tizennégy évvel ezelőtt a tambovi paraszt Lenin dolgozószobájában. Telt keblű asszonyával már másodszor jött el Rjazanyból, hogy lássa Lenint. Egy Nyizsnyij Novgorod-i élbrigád két tagja most jár itt először. Ugyanígy a Turkesztánból jött szállítómunkások csoportja. Egyébként a túlnyomó többség először van itt. S eltekintve attól a ténytől, hogy a világ minden sarkából ide sereglenek, az még meglepőbb, hogy a legtöbben, mihelyt megérkeztek Moszkvába, legelőször a mauzóleumot keresik fel. Ennek ellenére nem ők mehetnek be elsőként. Az elsőbbség a gyermekeket illeti meg.

Iskolai szünet van, és ezerszám kerekednek ma fel a diákok; a fagytól kipirult arcuk csaknem úgy virít, mint kezükben a kis zászló. Az egyik zászlón ez olvasható: „Mindent az ötéves tervért!” „Erősek akarunk lenni, és ha felnövünk, gépeket gyártunk, mint a felnőttek.” Hároméves gyerekek egy csoportja óriási, fehér szirmú papírvirágot visz, a szirmok közepén Lenin jól ismert gyermekkori képével.

– Mit tudnak a gyerekek Leninről? – kérdezem a tanítóiktól.

– Kérdezze meg őket – válaszolják büszke magabiztossággal. És teljes joggal. Hetekig foglalkoztak a gyermekek Leninnel. Ma pedig, mindannak betetőzéseként, amit róla olvastak és írtak, meglátják őt magát. Jóval a mauzóleum megnyitása előtt egy óra hosszára kitarul a bronzkapu, s láthatjuk, amint a gyermekek bevonulnak.

Végre rajtunk a sor. Egyenletes tempóban, kettős sorokban hömpölyög fel a tömeg a mauzóleum lépcsőin. Fedetlen fővel és némán lépünk be a tompított megvilágítású belső térbe, leereszkedünk a huszonnégy lépcsőfokon a nagy gránitcsarnokba, mely éppoly dísztelen és egyszerű, mint az az ember, aki itt nyugszik. A sor megállás nélkül halad tovább. Nem egyenesen megyünk el a koporsó mellett, hanem három lépcsőfoknyi doboгон át csaknem teljesen körbejárjuk, s így van idő arra, hogy mindenki hosszan és zavartalanul megtekinthesse Lenint. Aztán jobbra fordulunk és egy lépcsőn át az

északnyugati kijáráshoz jutunk; és ismét a Vörös téren vagyunk.

Megállok és nézem a kijövőket; úgy tűnik fel nekem, mintha nem gyászolókként, nem szomorkodva és gondokba merülve lépnének ki a sírcsarnokból, hanem mintha maguk mögött hagyták volna terheiket, és új elszántság, a nyugalom és a megkönnyebbülés kifejezése ülne arcukon. És ez tűnik ki szavaikból is.

– Valahogy nem olyan nehéz már az ember szíve, miután látta őt – vallja meg a rjazanyi asszonyság.

– Majdnem ugyanúgy néz ki, mint amikor tíz éve láttam – mondja a szmolenszki kolhozparaszt. – Mintha éppen elaludt volna és bármely pillanatban felébredhetne és szólhatna hozzánk.

– Megveszem Lenin összes műveit, és még ezen a télen elkezdem olvasni – jelenti ki határozottan az ifjú komszomolista.

Hallani persze szomorkás hangokat is, például a nyizsnyiji élbrigád két tagjától, akik sajnálkozva ezt mondják:

– Bárcsak élne és látná, mit teszünk ma: hogy építünk, építünk, egyre csak építünk.

Könny csillog két öregember szemében; az egyik a fél karját, a másik a fél lábát adta oda a polgárháborúban, a Lenin eszméiért vívott harcban. De nagyon kevés itt a rokkant, az ősz hajú öreg. A túlnyomó többség fiatal, erős és elszánt, olyan, aki ma harcol Lenin eszméiért.

Némelyek nem érik be azzal, hogy egyszer megnézhették Lenint, hanem a sor végére sietnek és újra beállnak. És a sor végeláthatatlannak tetszik és tartalékaiban kimeríthetetlennek. Örökösen megújul, egyre újabbak érkeznek a moszkvai hivatalokból és gyárból, a szovjetország bányáiból, távoli sztyepeiről és falvaiból, sőt a világ minden tájáról. Eljönnek, hogy újra tanúsítsák hűségüket Lenin iránt és ösztönzést kapjanak tőle az újabb és még sikeresebb harchoz.

Nagy és hatalmas volt ez az ember életében, de még hatalmasabb ma. Aki emlékművét látni akarja, nézzon

csak körül. Az ötéves terv az olyan hatalmas létesítményekkel, mint a Dnyeprosztroj, a Magnyitosztroj és a Traktorosztroj³⁵, lenyűgöző erővel hat az emberi képzeletre. Mi más mindez, mint Lenin formát és testet öltött szelleme és tudása?

Vagy a különböző országokban működő Lenin-intézetek és Lenin-könyvtárak, Lenin számtalan nyelvre lefordított és sok millió példányban kiadott művei – mi más ez, mint Lenin gondolatainak, eszméinek vetése, amely kisarjadt és gazdag, bő termést hoz?

A Szovjetunió Kommunista Pártja és az a sok millió ember, aki hatvan ország kommunista pártjainak zászlaja alá gyűlik, – mi más ez, mint Lenin életereje, amely a kapitalizmus világméretű felváltásához vezet?

Ahogy Lenin tizennégy évvel ezelőtti krembeli látogatóinak száma a mauzóleumnál látott mai hatalmas tömeggé nőtt, úgy nőtt meg Lenin ereje, hatalma és befolyása is. És tovább növekszik majd, míg győzelemre nem jut a szocializmus a Szovjetunióban és az egész világon.

*Az orosz forradalmon
keresztül*

**Oroszország munkásainak és parasztjainak,
akik a forradalom védelmében estek el**

**„A kevesek gazdagsága, hatalma és tudása
ellen szálltatok hadba és dicső halált haltatok,
hogy a gazdagság, a hatalom és a tudás
legyen mindenkié”³⁶**

Bevezetés

Moszkvában láttam két parasztkatonát, amint egy bódé falára ragasztott plakátot nézegetnek.

– Egy szót sem tudunk elolvasni – kiáltották felháborodva, könnybe lábadt szemmel. – A cár csak azt akarta, hogy szántsunk, hogy háborúzzunk érte meg adót fizessünk. Azt nem akarta, hogy olvassunk. Vakká tett bennünket.

„Vakká tenni” a tömegeket, kikapcsolni szellemüket és tudatukat – ez volt az orosz önkényuralom politikája. A nép évszázadokon át tudatlanságban élt, elkábította az egyház, terrorizálták a feketeszázások³⁷, sanyargatták a kozákok. A tiltakozókat bebörtönözték, kényszermunkára szibériai bányákba száműzték vagy felakasztották.

1917-ben darabokra tört az ország társadalmi és gazdasági építménye. Tízmillió paraszt, akiket az eke mellől hurcoltak el, halálát lelte a lövészárkokban. További milliók pusztultak el a városokban a hidegtől és az éhségtől, miközben a korrupt miniszterek a németekkel paktáltak, az udvar pedig féktelen tivornyákat csapott Raszputyinnal, a hírhedt szerzetessel. Még a kadet³⁸ Miljukov is kénytelen volt elismerni: „A történelemben nem volt még példa ennyire ostoba, ennyire becstelen, gyáva és áruló kormányra.”

Minden kormány a szegények türelmére épül, amely látszólag végtelen, ám egyszer mégis kifogy. Oroszországban 1917 márciusában fogyott ki.

A tömegek úgy érezték, hogy saját cáruk Petrográdban még rosszabb, mint a császár Berlinben. Betelt elkeseredésük pohara. A paloták ellen vonultak, hogy véget vessenek mindennek. Elsőként a Viborgi városrész proletárasszonyai indultak meg kenyeret követelve. És hosszú sorokban követték őket a munkások. A rendőrség felvonta a hidakat, nehogy a tömegek bejussanak a városba, de azok átkeltek a jégen. Miljukov, ablakából nézve a vörös zászlókkal vonuló tömeget, megjegyezte:

„Ott jön az orosz forradalom, de tizenöt percen belül szétzúzzuk!”

Ám a munkások a kozák járőrök ellenére elérték a Nyevszkijt, s vonultak tovább, nem törődve a géppuskák tüzével; mindenfelé holttestek borították már az utcákat, de csak vonultak tovább, énekelve, kiáltozva, amíg mellük nem álltak a katonák és a kozákok is, s március 12-én recsegve-ropogva össze nem omlott a Romanov-dinasztia, amely Oroszországot 300 éven át iga alatt tartotta. Oroszország örömmámorban úszott, és az egész világ tapsolt a cár bukásának.

A forradalmat főképp munkások és katonák csinálták, ők ontották érte vérüket. S mindenki azt hitte, hogy ezek után, amint ez már lenni szokott, visszavonulnak és a többség kezében hagyják a kormányzást. A nép elvette a hatalmat a cáriaktól. Most bankárok és ügyvédek, professzorok és politikusok jelentek meg a színen, hogy elvegyék a hatalmat a néptől. Ilyesfélét mondogattak:

„Emberek, dicső győzelmet arattatok. A következő feladat egy új állam létrehozása. Ez igen nehéz feladat, de mi, a műveltek, szerencsére értünk a kormányzáshoz. Ideiglenes kormányt alakítunk. Nemes lelkű katonák, menjetek vissza a lövészárkokba. Derék munkások, térjetekek vissza a gépekhez. Ti pedig, parasztok, vissza a földekre.”

Az orosz tömegek belátók voltak, hallgattak a jó szóra. Hagyták hát, hogy ezek a burzsoá urak megalakítsák „ideiglenes kormányukat”. De az orosz tömegek értelmesek is voltak, még ha többségükben nem tudtak is írni-olvasni. Tudtak gondolkodni. Ezért, mielőtt visszatértek a lövészárkokba, a gyárakba és a földekre, megalakították a maguk kis szervezeteit. Minden hadianyaggyárban a munkások kiválasztották soraikból néhány társukat, akikben megbíztak. Ugyanezt tették a cipő- és pamutgyárakban, a téglagyárakban, az üveghutákban és a többi iparágban. Ezeket a munkahelyenként

közvetlenül megválasztott képviselőket a *munkásküldöttek szovjetjének (tanácsának)* nevezték.

Ugyanígy alakították meg a hadseregben a *katonaküldöttek szovjetjeit*, a falvakban pedig a *parasztküldöttek szovjetjeit*.

Ezeket a küldötteket szakmák és foglalkozások, nem pedig körzetek szerint választották meg. Ezért aztán nem is sima modorú politikusok, hanem olyan emberek voltak, akik saját dolgukban voltak járatosak: bányászok, akik a bányamunkához, gépészek, akik a gépekhez, katonák, akik a háborúhoz, tanítók, akik a gyermekekhez értettek.

Oroszország minden városában, minden községében,

Albert Rhys Williams (balról a második), és a nemzetközi osztág más résztvevői

minden településén, minden ezredében alakultak szovjetek. Néhány héttel azután, hogy a régi államapparátus darabokra hullott, a Föld egyhatoda telides-tele volt ezekkel az új társadalmi szervezetekkel. A történelemben nem volt még példa ennyire lenyűgöző valamire.

A „Pereszvet” nevű orosz hadihajó parancsnoka a következőket mesélte: „Az olasz partok közelében járt a hajóm, ott ért a hír. Amikor kihirdettem, hogy a cár megbukott, néhány matróz felkiáltott: »Éljen a szovjet!« S még aznap megalakult a hajón egy szovjet, minden tekintetben ugyanolyan, mint a petrográdi. Én az orosz nép természetes szervezetének tartom a szovjetet; a gyökerei megvannak a falvak mirjeiben (közösségeiben) és a városok artyeljeiben (munkásszövetkezeteiben).”

Mások a régi New England-i vagy az ókori görög városi gyűlésekben vélik fellelni a szovjetek eszméjét. De az orosz munkások kontaktusa a szovjetekkel sokkal közvetlenebb; kipróbálták őket a kudarcba fulladt 1905-ös forradalomban. Akkor alkalmas eszköznek bizonyultak, így hát most is felhasználták.

A cár bukása után rövid ideig jóindulat uralkodott valamennyi osztály között; ezt az időszakot nevezik „a forradalom mézeshetei”-nek. Ám utána megkezdődött a nagy küzdelem, a nagyszabású harc a burzsoázia és a proletariátus között az oroszországi államhatalomért. Az egyik oldalon az ideiglenes kormány mellett felsorakoztak a tőkésék, a földesurak és végül az értelmiség, a másikon a szovjetek köré gyülekeztek a munkások, a katonák, a parasztok.

Ennek a kolosszális konfliktusnak a kellős közepébe kerültem. Tizennégy hónapon át éltem falvakban parasztokkal, lövészárkokban katonákkal, gyárakban munkásokkal együtt. Az ő szemükkel láttam a forradalmat, és a legtöbb drámai eseménynek részese voltam.

Felváltva használom a „kommunista” és „bolsevik” megjelölést, jóllehet a párt hivatalosan csak 1918-ban vette fel a kommunista párt nevet.

A francia forradalomban a nagy szó a „polgártárs”

volt; az orosz forradalomban ez a szó a „továris”, az elvtárs.

Cikkeim e kötetben való közlésének jogáért köszönetet kell mondani az „Asia”, a „Yale Review”, a „Dial”, a „Nation”, a „New Republic” és a „New York Evening Post” kiadóinak.

A Szovjet-Oroszországba látogató idegent meglepi a mindenütt látható sok plakát; ott függnek a gyárakban és a laktanyákban, a házak falain, a vasúti kocsikban és a távirópóznákon. A szovjetek igyekeznek minden cselekedetük okát megmagyarázni a népnek. Ha újabb katonai behívások vannak, ha csökkenteni kell a fejadagokat, ha új iskolát nyitnak meg vagy új tanfolyamot indítanak, nyomban megjelenik egy falragasz, amely hírül adja ennek *okát* és azt is, hogy az emberek hogyan működhetnek közre. E falragaszok némelyike kezdetleges és elnagyolt, mások meg igazi műalkotások. Kettőt ebben a könyvben csaknem pontosan az eredeti színekben reprodukálunk. E könyv kiadásának a költségeit Oroszország néhány barátja vállalta magára, a sajtó alá rendezésben elsősorban Mrs. Jessie Y. Kimball és Mr. Aaron Berkman nyújtott nagy segítséget.

Akik a forradalmat csinálták

MUNKÁSOK, PARASZTOK, KATONÁK KÖRÉBEN

Első fejezet

A bolsevikok és a város

1917. június elején, egy fehér éjszakán érkeztem először Petrográdba, ebbe a sarkkörhöz közel fekvő városba. Noha már éjfélre járt az idő, a tágas tereknek és proszpekteknek (sugárutaknak) az északi éj lágy, kísérteties fénye sajátos varázst kölcsönzött.

Kék kupolás, ősi templomokat és az ezüstösen fodrosodó Katalin-csatornát elhagyva a Néva mentén haladtunk; a folyón túl a Péter-Pál-erőd karcsú tornya aranytűként nyúlt a magasba. Aztán feltűnt a Téli Palota, a csillogó Szent Izsák-székesegyház és elmúlt idők cárijainak megszámlálhatatlan szobra és emlékműve.

Ám mindez a múlt uraira emlékeztetett, s nem hatott rám, mert érdeklődésem a jelen urainak szólt. Hallani akartam a nagy Kerenszkijt, aki akkor lenyűgöző szónoiki képességeinek és hatalmának csúcsán állt. Meg akartam ismerkedni az ideiglenes kormány minisztereivel. Sokakat meg is ismertem, hallottam őket és beszéltem velük. Rátermettek voltak, szeretetreméltók és jó szónokok. Mégis úgy éreztem, hogy nem a nép igazi képviselői, hogy afféle „pütkösdi királyok”.

Ösztönösen felkutattam a jövő urait, a szovjetekben működő embereket, akiket közvetlenül a lövészárkokból, a gyárakból és a parasztgazdaságokból választottak meg. Csaknem minden ezredben, városban és faluban szerte Oroszországban, a Föld egyhatod részén megalakultak ezek a szovjetek. S ezek a helyi szovjetek most elküldték képviselőiket a szovjetek első összoroszországi kongresszusára³⁹ Petrográdba.

A szovjetek első oroszországi kongresszusa

A szovjetek kongresszusa a katonai akadémián ülésezett. A falon még mindig hírül adta egy tábla, hogy „Ő Császári Felsége II. Miklós cár 1916. január 28-án jelenlétével örvendezettette meg e helyet”, de ez volt a fényes múlt egyetlen maradványa.

Az aransujtásos tiszteket, a mosolygó udvaroncokat és lakájokat elsöpörte a történelem. Ő Császári Felsége, a Cár eltűnt, most Ő Köztársasági Felsége, a Forradalom uralkodott itt; sok száz fekete zubbonyos, keki egyenruhás küldött üdvözölte ujjongva.

A világ minden sarkából érkeztek ide emberek. Jöttek a jeges sarkvidékről és a forró éghajlatú Turkesztánból, jöttek ferde szemű tatárok és szőke kozákok, jöttek kis- és nagyoroszok, lengyelek, lettek és litvánok, mindenféle nép, mindenféle nyelv és viselet. Voltak itt a nehéz munka nyomait magukon viselő küldöttek a bányákból, a kovácműhelyekből és a földekről, sebhelyes arcú katonák a lövészárkokból és napbarnította tengerészek az öt orosz flottától. Megjelentek a „márciusi forradalmárok” is, akik színtelenek voltak és csendesek, mielőtt a márciusi vihar elsöpörte trónjáról a cárt, most azonban a forradalom vörös színét öltötték és szocialistáknak nevezték magukat. Megjelentek a forradalom veteránjai is, akik az éhség, a száműzetés, Szibéria hosszú évei alatt hűségeselek maradtak az ügyhöz, s akiket a szenvedés sokszorosan próbára tett.

Csheidze, a kongresszus elnöke megkérdezte tőlem, miért jöttem el Oroszországba. „Hivatalosan mint újságíró – feleltem. – A valódi ok azonban a forradalom. Ez ellenállhatatlan volt, mágnesként vonzott ide. Azért vagyok itt, mert egyszerűen nem tudtam távol maradni.”

Felkért, hogy beszédben üdvözöljem a kongresszust. Az „Izvesztyija” július 8-i száma a következőképpen foglalta össze beszédemet.

„Eltársak, szeretném ma átadni nektek az amerikai és a norvég szocialisták üdvözlétét. Nekünk nincs jogunk útmutatásokat adni nektek arra, hogy tulajdonképpen mit csináljatok, de ez felesleges is: a tudóst tanítani – ez csak árthat. Nem, csupán kifejezzük nektek őszinte elragadtatásunkat, látván, mit tettetek már eddig is az egész világért.

Az amerikai munkások mélységes hálával tekintenek nagy forradalmi tettekre. Az emberiség feje fölé az erőszak és a kétségbeesés sötét fellege húzódott, s már úgy látszott, a kultúra ragyogó fáklyáját kioltja a szétáradó vérözön. S akkor jöttetek ti, elvtársak, s az alig pislákoló fáklya újra lángra lobbant. Régóta beszéltünk már arról, hogy valamennyi ország munkásainak szolidaritást kell vállalniuk a forradalom szent ügye nevében. Ti viszont szó nélkül valóra váltottátok ezt olyan időben, amikor mi csak beszéltünk, s ezt az emberiség sosem felejtí el.

Ti nemcsak Oroszországot tettétek a világ legszabadabb országává, hanem minden szívben fel is élesztettétek a szabadság hitét.

Egyenlőség, testvériség, demokrácia – milyen értelmetlenül csengenek ezek a szavak, üres szavak kisemmizett, az örökös koplalástól meggyötört emberek százezrei számára! Üres szavak maradnak ezek New York 160 ezer gyermeke, hazám munkásainak egyharmada számára, gúnyolásnak érezhetik őket Franciaország és Anglia kizsákmányolt osztályai. Ti, elvtársak, máris új tartalmat vittetek ezekbe a szavakba, s most az a feladatotok, hogy valóra váltsátok azt, ami sokáig csupán álom volt. Hiszem, hogy a reakciós militarizmustól megszabadulva végre tudjátok hajtani ezt a nagy tettet.

A nagyszerű politikai fordulat után társadalmi fordulatot kell végrehajtanotok, s az egész világ proletariátusa már nem a Nyugatra, nem Amerikára fog tekinteni, hanem a Kelet felé, a nagy Oroszország felé fordítja tekintetét. Az igazság fényét nem a New York-i Szabadság-szobor fáklyája ontja majd, hanem a Mars-mező

szent sírjai, amelyekben a szocializmus harcosai nyugszanak. Energiátok és állhatatosságotok lenyűgöz bennünket, a nagy eszmék iránti odaadástok határtalan elragadtatással tölt el – az óceánon át kinyújtjuk baráti kezünket és veletek együtt kiáltjuk: Éljen a szabad Oroszország! Éljen a forradalom! Éljen a világbéke!”

Válaszbeszédében Csheidze arra szólította fel valamennyi nemzet proletariátusát, gyakoroljon nyomást kormányára, hogy vessen véget az iszonyú öldöklésnek, amely szégyent hoz az emberiségre és beárnyékolja az orosz szabadság megszületésének nagy napjait.

Viharos taps, s a kongresszus áttért a napirendre: Ukrajna, a közoktatás, a hadiözvegyek és hadiárvák, a front ellátása élelemmel, a vasutak rendbehozása stb. Mindez az ideiglenes kormány dolga lett volna, ám az erőtlennek és tehetetlennek bizonyult. Miniszterei szónokoltak, civakodtak, mesterkedtek egymás ellen és diplomatákkal mulatoztak. Valakinek el kellett végeznie a nehéz munkát. S mivel más nem vállalkozott rá, fokozatosan máris átment a nép szovjetjei kezébe.

Színre lépnek a bolsevikok

A szovjetek első kongresszusán az értelmiség játszott vezető szerepet: orvosok, mérnökök, újságírók. Ezek a mensevikek és a szociálforradalmárok⁴⁰ pártjának a tagjai voltak. A szélső baloldalon 105, határozottan proletár külsejű küldött ült, egyszerű munkások és katonák. Támadó kedvűek voltak, egységesek, és igen komolyan beszéltek. Gyakran kinevették, lehurrogták és mindig leszavazták őket.

– Ezek a bolsevikok – tájékoztatott dühösen burzsoá kísérem. – A legtöbbjük ostoba, fanatikus és német ügynök.

Ennyi volt az egész. Ennél többet a szállodák halljaiban, a szalonokban vagy diplomáciai körökben sem lehetett megtudni róluk.

Szerencsére máshová fordultam tájékoztatásért. A gyárnegyedekbe mentem. Nyizsnyijben megismerkedtem Szartov szerelővel, s meghívott otthonába. A lakószoba sarkában hosszú csövű puska állt.

– Ma minden munkásnak van puskája – magyarázta. – Valamikor a cárért harcoltunk vele. Most önmagunkért harcolunk.

Egy másik sarokban egy Szent Miklóst ábrázoló ikon lógott, apró mécses égett előtte.

– A feleségem még vallásos – mentegetőzött Szartov. – Hisz a szentben, úgy véli, az majd épségben keresztülvezet a forradalmon. Mintha egy szent éppen egy bolsevikon akarna segíteni! – mondta nevetve. – De hát isten neki, ez senkinek sem árt. Fura fickók ezek a szentek. Sosem lehet tudni, mit tesznek.

A család a földön aludt, ragaszkodtak ahhoz, hogy az ágyban én aludjam, mert amerikai vagyok. Találtam a szobában még egy amerikait. Az ikon mécsesének pislákoló fényében Abraham Lincoln nemes, barátságos, kemény vonású arca tekintett le rám a falról. Az illinoisi erdők pionírkunyhójából eltalált ide, e munkásember volgai kunyhójába. A Lincoln szívében lobogó tűz egy fél évszázadon, a fél világon át lángra lobbantotta ennek a fényre vágó orosz munkásembernek a szívét.

Ahogy Szartov felesége tisztelte Szent Miklóst, a nagy csodatevőt, úgy tisztelte ő Lincolnt, a nagy felszabadítót. Otthonában díszhelyre tette Lincoln képét. Emellett valami meghökkentőt is művelt: Lincoln kabátjának hajtókájára jelvényt, nagy vörös jelvényt tűzött, „bolsevik” felirattal.

Lincoln életéről keveset tudott Szartov. Csak azt tudta, hogy harcolt az igazságtalanság ellen, hogy felszabadította a rabszolgákat, hogy gyalázták és hogy üldözték. Szartov szemében ez volt a bizonyosság arra, hogy közel állt a bolsevikokhoz. Lincoln iránti legmélyebb hódolatát fejezte ki a vörös jelvénnel.

Rájöttem, hogy a gyárak és a bulvárok két különböző világ. Végtelenül különböző módon ejtették ki a „bolse-

vik” szót is. Megvetés és átok csendült ki belőle a bulvárokon; a munkások ajkán a dicséret és a tisztelet szava volt ez.

A bolsevikok nem sokat törődtek a burzsoáziával. Azzal voltak elfoglalva, hogy részletesen kifejtsék programjukat a munkásoknak. Jómagam első kézből kaptam meg ezt a programot, olyan küldöttektől, akik a Franciaországban harcoló orosz csapatoktól érkeztek a szovjetek kongresszusára.

– A mi követelésünk nem a háború folytatása, hanem a forradalom folytatása – szögezték le ezek a bolsevikok.

– Mit beszéltek itt forradalomról? – kérdeztem, az ördög ügyvédjének szerepét vállalva magamra. – Hiszen a forradalmatokat már megkaptátok, nemde? A cár és bandája eltűnt. Ezt akartátok már száz éve, ugye?

– Ezt – válaszolták. – A cár elment, de a forradalom csak most kezdődött. A cár megdöntése csak egy mozzanat. A munkások nem azért vették ki a hatalmat az egyik uralkodó osztály, a monarchisták kezéből, hogy átadják egy másik uralkodó osztálynak, a burzsoáziának. Mind-egy, hogy mi a neve, a szolgaság egy és ugyanaz.

Azt mondtam, a világ abban látja Oroszország mostani feladatát, hogy Franciaországhoz vagy Amerikához hasonló köztársaságot létesítsen és létrehozza az országban a Nyugat intézményeit.

– Éppen ezt nem akarjuk – vágták rá erre. – Nem nagyon rajongunk a ti intézményeitekért vagy kormányaitokért. Tudjuk, hogy nálatok is van szegénység, munkanélküliség és elnyomás. Az egyik oldalon nyomortanyák, a másikon paloták. Az egyik oldalon tőkés-ek, akik lockaúttal, feketelistával, hazug sajtóval megorgyilkosokkal harcolnak a munkások ellen. A másik oldalon munkások, akik sztrájkokkal, bojkottal és bombákkal állnak ellen. Véget akarunk vetni ennek az osztályharcnak, véget akarunk vetni a szegénységnek. Ezt csak a munkások tehetik meg, csak a kommunista rendszer. És ezt akarjuk Oroszországban.

– Más szavakkal – ellenkeztem –, ki akarjátok kerülni

az evolúció törvényeit. Azt várjátok, hogy Oroszország valamiféle varázsütésre elmaradott agrárországból magas szervezettségű szövetkezeti közösséggé változik. A tizennyolcadik századból akartok a huszonkettedikbe ugrani.

– Új társadalmi rendet vezetünk be, de nem számítunk semmiféle ugrásra vagy varázslatra. A munkás- és paraszttömegek hatalmára támaszkodunk.

– De hol vannak olyan okos emberek, akik mindezt véghezviszik? – kérdeztem. – Gondoljatok a tömegek hallatlan tudatlanságára.

– Okos emberek! – kiáltották hevesen. – Csak nem fogunk hasra esni az úgynevezett „okos emberek” előtt? Van-e esztelenebb, ostobább, bűnösebb dolog, mint ez a háború? És ki a vétkes ebben? Nem a dolgozó osztályok, hanem az uralkodó osztályok, mindenütt a világon. Az biztos, hogy a munkások és parasztok tudatlansága és tapasztalatlansága soha nem tudna akkora bajt előidézni, mint a tábornokok és államférfiak az eszüikkel meg a műveltségükkel. Mi hiszünk a tömegekben, hiszünk az alkotó erejükben. És mindenképpen véghez kell vinnünk a szociális forradalmat.

– És miért?

– Mert ez a következő lépés az emberi faj fejlődésében. Hajdanában volt a rabszolgaság; ennek helyébe aztán a feudalizmus lépett. Azt a kapitalizmus váltotta fel. Most a kapitalizmusnak kell elhagynia a színteret. Betöltötte rendeltetését. Lehetővé tette a nagyüzemi termelést, a világméretű iparosítást. De most le kell lépnie. A kapitalizmus az imperializmus és a háború nemzője, a munka fojtogatója, a civilizáció lerombolója. Át kell adnia helyét a következő szakasznak, a kommunista rendszernek. A munkásosztály történelmi küldetése, hogy ezt az új szociális rendet bevezesse. Jóllehet Oroszország primitív, elmaradott ország, nekünk kell elkezdenünk a szociális forradalmat. És a többi ország munkásosztályának kell folytatnia.

Ez aztán merész program: újjáépíteni a világot.

Nem csoda, hogy a Root-misszióban működő James Duncan ötletei elcsépelteknek hatottak, amikor unalmas fejtegetésekbe bocsátkozott a szakmai szervezeteket, ezek elnevezését és a nyolcórás munkanapot illetően. Hallgatói derültek vagy unatkoztak. Másnap az egyik újság így adott hírt kétórás beszédéről: „Az Amerikai Munkásszövetség alelnöke beszédet intézett a szovjetekhez. Amikor áthajózott a Csendes-óceánon, nyilván két beszédet készített elő, egyet az orosz nép, egyet pedig a tudatlan eszkimók számára: úgy látszik, tegnap este azt hitte, hogy eszkimók előtt beszél.”

A bolsevikok szempontjából mást jelentett előterjeszteni egy nagyszabású forradalmi programot és megint mást, hogy ezt a programot egy 160 milliós nép el is fogadja, különösen, ha meggondoljuk, hogy a bolsevik pártnak akkor mindössze 150 000 tagja volt.⁴¹

Amerikában kiképzett bolsevikok

Mindenekelőtt sok tényező játszott közre abban, hogy a bolsevik eszméknek tekintélyük volt a nép előtt. Mindenekelőtt: a bolsevikok megértették a népet. Erősek voltak az iskolázottabb rétegekben, például a matrózok körében, és tagjaik jórészt városi kézművesek és munkások voltak. Minthogy közvetlenül a népből eredtek, a nép nyelvén beszéltek, osztoztak szenvedéseiben és gondjaiban.

Tulajdonképpen nem is egészen pontos, ha azt mondjuk, hogy a bolsevikok megértették a népet. Ők voltak a nép. Így érdemelték ki a bizalmát. Az orosz munkás, akit a fölötte álló osztályok oly sokáig becsaptak, csak a saját embereiben bizik.

Egyik barátom meglehetősen groteszk módon tapasztalhatta ezt. A neve Krasznoscsokov, ma a Távol-keleti Köztársaság elnöke. A chicagói Munkástovábbképző Intézetből jött, és a munkások jelöltjeként került a választási listára. Tehetséges, jól beszélő ember volt, és

megválasztották a Nyikolajevszki Városi Szovjet elnökévé. A polgári sajtó nyomban nekirontott mint „sem-mirekellő bevándorlónak”.

„Nagy-Oroszország polgárai – írták –, nem érzitek megszégyenítőnek, hogy egy chicagói szállodai szolga, egy ablaktisztító uralkodjon fölöttetek?”

Krasznoscsokov éles hangú választ írt, hangsúlyozva, hogy Amerikában megbecsült ügyvéd és pedagógus volt. Amikor a cikkével a lapszerkesztőségbe ment, betért a szovjetbe, mert tudni szeretete volna, vajon a munkások előtt ártott-e neki ez a támadás.

– Továris Krasznoscsokov! – kiáltotta valaki, amikor barátom kinyitotta az ajtót: az emberek éljeneztek és talpra ugrottak.

– A mi emberünk! – kiáltozták, és szorongatták a kezét. – Éppen most olvastuk az újságot és mindannyian örültünk. Mindig kedveltük magát, pedig azt hittük, hogy burzsuj. Most már tudjuk, hogy közülünk való, hogy igazi munkás, és szeretjük. Mindent megtennénk magáért.

A bolsevik párt tagjainak kilencvenhat százaléka munkás volt. Természetesen voltak a pártban értelmiségiek, akik nem a népből származtak. De Lenin és Trockij éppen elég közel állt az éhezés határához, hogy ismerje a szegények gondolatait.

A bolsevikok többségükben fiatalok voltak, akik nem féltek a felelősségtől, nem féltek a haláltól, és éles ellentétben a felsőbb osztályokkal, nem féltek a munkától. Sokan közülük a barátaim lettek, különösen az emigránsok közül, akik akkor tömegesen özönlöttek vissza Amerikából.

Itt volt például Janisev, a szó szoros értelmében vett világjáró munkás. Tíz évvel ezelőtt kiűzték Oroszországból, mert a parasztok körében a cár ellen izgatott. Gürcölt hamburgi dokkokban, szemet bányászott Ausztriában és acélt öntött Franciaországban. Amerikában bőrgyárakban kicserezték, textilgyárakban kifehéritették és sztrájkokban elagyabugyálták. Utazásai során

megtanult négy nyelvet és magáévá tette a bolsevizmusba vetett lángoló hitet. A hajdani parasztból ipari proletár lett.

Valamelyik szatirikus a proletárt „beszélő munkás”-nak nevezte. Janisev természettől fogva nem volt beszédese. De most beszélnie kellett. Munkástársai millióinak kiáltása ajkára kényszerítette a szavakat, és ő beszélt, beszélt gyárakban és bányákban, és úgy, ahogyan értelmiségi sohasem tud beszélni. Éjjel-nappal dolgozott, aztán nyár derekán magával vitt egy emlékezetes vidéki útra.

Voszkov, egy másik elvtárs, aki azelőtt a New York-i ácsok 1008. sz. szervezetének funkcionáriusa volt, ez idő szerint a szesztrореcki fegyvergyár üzemi bizottságának tagja. Barátaim közé tartozott Volodarszkij is, aki gyakorlatilag úgy dolgozott a szovjetben, mint egy gályarab, és mámorosan boldog volt ettől. Egyszer felkiáltott: „Ebben a néhány hétben több igaz öröm ért, mint akár ötven embert egész életében!” És itt volt Neibuts a sok könyvével, aki addig olvasta angolul Brailsford „Az acél és az arany háborúja” című művét, míg be nem gyulladt a szeme. Ezek az ifjú bevándorlók a bolsevik propagandát nyugati gyorsasággal és módszerekkel egyesítették. Az „efficient” (hatékony) fogalmat az orosz nem ismeri, ezek az ifjú fanatikusok viszont a hatékonyság és az energia csodái voltak.

A bolsevikok tevékenységének központja Petrográd volt. S ez a történelem finom iróniája. Ez a város volt Nagy Péter cár büszkesége és dicsősége. Mocsarat talált itt és ragyogó fővárost épített rá. Az alapok lerakásához több erdőnyi fát és több kőbányára való követ süllyesztett a mocsarakba. A város Péter vasakarátának kolosszális emlékműve. Egyben azonban a kolosszális kegyetlenség emlékműve is, mert nemcsak facölöpök millióira, hanem emberi csontok millióira is épült.

Mint a barmokat, úgy hajtották a munkásokat ezekbe a mocsarakba, s itt pusztította őket a hideg, az éhség és a skorbut. És azok helyére, akiket a mocsár elnyelt,

újabb és újabb jobbágyokat hoztak. Pusztá kézzel és botokkal ástak, s a kiásott földet sapkákban és kötényekben hordták el. Kalapácsok döngése, ostorok csattogása, haldoklók sóhajai közepette emelkedett a magasba Petrográd, akár egykor a piramisok a rabszolgák könnyeiből és kínjaiból.

S most e rabszolgák utódai felkeltek. Petrográd a forradalom fővárosa lett, s nap mint nap hosszú térítő utakra indította misszionáriusait. Nap mint nap bála-számra, vagonszámra ontotta a nyomtatott bolsevik evangéliumot. Júniusban Petrográdban többmilliós példányszámban jelent meg a „Pravda”, a „Szoldat”, a „Gyerevenszkaja Bednota”. „Mindez német pénzen készül”, hajtogatták a szövetséges megfigyelők, nem struccok módjára a homokba, hanem a bulvári kávéházakba dugták a fejüket, és csak azt hitték el, amit el akartak hinni. Ha befordultak volna a sarkon, hosszú sort láttak volna, ahol mindenki egy odaállított pult mellett elhaladva, ráhelyezte adományát; tíz kopeket, tíz rubelt, esetleg százat. Ezek munkások, katonák, sőt parasztok is voltak, akik így támogatták a bolsevik sajtót.

Minél nagyobbak voltak a bolsevikok sikerei, annál hangosabban szidalmazták és becsmérelték őket. A burzsoá sajtó magasztalta a többi párt józanságát és megfontoltságát, a bolsevikokkal szemben viszont vasszigort követelt. „Nagyanyó” és Kerenszkij fejedelmi kényelemben laktak a Téli Palotában, a bolsevikokat viszont börtönbe vetették.

A múltban minden pártnak szenvednie kellett elveiért. Most főképpen a bolsevikok szenvedtek, ők voltak e napok mártírjai. Ez adott tekintélyt nekik. Üldöztetésük révén az érdeklődés középpontjába kerültek. A tömegek, amelyek most felfigyeltek a bolsevik tanokra, úgy találták, hogy ezek különös módon egybevágóak saját kívánságaikkal.

Végül azonban nemcsak a bolsevikok áldozatossága és lelkesedése tette, hogy a tömegek a zászlóik alá gyűlekeztek. Hatalmasabb szövetségeik akadtak; fő szövet-

ségesük az éhség volt, nevezetesen a háromszoros kiéhez-
zettség: kenyérre, békére és földre.

A falusi szovjetek ismét a parasztok régi kiáltását
visszhangozták: „A föld Istené és a népé.” A városi
munkások elhagyták istent és ezt kiáltozták: „A gyár a
munkásoké.” A frontkatonák pedig: „A háború az ördö-
gé. Tudni sem akarunk róla. Békét akarunk.”

A tömegek forrongtak, s e forrongás földbizottságok,
gyári bizottságok és frontbizottságok szervezésére kész-
tette őket. Beszédre bírta őket, s így Oroszország száz-
millió szónok országa lett; hatalmas arányú utcai tünte-
téseket rendeztek.

Második fejezet

Petrográd tünet

1917 tavaszán és nyarán sorozatos tüntetések zajlot-
tak le. Oroszország ebben mindig is kitüntette magát.
A menetek azonban most hosszabbak voltak, s nem
papok rendezték őket, hanem a nép; ikonok helyett
vörös zászlókkal vonultak és egyházi énekek helyett
forradalmi dalokat énekeltek.

Ki tudná elfelejteni a július 1-i Petrográdot! Homok-
színű és olajzöld uniformist viselő katonák, aranysujtá-
sos kék egyenruhát hordó huszárok, fehér zubbonyos
matrózok a flottától, kézkekés munkások a gyárakból,
tarka ruhás lányok özönlöttek végig a város főútvona-
lain. És mindegyik felvonuló vörös kokárdát, virágot
vagy szalagot tűzött ki; a nők vörös kendőt viseltek, a
férfiak vörös inget öltöttek. És a levegőben, bíborvörös
tajtékhoz hasonlóan, ezernyi vörös zászló lengedezett.

Az emberáradat énekelve hömpölygött végig az utcá-
kon.

Három évvel ezelőtt láttam, amint a német hadigépe-
zet a Meuse völgyén át Párizs felé gördült. A sziklák
akkor ezerszeresen visszhangozták a „Deutschland über

alles”-t éneklő életerős német katonák hangját, s közben sok ezer pár csizma dobogott ütemesen az úton. Minden nagyon hatásos volt, de gépies, és mint mindent, amit azok a szürke menetoszlopok véghezvittek, ezt is felülről rendelték el.

Itt viszont a vörös menetoszlopok éneke egy nép lelkének spontán megnyilvánulása volt. Valaki belekezdett egy forradalmi dalba, a katonák mély hangján felzengett a refrén, amelyhez a munkásasszonyok panaszos hangja csatlakozott. A dal felszárnnyalt, aztán lecsendesedett s végül elhalt. A menet másik végén pedig ismét felcsendült, és énekelt az egész utca.

Az arany kupolás Szent Izsák-székesegyház, a mohamedán mecset minaretje mellett elhaladva menett el ez a negyvenféle vallású, negyven népből származó tömeg, amelyet eggyé forrasztott a forradalom tüze. Az emberek kitörölték emlékezetükből a bányákat, a gyárakat, a

Az 1917. július 4-i tüntetés Petrográdban

nyomornegyedeket, a lövészárkokat. Ez a nép napja volt, örülni akart hát és boldog akart lenni.

Ám örömükben nem feledkeztek meg azokról, akik, hogy ez a nap valósággá váljék, láncra verve és vérezve vonultak Szibéria végtelen mezőin át a száműzetésbe és a halálba. A márciusi forradalom mártírjai is közel voltak: ezrével feküdtek vörös koporsóikban a Marsmezőn. Ott a „Marseillaise” harcos hangjait Chopin „Gyászinduló”-jának ünnepélyes dallama váltotta fel. Tompa dobpergés közepette, leeresztett zászlókkal és meghajtott fővel, sírva vagy némán vonultak el a sírok hosszú sora mellett.

Egy apró, önmagában jelentéktelen, ám jellemző esemény zavarta meg ezt a békés napot. A Szadováján történt, ahol Alex Gumberggel, a kis orosz-amerikaival álltam, aki oly sok amerikainak volt barátja és kalauza a forradalom napjaiban. Egy vörös zászló, „Éljen az ideiglenes kormány” felirattal, felbőszítette a matrózokat és a munkásokat. Éppen le akarták tépni, amikor valaki a tömegből elkiáltotta magát: „Jönnek a kozákok!”

A nép ősi ellenségének pusztá említése is rémülettel töltötte el a tömeget. Krétafehér arccal, pánikszerűen menekültek, akár a nyáj, keresztültaposva azokon, akik elestek, és ordítva, mint az eszeveszettek. Szerencsére csak vaklárma volt. A sorok újra rendeződtek, és a menet énekelve, éljenezve továbbvonult.

Ám ez a menet több volt pusztá érzelemkitörésnél. Kérlelhetetlenül profetikus volt. „Legyen a gyár a munkásoké!”, „Földet a parasztnak”, „Békét a világnak!” – ezt hirdették a zászlók. És: „Le a háborúval!”, „Le a titkos szerződésekkel!”, „Le a kapitalista miniszterekkel!”

Ez volt a tömeg jelszavaivá kristályosodott bolsevik program. Oly sok ezernyi volt a zászló, hogy maguk a bolsevikok is meglepődtek. És ezek a zászlók hatalmas vihar közeledtét jelezték. Ezt mindenki láthatta és látta is, kivéve azokat, akiket éppen azért küldtek oda, hogy

lássák, például a Root-misszió. Amíg ezek az urak a forradalmi Oroszországban tartózkodtak, tökéletesen el voltak szigetelve a forradalomtól. Ahogy egy orosz közmondás tartja: „Elmentek a cirkuszba, de észre sem vették az elefántot.”

Július elsejére az amerikaiakat meghívták a Kazanyi székesegyházba ünnepi istentiszteletre. Ott letérdeltek, hogy áldásban részesítsék őket, miközben odakint az utcák visszhangozták a fellelkesült tömeg dalait és éljenzését. Micsoda vakság! Nem vették észre, hogy azon a napon a hit nem a dohos falak között egybegyűlt tömegben, hanem a kinti emberáradatban lobog.

De a vakság őket sem sújtotta jobban, mint azokat a diplomátákat, akik megéljenézték az első elragadtatott beszámolókat a keleti fronton megindult Kerenszkij-féle offenzíváról. Az offenzíva, mint vezetője is, kezdetben igen sikeres volt, majd tragikus kudarcba fulladt. Lemészároltak 30 000 orosz, megrendült a hadsereg morálja, a nép felbőszült, kormányválság tört ki, s mindennek fenyegető következménye Petrográdban a július 16-i fegyveres felkelés lett.

A fegyveres tüntetés

Július 1. figyelmeztetett a közeledő viharra. Július 16. már a tomboló vihar napja volt. Először idősebb parasztkatonák hosszú sora vonult végig az utcákon. „Szereljétek le a negyveneseket, hogy arathassanak!” – követelték transzparensükön. A kaszárnnyák, a szegénynegyedek, a gyárak csak úgy ontották a sok felfegyverzett embert; a Tauriai Palotához tartottak, s egy álló nap meg két éjszaka dörögtek kapui előtt. Űvöltő szirénákkal, lobogó vörös zászlókkal száguldoztak az utcákon a páncélkocsik. Szuronyos katonákkal telezsúfolt teherautók robogtak mindenfelé, mint valami őrjöngő óriás-sünök. A kocsik sárhányóin lövészek lapultak, puskáju-

kat a fényszórók fölé dugva és szemükkel provokátorok után kémlelve.

Ez az áradat jóval hatalmasabb volt, mint az a folyam, amely július elsején hömpölygött végig ezeken az utcákon; sokkal fenyegetőbb is volt, mert csillogott az acéltól és átkokat sziszegett, a harag egyetlen hosszú szürke oszlopát alkotva. Az emberek spontán kitörése volt ez uraik ellen – fenyegető, vakmerő és ádáz.

Fekete zászló alatt vonultak az anarchisták, élükön Jarcsuk, egy szabó. Magán viselte a kiszípolyozottság bélyegét. A varrótű fölé való hosszas görnyedésbe belerokkant. Most, a varrótű rabságából való felszabadulásának jelképeként, tű helyett puskát tartott a kezében.

Gumberg megkérdezte:

– Mik a politikai követeléseik?

– A politikai követeléseink? – habozott Jarcsuk.

– Pokolba a tőkésekkel! – szolt közbe egy magas termetű matróz. – További politikai követeléseink pedig: pokolba a háborúval meg az egész istenverte kabinettel!

Az egyik mellékutcában taxi állta el az utat; két géppuska csöve meredezett ki ablakain. Kérdésünkre a sofőr egy zászlóra mutatott: „Le a kapitalista miniszterekkel!”

– Elegünk van már az örökös kérlelésből, hogy ne éheztessek és ne öldössék a népet – magyarázta. – Oda sem figyelnek, de várjanak csak, majd ha ez a két kutyus felugat – gyengéden megsimogatta a géppuskákat. – Akkor majd idefigyelnek.

Ilyen tömegnek – hiszen idegei pattanásig feszültek, fegyver volt a kezében és harag a lelkében – nemigen volt szüksége provokációra. Márpedig provokátorok akadtak mindenfelé. A feketeszázasok ügynökei üzték iparukat, tüzelték a tömeget, zendülésre és pogromra uszították. A börtönből kieresztettek kétszáz foglyot, s ezek fosztogattak és raboltak. A reakció azt remélte, hogy az általános zűrzavarban eltiporhatja a forradalmat és újra trónra ültetheti a cárt. Több helyütt csakugyan szörnyű mészárlás folyt.

Egy feszült pillanatban, a Tauriai Palota előtt szorongó tömegből egy provokátor leadott egy lövést. Ezt száz másik követte. Mindenfelé puskatúz, vaktában barát barátira lőtt, a tömeg felordított, az oszlopok felé indult, majd visszahőkölt és a földre vetette magát. Amikor a tűz elcsendesedett, tizenhatan nem keltek fel többé. E mézszárlás közben két háztömbbel odébb egy katonazenekar a „Marseillaise”-t játszott.

Félelmetes dolog az utcai harc. Az éj sötétjében ablakokból, háztetőkről és pincékből golyók süvítenek, az ellenség láthatatlan, barát barátira tüzel, a szétugrasztott tömeg tolongva menekül az egyik utca golyózáporából egy másikba.

Aznap éjjel háromszor is elcsúsztunk a véráztatta kövezeten. Végig a Nyevszkij proszpekten törött ablaküvegek és kifosztott üzletek. A harc provokátorokkal vívott kis csetepatéktól a Lityejnij proszpekten lezajlott csatáig terjedt, ahol tizenkét elhullott kozák ló feküdt a kövezeten. Egy nagy termetű konfliskocsis állt a lőtetemek mellett, könnyes szemmel. Forradalmi időkben bele lehet törődni abba, hogy 56 ember meghal és 650 megsebesül; de 12 jó ló elvesztését már nehezen viseli el egy kocsis szíve.

A bolsevikok ellenőrzik a felkelést

Petrográdnak bőven voltak már tapasztalatai barikád- és utcai harcokban, a nép józanul gondolkodott és csakis ennek köszönhető, hogy a pusztulás nem fajult még véresebbé. A kaotikus lázadó tömegekre stabilizáló hatással volt az a néhány tízezernyi munkás, aki a bolsevik párt irányító szellemét érvényesítette. A bolsevikok tisztán látták, hogy ez a felkelés spontán, elemi megnyilvánulás. Látták, hogy a tömegek nagy erővel, de vaktában ütnek, és szerették volna megmozdulásukat valamilyen értelmes cél felé irányítani. Úgy döntöttek, hogy a szovjetek Központi Végrehajtó Bizottságával megérez-

tetik a tüntetés roppant hatását. Ezt a 256 tagú bizottságot a szovjetek első oroszországi kongresszusa választotta meg, és szünet nélkül ülésezett a Tauriai Palotában, a tömeg pedig éppen oda tartott.

Csakis a bolsevikoknak volt befolyásuk a tömegekre. Valamennyi párt könyörgött nekik, hogy éljenek befolyásukkal. A bolsevikok szónokai a palota főbejáratánál minden ezredet és minden küldöttséget rövid beszéddel fogadtak.

Jó helyünk volt, ahonnan szemügyre vehettük az egész összezsúfolódott embertömeget; itt-ott feltűnt egy-egy lóháton ülő tűzér, a sok transzparens vörös szalagként fogta át a sokaságot.

Alattunk tengernyi felfelé fordított arc, s ezeken az arcokon az orosz éj félhomályában felsejlett a tétova félelem, remény és indulat. Távolabbról a páncélkocsikat üdvözlő felvonulók ujjongása hallatszott. A gépkocsik fényszórói a szónokra szegeződtek, alakja hatalmas fekete árnyékot vetített a palota falára, s minden mozdulata tízszeresen felnagyítva jelent meg a fehér homlokzaton.

– Elvtársak – szolt az óriássá nőtt bolsevik –, forradalmi cselekvést követeltek. Ez csak forradalmi kormánnyal lehetséges. A Kerenszkij-kormány csak névleg forradalmi. Földet ígért nektek, de a föld még mindig a nagybirtokosok kezében van. Kenyeret ígért nektek, de azt még mindig a spekulánsok rejtegetik. Megígérte, hogy a szövetségeseket rábírja háborús céljaik kinyilvánítására, de a szövetségesek csak a harc folytatását sürgetik.

A kabinetten belül dúl a harc a szocialista és a burzsoá miniszterek között. Az eredmény: zsákutca, és nem történik semmi.

Ti, petrográdiak idejöttetek a szovjetek Központi Végrehajtó Bizottságához, és azt mondjátok: „Vegyük át a hatalmat. Mi támogatunk benneteket szuronyainkkal!” Azt akarjátok, hogy a szovjetek vegyék át a kormányzást. Mi, bolsevikok is ezt akarjuk. De ne felejtsük

КАЗАК.
ТЫ С КЕМ?
С НАМИ ИЛИ С НИМИ?

Kozák, kivel tartasz? Velünk vagy ővelük?
Dmitrij Moor plakátja, 1920

el, hogy Petrográd nem Oroszország. Ezért azt követeljük, hogy a Központi Végrehajtó Bizottság egész Oroszországból hívja össze a küldötteket. És ennek az új kongresszusnak a dolga lesz, hogy a szovjetekeket Oroszország kormányává nyilvánítsa.

A tömegek odaáramló hullámai mind éljenzéssel és hangos kiáltásokkal üdvözölték ezt a bejelentést: „Vesszen Kerenszkij!”, „Vesszen a burzsoá kormány!”, „Minden hatalmat a szovjetekeknek!”

– Kerüljétek az erőszakot és vérontást! – figyelmeztette a szónok a tüntetők elvonuló oszlopait. – Ne hallgassatok a provokátorokra. Ne szerezzetek örömet ellenségeiteknek azzal, hogy egymást ölitek. Kellőképpen megmutattátok erőteteket, most menjete nyugodtan haza. Amikor szükség lesz mai erőtetekre, hívni fogunk.

A kavargó tömeg közé ellenhangulatot szítók is keveredtek: anarchisták, feketeszázások, német ügynökök, huligánok, ingatak elemek, akik mindig oda csapódnak, ahol több a géppuska. Egyvalami ismét világossá vált a bolsevikok előtt: Petrográd forradalmi munkásai és katonái elsöprő többségükben az ideiglenes kormány ellen és a szovjetekek mellett vannak, azt akarják, hogy a szovjetekek alakítsanak kormányt. De a bolsevikok attól tartottak, hogy ez egyelőre elhamarkodott lépés volna. Ezért azt mondták: „Petrográd nem Oroszország. Lehet, hogy a többi város és a frontheadserég még nem érett meg az ilyen messzire vivő lépésre. Csak egész Oroszország szovjetjeinek a küldöttei dönthetnek erről.”

A Tauriai Palotában a bolsevikok közben minden lehetséges érvet latba vetettek, hogy rávegyék a szovjetekek végrehajtó bizottságának tagjait egy második oroszországi kongresszus egybehívására. A palotán kívül minden lehető módon igyekeztek megnyugtatni és lecsillapítani a háborgó tömegeket. Olyan feladat volt ez, amelyhez szükség volt minden szellemi erejükre és leleményükre.

A matrózok követelése:

„Minden hatalmat a szovjeteknek!”

Akadtak csoportok, amelyek igen harcias hangulatban közeledtek a Tauriai Palota felé. Különösen nagy harag izzott a kronstadti matrózokban. Csónakjaikban nyolcezren eveztek fel a folyón. Két társuk útközben életét vesztette. Nekik ez nem vasárnapi kirándulás volt, és nem állt szándékukban a palota falait megbámulni, hiábavaló zajongással megtölteni az udvarát, aztán sarkon fordulni és elvonulni. Küldöttséget menesztettek a palotába azzal a követeléssel, hogy a szovjet küldjön ki egy szocialista minisztert, de azonnal.

Odament hozzájuk Csernov, a földművelésügyi miniszter. Egy kocsi tetejét használta szónoki emelvénynek.

– Azért jöttem, hogy bejelentsem: három burzsoá miniszter lemondott. Nagy reményekkel tekintünk a jövő elé. Itt vannak azok a törvények, amelyek a földet a parasztnak adják.

– Jól van – kiáltotta a hallgatóság –, és azonnal hatályba lépnek ezek a törvények?

– Amilyen gyorsan csak lehet – válaszolta Csernov.

– Amilyen gyorsan csak lehet! – gúnyolódtak az emberek. – Azt már nem. Most akarjuk, most. Most adjatok minden földet a parasztnak! Mit csináltatok ennyi héten át?

– Nem tartozom maguknak felelősséggel a cselekedeteimért! – vágta vissza Csernov a dühtől sápadt arccal.

– Nem maguk helyeztek erre a posztra, hanem a parasztszovjet, csakis annak adok számot a tetteimről.

A matrózok hangos gúnyos nevetésben törtek ki, valaki elkiáltotta magát: „Tartóztassátok le Csernovot! Tartóztassátok le!” Tucatnyi kéz nyúlt a miniszter után, hogy lerántsa a kocsiról; mások próbálták visszahúzni. Barátok és ellenfelek kavargó küzdelme közepette a minisztert szakadt ruhában elhurcolták. Erre megjelent Trockij, és elérte, hogy engedjék szabadon.

Közben Szaakjan mászott fel a kocsira. Szigorú, parancsoló pózba vágta magát:

– Figyeljete ide! Tudjátok, ki szól most hozzátok?

– Nem tudjuk – kiáltotta valaki –, és fütyülünk is rá.

– Aki most szól hozzátok – folytatta Szaakjan –, a munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek első oroszországi kongresszusán megválasztott Központi Végrehajtó Bizottság alelnöke.

Ez a csodálatos titulus, ahelyett, hogy hatást keltett volna és megnyugtatta volna a tömeget, nevetésre és kiabálásra ingerelte:

– Le vele!

Ő azonban azért jött, hogy megzabolázza ezt a sokadalmat, s nagy hévvel rövid, szakadozott mondatok sortűzét zúdította rájuk.

– A nevem Szaakjan!

– Le vele! – hangzott a válasz.

– Pártom: a szociálforradalmár párt!

– Le vele!

– Hivatalosan a vallásom – az útlevelem szerint – örmény katolikus!

– Le vele!

– Igazi vallásom: a szocializmus!

– Le vele!

– Viszonyom a háborúhoz: két fivérem elesett.

Egy hang: – A harmadikért sem lett volna kár.

– Azt tanácsolom, bízzatok bennünk, vezetőitekben és legjobb barátaitokban. Vessetek véget ennek az esztelen tüntetésnek. Szégyent hoztok magatokra, a forradalomra, pusztulásba sodorjátok Oroszországot.

A matrózok amúgy is tájékozottak a dühtől, s ilyesmit a fejükhöz vágni, az ostobaság teteje volt. Elszabadult a pokol, és ismét csak Trockij mentette meg a helyzetet.

– Forradalmár matrózok! – kezdte. – Oroszország forradalmi erőinek színe-virága! Ebben a csatában, amelyet a szociális forradalomért vívunk, együtt harcolunk. Ökleink, elvtársak, együtt verik e palota kapuit, amíg csak eszményeink, amelyekért vérünk hullott, tes-

szemben, egyszersmind eltúlozza a nála magasabban álló réteg, a nagypolgárság képességeit és jó szándékát.

Nem akarják, hogy a szovjetek vegyék át a hatalmat. Eszük ágában sincs összehívni a második összoroszországi kongresszust, sem két hét múlva, sem két hónap múlva, sem bármikor. De félnek ettől a tomboló sokadalomtól, amely behatol a palota udvarába és öklével döngeti a kapuit. Az a taktikájuk, hogy megbékítsék a népet, és a bolsevikoktól kérnek segítséget. Ugyanakkor az értelmiség egy másik játékot is játszik. Az ideiglenes kormánnyal megegyezve a frontról a városba rendelnek ezredeket, „hogy letörjék a lázadást és a városban helyreállítsák a rendet”.

A harmadik napon csapatok érkeznek. Kerékpáros zászlóaljak, tartalékezredek és nekikeseredett lovasok hosszú sorai, pikákkal felfegyverezve, amelyek hegye fenyegetően villog a napfényben. Ezek kozákok, a forradalmárok ősi ellenségei, akik félelemmel töltik el a munkásokat és örömmel a burzsoáziát. Most jól öltözött emberek tolonganak az utcákon, éltetik a kozákokat és ilyesfélét kiáltoznak: „Lőjétek szét a söpredéket!”, „Akasszátok fel a bolsevikokat!”

A reakció hulláma söpör végig a városon. A lázadó ezredeket lefegyverzik. Újra bevezetik a halálbüntetést. A bolsevikok lapjait betiltják. A sajtónak hamisított dokumentumokat adnak át, amelyek azt hivatottak tanúsítani, hogy a bolsevikok német ügynökök. Alekszandrov cári ügyész bíróság elé hurcolja a bolsevikokat és a büntetőtörvénykönyv 108. paragrafusára hivatkozva felségárulással vádolja meg őket. Több vezetőt, köztük Trockijt és Kollontajt, börtönbe vetnek. Lenin és Zinovjev kénytelen elrejtőzni. Mindenféle munkásokat tartóztatnak le rajtaütésszerűen, rájuk támadnak és legyilkolják őket.

Július 18-án kora reggel a Nyevszkij felől velőtrázó kiáltozás riaszt fel. Lódobogás, kiabálás, kétségbeesett könyörgés, szitkozódás, aztán egyetlen vérfagyasztó sikoly. Egy nehéz test tompa zuhanása, egy haldokló

nyögése, aztán csend. Egy tiszt magyarázza, hogy elfogtak néhány munkást, amint éppen bolsevik plakátokat ragasztottak a Nyevszkij házainak falaira. Egy kozák osztag korbáccsal és karddal rájuk támadva legázolta őket, az egyik munkást valósággal kettéhasították, s holttestét otthagyták a kövezeten.

Az eseményeknek ezt a fordulatát a burzsoázia örömujjongással fogadta. De korai az öröme. Nem tudja, hogy a meggyilkolt munkás sikolya Oroszország legtávolabbi zugaiba is elhatol, társait haragra gerjeszti és fegyverbe állítja. Ezen a júliusi napon a burzsoázia a volhíniai ezredet ünnepli, amely a katonazenekar hangjaira vonul be a városba, hogy elfojtsa a felkelést, mely minden hatalmat a szovjetek kezébe óhajt adni. Balvégzetű ünneplés! Nem tudja, hogy egy novemberi éjszakán éppen ez az ezred halad majd annak a felkelésnek az első soraiban, amely győzedelmesen minden hatalmat a szovjetek kezébe ad.

A csapatokat azért rendelték vissza, hogy legyőzzék Petrográdot, de végül Petrográd győzte le őket. Ebben a bolsevik erődben a ragályt kikerülni nem lehet. A forradalom óriási olvasztókemencéje ez, amely eléget minden salakot, minden közömbösséget. Bármilyen hűvösen és tunyán vonulnak is be a városba a katonák, lángoló forradalmi szellemmel eltelve hagyják el.

Egykor a város könnyből és vérből, éhségből és fagyból, az éhezők és megnyomorítottak millióinak kényszermunkájából épült fel. Csontjaikat a mélyére temette a mocsár. De a meggyalázottak szelleme mintha újra éledne a mai munkásokban, márpedig ez hatalmas, bosszúra vágyó szellem. Péter jobbágyai felépítették a várost; mai utódaik birtokba veszik azt, ami az övék.

1917 nyarának derekán nem így fest ugyan a dolog. A reakció sötét árnya ül a városra. De a bolsevikok ki tudják várni a maguk idejét. Érzik, hogy a történelem az ő oldalukon van. Megindították már az erjedést a falvakban, a flottában és a fronton.

És oda indulok most magam is.

Paraszti közjáték

„Menjetek az erdőkbe és a nép közé”, mondja Bakunyn.

A fővárosi utcákon
Nyughatatlan élet tombol,
Míg messzi orosz tájakon
Évszázadok csöndje honol.

Sóvárogtunk e csend után. Három hónapon át hallgattuk a forradalom zaját. Én telítve voltam vele, Janisevet pedig kimerítette. Az állandó beszédől elvesztette a hangját, és a bolsevik párt megparancsolta neki, hogy tartson tíznapos pihenőt. Elindultunk hát a Volga-vidéken fekvő kis Szpasszkoje faluba, ahonnan Janisevet 1907-ben kiutasították.

Azon az augusztusi napon már dél felé járt az idő, amikor kiszálltunk a moszkvai vonatból és elindultunk a mezei úton. Az utóbbi hetek nyári melege sárgán hullámozó roppant gabonatengerré változtatta a mezőket, amelyeket itt-ott zöld szigetek tarkítottak: Vlagyimir kormányzóság árnyas falvai. Az egyik magaslatról tizenhatot számoltunk össze, s mindegyiknek megvolt a maga nagy fehér temploma, fényesen csillogó kupolával. Ünnepnap volt, és a távoli tornyok úgy árasztották el a mezőket harangszóval, mint a napsugarak a színek pompájával.

A város után ez a béke és a nyugalom világa volt nekem. Janisevnek viszont szívbemarkoló emlékek világa. Tíz évi vándorlás után tért haza a száműzött.

– Ott, abban a faluban volt apám tanító – mondta, nyugat felé mutatva. – Az emberek szerették, ahogyan tanított, de egy napon jöttek a csendőrök, bezárták az iskolát és elvitték az apámat. A szomszéd faluban lakott Vera. Nagyon csinos és kedves volt és ő volt a szerel-

mem. Akkor túlságosan félénk voltam, hogy ezt elmondjam neki, most meg már késő. Szibériában van. Itt, ezekben az erdőkben szoktunk néhányan találkozni, a forradalomról beszélgettünk. Egyik éjjel ránk törtek a kozákok. Amott, azon a hídon ölték meg Jegort, a legderekabb társunkat.

Nem volt ez boldog hazatérés a száműzötteknek. Minden útkanyarnál újabb emlék tört fel benne. Zsebken-dővel a kezében bandukolt mellettem Janisev és azt állította, hogy csak a verejtéket törölgeti le arcáról.

Amikor áthaladtunk Szpasszkoje főterén, rikítóan kék inget viselő idős parasztot pillantottunk meg, a kunyhója előtt ülve. Kezét a szeme elé emelte, mintha meglepődne a két porlepte idegent látva. Aztán a boldog felismerés hangján felkiáltott:

– Mihail Petrovics! – átölelte és kétoldalt arcon csókolta Janisevet. Aztán felém fordult; megmondtam neki, hogy Albertnek hívnak.

– És az apád neve? – kérdezte komoly arccal.

– Dávid – feleltem.

– Albert Davidovics, üdvözöllek Ivan Ivanov házában. Szegények vagyunk, de Isten áldásával szívesen látunk.

Ivan Ivanov sudár termetű, hosszú szakállú, világos szemű, izmos ember volt. De nem is testi ereje, meleg szíve vagy furcsán ünnepélyes beszédmodora tűnt fel nekem, hanem nyugodt méltósága. A természetadta méltóság volt ez, egy fáé, amelynek gyökerei mélyen a földbe nyúlnak. És csakugyan, Ivan Ivanov hatvan éven át e faluközösség földjéből táplálkozott, akárcsak ősei nemzedékeken át. Kis kunyhója fatönkökből épült, az alacsony zsúptetőt zöld futónövény borította, a kert virágoktól tarkállott.

Ivan felesége, Tatjana és leánya, Avdotja, miután üdvözöltek bennünket, egy asztalt hoztak ki a házból. Szamovárt helyeztek rá, felemelték a fedelét és néhány tojást helyeztek a gőzölgő nyílás fölé. Ivan és családtagjai keresztet vetettek, aztán asztalhoz ültünk.

– Amink van, szívesen megosztjuk – szólott Ivan.

A nők nagy tál káposztalevest és mindenki számára egy-egy fakanalat hoztak ki. Amikor láttam, hogy mindenki a közös tálból fogja kanalizni a levesét, nem vártam a felszólításra, hanem nyomban nekiláttam. Amikor a tál kiürült, hoztak egy másikat, kásával; ezt mazsola-kompót követte. Ivan ült az asztalfőn és teát, fekete kenyeret meg uborkát osztott. Ünnepi lakoma volt ez, mert Szpasszkoje aznap ünnepelt.

Mintha még a varjak is tisztában lettek volna ezzel. Nagy csapatokban köröztek fölöttünk, árnyékfoltokat vetve a földre, aztán a templomtetőre telepedtek és teljesen eltakarták. A zöld és aranysárga színben pompázó kupolák egy perc alatt szurokfeketékké váltak.

Elmondtam Ivannak, hogy az amerikai farmer pusztítja a varjakat, mert feleszik a gabonát.

– Igen – mondta Ivan –, a mi varjaink is feleszik a gabonát, de a mezei egereket is. A varjak is csak úgy vannak vele, mint mi: élni akarnak.

Tatjana ugyanígy vélekedett a legyekről, amelyek az asztal körül rajzottak. Ha egy darabka cukorra szálltak, az éppolyan feketének látszott, mint a varjak borította templomtorony.

– Ne törődjete a legyekkel – mondta Tatjana. – Szegény nyomorultak, egy-két hónap múlva úgysis végük van.

Ünnepel a falu

Jézus színeváltozásának az ünnepe volt, s az egész környékről jöttek a szegények, a nyomorékok és az öregek. Újra meg újra hallottuk a bot kopogását, panaszos hangtól kísérve, amely Krisztus nevében alamizsnáért könyörgött. Janisev és jómagam néhány kopeket dobtunk az odatartott zacskókba. A nők nagy darab fekete kenyeret adtak, Ivan pedig ünnepélyes arccal egy nagy zöld uborkát. Abban az évben kevés uborka termett, így ez

csakugyan nagylelkű adomány volt. De bármit adtunk is, uborkát, kenyeret vagy pénzt, valamennyien megkaptuk a koldus panaszosan éneklő hangján az áldást.

Még a legdurvább, legszegényebb orosz parasztot is mélységes szájalomra indítja az emberi nyomorúság látványa. A saját életén tanulja meg a szenvedés és a nélkülözés jelentőségét. Ez azonban nem tompítja el együttérzését, hanem még érzékenyebbé teszi mások bajai iránt.

Ivan szemében a forró, poros városi utcákat rová munkásemberek „szegény párák” voltak, a börtönbe zárt bűnözők pedig „nyomorultak”. De a legmélyebben egy osztrák egyenruhás hadifogolycsoport indította meg a szívét, jóllehet igen vidáman menetelt. Ezt meg is jegyeztem.

– De hát olyan távol vannak otthonuktól – felelte Ivan. – Hogy lehetnének boldogok?

– Én még messzebb vagyok a hazámtól, mégis boldog vagyok – mondtam.

– Csakugyan – helyeseltek a többiek.

– Szó sincs róla – ellenkezett Ivan Ivanov –, Albert Davidovics azért van itt, mert ide akart jönni. A foglyok viszont azért vannak itt, mert mi kényszerítettük őket erre.

Szpasszkoje lakóinak körében persze feltűnést keltett, hogy két idegen ül Ivan Ivanov asztalánál. Ám a felnőttek esetében az illem legyőzte a kíváncsiságukat. Csupán néhány gyerek jött oda és bámult meg bennünket. Rájuk mosolyogtam, de a gyerekek döbbenten néztek rám. Újra elmosolyodtam, és három gyerek majdnem hátraesett meglepetésében. Úgy éreztem, furcsa reakció ez barátságos közeledésemre. Amikor harmadszor is elmosolyodtam, felkiáltottak: „Zolotije zubi!”, és kézen fogva elszaladtak. Mielőtt még megérthettem volna viselkedésüket, ismét oda~~afu~~ futottak, újabb gyereksereget hozva magukkal, és rám szegezték sóvárgó tekintetüket. Nem tehettem egyebet, újra elmosolyodtam.

– Igen, igen – kiáltozták –, zolotije zubi! Aranyfogú ember!

– Tehát ezért képesszette el őket a mosolyom. Hát nem csodálatos, egy idegen, akinek a szájában aranyfogak nőnek! Ha aranykoronával a fejemen érkezem Szpasszkojéba, nem okozhattam volna nagyobb megrökönyödést, mint azzal, hogy fogaimon viselek aranykoronát. De mindezt csak másnap tudtam meg.

A falu másik végéből zene csendült fel. Balalajka, cintányér és dob kísérte a fiatal hangok kórusát. Egyre tisztábban, egyre közelebről szólt a zene, majd a templom sarkán feltűnt a zenészek és énekesek menete. A lányok tarka paraszti viseletben, a fiúk zöld, narancssárga és más színes ingekben, az inget bojtos végű sodrott öv fogta össze. A fiúk játszottak a hangszereken, a lányok pedig énekeltek; takaros külsejű, borzas fejű tizenhét éves legényke volt a karvezető, egyike az utolsóknak, akiket még nem hívtak be.

Háromszor járták körbe a falu főterét. Aztán mind a templom előtti füves réten gyülekeztek és énekeltek-táncoltak reggelig. A táncolók vidám mulatozása, színes öltözkük, amelyre rávetődött a fáklyák fénye, a sötétből előtörő nevetés és ének, az ifjú szerelmesek, akik nyíltan és szégyenkezés nélkül csókolóztak, a templom nagyharangja, amely időről időre mint valami óriás gong zengett fel, a megriasztott madárcsapat a levegőben – mindez együtt az ősi erő és szépség benyomását keltette. Lélekben a századokon át azokba az időkbe röpített, amikor az emberi faj még ifjú volt és életet, erőt egyenest a földből merített.

Janisev Amerikáról mesél

Álomvilág volt ez, idilli közösség, tagjait összekapcsolta a munka, a játék és az ünneplés. Még teljesen a varázsa alatt befelé indultam a házba, s amint kinyitottam az ajtót, egyszeriben ismét szemben találtam magam a hu-

szadik századdal Janisev, a mesterember, a szocialista és internacionalista személyében és szavai révén. A köréje gyűlt parasztnak a mai Amerikáról mesélt. Nem a megszokott történetet adta elő, az Amerikába vetődött oroszok keserves tapasztalatairól, nyomornegyedekről, sztrájkokról és szegénységről, ahogy azt a visszatért kivándorlók ezrei tették Oroszországban. Janisev fátyolos hangon, de kipirult arccal Amerika csodáiról mesélt. Parasztnak, akik csak földszintes házakat ismertek, leírta a negyven-, ötven- vagy hatvanemeletes New York-i épületeket; férfiaknak, akik soha nem láttak a falusi kovácsénál nagyobb műhelyt, próbált képet adni a hatalmas gyárakról, ahol éjjel-nappal százával dübörögnek a gőzkalapácsok. A nyugodalmas Moszkva környéki síkságról nagyvárosokba vitte őket, ahol földalatti vasutak száguldanak az éjszakában, ahol a szórakoztató negyedek utcáit élvhajhászok lepik el, és ahol a lármás gyárak kapuin embermilliók áramlanak ki-be.

A falusiak figyelmesen hallgatták. Nem ámultak-bámultak, de azért nem fukarkodtak az elismeréssel sem.

– Csodálatos dolgokat művelnek ezek az amerikaiak –, mondta egy öreg muzsik és megszorította kezünket.

– Csakugyan – helyeselt a társa. – Még csodálatosabbakat, mint az erdei szellem.

Barátságos szavaikban mégis bizonyos tartózkodást éreztünk, mintha terhükre esne, hogy udvariasak legyenek az idegenekhez. Másnap véletlenül fültanúja voltam egy beszélgetésnek, amely felfedte előttem igazi véleményüket.

Ivan vitte a szót.

– Nem csoda, hogy Albert és Mihail sápadtak és fáradtak. Gondold csak meg, felnőni egy olyan országban.

És Tatjana hozzáfűzte:

– A mi életünk igazán nehéz, de Isten tudja, odaát úgy látszik még nehezebb.

Először sejtettem meg akkor egy igazságot, amely az

idők folyamán mind világosabbá vált előttem. A paraszt a maga feje után megy, maga alkotja meg ítéleteit. Ez meglepi az idegent, akinek a személyében az orosz paraszt a földet túró, középkori sötétségben megrekedt, babonáknak hódoló, nyomorúságosan szegény teremtmény. Elámultunk azon, hogy ez a paraszt írni-olvasni nem tud ugyan, de tud gondolkodni.

Gondolkodása ősi és elemi, magán viseli a föld bélyegét. Visszatükrözi a végtelen síkságokon és sztyepeken, a széles orosz égbolt alatt, a hosszú teleken átélt évszázadokat. Az orosz paraszt minden kérdést friss, természetes szellemmel, lényegre törő és sokszor elképesztő módon közelít meg. Próbára teszi régóta beidegződött meggyőződéseinket, felülvizsgálja a nyugati civilizációról kialakult értékelésünket. Egyáltalában nem bizonyos abban, hogy ez a civilizáció mégér annyit, amennyi áldozatot követelt. Nem ígér meg a gépek, a teljesítő-képesség, a termelés. Így teszi fel a kérdést: „Mire való mindez? Boldogabbá teszi az embereket? Jobbakká válnak ettől?”

Következtetései nem mindig eléggé megalapozottak, olykor naivak és különösek. Amikor a faluközösség hét-főn reggel összegyűlt, a sztaroszta udvariasan tolmácsolta nekem a falu lakosainak üdvözlését. Mentegetőzve elmondta, hogy a gyerekek beszéltek az én aranyfogaimról, de ez meglehetősen valószínűtlennek tűnik, így aztán nem tudják, elhiggyék-e avagy sem. Nem maradt más választásom, demonstrálnom kellett az igazságot. Kinyitottam a számat, a sztaroszta hosszan belebámult, majd komoly arccal megerősítette a gyerekek beszámolóját. Ezután hetven fehérszakállas vén sorakozott fel előttem s én ott álltam kitátott szájjal. Mindegyikük alaposan szemügyre vett, aztán továbbállt, átadva helyét a következőnek, míg csak a faluközösség minden odasereglett tagja el nem vonult tátott szám előtt.

El kellett magyaráznom, hogy Amerikában szokás a rossz fogakat cementtel tömni és arany- vagy ezüstkoronával bevonni. Egy nyolcvanéves öregember, akinek

kitűnő, fehér fogain meglátszott, hogy semmi szüksége a fogorvosra, ama véleményének adott hangot, hogy az amerikaiak bizonyára igen furcsa és kemény táplálékon élnek, ha az ennyire pusztítja a fogaikat. Többen úgy vélték, hogy az amerikaiaknak talán megfelel az aranyfog, de az oroszoknak nem volna jó, mert sok forró teát isznak és az bizonyosan megolvasztaná az aranyat. Erre megszólalt Ivan Ivanov, aki élvezte azt a nimbuszt, amely mint a nem mindennapi vendégek házigazdáját övezte. Bizonygatta, hogy az ő teája van olyan forró, mint bárkié a faluban, hogy legalább tíz csészével töltött már nekem, de semmi sem olvadt meg.

Külföldön az „amerikai” jelző csaknem egyjelentésű azzal, hogy „gazdag ember”. Szemüvegem aranykerete meg töltőtollam aranykupakja azt a meggyőződést táplálta a parasztokban, hogy dúsgazdag vagyok. Én meg éppúgy meghökkentem az ő sok aranyukon, hiszen volt a faluban arany bőven, persze nem a lakosság birtokában, hanem a templomban. Ha az ember belépett a templomkapun, a homályból kiemelkedett a káprázatos, húsz vagy harminc láb magas, csillogó arannyal borított ikonosztáz. A falu valamikor tízezer rubelt adott össze a templom díszítésére.

Bár ez a kis falu távol esett Európa és Amerika forgatagától, mégis lépten-nyomon találkoztunk a nyugati kultúra és civilizáció behatolásának jeleivel. Akadt ott cigaretta és Singer varrógép, akadtak férfiak, akiknek végtagjait géppuskatűz roncsolta szét, és két legény, aki valamelyik gyártelepen dolgozott és konfekciós ruhát meg celluloidgallért viselt, ez pedig kirívóan elütött a többi falusi ingjeitől és köntöseitől.

Egy este az egyik szomszédos kunyhó előtt álltunk, amikor meglepetésünkre a függönyös ablak mögül egy lány hang megszólított bennünket: „Parlez-vous français?” Csinos parasztlány volt, aki falun nevelkedett, de úgy kényeskedett, mintha valamelyik fejedelmi udvaron nőtt volna fel. Franciáknál szolgált Petrográdban és most hazajött, hogy otthon szülje meg gyermekét.

A külvilág tehát különböző utakon-módokon beszivárgott a faluba és felrázta évszázados álmából. Foglyok és katonák, kereskedők és zemsztvo-tagok tengerentúli nagyvárosokról és országokról meséltek. Az eredmény az idegen országokról alkotott nézetek furcsa egyvelege volt, fantázia és valóság sajátos keveréke. Az egyik ilyen, Amerikára vonatkozó féligazságot egy alkalommal meglehetősen zavarba ejtő módon hozták tudomásomra.

Vacsoránál ültünk, és én elmondtam, hogy jegyzetfüzetembe bevezetem mindazokat az orosz szokásokat, amelyeket jellegzeteseknek és furcsáknak találok.

– Például, nincs mindenkinek külön tányérja – mondtam –, hanem mind egy nagy közös tálból esznek. Ez furcsa szokás.

– Igen – felelte Ivan –, azt hiszem, furcsa nép vagyunk.

– És ez az óriási kemence! A szoba egyharmadát elfoglalja. Kenyeret süttök benne, a tetején alusztok, belemásztok és gőzfürdőt vesztek benne. Mindenféle használatok, egészen különös módon.

– Igen – bólintott újra Ivan –, alighanem különös nép vagyunk.

Egyszer csak éreztem, hogy valami a lábamra lép. Azt hittem, kutya, de aztán láttam, hogy disznó.

– Na és ez a legfurcsább szokás tifelétek: hagyjátok, hogy a disznók meg a tyúkok az ebédlőkben sétáfkáljanak.

Abban a pillanatban Avdotja kisbabája, akit karjában tartott, lábait az asztalra helyezte és rúgkapálni kezdett, ahogy az már kisbabáknál szokás. Avdotja rászólt:

– Kicsikém, vedd le a lábad az asztalról. Nem vagy Amerikában! – Aztán hozzám fordult és udvariasan hozzátette: – Micsoda furcsa szokások vannak nálatok Amerikában!

Az ünnep másnapján a szomszédos faluból érkezett látogatók még ott maradtak. A főtéren táncoltak és játszottak, egy csapat gyerek harmonikát szerzett valahol és ünnepélyesen körbejárta a falut, az előző nap hallott dalokat énekelve, mulatságosan utánozva az idősebb testvéreket. Ünnep utáni tespedtség tartotta hatalmában a falut. De nem Ivan Ivanov házanépét. Ott mindenki tevékenykedett. Avdotja szalmából kötelet sodort a kévészhez; Tatjana háncsból bocskort készített; Olga, Avdotja nagyobbik lánya erőnek erejével meg akarta tanítani a macskát a teázásra; Ivan a kaszákat fente. Aztán valamennyien kivonultunk a mezőre.

Erre a kunyhókból kirohantak a fiatalok.

– Ne menjetek a mezőre, maradjatok otthon! – kérleltek bennünket. Amikor továbbmentünk, elkomolyodtak. Megkérdeztem, miért ne menjünk.

– Ha egy család kimegy a mezőre, az összes többi követi – felelték –, és vége az ünnepi mulatságunknak. Könyörgünk, ne menjetek!

De a beérett termés sürgetett. Sütött a nap, és senki sem tudhatta, mikor jön az eső. Így aztán Ivan továbbment, és amikor negyedórával később egy kis dombról visszanéztünk, láttuk, hogy az ösvényeken mindenféle fekete alakok igyekeznek a mezők felé. A faluból mint valami méhkasból kiözönlöttek munkásai, hogy behordják az élelmet az eljövendő télre. Amikor a rozsföldekre értünk, Janisev idézni kezdett Nyekraszov „Ki él boldogan Oroszországban?” című eposzából:

„Ó, bőséggel termő talaj!
Nem gondol arra senki ma,
Rajtad hány Isten-gyermeke
Törődött, fáradott,
Míg felvetted nehéz, arany
Kalászruhádat: díszedet,
S most mint a cár előtt a had,

Állsz művelőd előtt!
Nem is menny langyos harmata:
Paraszt-arc veríték-vize
Öntözgetett s nevelt!...”
Megy-mendégél a hét utas,
Itt búzatermést, ott pedig
Árpát, rozst dicsér.
De búzában még sincs öröm:
Te búza, bűnös vagy nagyon
Paraszt szemében, mert te csak
Kiválasztottaké leszel.
A rozsban gyönyörködnek, az
*Mindenkinek kenyér.*⁴²

Amikor valamennyien munkához láttak, én is dolgozni kezdtem; vizet hordtam, kévét kötöttem, a kaszát suhogtattam és figyeltem, hogyan dőlnek a világosbarna szarak. A kasza kezelése ügyességet és gyakorlatot kíván, és én nem valami jól szerepeltem, a rendek, amelyeket vágtam, egyáltalán nem növelték az amerikai aratómunkások tekintélyét. Ivan túlságosan udvarias volt, semhogy kritizálja a technikámat, de láttam, hogy nehezen visszafojtható derűltségre ingerli. Valamit mondott Avdotjának, és elkaptam a „teve” szót. Én csakugyan meggörnyedtem, mint a púpos teve, Ivan viszont szálgyenesen tartotta magát és mesterien kezelte a kaszát. Odafordultam hozzá és a szemére vetettem, hogy egy tevéhez hasonlított. Zavarba jött, de amikor látta, hogy engem a dolog mulattat és hogy magam is elismerem a púpos teremtményhez való hasonlatosságomat, felnevetett és egyre csak nevetett.

– Tatjana! Mihail! – harsogta. – Albert Davidovics azt mondja, amikor kaszál, olyan, mint egy teve. Haha-ha! – Kétszer-háromszor is felnevetett. Ez a teve alighanem sok unalmas téli estén felvidította.

Az írók hosszasan szokták fejtegetni az orosz paraszt lustaságát. Amikor az ember a piactereken lődörgő, pálinkamérések előtt lebzselő muzsikot látja, valóban ez

a benyomása. De ha megpróbál lépést tartani a földeken dolgozó muzsikokkal, megváltozik a véleménye. A fejükre tűző napon, a lábuk alatt kavargó porban kaszáltak és gereblyéztek és kévét kötöztek és asztagot raktak, míg csak az utolsó szál gabonát le nem aratták. Aztán visszagyalogoltak a faluba.

A parasztok bizalmatlanok a bolsevizmussal szemben

Amióta a faluba érkeztünk, a lakói kérlelték Janisevet, hogy mondjon beszédet. A kora esti órákban küldöttség kereste fel, újra csak ezzel a kéréssel.

– Gondold csak meg – mondta Janisev –, ha ezek a parasztok tíz évvel ezelőtt gyanítják, hogy szocialista vagyok, agyonütöttek volna. Ma, bár tudják, hogy bolsevik vagyok, arra kérlelnek, hogy mondjak beszédet. Nagyon hosszú utat járt meg a világ azóta.

Janisev nem volt különösebben tehetséges ember, hacsak azt nem tekintjük tehetségnek, hogy igen fogékony volt a világ bajai iránt. Bár szenvedett embertársai kínlódását látva, önmaga számára is a nélkülözést választotta. Amerikában mint munkás napi hat dollárt keresett. Annyit tartott meg magának, amennyi egy olcsó szobára és szerény élelemre kellett, a többi pénzén „irodalmat” vásárolt és azzal házról házra járt. Boston, Detroit, Moszkva és Marseille szegénynegyedeiben ma is emlegetik még Janisevet, azt az elvtársat, aki mindenét az ügynek áldozta.

Tokióban egyszer egy emigráns társa meglátta Janisevet, amint egy izgatott kuli, tiltakozása ellenére, próbálja visszarángatni a riksájába. „Éppen csak beszálltam a riksába – magyarázta Janisev –, és a fickó elkezdett fújtatni meg izzadni, mint a ló. Lehet, hogy bolond vagyok, de nem engedhetem, hogy egy másik ember úgy dolgozzon értem, mint a barom, kifizettem és kiszálltam. Soha többé nem ülök riksába.”

Amióta visszatért Oroszországba, sokat utazott, éjjel-nappal szónokolt nagy tömegek előtt, míg teljesen el nem vesztette a hangját, úgyhogy már csak suttogni meg gesztikulálni tudott. Azért ment a szülőfalujába, hogy kifújja magát. De a forradalom itt sem hagyta pihenni.

– Nem tartana nekünk egy kis beszédet, Mihail Petrovics? – kérlelték a parasztok. – Csak egészen rövidet.

Janisev nem utasíthatta vissza kérésüket. A bizottság egy szekeret tolt a falu főterére, és amikor már nagy tömeg vette körül, Janisev felment erre az emelvényre és mint bolsevik beszélt a forradalomról, a háborúról és a földről.

A parasztok figyelmesen hallgatták, míg öreg este nem lett. Aztán fáklyákat hoztak, és Janisev folytatta. Teljesen berekedt. Hoztak neki vizet, teát, kvaszt, de csak nem akart visszatérni a hangja. Ám a falubeliek nyugodtan várták, míg újra beszélni nem tud. Ezek a parasztok, akik egész nap a földeken dolgoztak, késő éjszakáig ott maradtak, s még nagyobb buzgalommal gyűjtötték a szellemi táplálékot, mint nappal a test táplálékát. Jelképes látvány volt ez: a tudás fáklyája lobog fel a falu sötétségében, az ukrainai sztyepeken, a Moszkva környéki síkságon, a végtelen szibériai zónán tízezrével szétszórt falvak egyikében. Sok száz ilyen faluban lobogtak fel fáklyák azon az éjszakán, és ott más Janisevek számoltak be a forradalomról.

Nagy tisztelet és évszázados vágyakozás sugárzott a szónok felé fordult lelkes arcokról. És micsoda éhség csendült ki a sötétségből feltörő kérdésekből! Janisev beszélt és beszélt, míg teljesen ki nem merült. Amikor már végképp nem jött ki hang a torkán, a parasztok vonakodva szétszéledtek. Füleltem, milyen megjegyzéseket tesznek. Vajon ezek a „tudatlan, írni-olvasni sem tudó” muzsikok csakugyan készek-e befogadni ezt az új tant, csakugyan a befolyása alá kerülnek-e egy propagandista szenvedélyének?

– Mihail Petrovics jó ember – mondogatták –, tudjuk, hogy messzi földre eljutott és sok mindent látott. Ami-

ben ő hisz, az némelyeknek talán jó, de nem tudjuk, nekünk jó-e.

Janisev kiöntötte nekik a lelkét, magyarázta, ismertet-
te a bolsevik hitvallást – és egyetlen egy embert sem
tudott megnyerni. Maga mondta ezt így, amikor felvon-
szolta magát a szénapadlásra, ahová a kunyhó fülledtsé-
ge elől menekültünk. Fedoszejev, egy fiatal paraszt, úgy
látszik megsejtette, mennyire magányosnak és szellemi-
leg kiürültnek érezheti magát az olyan igehirdető, aki
tudása legjavát adja, és láthatóan mégis visszautasításra
talál.

– Mindez annyira új, Mihail Petrovics – mondta. –
Nehézkes nép vagyunk mi. Időre van szükségünk, hogy
mindent átgondoljunk és megbeszéljünk. Hisz csak ma
arattuk le a gabonát, pedig sok hónapja, hogy elvetettük.

Én is megpróbáltam néhány szóval vigasztalni.

– Semmi baj – suttogta Janisev, s hangján érződött az
eszményei végső győzelmébe vetett rendíthetetlen hit.
– Persze, hogy hinni fognak benne. – Teljesen össze-
omolva feküdt a szénán, reszketett és köhögött, de az
arcán derű ült.

Nekem kétségeim voltak. De Janisevnek lett igaza.
Nyolc hónappal később újabb beszédet mondott a falu
főterén, Szpasszkoje kommunista pártszervezetének
meghívására. A gyűlésen Fedoszejev elnökölt.

Janisev a földről beszél

Reggel sok paraszt jött a kunyhónk elé a legkülönbö-
zőbb kérdésekkel. A leginkább a földkérdés izgatta őket.
A bolsevikok akkor ezt hirdették: „A kérdést a helyi
földbizottságokra kell bízni: ezek vegyék át a nagybirtok-
okat és osszák szét a földet a nép között.” A parasztok
úgy vélték, hogy ez az ő falujukban nem oldja meg a
kérdést, mert ott nincs sem korona-, sem egyházi, sem
magánbirtok.

– Itt minden föld már most is a miénk – mondta a

sztaroszta. – Csakhogy ez a föld kevés, mert az Isten sok gyermekkel áld meg bennünket. Lehet, hogy a bolsevikok csakugyan olyan derék emberek, mint Mihail Petrovics mondja, de ha átveszik a kormányt, tudnak-e majd több földet teremteni? Nem tudnak, azt csak Isten teheti meg. Olyan kormányt akarunk, amelynek elég a pénze ahhoz, hogy Szibériába vagy más olyan vidékre küldjön bennünket, ahol elegendő a föld. Vajon megteszik-e majd ezt a bolsevikok?

Janisev kifejtette a telepítési tervet, aztán beszélt a mezőgazdasági kommunáról, amelyet a bolsevikok Oroszországban bevezetni szándékoznak. Ez a faluközösséget végül nagy arányokban gazdálkodó szövetkezeti mezőgazdasági üzemmé alakítja át. Rámutatott arra, hogy a Szpasszkojében jelenleg alkalmazott rendszerben mennyi minden megy veszendőbe. Itt, mint másutt is, négy részre osztották a földet. Az egyik részt közös legelőként használták. Hogy biztosítsák a jó, a közepes és a rossz föld igazságos elosztását, minden paraszt mindegyik részből kapott egy-egy parcellát. Janisev utalt arra, hogy mennyi előny származna abból, ha a földet nem kis részekre feldarabolva, hanem nagy táblákban művelnék meg. Leírta, hogyan működik a többbarázdás eke és az aratógép. Két paraszt egy másik kormányzóságban már látta az ilyen gépek csodálatos munkáját és tanúsította, hogy ezek csakugyan úgy dolgoznak, mint az „ördögök”.

– És Amerika küld majd nekünk ilyen gépeket? – kérdezték a parasztok.

– Egy ideig – felelte Janisev. – Aztán nagy gyárat fogunk majd építeni és itt Oroszországban állítjuk elő a gépeket.

És újra kiragadta hallgatóságát a falusi csendből, hogy egy nagy modern gyár dübörgő zajába vigye. És újra némi nyugtalanságot keltett elbeszélésével. A modern iparosítás inkább ijesztőnek tűnt fel, mintsem tetszett a parasztoknak. Vágyakoztak ugyan a csodálatos amerikai gépek után, de úgy vélték, kétes áldás volna, ha ennek

fejében fekete füstfelhőket okádó kémények tűnnének fel zöld meg fehér tájaikon. A parasztokat riadalommal töltötte el az a gondolat, hogy „egy gyár kazánjában főjenek”. A szükség egyiküket-másikukat elhajtotta már bányába, gyárba, de a forradalom óta tömegével özönlöttek vissza falura.

Janisev a társadalmi kérdések mellett sok személyes problémával is küszködött. Úgy szóljon-e a politikai meggyőződése mellett, hogy enged saját személyes meggyőződéséből? Például: ő, aki kivált a görögkeleti egyházból, vessen-e keresztet étkezések előtt és után? Janisev úgy döntött, hogy nem vet keresztet, és felkészült rá, hogy Ivan Ivanov esetleg kérdőre vonja. De az öreg paraszt, bár megrökönyödött és a felesége is bánkódott, amikor Janisev mellőzte ezt a szertartást, soha nem kértek magyarázatot.

Oroszországban a föld munkásai között a megszokott üdvözlés: „Isten áldja” (Bog v pomoscs). Janisev elhatározta, hogy a formális „Jó reggelt” helyett ő is így köszön ezentúl. Fedoszejev kisgyermekének hosszúra nyúlt gyászszertartásán is részt vett. Az orosz falvakban gyakran szólal meg a lélekharang gyermekekért.

– Az Isten sok gyermekkel áld meg bennünket – mondta az előjáró. – És hogy kenyeret adhassunk az élőknek, nem szabad elhanyagolnunk a földeket. – Így a többiek elmentek dolgozni, a pópa, a szülők, Janisev és én pedig a templomba mentünk. Az anya mellett ott állt kilenc gyermeke. Minden évben világra hozott egyet; most életkor szerint, orgonasípszerűen sorakoztak fel, csak itt-ott mutatkozott egy kis hézag, jelezve, hogy abban az évben meghalt egy gyermek. És most meghalt ez az idén született gyermek is. Ici-pici kis teremtés volt, alig nagyobb a mellé fektetett liliomnál, kis kék koporsójában szinte elveszett a templom hatalmas falai és pillérei mellett.

Szpasszkojénak szerencséje volt a pópájával. Kedves, jóindulatú ember volt, a nép szerette és bizalommal volt iránta. Bár gyakran kellett halott gyermeket búcsúztat-

nia, azon volt, hogy ez ne váljék üres rutinná. Gondosan meggyújtotta a koporsóra állított gyertyákat, a kisgyermek mellére fektette a keresztet és belekezdett a szertartásba; zengő hangja betöltötte a templomot. A lelkész és a templomszolga énekelt, az apa, az anya és a gyermekek keresztet vetettek, letérdeltek és homlokukkal megérintették a padlót. A pópával szemben állt Janisev, mozdulatlanul, kissé lehorgasztott fejjel.

S amint ott szemben álltak egymással, köztük élet és halál titka lappangott; az egyik a Szent Ortodox Egyház papja, a másik a Szociális Forradalom prófétája; az egyik megelégszik azzal, hogy boldogságot és biztonságot teremtsen a gyermekeknek a Túlvilági Paradicsomban; a másik arra teszi fel életét, hogy a Földet biztonságossá és széppé tegye az élő gyermekek számára.

*

* *

Sok orosz faluba és városba kísértem el Janisevet misziós útjain. Az ivanovói textilközpont szakmunkásaitól eljutottunk a legkülönbözőbb fajtájú proletárokhoz, le egészen a moszkvai tolvajtanyákig, amelyeket Makszim Gorkij megörökített az „Éjjeli menedékhely”-ben. De Janisev gondolatai mindig visszatértek a falvakba.

Hat hónappal később vettem búcsút tőle Moszkvában, a negyedik szovjetkongresszuson. Ráncos arcú, hajlott hátú, hetvenéves asszony kapaszkodott a karjába. Janisev nagy tisztelettel mutatta be nekem, mint a „tanítómesterét”. Az asszony neve Oroszországon és a munkásosztályon kívül teljesen ismeretlen, de az ifjú munkás- és parasztfelkelőknek ez a név elmondhatatlanul sokat jelentett. Megosztotta velük nélkülözéseiket, szenvedéseiket és a börtönt. A kemény munka, az éhezés hosszú évei alatt a haja fehér, a teste erőtlen lett; szánandó látvány, míg csak a szemébe nem nézett az ember. E szempárban még mindig az a tűz lobogott, amely Janisevhez hasonló fiatalok sokaságát gyújtotta lángra, hogy a szociális forradalom lelkes apostolaiként járják a

világot. Ez az asszony egész életét a forradalomnak szentelte, de álmodni sem merete, hogy azt meg is éri.

De most eljött a forradalom, és ő itt ül övéinek körében, karonfogva ifjú tanítványát. Igaz, hogy az orosz ipar romokban hever, a németek a kapuk előtt állnak, éhség és hideg sújtja a várost, de az ő szeme előtt, amikor az egykori nemesi gyűlésteremben Lenint hallgatja, megjelenik a felvirradó új nap, amely a világnak békét hoz, neki pedig lehetőséget arra, hogy falun éljen.

– Mindketten faluról jöttünk és szeretjük a falut – súgta nekem. – Ha majd a forradalom véget ér, Mihail és én visszamegyünk falura és ott fogunk élni.

Negyedik fejezet

A vitéz lovaskatona

1917 nyarán keresztül-kasul beutaztam Oroszországot. Mindenfelől a meggyötört nép panasza morajlott. Ezt hallottam Ivanovo textilgyáraiban, Nyizsnyij vásárterén és Kijev piacain. Ez ütötte meg fülemet volgai gőzösök gyomrából és éjjel a Dnyeperen úszó tutajokról, bárkákról. S ami a népet a leginkább nyomasztotta: a háború, az „átkozott háború”.

Mindenfelé láttam a háború rombolásait és pusztításait. Ukrajnában végigutaztam azokon a rónaságokon, amelyek láttán Gogol felkiáltott: „Ördög és pokol, a sztyepnél szebb nincs seholt!” Egy dombok közé ágazott kis faluban álltunk meg; vagy háromszáz nő, negyven öregember és fiú meg néhány tucat rokkant katona vette körül zemsztvo-kocsinkat. Felálltam, hogy beszéljek hozzájuk és megkérdeztem: „Ki hallott már Washingtonról?” Egy fiú emelte fel a kezét. „Ki hallott Lincolnról?” Három kéz emelkedett a magasba. „Kerenszkijről?” Vagy kilencvenen. „Leninről?” Ugyancsak kilencvenen. „Tolsztojról?” Százötvenen.

Ez mulattatta őket, nevettek a külföldin és furcsa

kiejtésén. Aztán nagy ostobaságot követtem el, mert megkérdeztem: „Kinek maradt ott hozzátartozója a háborúban?” Csaknem minden kéz a magasba szökött, s panaszos hang futott végig a vidám tömegen, mint amikor a téli szél nyöszörög a fák ágai közt. Két öreg paraszt zokogva a kocsi kerekeinek dőlt, megremegtetve szónoki emelvénnyemet. Egy fiú odaszaladt hozzánk: „A bátyám, megölték a bátyámat!” A nők a szemükbe húzták fejkenőjüket, nyakába estek egymásnak, és zokogtak, zokogtak, s bennem felmerült a kérdés, vajon honnan e tengernyi könny. Ki sejthette volna, hogy e nyugodt arcok ennyi bánatot takarnak?

És ez csak egyike volt annak a sok ezer orosz falunak, amelyet a háború minden épkézláb férfitől megfosztott. Egyike annak a megszámlálhatatlan falunak, ahová rokantan, vakon, kar vagy láb nélkül vánszorogtak vissza a sebesültek. És milliók meg milliók vissza sem tértek. Ők abban a roppant sírban pihennek, amely 1500 mérföldnyi hosszúságban húzódik a Fekete-tengertől a Balti-tengerig – a német fronton. A németek géppuskái elé hajtott, csupán botokkal felfegyverzett parasztokat ott tömegesen lekaszabolták.

Arhangelszkben volt fegyver bőven. Már vagonba is rakták, hogy a frontra szállítsák. De kereskedők, akiknek szükségük volt a vagonokra, hogy a maguk áruját elszállíttassák, néhány ezer rubelt csúszttattak oda a hivatalnokoknak; így aztán tíz mérföldnyire Arhangelszktől a löszert kirakták, a vagonokat visszairányították és újra megrakták gépkocsikkal, pezsgővel és párizsi ruhákkal.

Vidám és fényűző élet folyt Petrográdban és más nagyvárosokban, hiszen a háború jövedelmező üzlet volt. De annak a tízmillió katonának, akit a cár parancsára lövészárokba hajtottak, a háború hideg és véres üzletnek bizonyult.

Kerenszkij kormányzása alatt még mindig tízmillió ember állt fegyverben, újoncok, akiket az eke vagy a munkapad mellől hurcoltak el, hogy fegyvert nyomja-

nak a kezükbe. Az uralkodó osztály mindent elkövetett, hogy a fegyver a katonák kezében is maradjon. Fennen lobogtatta a zászlókat, a „Győzelem és dicsőség!” jelszavát hirdette, női halálzászlóaljakat szervezett azzal a felkiáltással, hogy „szégyelljétek magatokat, lányokra hagyjátok a harcot”. Géppuskákat állított fel a lázadó ezredek hátában, biztos halállal fenyegetve mindenkit, aki meghátrál. De hasztalan.

Lázadó katonák

A katonák ezrével dobták el a fegyvert és hagyták ott a frontot. Sáskahadként ellepték a vasutakat, az országutakat, a vízi utakat. Rátelepedtek a vagonok tetejére, peronjaira, fűrtőkben lógtak a lépcsőkön, olykor civileket ki is hajítottak. Egy Y.M.C.A.-megbízott esküszik rá, hogy a következő szövegű falragaszt látta: „Katona elvtársak! Kérjük, ne dobjatok ki utasokat az ablakon, ha a vonat már mozgásban van.” Lehet, hogy ez így túlzás, de bőröndöket csakugyan hajigáltak ki az ablakon.

Éppen Moszkvába utaztam Alex Gumberg társaságában. A fülkénk zsúfolt volt, és az oroszok, miután jól bezárták az ajtókat és ablakokat, békésen elszundítottak. A fülkében akkora gőz támadt, mint egy török fürdőben, és a levegő elviselhetetlenné vált. Hogy legalább valamicske levegőhöz jussak, résnyire kinyitottam az ajtót, aztán magam is elaludtam. Reggel aztán kellemetlen meglepetésre ébredtem: a bőröndjeink eltűntek.

„Néhány egyenruhás rabló »továris« kidobta a bőröndöket az ablakon, majd maga is kiugrott”, magyarázta az öreg kalauz. Bánatunkban azzal vigasztalt bennünket, hogy a szomszédos fülkében egy tiszt poggyászát is ellopták. Nem annyira a ruháink miatt szomorkodtunk, mint felbecsülhetetlen értékű útleveleink, jegyzetfüzeteink és ajánlóleveleink miatt, amelyek a bőröndben voltak.

Két héttel később újabb meglepetésben volt részünk: a moszkvai állomásfőnök magához kéretett bennünket. Ott találtuk egyik bőröndünket, amelyet a rabló odaküldött. Ruháinkból ugyan egy darab sem volt meg, de megvolt valamennyi iratunk, a tiszt okmányaival egyetemben – egyetlen darab sem hiányzott.

Végül is, ha meggondoljuk, milyen helyzetben voltak az országot elárasztó szökött katonák, nem azon csodálkozunk, hogy milyen sok lopást és mindenféle rendbontást követtek el, hanem azon, hogy milyen keveset. És ha igaz az, amit a lövészárkokban uralkodó szörnyű állapotokról hallottunk, nem az a meglepő, hogy olyan sok katona dezertált, hanem inkább az, hogy olyan sokan maradtak a fronton.

Saját szememmel szerettem volna meggyőződni ezekről az állapotokról. Több ízben is próbáltam engedélyt szerezni arra, hogy a frontra mehessek. Szeptemberben ez végre sikerült. John Reeddel és Boris Reinsteinnel együtt elindultunk a rigai frontszakaszra.

Egy orosz pópa is velünk utazott, nagydarab szakállas ember, szelíd és nyájas, de iszonyúan szomjazott teára és társalgásra. A kalauz cédulát ragasztott fülkénk ajtajára: „Amerikai misszió”. E varázsszavak védelme alatt aludtunk és ettünk, míg a vonat a szemerkélő őszi esőben célja felé cammogott, a pópa pedig megállás nélkül katonáiról mesélt.

– A régi imaszövegekben – fejtegette – Istent a Mennyei Cárjának, a Szűzanyát pedig Cárnőnek nevezik. Ezt most el kell hagynunk. A nép azt mondja, nem hagyja sértegetni Istent. A lelkész békéért könyörög, valamennyi nép békéjéért. De a katonák azt kiabálják: „Tedd hozzá, hogy annekiók és hadisarc nélkül.” Aztán meg imádkozunk az utazókért, a betegekért és szenvedőkért. A katonák meg azt követelik: „A dezertőrökért is imádkozz!” A forradalom sokat ártott a hitnek, de a katonák nagy többsége még vallásos. A kereszt nevében sok mindent lehet még tenni.

Ám az imperialisták túl sokat akartak volna tenni a

kereszt nevében. „Folytassátok a háborút! – biztattak. – Folytassátok, amíg csak ki nem tűzzük a fénylő keresztet a konstantinápolyi Hagia Sophia tetejére!” A katonák pedig ezt felelték: „Persze..., de míg a Hagia Sophiára tűzhetnénk a keresztet, sok ezer kereszt kerül még a mi sírjainkra. Nem kell nekünk Konstantinápoly. Haza akarunk menni. Nem akarjuk, hogy mások elvegyék tőlünk a földet, és mi sem akarjuk elvenni másét.”

De még ha a katonák akartak volna is harcolni, mivel harcoltak volna? Wendenben, a német lovagrend ősi városában, teljesen felmorzszolt sereget találtunk. A szürke égboltról lezúduló eső folyókká változtatta az utakat és ólomként nehezedett a katonák szívére. A lövészárkokból ijesztő csontvázak emelkedtek ki és meredtek ránk. Láttunk az éhhalál szélén vergődő embereket, akik a földeken rávetették magukat a répara és nyersen falták. Láttunk embereket mezítláb bukácsolni a tarlón; nyári egyenruhák érkeztek meg tél küszöbén, lovak roskadtak össze élettelenül a hasukig érő sárban. Az ellenséges repülőgépek hetykén köröztek a vonalak fölött és minden mozdulatot figyelemmel kísértek. Nem voltak légelhárító fegyverek, nem volt élelem, nem volt ruházat. S ami a legfőbb: nem volt semmi bizalom a felettesek iránt.

Mivel a tisztikar és a kormány semmit sem akart vagy semmit sem tudott tenni a katonákért, ők maguk vették kezükbe a dolgokat. Mindenütt, még a lövészárkokban és az ütegeknél is szovjetek alakultak. Wendenben három szovjet volt: Iszkoszol, Iszkolat és Iszkosztrel.⁴³

Mi ez utóbbinak, a lett lövészek – a legműveltebb, a legbátrabb és legforradalmibb katonák – szovjetjének a vendégei voltunk. Hogy biztonságban legyenek a német repülőktől, egy fákkal sűrűn borított völgyben jöttek össze; tízezer barna egyenruha vegyült el az őszi lombbal. Még a felülről rájuk leselkedő veszély közepette is harsány nevetés tört ki, valahányszor elhangzott Kerezenszki neve, és dübörgött a taps, valahányszor a békéről esett szó.

– Nem vagyunk sem gyávák, sem árulók – mondta a szónok. – De nem vagyunk hajlandók harcolni, amíg nem tudjuk, miért harcolunk. Azt mondják nekünk, hogy ez a háború a demokráciáért folyik. Ezt nem hiszszük el. Nézetünk szerint a szövetségesek is terület-rablók, akár a németek. Bizonyítsák be, hogy nem azok, hozzák nyilvánosságra a titkos szerződéseket. Bizonyítsa be az ideiglenes kormány, hogy nem fúj egy követ az imperialistákkal. Akkor majd hajlandók leszünk harcolni az utolsó emberig.

Ez volt a nagy orosz hadseregek összeomlásának legfőbb oka: nem annyira az, hogy nem volt *mivel*, hanem inkább az, hogy nem volt *miért* harcolniuk.

A katonák a munkások támogatásával elhatározták, hogy véget vetnek a háborúnak.

A vitéz lovaskatona sorsa

A burzsoázia, amely mögött ott álltak a szövetségesek és a vezérkar, éppúgy eltökélte, hogy folytatja a háborút. A háború folytatása három dolgot jelentett a burzsoázia számára: 1. a hadiszállításokból továbbra is óriási profitokat húzhat; 2. győzelem esetén a hadizsákmány részeként megkapná a Boszporuszt és Konstantinápolyt; 3. lehetősége nyílna arra, hogy elnémítsa a földet és a gyárakat követelő tömegeket.

A burzsoázia megfogadta Nagy Katalin bölcs tanácsát, aki ezt mondta: „Birodalmunkat úgy óvhatjuk meg a nép túlkapásaitól, ha háborúzunk és így a társadalmi törekvések helyébe nemzeti szenvedélyeket állítunk.” Az orosz tömegek mai társadalmi törekvései a burzsoázia földbirtokait és tőkéit veszélyeztetik. Ám ha folytatódik a háború, későbbre halasztható a tömegekkel való elszámolás. Azokat az energiákat, amelyeket a háború folytatása felemészt, a forradalom folytatásához már nem lehet felhasználni. „Folytassuk a háborút a végső győzelemig!” – ez lett a burzsoázia jelszava.

Ám a Kerenszkij-kormány már nem volt képes féken tartani a katonákat. Nem hatottak rájuk többé e romantikus szájhős ékes szólamai; a burzsoázia keresett hát olyasvalakit, aki a kard hőse... „Oroszországnak erős emberre van szüksége, aki nem tűr meg semmiféle forradalmi oktalanságot, hanem vaskézrel uralkodik” – így a burzsoázia. „Diktátor kell nekünk.”

Ilyen kérlelhetetlen vitézt látott Kornyilov kozáktábornokban. Kornyilov egy moszkvai konferencián azzal nyerte meg a burzsoázia szívét, hogy a vér és a vas politikáját sürgette. Saját kezdeményezésére újra bevezette a hadseregben a halálbüntetést. Zendülő katonák egész zászlóaljait kaszabolta le géppuskával és a megmerevedett holttesteket drótakadályokhoz állította. Azt vallotta, hogy Oroszország csak a legdrasztikusabb módszerekkel gyógyítható ki bajaiból.

Szeptember 9-én Kornyilov kiáltványt tett közzé: „Nagy hazánk haldoklik. A Kerenszkij-kormány a szovjetek bolsevik többségének nyomására a német vezérkarral, terveivel teljes összhangban cselekszik. Aki hisz Istenben, az Egyházban, imádkozzék az Úrhoz a legnagyobb csodáért, hazánk megmentéséért.”⁴⁴

70 000 válogatott katonát rendelt vissza a frontról. Sok volt köztük a mohamedán, például Kornyilov türkmén testőrsége, a tatár lovas és a cserkesz hegyi csapat. A tisztek a kardjukra megesküdték, hogy mihelyt bevettek Petrográdot, kényszeríteni fogják az ateista szocialistákat, hogy fejezzék be a nagymecset felépítését, különben agyonlövik őket. A tábornok repülőgépekkel, angol páncélkocsikkal és a vérszomjas „vad hadosztályal”, Isten és Allah nevében vonult Petrográd ellen.

De nem vette be a várost.

A tömegek a szovjetek és a forradalom nevében egy emberként a főváros védelmére keltek. Kornyilovot árulónak és gonosztevőnek nyilvánították. Megnyitották a fegyverraktárakat és fegyvert adtak a munkások kezébe. Vörös gárdák járőröztek az utcákon, az emberek lövészárkokat ástak és nagy sietve barikádokat emeltek.

Mohamedán szocialisták ellovagoltak a „vad hadosztályhoz” és Marx meg Mohamed nevében felszólították a hegyilakókat, hogy ne induljanak hadba a forradalom ellen. Kéréseik és érveik meghallgatásra találtak. Kornyilov hadai szétszéledtek, a „diktátort” elfogták, anélkül, hogy egyetlen lövést is leadott volna. A burzsoázia gyászolt, látván, hogy az ellenforradalom fehér reménysége összeomlott a forradalom csapásai alatt.

A proletárok viszont ujjongtak. Felismerték erőik hatalmát és egységét.

Újra tudatára ébredtek annak a szolidaritásnak, amely a dolgozó tömegek minden rétegét összekapcsolja. Lövészárok és gyár egymást ünnepelte. A katonák és a munkások különösen nagy tisztelettel övezték a matrózokat, mert ebben a harcban nagy szerepük volt.

Ötödik fejezet

A matróz elvtársak

Amikor a távirók Kronstadtba és a Balti Flottához röptették Kornyilov Petrográd elleni támadásának hírért, ez villámcsapásként érte a matrózokat. Tízezrével özönlöttek ki a hajókból és a szigeti fellegvárból és a Marsmezőn ütöttek tábornok. Ört álltak a város minden fontosabb pontján, a vasutaknál és a Téli Palotánál. A hórihorgas Dibenko matróz vezetésével Kornyilov katonái közé vegyültek és figyelmeztették őket, hogy ne folytassák az előnyomulást. A fehérek szívébe beleplántálták a forradalomtól való félelmet, vörös elvtársaik vérét pedig felpeszditették a forradalom tüzével.

Júliusban Trockij „a forradalmi erők büszkeségének és színe-virágának” nevezte a matrózokat; amikor különböző kronstadti csínytevésekért mindenfelől elmarasztalták őket, így szólt: „Ha majd valamelyik ellenforradalmi tábornok hurkot vet a forradalom nyakába, a kadetok szappannal még meg is kennék a kötelet, a

matrózok viszont velünk együtt harcolnának és halnának meg.”

A Kornyilov-féle kalandban ez be is bizonyosodott. És mindig is így volt. Oroszország minden szegletében láttam ilyen kék zubbonyos férfiakat a tenger háborgásával a tartásukban és a sós tengeri szelekkel a vérükben. Mindenfelé terjesztették a szocializmus tanait. Hallottam őket termekben és piactereken tettekre buzdítani a tunyákat, láttam, ahogy távoli falvakból elindítanak élelmiszerszállítmányokat a városokba. Később, amikor a hadapródok felkeltek a szovjetek ellen, alkalmam volt látni, amint ezek a matrózok a telefonközpontot megrohmozók élére álltak és kifüstölték a hadapródok fészket. Mindig ők érezték meg elsőként a forradalomra leselkedő veszélyt, mindig ők siettek elsőként a forradalom védelmére.

A forradalom becses volt az orosz matrózoknak, mert megszabadította őket a múlttól, amely lidércnyomásként ült rajtuk. A régi orosz tengerésztisztek mind a kiváltságos kasztból származtak. Nem az volt a vád ellenük, hogy szigorú fegyelmet követeltek meg, hanem hogy ez a fegyelem önkényes és szubjektív volt. A matrózok sorsa a kicsinyes, embereik által megvetett tisztek szeszélyeitől, féltékenykedéseitől és értelmetlen kegyetlenségétől függött. A matrózzal úgy bántak, mint a kutyával, és ilyesféle feliratokkal alázták meg: „Kutyáknak és matrózoknak”.

A katonákhoz hasonlóan a matrózok is csak háromféle választ adhattak feljebbvalóiknak: „Igenis!” (Tak tocsno!), „Nem!” (Nyikak nyet!) és „Örömet igyekszem!” (Rad sztaratszja!), mindig így szólítva meg a tisztet: „Nagyságos uram”. Ha csak egyetlen szóval többet mondtak, arcul üthették őket. A legcsekélyebb kihágást is a legszigorúbban büntették. Négy év alatt 2527 matrózt végeztek ki, csuktak börtönbe vagy küldtek kényszermunkára. És mindez a cár nevében történt.

A cárok most letűntek, még a nevüket is kitörölték az

emlékezetükből. A hajókat a köztársasági rendnek megfelelő új nevekre keresztelték át.

E szertartás során az „Első Pál cár” „Köztársaság” lett, a „Második Sándor cár” a festékkeresztségekben „A szabadság hajnala” nevet kapta. Akkora forradalom volt ez, hogy ezek az egykori uralkodók bizonyára forogtak sírjukban. Ám még keményebben sújtotta ez az élő cárt és a fiát. A „Cárevics” a „Polgártárs” nevet kapta, „Második Miklós”-ból pedig az „Elvtárs” nevű pompás hajó lett. Elvtárs! A tobolszki száműzetésben élő excár nagyon jól tudta, hogy most a legutolsó szeneslegény is „elvtárs”.

Az új nevek aranybetűkkel virítottak a matrózok szalagos sapkáin. S a matrózok mindenütt a szabadság, a bajtársiasság és a köztársaság misszionáriusaként jelentek meg.

Könnyű volt megváltoztatni a hajók nevét, ám ezek nem felszíni változtatások voltak, hanem valóságos átalakulást jelképeztek. Külső, látható jelei voltak egy belső, szellemi természetű ténynek: egy nagy flotta demokratizálódásának.

A matrózok kezében a flotta

Szeptemberben találkoztam először matrózokkal otthonukban. Helsingforsban jártam, ahol a Balti Flotta elzárta a Petrográdba vivő tengeri utat. A kikötőben horgonyzott a „Sarkcsillag”, az excár jachtja. Vezetőnk, öreg, nyugállományú tiszt, egy sárga fapárkányra mutatott, amely körbe futott a hajón.

– A legjobb mahagóniból készült – súgta oda nekünk. – 25 000 rubelbe került, de ezek az átkozott bolsevikok túlságosan lusták, semhogy fényezzék, hát inkább befestették sárgára. Az én időmben a matróz matróz volt. Tudta, neki az a dolga, hogy súroljon és takarítson, és ehhez tartotta magát. Ha nem tette dolgát, elláttuk a baját. De most elszabadult a pokol náluk. Képzeljék

csak el! Ezen a jachton, amely magának a cárnak a tulajdona, közönséges matrózok odaülnek és törvényeket hoznak, hogy a hajókat, meg a flottát, meg az országot kormányozzák. És még ez sem elég. Az egész világot ők akarják kormányozni. Internacionalizmusnak és demokráciának nevezik ezt, de szerintem nem más, mint nyílt árulás és örültség.

Dióhéjban elmondva így állt szemben egymással a régi és az új rezsim. A régi rezsimben a fegyelmet és az ellenőrzést felülről rákényszerítették az emberekre, az újban maguktól az emberektől indult ki. A régi flotta a tisztek flottája volt, az új a matrózoké. Új értékrend alakult ki a változások során. Most többre becsülték a matrózok értelmének demokratikus és internacionalista irányú csiszolását, mint azt, hogy fényesre csiszolják a sárgarézt és a mahagónit.

A második jelzést az új flottánál uralkodó hangulatról akkor kaptuk, amikor felmentünk a hajóhídon a „Sarkcsillag”-ra, ahol egykor Raszputyin és társai dorbézoltak. Bessie Beattyvel, az amerikai tudósítónővel udvariasan közölték, hogy a hajókon nőknek tartózkodni tilos – ez volt a matrózok szovjetjének egyik új rendelkezése. A kapitány előzékeny volt, de bármilyen aranypaszmány díszítette is egyenruháját, keze meg volt kötve.

– Semmit sem tehetek – panaszkolt. – Mindent a „bizottság” intéz.

– De a hölgy tízezer versztet utazott, hogy megnézzze a flottát.

– Jól van, meglátjuk, mit szól hozzá a bizottság.

A küldönc a bizottság külön engedélyével tért vissza, tehát folytattuk utunkat. A matrózok lépten-nyomon tiltakoztak amiatt, hogy egy nő is volt a társaságunkban, de nyomban udvariasan visszavonultak, mihelyt a kapitány közölte: „A bizottság külön engedélyével.”

A Balti Flotta Központi Bizottsága, vagy ahogyan általában nevezték: a Centrobalt a nagy luxuskabinban ülésezett. Ez voltaképpen a hajók szovjetje volt. Minden ezer matróznak volt egy küldöttje a bizottságban, amely

A cári szobrok is porba hullnak

65 tagból állt, s ebből 45 bolsevik volt. Négy főosztály intézte a flotta valamennyi ügyét: az igazgatási, a politikai, a hadi és a tengerészeti főosztály. A kapitány az egyik régi hercegi lakosztályt kapta meg, de a luxuskabintól ki volt rekesztve. Igazoló irataim szerencsére mintegy varázsütésre megnyitották előttem mind a bizottságot, mind a kabinját.

Micsoda ironiája a történelemnek! Néhány hónapja még egy középkori kényúr henyélt itt hölgyeivel meg lakájaival. Most magas termetű, napbarnított arcú matrózok ültek a székekben és meghányták-vetették a leg-haladóbb szocializmus problémáit. A kabint kitakarították, hogy alkalmas legyen a csatákra. A zongorát és sok dísz tárgyat egy múzeumban helyezték el. Az asztalokat és a szelvényeket letakarták barna vitorlavászonnal. A nagy szalon most műhely volt. Közöséges matrózok dolgoztak itt serényen mint törvényhozók, igazgatók és alkalmazottak. Kissé esetlenül viselkedtek új szerepükben, de elkeseredett komolysággal munkálkodtak napi tizenhat órán át. Mert álmodozók voltak, akiket magával ragadott egy eszme, amelynek ösztönző ereje kifejezésre jut a következő üzenetben:

Albert Williamsnek, az amerikai szociáldemokrácia képviselőjének, válaszul üdvözlő szavaira

Az orosz demokrácia a Balti Flotta képviselői útján forró üdvözlőt küldi a világ proletariátusának és szívből megköszöni amerikai testvéreinek üdvözlőket.

Williams elvtárs az első fecske, amely átrepült hozzánk a Balti-tenger hűvös hullámai fölött, amelynek vizét három éven át egy nagy család, az Internacionálé fiainak vére festette pirosra.

Az orosz proletariátus utolsó leheletéig fog küzdeni azért, hogy minden ember az Internacionálé vörös zászlaja alatt egyesüljön. Amikor megkezdjük a forradalmat, nemcsak politikai forradalomra törekedtünk. Minden igazi szabadságharcosnak a szociális forradalom a feladata. S a forradalom élcsapata, amelyet az orosz flotta

matrózai és a munkások alkotnak, a végső győzelemig fog harcolni e feladat teljesítéséért.

Meggyőződésünk, hogy az orosz forradalom lángja átterjed az egész világra és világszerte tüzet gyújt a munkások szívében, mi pedig támaszra lelünk a mielőbbi általános békéért folytatott harcunkban.

A szabad Balti Flotta türelmetlenül várja a pillanatot, hogy Amerikába hajózhasson és ott beszámolhasson arról, hogy mennyit szenvedett Oroszország a cári iga alatt, és mit érez most, a népek szabadságáért vívandó harca kibontott zászlaja alatt.

Éljen az amerikai szociáldemokrácia!

Éljen a világ proletariátusa!

Éljen az Internacionálé!

Éljen az általános béke!

*A Balti Flotta Központi Bizottsága,
Negyedik Konvent*

Ugyanazon az asztalon, amelyen a matrózok, telve jóindulattal és barátsággal, nekem címzett üzenetüket írták, vitriolba mártott tollal egy másikat is megfogalmaztak. Ez főparancsnokuknak, Kerenszkijnek szólt, aki nem tudta tisztázni a Kornyilov-féle lázadásban betöltött szerepét, és éppen akkoriban sértő célzásokat tett a matrózokat illetően. A következőképpen vágtak vissza:

„Követeljük, hogy azonnal távolítsák el a kormányból Kerenszkijt, a »szocialista« politikai kalandort, aki a burzsoázia érdekében folytatott szégyentelen politikai zsarolásával romlásba viszi a nagy forradalmat.

Neked, Kerenszkij, a forradalom árulójának átkainkat küldjük. Miközben elvtársaink a Rigai-öbölben lelik halálukat, miközben valamennyien egy emberként készek vagyunk életünket áldozni a forradalomért és nyílt harcban meghalni a tengeren vagy a barikádokon, te a flotta erőinek szétrombolására törsz. Átok rád...”

Ám ezen a napon ünnepi hangulatban voltak a matrózok. Boldogok voltak, mert a rigai fronton harcoló kato-

na bajtársaik számára nagy összeget sikerült összegyűjteniük, és mert vendégül láthatták első külföldi elvtársukat. A bizottság titkára a révkalauzhajóval hadihajójára, a „Köztársaság”-ra vitt. A teljes legénység a fedélzeten állt és közeledtünkre éljenzésben tört ki. A hivatalos üdvözlés után többen arra kértek, hogy mondjak beszédet. Orosz nyelvtudásom akkor még meglehetősen gyenge volt, tolmácsom pedig csak keveset tudott angolul. Kénytelen voltam a szokványos forradalmi frázisokra szorítkozni. De már a jelszavak pusztá ismétlése is bűvös hatással volt a szocializmusnak ezekre az új követőire. Az idegenszerű kiejtésemmel elmondott jelszavak akkora tapsvihart váltottak ki, hogy felért a hajó ütegeinek üdvlövésével.

Ezekén a vizeken zajlott le annak idején a német császár és a cár történelmi jelentőségű találkozója. A taps akkor aligha volt dörgőbb (és bizonyosan nem volt annyira spontán), mint most, amikor én, az amerikai internacionalista, a hadihajó hídján, a finn partok előtt kezet ráztam Avericskinnel, az orosz internationalistával.

Étrend a hajón, egy klub és egy főiskola

A fedélzeten lezajlott ünnepélyes fogadtatás után visszavonultunk a hajóbizottság helyiségébe. Az amerikai flottára vonatkozó kérdések özönével árasztottak el, kezdve azon, hogy „Az amerikai tengerésztisztek csupán az uralkodó osztályok nézeteit képviselik-e?”, odáig, hogy: „Van-e az amerikai hadihajókon akkora tisztség, mint a mieinken?” Beszélgetés közben tojást és sültet hoztak nekem, a bizottság tagjai viszont csak egy-egy nagy adag krumplit kaptak. Szóvá tettem ezt.

– A magáé tiszti koszt, a mienk a matrózoké – válaszolták.

– Akkor minek csináltak forradalmat? – évődtem.

Nevettek és így válaszoltak:

– A forradalom azt adta nekünk, ami után a legjobban vágyódtunk: szabadságot. Mi vagyunk hajónk urai. Mi vagyunk életünk urai. Megvannak a magunk bíróságai. Elhagyhatjuk a hajót, amikor nem vagyunk szolgálatban. Szolgálaton kívül civil ruhát hordhatunk. Nem kívánunk lehetetlent a forradalomtól.

A munkások világméretű felkelésének alapja azonban nemcsak a létszükségleti cikkek utáni vágyuk, hanem az a kívánságuk is, hogy fokozottabban részesüljenek az élet örömeiből. Egy este, amikor Helsingfors utcáin hajtottunk végig, nem láttuk a matrózokat, pedig más-kor csapatostul ténferegtek itt. Kocsink egyszeriben megállt egy nagy épület előtt, amely homlokzatáról és méreteiről ítélve modern szálloda lehetett. Beléptünk, és a zene hangjait követve az étterembe jutottunk. A pálmákkal, tükrökkel és ezüsttel díszített helyiségben ültek a vacsoravendégek és hallgatták Chopin és Csajkovszkij zenéjét, amelybe olykor, az amerikai karmester jóvoltából, ragtime-dallam keveredett. Első osztályú szálloda volt ez, de a nagy szállodák szokásos közönsége – bankárok, spekulánsok, politikusok, kalandorok, előkelő hölgyek – helyett az orosz köztársaság haditengerészetének barna bőrű tagjai töltötték meg zsúfolásig, akik az egész épületet lefoglalták. A befüggönyözött hálóokban most a kék egyenruhás matrózok nevető, mókázó, vitatkozó serege hullámozott végig.

Az épület fölött a felirat nagy betűkkel hirdette: „Matrózklub”, s alatta mottóként: „Üdvözljük a világ minden matrózát!” A klubnak megnyitásakor 10 000 fizető tagja volt; 90%-uk tudott írni-olvasni. Igen látogatott olvasóteremmel is büszkélkedhetett, amelynek alapját egy könyvtár alkotta, és egy kitűnő képes hetilapot is megjelentetett „Morjak” (Tengerész) címmel.

A matrózok egy „főiskolát” is létrehoztak, amelyen az alapismeretektől a legbonyolultabb szakokig mindent oktattak. Tapintatlanul megkérdeztem a tantervi bizottság elnökét, hogy melyik főiskolán tanult.

– Semmilyen főiskolán és semmilyen más iskolán sem – felelte sajnálkozva. – A tudatlan népből származom, de forradalmár vagyok. A cárt elkergettük, de a tudatlanság még gonoszabb ellenség. Azt is el fogjuk távolítani. Csak így érhetjük el, hogy demokratikus flottánk legyen. Most van egy demokratikus apparátusunk, de tisztjeink többségéből hiányzik a demokratikus szellem. A mieink közül kell tiszteket képeznünk.

Az előadásokat egyetemi tanárookra, tudományos társaságok tagjaira és néhány tisztre bízák.

Hogyan hatott ez az újfajta fegyelem, a könnyebb élet a flottára? Ezt illetően eltértek a vélemények. A tisztek közül sokan úgy vélték, hogy a régi fegyelem lazulásával csökkent a szakmai színvonal is. Mások szerint, azok után, amiken a flotta a háborúban és a forradalomban keresztülment, állapota meglepően jónak mondható. Mint moráljának bizonyítékára a Moonsund-szigetekenél vívott tengeri csatára utaltak. Bár a németek számbeli fölényben voltak, gyorsabbaknak bizonyultak és nagyobb hordtávolságú fegyverekkel rendelkeztek, a forradalmi matrózok az ütközetben kitűnően megállták a helyüket. Abban mindenki egyetértett, hogy a flotta harci szelleme pompás.

A matrózok rajonganak flottájukért, ehhez nem fért kétség. Sajátjuknak érezték. Amikor a révkalauzhajóval elhagytuk a „Köztársaság”-ot, Avericskin az öbölben tartózkodó valamennyi szürke hajót átölelő mozdulatot téve felkiáltott:

– A mi flottánk! A mi flottánk! A világ legjobb flottáját csináljuk belőle. Harcoljon mindenkor az igazságért! – Aztán, mintha a vízen ülő szürke ködön és a világháború vörös ködén áthatolna pillantása, hozzátette: – Amíg csak véghez nem visszük a szociális forradalmat és véget nem vetünk mindenféle háborúnak.

Oroszországban rohamléptekkel közeledett a szociális forradalom, a matrózok pedig hamarosan forgatagának kellős közepében találták magukat.

A forradalom és a rákövetkező napok

FEHÉREK ÉS VÖRÖSÖK KÖZÖTT

Hatodik fejezet

„Minden hatalmat a szovjeteknek!”

Újabb tél zúdul az éhező, szenvedő Oroszországra. Az utolsó októberi levelek lehullanak a fákról, s velük együtt a kormányba vetett maradék bizalom is semmivé foszlik.

Mindenfelé tobzódás, a spekuláció orgiákat ül. Élelmiszert szállító vonatokat fosztogatnak. A nyomdák csak úgy ontják a papírpénzt. Az újságok vég nélkül rablótámadásokról, gyilkosságokról, öngyilkosságokról adnak hírt. Nagyban folyik az éjszakai élet, a játékbarlangokban óriásiak a nyereségek és a veszteségek.

A reakció nyíltan és szemérmetlenül kilép a színre. Ahelyett, hogy Kornyilovot elítélnék hazaárulás miatt, a burzsoázia mint nagy hazafit még magasztalja is. Ám náluk a hazafiság csak üres fecsegés és tettetés. Azért imádkoznak, hogy jöjjenek a németek és vágják le Petrográdot, a forradalom fejét.

Rodzjanko, a Duma⁴⁵ egykori elnöke arcátlanul leírja: „Foglalják csak el a németek a várost. A flottát tönkreteszik ugyan, de megfojtják a szovjeteket is.” A nagy biztosítótársaságok meghirdetik, hogy ha a németek elfoglalják a várost, egyharmaddal csökkentik díjtételeiket. „A tél mindig is Oroszország legjobb barátja volt” – mondja a burzsoázia. – „Talán megszabadít bennünket ettől az átkozott forradalomtól is.”

A tél, amely északról jövet végigsöpör az országon, s amelyet a kiváltságos osztályok örömmel üdvözlnek, rettegést hoz a szenvedő tömegekre. Ahogy a nullához közeledik a hőmérő higanyszála, úgy emelkedik az élelmiszerek és a tüzelő ára. Csökken a kenyéradag. Egyre hosszabb a didergő asszonyok sora, akik egész éjszaka a dermesztően hideg utcákon ácsorognak. Kizárások és sztrájkok növelik a munkanélküliek számát. A szívekben felgyülemlett harag keserű dühkitörésekben kap hangot: az egyik viborgi munkás például ezeket mondta:

– Türelem, türelem, folyton erre intenek bennünket. De mit tettek azért, hogy türelmesek legyünk? Többet adott-e nekünk enni Kerenszkij, mint a cár? Több szép szót és ígéretet, azt igen! De több ennivalót már nem. Egész éjszakákon át sorban állunk cipőért, kenyérért, húsért, s közben, mint a szamarak, azt írjuk a zászlóinkra, hogy „szabadság”. Az egyetlen szabadságunk ugyanaz, mint régen, hogy robotolhatunk és éhezhetünk.

Most abban a hangulatban cselekszenek, amelyet a kétségbeesés és a csalódottság szült – meggondolatlanul, erőszakosan, tekintélyromboló módon, de cselekszenek.

A városokban a fellázadt munkások kikergetik a gyártulajdonosokat az irodáikból. Az igazgatók próbálják ennek útját állni, de taligára ültetik és kitolják őket az üzemből. Gépeket rombolnak, anyagot tönkretesznek, az ipar leállni kényszerül.

A hadseregben a katonák elhajítják fegyvereiket és százezrével dezertálnak. A kormány megbízottai kétségbeesett felhívásokkal próbálják visszatartani őket, de olyan ez, mint a feltartóztathatatlan földcsuszamlás.

– Ha november elsejéig nem történnek döntő lépések a béke megkötésére, minden lövészáró kiürül – mondják a katonák. – Az egész hadsereg a hátszágba fog tódulni.

A flottánál nyílt lázadás tört ki.

Vidéken a parasztok behatolnak az uradalmakba.

– Mit akarnak a birtokán a parasztok? – teszem fel a kérdést Nolde bárónak.

– A birtokomat – feleli.

– Hogyan akarják megszerezni?

– Már megszerezték.

Ezeket a földfoglalásokat néhol értelmetlen rongálás kíséri. Tambov környékén az égő szénakazlak és uradalmi épületek lángjai vörösre festik az égboltot. A földbirtokosok elmenekülnek, hogy életüket mentse. A felbőszült parasztok kinevetik a szónokokat, akik csillapítani próbálják őket. A túlkapások letörésére kivezényelt csapatok átállnak a parasztok oldalára.

Oroszország a szakadék felé rohan.

A nyomorúságnak és a végromlásnak e színjátéka fölött a fecsegők maroknyi csapata trónol, s ezt ideiglenes kormánynak hívják. Csaknem hullá már, s a szövetségesek is csak a fenyegetések és ígéretések injekcióival tudják életben tartani. A gigászi erőt kívánó feladatok ellátásához gyenge, akár a kisgyermek. A nép minden követelésére egyetlen válasza van: „Várjatok.” Először azt mondta: „Várjatok, amíg vége lesz a háborúnak.” Most: „Várjatok, amíg összeül az alkotmányozó gyűlés.”

De a nép nem akar tovább várni. A kormányba vetett bizalmának utolsó foszlánya is odavan. Csak önmagában bízik, abban, hogy csakis a nép ránthatja vissza Oroszországot a romlás és a sötétség szakadékától; és csak a maga alkotta intézményekben tud már hinni. Most erre az új hatalomra szegezi tekintetét, amely a saját kebelében jött létre: a szovjetekre.

„Legyenek a szovjetek a kormány!”

A nyár és az őszy folyamán a szovjetek szakadatlanul tovább fejlődtek. Minden közösségben magukhoz vonták az eleven erőket. A nép képzését ellátó iskolák voltak, önbizalmat adtak az embereknek. A helyi szovjetek hálózata szilárd felépítésű, tág szervezetté kovácso-

lódott, olyan új struktúrává, amely a réginek a héjából bomlott ki. Amikor a régi apparátus darabokra hullott, az új átvette a funkcióit. A szovjetek sok tekintetben már kormányként működtek. Már csak ki kellett hirdetni, hogy ők a kormány, hogy név szerint is azzá váljanak, amik a valóságban máris.

A mélyből hatalmas kiáltás szakadt fel: „Minden hatalmat a szovjeteknek!” Amit a főváros követelt júliusban, az most az egész ország követelésévé vált. Futótűzként terjedt szerteszét. A Balti Flotta matrózai továbbították a jelszót társaiknak a Fekete-, a Fehér- és a Sárgatengerre, s tőlük visszhangként tért vissza. Falvak és gyárak, laktanyák és a front, mind csatlakoztak a kiáltáshoz, amely óráról órára hangosabb, kitartóbb lett.

Petrográd november 4-én, vasárnap, hatvan hatalmas méretű nagygyűlésen kapcsolódott be a kórusba. Trockij felolvasta a Balti Flotta válaszát üdvözlő szavaimra, felkért, hogy szólaljak fel a Népházban.

Nagy tömegek rohamozták meg a kapukat, végighömpölyögtek a folyosókon. Elözönlötték a termeket és olyannyira telezsúfolták őket, hogy százak még a tartógerendákra is felszorultak, s onnan csüngtek, mint valami füzérek. Az örvénylő sokaságból hatalmas erejű hang tört fel, majd elapadt és megtört, mint a parthoz csapódó hullám – ezer meg ezer torokból harsant fel a kiáltás: „Le az ideiglenes kormánnyal! Minden hatalmat a szovjeteknek!” Ezren meg ezren a magasba emelt kézzel megfogadták, hogy harcolnak és meghalnak a szovjetekért.

A szegények türelmének vége; fellázadtak a sakkfigurák, az ágyútöltelek! Az oly sokáig tehetetlen, tudatlan tömegek most végre megmozdultak; többé nem hagyják, hogy a szavakkal bűvészkedő államférfiak megfélemlítsék vagy elkápráztassák őket; kigúnyolják ezek fenyegetéseit, kinevetik ígéreteiket, magukhoz ragadják a kezdeményezést és követelik „vezetőiktől”, hogy lépjenek tovább a forradalom irányában, vagy mondjanak

le. Először történik, hogy a rabszolgák és a kizsákmányoltak tudatosan választják ki felszabadulásuk idejét, a felkelés mellett szavaznak és a Föld egyhatodán magukat hatalmazzák fel a kormányzással. Kockázatos vállalkozás ez államügyekben járatlan emberek számára. Vajon megbirkóznak-e a feladattal? Ellenőrzésük alá tudják-e vonni a különböző áramlatokat, amelyek most a városban elszabadultak? Tökéletes önuralomról mindenesetre tanúságot tesznek ezek a tömegek. Az izgatott légkörű forradalmi gyűlésekről rendezetten és fegyelmezetten távoznak.

A megrémült burzsoázia lassan megnyugszik. Látja, hogy nem fosztogatják a házakat, nem dúlják fel az üzleteket, nem lövik agyon a nyílt utcán az úriembereket. Ezért aztán úgy véli, hogy minden rendben van, hogy nem lesz felkelés. E tartózkodás igazi értelmét nem fogja fel. A nép nem enged meg magának szórványos kitöréseket, jobban is fel tudja használni energiáit. Forradalmat kell csinálnia, nem pedig zendülést. A forradalomhoz viszont rend kell, tervszerűség és munka – sok kemény, intenzív munka.

A tömegek vezetik a maguk forradalmát

Ezek a felkelő tömegek hazatérnek, hogy bizottságokat szervezzenek, listákat állítsanak össze, vöröskeresztes osztagokat hozzanak létre és fegyvereket gyűjtsenek. A kezek, amelyek a magasba emelkedve megszavazták a forradalmat, most puskát fognak. Felkészülnek arra, hogy összecsapjanak az ellenforradalmi erőkkal, amelyek most ellenük fordulnak. A Szmolnijban ülésezik a Forradalmi Katonai Bizottság, amelytől a tömegek a parancsaikat kapják. De van itt még egy bizottság, a százezreké, vagyis maguk a tömegek. Nincs olyan mellékutca, olyan laktanya vagy épület, ahová ez a bizottság be ne hatolna. Eléri a feketeszázasok gyűléseit, a Kerezenszkij-kormányt, az értelmiséget. Szállítómunkások-

kal és pincérekkel, kocsisokkal és kalauzokkal, katonákkal és matrózokkal mintegy hálót alkotva vonja be a várost. Mindent lát, mindent hall és mindenről jelentést tesz a főhadiszálláson; s az, e figyelmeztetések nyomán, meg tudja hiúsítani az ellenség minden lépését. S nyomban meg is bénít minden olyan kísérletet, amellyel a forradalmat szeretnék elfojtani vagy vakvágányra vinni.

A tömegek vezetői elleni dühödt támadásokkal próbálják megrendíteni a beléjük vetett bizalmat. Kerenszkij ilyeneket kiabál a szószeikről: „Lenin, az az államellenes felforgató, aki fosztogatásra bujtogat... a szörnyű mézárulás örök szégyenfoltja marad a szabad Oroszországnak.” A tömegek válasza nyomban készen van: előhozzák Lenint a rejtekhelyéről, óriási ünneplésben részesítik és fegyverraktárrá változtatják a Szmolnijt, hogy vezetőjüket megvédhessék.

A forradalmat vérbe és zűrzavarba próbálják fojtani. A sötétség erői egyre csak arra buzdítják a népet, hogy keljen fel és öldösse le a zsidókat és a szocialista vezetőket. A munkások haladéktalanul teleragasztják a várost plakátokkal: „Polgártársak! Teljes nyugalomra és önrugalomra szólítunk fel benneteket. A rend ügye erős kezekben van. Amint bárhol rablás vagy lövöldözés fordul elő, a tetteseket elsöpörjük a föld színéről.”

A forradalom egyes részlegeit megpróbálják elszigetelni egymástól. Elvágják a szovjeteket és a laktanyákat összekötő telefonvonalakat; az összeköttetést távíró útján azonnal helyreállítják. A hadapródok felvonják a munkáskerületekbe vivő hidakat; a kronstadti matrózok leeresztik őket. A kommunista újságok szerkesztősegeit bezárják és lepecsételik, elvágva ezzel a hírközlést; a vörösgárdisták feltörik a pecsétet és újra megindítják a nyomdagépeket.

Fegyveres erővel próbálják elfojtani a forradalmat. Kerenszkij „megbízható” csapatokat rendel a városba, vagyis olyanokat, amelyekről elvárható, hogy halomra lövik a felkelő munkásokat. Van köztük egy légelhárító

üteg és egy kerékpáros zászlóalj. Az országutakon, amelyeken ezek az alakulatok a városhoz közelednek, a forradalom felállította a maga erőit. Ezek megtámadják az ellenséget, de nem fegyverrel, hanem eszmékkel. Az érvek, a kérések pergőtüzét zúdítják ezekre a csapatokra. Az eredmény: azok az alakulatok, amelyeket a forradalom szétzúzására hajtottak a városba, azért vonulnak be, hogy segítsék és támogassák.

A kommunista hit e rajongó követőinek egyetlen katonája sem tud ellenállni, még ha kozák is. „Kozák testvéreink! – hangzik az egyik felhívás. – Ellenünk uszítanak bennetek a korrupt hivatalnokok, a paraziták, a földbirtokosok és a ti kozáktábornokaitok, akik szét akarják zúzni forradalmunkat. Kozák elvtársak! Ne teljesítsétek ezt a Kain-tervet.” És a kozákok is a forradalom zászlaja alá állnak.

Hetedik fejezet

November 7. – új történelmi dátum

Míg Petrográd az összetűző járőröktől és heves vitáktól zeng, egész Oroszországból özönlenek emberek a városba. Mint küldöttek jönnek a második oroszországi szovjetkongresszusra, amely a Szmolnijban ül össze. Most minden szem a Szmolnij felé fordul.

Azelőtt nemesi származású fiatal lányok nevelőintézete volt ez, most a szovjetek központja. A Néva partján álló hatalmas, impozáns épület, amely nappali fényben rideg és szürke, de éjszaka, amikor a megvilágított ablakok százai ragyognak a sötétségben, úgy mered az ég felé, mint valami roppant templom – a forradalom temploma. Kapui előtt a két nagy tábortűz, amelyet hosszú köpenybe burkolózó katonák táplálnak, holmi áldozati tűzként lobog. Itt futnak össze szegények és kisemmizettek millióinak és millióinak a reményei és imádságai. Innen várják megszabadulásukat az évszáza-

dos szenvedéstől és zsarnokságtól. Itt döntenek további sorsukról.

Aznap éjjel láttam egy sovány, kopottas öltözetű munkást a sötét utcán végigbaktatni. Egyszer csak felfemelte a fejét és megpillantva a Szmolnij hatalmas homlokzatát, amint a hulló hóban aranyló fényben ragyog, lekapta fejről a sapkáját és egy pillanatig ott állt hajadonfőtt, kinyújtott karral, majd felkiáltott: „A Kommün! A nép! A forradalom!”, előreszaladt és elvegyült a kapukon beáramló tömegben.

A háborúból, a száműzetésből, a börtönökből és Szibériából jönnek ezek a küldöttek a Szmolnijba. Régi elvtársak, akik évek óta nem is hallottak egymásról. Emberek az egymásraismerés örömkialtásaival összeölkeznek, néhány szót váltanak, majd tovább sietnek konferenciákra, bizottsági ülésekre, véget nem érő gyűlésekre.

Egyetlen nagy fórum most a Szmolnij, harsogó lárma tölti be, mint valami gigászi kovácsműhelyt: szónokok szólítanak fegyverbe, hallgatók fütyülnek és dobognak, kopog az elnök csendre intő kalapácsa, megcsörren az őrszemek lábhoz állított fegyvere, géppuskák dübörögnek végig a cementpadlón, kórusok zengenek forradalmi dalokat, dörgő taps fogadja Lenint és Zinovjevet, akik előjöttek az illegalitásból.

Igen gyors ütemben és nagy, egyre növekvő feszültségben megy végbe minden. A vezetők az energia kiapadhatatlan forrásai, lankadatlan, fáradhatatlan, az idegek feszültségét nem ismerő csodalények, akik szembenéznek a forradalom nagy horderejű kérdéseivel.

Ezen a november 7-i estén 10 óra 40 perckor nyitják meg azt a történelmi jelentőségű gyűlést, amely olyan felmérhetetlen jelentőségűvé vált Oroszország és az egész világ jövője szempontjából. A küldöttek pártjaik frakcióüléseiről a nagyterembe vonulnak. Dan, az antibolsevik elnök ott áll az emelvényen, csengőjével csendre inti a megjelenteket, majd bejelenti: „A második szovjetkongresszus első ülését megnyitom.”

Legelőször is megválasztják a kongresszus vezető testületét: az elnökséget. A bolsevikoknak 14 hely jut benne, az összes többi pártnak 11. A régi elnökség elhagyja az emelvényt és a vezető bolsevikok, akik nemrég még kitzasztottak voltak és törvényen kívül álltak, elfoglalják a helyét. A jobboldali pártok, amelyek nagyrészt értelmiségiekből állnak, nyomban támadni kezdik a meghatalmazásokat és a napirendet. A vita az erős oldaluk, örömet lelik elvont fejtegetésekben, apró elvi és rendtartási részleteken lovagolnak.

Aztán hirtelen óriási robaj rázza meg az éjszakát, a küldöttek felpattannak üléseikről, kővé merednek. Ágyúdörgés volt ez, az „Auróra” cirkáló lövi a Téli Palotát. Tompán, fojtottan hallatszanak a lövések a távolból, egyenletes, szabályos ritmusban, afféle rekviem, amely hírül adja a régi rend pusztulását és üdvözli az

Vörösgárdista osztag Petrográdban az októberi forradalom napjaiban

*Antonov-Ovszejenko,
a felkelés egyik előkészítője*

újat. A tömegek hangja ez, amely harsogva odakiáltja a küldötteknek: „Minden hatalmat a szovjeteknek!” S ily módon éles formában teszi fel a kongresszusnak a kérdést: „Hajlandók vagytok a szovjeteket Oroszország kormányának nyilvánítani és törvényes alapot adni az új hatalomnak?”

Az értelmiség dezertál

És most következik a történelem egyik elképesztő paradoxona, egyik hallatlan tragédiája: az értelmiség pálfordulása. A küldöttek között igen sok értelmiségi volt. A „tudatlan népet” rajongásuk tárgyává tették. „A nép közé menni” vallás volt számukra. A népért elszenvedtek szegénységet, börtönt és száműzetést. Forradalmi eszmékkel megmozgatták, felkelésre tüzelték a tétlen

tömeget. A tömeg jellemét és nemeslelkűségét felmagasztalták. Egyszóval, az értelmiség a népből istent csinált. Most a nép felkelt, egy isten dörgő haragjával, parancsolóan és önhatalmúlag. Úgy cselekedett, akár egy isten.

Ám az értelmiség elutasít egy olyan istent, aki nem hallgat rá, és kisiklik ellenőrzése alól. Tüstént ateista lett. Megtagadja egykori istenét, a népet. Megtagadja tőle a lázadáshoz való jogot.

Az értelmiség most lapul e maga teremtette szörny előtt, remegve a félelemtől és a dühtől. Micsoda elfajzott teremtmény, ördög, szörnyű csapás, amely káoszba taszítja Oroszországot, „bűnös lázadás a hatalom ellen”. Tombolva, átkozódva, esdekelve, őrijongve neki is ront e teremtménynek; az értelmiségi küldöttek megtagadják ennek a forradalomnak az elismerését, nem hajlandók hozzájárulni ahhoz, hogy a kongresszus a szovjeteket nyilvánítsa Oroszország kormányának.

Micsoda hiábavaló, tehetetlen törekvés! Ahogy ezt a forradalmat nem hajlandók elismerni, akár egy szökőár vagy vulkánkitörés elismerését is megtagadhatnák. Mert ez a forradalom elemi erejű és kérlelhetetlen; mindenütt jelen van, a laktanyákban, a lövészárkokban, a gyárakban, az utcákon. E kongresszuson hivatalosan is jelen van a munkás-, katona- és parasztküldöttek százainak személyében; és nemhivatalosan is jelen van, képviselik a tömegek, amelyek minden talpalatnyi helyet elfoglalnak, az emberek, akik felmásznak az oszlopokra és az ablakpárkányokra és azzal a fehér köddel töltik meg az üléstermet, amely heves érzelmeiktől felvillanyozott, gőzölgő testükből árad.

A nép jelen van, s gondja van rá, hogy teljesítsék forradalmi akaratát, hogy a kongresszus a szovjeteket Oroszország kormányává nyilvánítsa. Ezen a ponton a nép hajlíthatatlan. Minden kísérlet e kérdés elködösítésére, a nép akaratának megbénítására vagy kijátszására dühödt tiltakozást vált ki.

A jobboldali pártok hosszú határozati javaslatokkal

hozakodnak elő. A tömeg türelmetlen. „Elég a határozatokból! Elég a szavakból! Tetteket akarunk! A szovjetekeket akarjuk!”

Az értelmiség, mint rendesen, valamennyi párt koalíciójával kompromisszumot akar elérni. A válasz: „Csak egyetlen koalíció lehetséges. A munkások, a katonák és a parasztok koalíciója.”

Martov „a fenyegető polgárháború helyett békés megoldást” sürget. „Győzelmet! A győzelem az egyetlen lehetséges megoldás!” – kiáltják válaszul.

Egy katonatiszt, Kucsin azzal az állítással próbálja megfélemlíteni a tömegeket, hogy a szovjetek el vannak szigetelve, és hogy az egész hadsereg ellenük van.

– Hazudsz! – ordítják a katonák. – A vezérkar nevében beszélsz, nem a lövészárkok katonáinak a nevében. Mi, katonák követeljük: „Minden hatalmat a szovjeteknek!”

Akaratuk hajthatatlan. Semmiféle könyörgés vagy fenyegetés nem tudja eltéríteni őket céljuktól.

Abramovics végül dühében felkiált:

– Nem maradhatunk itt, hogy felelősek legyünk ezekért a büntettekért. Felszólítunk minden küldöttet, hogy hagyja el a kongresszust.

Színpadias gesztussal lelép az emelvényről és az ajtó felé vonul. Mintegy nyolcvan küldött feláll és utána nyomakodik.

– Hagyjátok elmenni őket! – kiáltja Trockij. – Hadd menjenek. Ők az a söpredék, amely a történelem szemétdombjára kerül majd.

Az értelmiségi küldöttek a proletárok viharos füttyülése, gúnyolódása és csúfolódása közepette elhagyják a termet és a forradalmat. „Renegátok! Árulók!” – kiáltják utánuk. Micsoda tragédia! Az értelmiség megtagadja a forradalmat, amelynek létrehozásában maga is közreműködött, és a harc válságos pillanatában elhagyja a tömegeket. S ez igen nagy oktalanság. Nem a szovjetekeket szigeteli el ezzel, hanem önmagát. A szovjetek támogatására nagy erők zárkóznak fel.

A szovjeteket kormányra proklamálják

Pillanatonként érkeznek hírek a forradalom újabb és újabb győzelmeiről: miniszterek letartóztatásáról, az Állami Bank, a távíró- és távbeszélő-hivatal, a vezérkari főhadiszállás elfoglalásáról. A hatalom központjai sorra mennek át a nép kezébe. A régi kormányzat fantomszerű tekintélye darabokra hullik a felkelők csapásai alatt.

Egy komisszár érkezik, egészen kifulladásig a gyors lovaglástól, a ruhája tele sárral. Az emelvényre lép és bejelenti: „A Carszkoje Szelo-i helyőrség a szovjetek mellett van. Ört áll Petrográd kapuinál.” Egy másik jelenti: „A kerékpáros zászlóalj a szovjetek mellett van. Egyetlen ember sem hajlandó testvérei vérére ontani.” Fáradtan feltántorog az emelvényre Krilenko, egy távirattal a kezében: „A tizenkettedik hadsereg üdvözlí a szovjeteket! A katonabizottság átveszi a parancsnokságot az északi fronton.”

És e viharos éjszaka végén a szavak viadalából és az akaratok összeütközéséből a következő egyszerű nyilatkozat születik: „Az ideiglenes kormány megbukott. A kongresszus a munkások, katonák és parasztok óriási többségének akarataira támaszkodva kezébe veszi a hatalmat. A szovjethatalom fel fogja ajánlani valamennyi népnek az azonnali demokratikus békét és az azonnali fegyverszünetet minden fronton. Biztosítani fogja a föld megváltás nélküli átadását... stb.”⁴⁶

Pokoli zűrzavar! Emberek sírva ölelgetik egymást. Futárok pattannak fel és rohannak el. Berreg, zümmög a távíró és a telefon. Autók indulnak a frontra. Repülőgépek süvitenek el folyók és síkságok fölött. Szikratávíratok repülnek a tengereken át. Megannyi hírvivője a nagy újságnak.

A forradalmi tömegek akarata győzedelmeskedett. A szovjetek alkotják a kormányt.

A történelmi ülés reggel hat órakor ér véget. A küldöttek a fáradtságtól szédülve, az álmatlanságtól beesett

szemmel, de diadalittasan botorkálnak le a kőlépcsőn és ki a Szmolnij kapuján. Kint még sötét van és hideg, de keleten már pirkad a hajnal.

Nyolcadik fejezet

Fosztogatják a Téli Palotát

Tyutcsev orosz költő írja:

Boldog lehet, ki ezt a földet
Válságos órában látta meg –
Épp meghívták az istenek
Megülni fényes ünnepet:
Nagy játékot nézhet végig...

Kétszeresen boldogok lehettünk mi öten, amerikaiak: Louise Bryant, John Reed, Bessie Beatty, Gumberg és én. Végignézhettük a Szmolnij termeiben előadott nagy színjátékot és november 7-e éjszakájának másik nagy eseményét: a Téli Palota elfoglalását.

Miközben a Szmolnijban ültünk, és magukkal ragadtak bennünket a szónokok beszédei, a kivilágított termet megrázta az a másik hang is: az „Auróra” cirkáló ágyúja, amely a Téli Palotát lőtte. Egyenletesen és kitartóan hatolt el hozzánk a félelmetes ágyúdörgés és kettétörte a varázst, amelyet a szónokok beszédei reánk gyakoroltak. Nem tudtunk ellenállni hívásának, elsiettünk.

Odakint berregő motorral állt egy nagy teherautó; a városba indult. Felmásztunk, s belerohant velünk az éjszakába, mint valami száguldó üstökös, fehér röplapok csóvját húzva maga után. A mellékutcákból és a kapualjakból árnyalakok szaladtak elő, elkapták a lapokat és olvasták az Oroszország polgáraihoz intézett felhívást.⁴⁷

A benne foglalt hír kissé elébe vágott az eseményeknek. Az ideiglenes kormány miniszterei – Kerenszkij kivételével – még a Téli Palotában ülnek és tanácskoznak.

nak. Ezért is dörögnek az „Auróra” ágyúi. A megadásra való felszólítást dörgik a miniszterek fülébe. Csak vak-töltettel lőnek ugyan, de ez is megremegteti a levegőt és megrázkódtatja az épületet meg az ott ülő miniszterek idegeit.

Ahogy a Palota térre érünk, elnémul az ágyúdörgés, a puskák sem ropognak már az éjszakában. Kúszva előbújnak a vörösgárdisták, hogy összeszedjék halottaitkat és sebesültjeiket. Az éjszakába beleharsog egy hang: „A hadapródok megadják magukat.” De az ostromló tengerészek és katonák, veszteségeikre gondolva, fedezékben maradnak.

A sokadalom behatol a palotába

Újabb tömegek gyülekeznek a Nyevszkijen. Oszlopba fejlődve özönlenek át a Diadalív alatt és csendben előre nyomulnak. A barikád közelében a palotából kiáradó fénykörbe kerülnek. Átmásznak a fából emelt akadályon, berontanak a vaskapun, a keleti szárny nyitott ajtóin, s mögöttük újabb tömegek rajzanak.

Ezek a proletárok a hidegből és a sötétségből egyszeriben melegbe és fénybe kerültek; kunyhókból és kasszárnyákból csillogó szalonokba és aranydíszes termekbe. Csakugyan, ez a forradalom: az építők belépnek a palotába, amelyet építettek. És micsoda épület ez! Arany- és bronzszobrok díszítik, a padlót keleti szőnyegek borítják, a szobák falai tele vannak gobelinekkel és festményekkel, a kristálycsillárokból égők milliói árasztják a fényt, a pincék tömve ritka borokkal és likőrökkel. Kéznyújtásnyira tőlük olyan gazdagság, amilyenről még csak nem is álmodtak. Miért ne nyúlnának hozzá mindehhez?

Iszonyú vágy lesz úrrá a sokadalmon, olyan vágy, amelyet a káprázatos szépség ébreszt a hosszú ideje éhezőkben és nélkülözőkben: a zsákmány utáni vágy. Még ránk, szemlélőkre is átragadt. Az önuralom utolsó ma-

Къ Гражданамъ Россіи.

Временное Правительство низложено. Государственная власть перешла въ руки органа Петроградскаго Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ Военно-Революціоннаго Комитета, стоящаго во главѣ Петроградскаго пролетаріата и гарнизона.

Дѣло, за которое боролся народъ, немедленное предложеніе демократическаго мира, отмѣна помѣщичьей собственности на землю, рабочій контроль надъ производствомъ, созданіе Совѣтскаго Правительства — это дѣло обезпечено.

ДА ЗДРАВСТВУЕТЪ РЕВОЛЮЦІЯ РАБОЧИХЪ, СОЛДАТЪ
И КРЕСТЬЯНЪ!

Военно-Революціонный Комитетъ
при Петроградскомъ Совѣтѣ
Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ.

25 октября 1917 г. 10 ч. утра.

„Oroszország polgáraihoz!”

A Petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság felhívása

radványát is elemésztí az emberben ez a vágy, s egyetlen égető szenvedély perzseli csupán az ereit, a rablás és fosztogatás szenvedélye. A szem megakad a kincsen, a kéz meg követi.

Boltíves helyiségbe lépünk, amelynek falai mentén

ládák sorakoznak. A katonák puskatussal feltörik a ládákat, s tömegével borulnak ki belőlük a függönyök, a vászonnemű, az órák, a vázák, az edények.

A tömeg, mintha megvetette volna az efféle jelentéktelen prédát, gazdagabb vadászterületek után szaglászott. Az előhad pazar termeken át nyomakodik még pazarabbakba, amelyek tele vannak fiókos és akasztós szekrényekkel. Várakozásteli örömujjongással vetik rá magukat ezekre a bútordarabokra, aztán meg mérgükben és bosszúságukban kiáltanak fel. A tükrök széttörve, a szekrényajtók berugdalva, a fiókok kiüritve, mindenfelé vandálok nyoma, akik megelőzték őket. A hadapródok elvitték a zsákmány legjavát.

Mennyi minden odaveszett! Annál hevesebb harc folyik hát azért, ami megmaradt. Ki vonhatná kétségbe jogukat erre a palotára és mindarra, ami benne van? Hiszen mindezt ők maguk és apáik hozták létre verejtékes munkával. A létrehozás jogán megilleti őket. De a meghódítás jogán is az övék. Kezükből füstölgő puskákkal és szívüket fűtő bátorsággal vették be a palotát. Vajon meddig tarthatják? Egy évszázadon át a cáré volt, tegnap pedig még Kerenszkijé. Ma az övék. Holnap vajon kié lesz? Ezt senki sem tudja megmondani. Ma ideadja a forradalom, akár már holnap az ellenforradalom újra el is veheti. Most, amíg övék a kincs, miért ne használnák ki a lehetőséget? Itt, ahol száz éven át udvaroncok dőzsöltek, ők miért ne vigadhatnak egy éjszakan át? Meggyalázott múltjuk, lázas jelenük, bizonytalan jövőjük – mindez arra hajtja őket, hogy magukkal vigyenek mindent, ami elmozdítható.

A palotában elszabadult a pokol, csak úgy zeng az iszonyú hangzavartól. Kelmék szakadása, fa hasadása, ablakok csörömpölése, súlyos csizmák döngése a parketán, ezernyi üvöltő hang, amely visszaverődik a mennyezetről. Ujjongás, aztán civódás a zsákmány körül. Rekedt hangok, izgatott, morgó, szitkozódó hangok.

Aztán másfajta hang töri meg a bábeli zűrzavart, a forradalom világos, parancsoló hangja. Lánglelkű hívei,

a petrográdi munkások ajkáról szólal meg. Csak kevesen vannak, alacsony termetűek, soványak, mégis a jól megtermett parasztkatonák közé vetik magukat és ezt kiáltják:

– Ne vegyetek el semmit. A forradalom megtiltja. Semmi fosztogatás. Minden a nép tulajdona.

Mintha gyermekek emelnék fel vékony hangjukat a ciklon ellen, vagy törpék támadnának óriások seregére, úgy hatnak ezek a tiltakozók, akik megpróbálnak szavakkal szembeszállni a diadalittas, fosztogató kedvű katonacsapattal. A csöcselék tovább fosztogat. Miért is törődne maroknyi munkásember tiltakozásával?

A forradalom fékező keze

A munkások azonban azt akarják, hogy hallgassanak rájuk. Önnön szavaik mögött érzik a forradalom akaratát, és az vakmerővé és energikussá teszi őket. Dühösen nekitámadnak a tagbaszakadt katonáknak, szidalmakat vágnak az arcukba, kitépik kezükből a zsákmányolt holmit. Rövid időn belül a katonák védekezésbe szorulnak.

Az egyik behemót katonát, aki valami nehéz gyapjú-takaróval próbál kereket oldani, feltartóztat egy cingár munkás. Megmarkolja a takarót, rángatja az egyik végét, s közben úgy szidja a behemót fickót, akár egy kisgyereket.

– Hagyd ezt a takarót – dörmögi a paraszt, s arca eltorzul a méregtől. – Az enyém.

– Nem úgy van ez – kiáltja a munkás. – Nem a tiéd, az egész népé. Ma éjjel semmi sem kerül ki a palotából.

– Márpedig ez a takaró kikerül. Hideg van a kaszárnyában.

– Sajnálom, hogy fázol, távris. De inkább szenvedj te a hidegtől, mint a forradalom becsülete attól, hogy te fosztogatsz.

– Vigyen el az ördög! – ordítja a paraszt. – Miért

csináltunk forradalmat? Nem azért, hogy ruhát és enni-
valót adjunk a népnek?

– De igen, távária, a forradalom idejében megad majd
nektek mindent, amire szükségetek van, de nem ma
éjjel. Ha innen bármi kikerül, útonállóknak és rablóknak
fognak nevezni bennünket, s nem igazi szocialistáknak.
Ellenségeink azt mondják majd, hogy nem a forradalom,
hanem a zsákmány miatt jöttünk ide. Ezért nem szabad
elvennünk semmit. Ez a nép tulajdona, s hadd védjük meg,
a forradalom becsülete nevében.

„Szocializmus!” „Forradalom!” „A nép tulajdona!”
A paraszt kénytelen volt végignézni, ahogy a takarót e
szavak kíséretében elveszik tőle. Mindig ezek a nagybetűs,
elvont fogalmak vették el tőle a dolgokat. Valamikor a
„Cárizmus, Isten dicsősége” nevében történt, most meg a
„Szocializmus! Forradalom! A nép tulajdona!” jelszavak
kíséretében.

Ebben a legutóbbi fogalomban mégis volt valami,
amit a paraszt fel tudott fogni. Egybevágott közösségi
elképzeléseivel. Amikor az elhatolt agyáig, már lazábban
fogta a takarót, aztán egy utolsó, szomorú pillantást
vetett a kincsére, és elkódorgott. Később láttam, amint
egy másik katonának magyarázott valamit; „a nép tulajdonáról”
beszért.

A munkások kérlelhetetlenül kihasználnak minden
előnyt, mindenféle taktikát alkalmaznak, kérlelnek, magyaráznak,
fenyegetőznek. Az egyik ablakmélyedésben egy bolsevik munkás az egyik kezét fenyegetően rázza
három katona felé, a másik keze a revolverén.

– Felelősségre vonlak benneteket, ha hozzányúltok ehhez a fiókhoz! – kiáltja.

– Felelősségre? – gúnyolódnak a katonák. – Ki vagy te? Ugyanúgy behatoltál a palotába, mint mi. Nem tartozunk felelősséggel másnak, csak magunknak.

– Felelősséggel tartoztok a forradalomnak – vág vissza a munkás szigorúan. Olyan halálosan komolyan veszi a dolgot, hogy az emberek megérik benne a forradalom tekintélyét. Engedelmeskednek.

A forradalom felébresztette ezeknek az embereknek a merészségét és lángolását. Arra készítette őket, hogy megostromolják a palotát. Most kordában tartja őket, s a tébolyult zűrzavarból kibontakoztatja az ellenőrző és irányító hatalmat, megnyugtat, rendre utasít, őrséget állít.

– Mindenki kifelé! Kiüríteni a palotát! – hangzik fel a folyosókon, és a tömeg az ajtók felé özönlik. Minden kijáratnál saját kezdeményezésre alakult motozóbizottságok posztolnak. Minden arra haladót megállítanak, átkutatják a zsebeit, az ingét, még a csizmáját is, és begyűjtik a legkülönbözőbb emléktárgyakat: szobrocskákat, gyertyákat, ruhafogasokat, damasztot, vázákat. A birtokosok mint a gyerekek könyörögnek a trófeáikért, de a bizottság kérlelhetetlenül egyre csak ezt ismétli: „Ma éjszaka semmi sem kerül ki a palotából.”

És a vörösgárdisták azon az éjszakán csakugyan nem vittek ki semmit, bár csibészek és vandálok később sok mindent széthurcoltak.

A komisszárok most az ideiglenes kormány és annak védelmezői felé fordítják figyelmüket. Körülveszik és a kijáratához kísérik őket. Először a minisztereket veszik őrizetbe, akik az egyik teremben, zöld posztóval bevont asztalnál ülészek. Csendben vonulnak kifelé. A tömeg tartózkodik minden gúnyos megjegyzéstől, szitkozódástól. De a kinti csődületből fenyegető kiáltások harsannak fel, amikor az egyik matróz autót hív oda. „Hadd kutyagoljanak, kocsikáztak eleget!” – ordítja a tömeg, és a megrémült miniszterekre veti magát. A vörös matrózok szuronyos puskával oltalmazzák foglyaikat és átvezetik őket a Néva-hídon. A menet fölé magasodik Tyerescsenko, az ukrán tőkés, aki most a külügyminisztériumból a Péter-Pál-erőd felé tart, éppen az ellenkező irányban, mint a bolsevik Trockij, aki a Péter-Pál-erődből a külügyminisztériumba siet.

A levert hadapródok százalmas seregét ilyen kiáltások fogadják: „Provokátorok! Árulók! Gyilkosok!” Aznap reggel még mindegyikük esküvel fogadta, hogy harcolni

fog az utolsó töltényig, s az utolsót is inkább a fejébe ereszti, mintsem hogy megadják magukat a bolsevikoknak. Most meg beszolgáltatják fegyvereiket a bolsevikoknak és ünnepélyesen megfogadják, hogy soha többé nem emelnek kezét rájuk. (Gyalázatos fickók! Később ezt a fogadalmukat is megszegik.)

Utolsó foglyokként a női zászlóalj tagjai hagyják el a palotát. A legtöbbjük proletár származású. „Szégyen, gyalázat!” – kiáltották a vörösgárdisták. „Munkásnők, akik munkások ellen harcolnak!” Némelyikük, hogy felháborodását levezesse, karon ragadja és korholóan meg rázza őket.

Mindössze ennyi baja esett a katonalányoknak, de egyikük később öngyilkos lett. Az ellenséges sajtó viszont másnap rémtörténeteket terjesztett a női zászlóalj ellen elkövetett kegyetlenségekről, s ezzel együtt történeteket költött arról, hogyan fosztották ki és rombolták szét a vörösgárdisták a Téli Palotát.

Pedig semmi sem olyan idegen a munkásosztály természetétől, mint a rombolási hajlam. Ha nem így volna, a világtörténelem másként számolhatna be november 8. reggeléről. Elmondhatná, hogy a gyönyörű cári épületet a sokat szenvedett nép bosszúja felperzselte és romba döntötte.

Egy évszázadon át ott állt a Néva partján a rideg és szívtelen palota. A nép fényt várt tőle, de az csak sötétséget árasztott. A nép szánalomért esedezett hozzá, de az ostorral, kancsukával, falvak felégetésével, Szibériába való száműzetéssel válaszolt. 1905 egy téli reggelén, ezrével vonultak a palota elé emberek, fegyvertelenül, védtelenül, és sérelmeik orvoslását kérték a cár atyuskától. S a palota puskával és ágyúval felelt, a havat a nép vére színezte vörösre. A tömegek szemében ez az épület a kegyetlenség és az elnyomás emlékműve volt. Ha a földdel teszik egyenlővé, ez csak eggyel több bizonyíték lett volna egy meggyalázott népnek a haragjára, amely örök időkre el akarja tüntetni szenvedéseinek jelképét.

Ehelyett igyekeztek minden károsodástól megóvni ezt a történelmi jelképet.

Kerenszkij az ellenkezőjét tette, meggondolatlanul a harc színterévé tette a Téli Palotát azzal, hogy itt helyezte el kabinetjét és itt rendezte be lakását. De az ostromló és a palotát elfoglaló tömegek képviselői kijelentették, hogy az épület nem az övék és nem is a szovjeteké, hanem valamennyiük öröksége. A szovjetek dekrétummal népi múzeummá tették a palotát. Felügyeletét egy művészekből álló bizottságra ruházták.

Újszerű viszony a tulajdonhoz

Az események tehát rácaffoltak egy újabb rosszindulatú jóslatra. Kerenszkij, Dan és más értelmiségiek a forradalom ellen dörögtek, a rablás és fosztogatás iszonyú orgiáját, a csöcselék legalantasabb szenvedélyeinek elszabadulását jövendölték meg. Ha ezek az éhes és elkecseredett tömegek egyszer megmozdulnak, mondták, akkor megveszett csordaként eltipornak és lerombolnak mindent ami útjukba kerül. „Még Gorkij is a világ végét jósolta.” (Trockij)

És most itt a forradalom. Elszigetelten persze eltordulnak vandál pusztítások; előfordul, hogy fényűzően öltözködő burzsoák olykor bundáik nélkül érnek haza; huligánbandák rombolnak, míg a forradalom meg nem fékezi őket.

Mindamellett szembetűnő tény, hogy a forradalom első gyümölcsei közé a törvényesség és a rend tartozik. Petrográd sohasem volt még annyira biztonságos, mint amióta a tömegek kezébe került. Soha nem tapasztalt csend honol az utcákon. Útonállás és rablás alig fordul elő. A rablók és az orgyilkosok rettegnek a proletariátus vaskeztől.

Ám ez nemcsak negatív gátlás, félelemből fakadó rend. A forradalom egészen különös tiszteletet ébreszt a tulajdonjog iránt. Az üzletek betörött kirakataiban

kéznyújtásnyira az irtózatosságot szenvedő járókelőktől ott hever az élelmiszer és a ruhanemű. Senki nem nyúl hozzá. Megrendítő látvány az éhező ember, aki élelem után nyúlhatna, de nem teszi, tiszteletet parancsol ez a forradalom teremtette tartózkodás. Mindenütt érezni a forradalom nehezen megfogható hatását, a távoli falvakba is eljut: a parasztok már nem gyűjtogatnak a nagybirtokokon.

A felsőbb osztályok mégis azt állítják, hogy a tulajdon szentségét igazán ők tartják tiszteletben. Furcsa állítás ez egy világháború végén, hiszen ezért a háborúért az uralkodó osztályok felelősek. Az ő parancsukra történt, hogy városokat lángba borítottak, hogy a föld színét felperzselték, hogy a tenger fenekét elsüllyesztett hajókkal szórták tele, hogy rommá lőtték a civilizáció építményét, s az ő parancsukra még ma is egyre szörnyűbb pusztító eszközök készülnek.

Miféle talaja is lehetne a burzsoáziában a tulajdon valódi tiszteletének? Hiszen maga keveset vagy semmit sem termel. A kiváltságosok számára a tulajdon olyasmi, amit ügyeskedéssel, véletlen öröklés útján vagy szerencsével lehet elérni. Náluk ez jórészt papírok, okmányok, birtoklevelek dolga.

A munkásosztály számára azonban a tulajdon könnyű és vér dolga, kimerítő teremtetési aktus. Tudja, mi az ára ennek fájo izmokban, meghajlott hátban:

Vállát hátra, mellét előre feszítve,
Záporként hulló verejtékben fürödve,
Tűző napon rekedten dalolva,
A súlyos bárkát fel így vonszolja.

Így éneklik a volgai hajósok.

Amit emberek fájdalmak közt, keserves munkával létrehoztak, éppoly kevéssé képesek szeszélyből megsemmisíteni, mint ahogy egy anya nem képes gyermekét elpusztítani. Akik inakkal és izmaikkal egy dolgot megteremtettek, mindenkinél jobban féltik és óvják. Isme-

НЕГРУМОТНЫЙ ТОГ-ТО СЛЕПОЙ
ВСЮДУ ЕГО ЖДУТ НЕУДАЧИ И БЕСЧАСТЬЯ.

*Az írástudatlan olyan, akár a vak
 Mindenütt kudarccal és baj leselkedik rá
 Alekszej Radakov plakátja, 1920*

rik az értékét, tehát átérzik szentségét. A faragatlan, műveletlen tömegek még a műkincseket is tisztelettel szemlélik. Jelentőségüket csak homályosan sejtik, de felismerik bennük az erőfeszítés megtestesülését. És mindenfajta munka szent.

A szociális forradalom valóban a tulajdonjog apoteózisa. Újfajta szentséggel ruházza fel. Azzal, hogy a tulajdont a dolgozók kezébe helyezi, a gazdagság megőrzését természetes és buzgó őrzőire bízva, azokra, akik létrehozták. Az alkotók egyszersmind a legjobb őrzők is.

Kilencedik fejezet

Vörösgárdisták, fehérgárdisták és banditák

A szovjetek november 7-én nyilvánították magukat kormánnyá. De más átvenni a hatalmat és megint más ezt megtartani. Más dekrétumokat kiadni, és megint más ezeknek szuronyokkal érvényt szerezni.

A szovjetek hamarosan elkeseredett harcokba keveredtek, s megnyomorított katonai apparátussal kellett harcba szállniuk. Felszerelés nem volt, a tisztek szabotáltak. A forradalmi vezérkar pedig felülről nem teremthetett rendet. Közvetlenül a munkásokhoz fordult hát.

A munkások benzinraktárakat és elrejtett gépkocsikat kutattak fel és beindították a közlekedést. Ágyúkból, ágyútalpakból és lovakból tüzéralakulatokat hoztak létre. Élelmiszert, takarmányt és vöröskeresztes felszerelést rekviráltak és mindezt sürgősen a frontra küldték. 10 000 darab, korábban Kalegyinne szánt puskát foglaltak le és osztottak szét a gyárak között.

A gyárakban a kalapácsütések zaját menetelők dübörgése váltja fel. A művezetők utasításai helyett matrózok vezényszavait hallani, akik kiképzetlen osztagokat gya-

korlatoztatnak. Az utcákon gépkocsik robognak, fegyverbe szólítva:

„Kerenszkij kornyilovista bandái fővárosunk külső kerületeit fenyegetik. Minden szükséges lépést megtettünk, hogy könyörtelenül megghiúsítsunk minden ellenforradalmi merényletet a nép és vívmányai ellen.

A forradalom hadseregének és vörösgárdájának szüksége van a munkások azonnali támogatására.

A város kerületi szovjetjeit és az üzemi bizottságokat utasítjuk:

1. Mozgósítsanak minél több munkást lövészárkok ásására, barikádok építésére és drótakadályok felállítására.

2. Ott, ahol ehhez le kell állítani a gyárakban a munkát, ezt késedelem nélkül tegyék meg.

3. Gyűjtsenek be minden hozzáférhető egyszerű és szöges drótot, úgyszintén minden lövészárkok ásására és barikádok építésére alkalmas eszközt.

4. Mindenki, akinek van használható fegyvere, tartsa magánál.

5. Biztosítsák a legszigorúbb fegyelmet: mindenki legyen készen arra, hogy a forradalom hadseregét minden eszközzel támogassa.”

Válaszul mindenfelé munkások bukkannak fel, kabátjuk fölé csatolt töltényhevederrel, hátukra szíjazott takaróval, ásóval, teáskannával és oldalukra kötött pisztollyal. Imbolygó szuronyok hosszú szabálytalan sora kigyózik az éjszakában.

A vörös Petrográd felkel, hogy visszaverje a délről felvonuló ellenforradalmi erőket. A tetők fölött hol rekedt, hol éles hangon felzúgnak a gyári szirénák, harci riadót fújva.

A városból kivezető utakon mindenütt férfiak, nők, fiúk özöne, oldalzsákkal, csákánnyal, puskával és gránátokkal felszerelve. Összeverődött szürke tömeg. Sehol egy zászló, sehol egy dob, amely pergésével bátorítaná őket. A száguldó teherkocsik befröcskölik őket sárral, kásás jég áztatja át cipőjüket, csontig átjárja őket a Balti-

tenger felől süvítő jeges szél. Mégis lankadatlanul folytatják útjukat a front felé, miközben a szürke nappal sivár éjszakába fordul. Mögöttük a város az ég felé szórja fényeit, s ők még mindig tovább vonulnak a sötétségben. A mezőkön, az erdőkben hemzsegnek az elmosódó árnyak, sátrakat vernek fel, tábortüzet gyújtanak, árkokat ásnak, drótot húznak ki. Egyetlen rövid nap alatt tízezrek vonultak ki húsz mérföldnyire Petrográdtól, hogy eleven védősáncot alkossanak az ellenforradalmi erőkkel szemben.

Szedett-vedett sereg, gyülelész had ez katonai szakértők szemében. Ám ebben a „csőcselékben” olyan erő és elszántság lakozik, amilyennel nem számolnak a hadászati tankönyvek. Ezeket a tanulatlan tömegeket egy új világ látomása lelkesíti. A keresztes vitézek vére pezseg az ereikben. Vakmerő odaadással, olykor nagy ügyességgel küzdenek. Belevetik magukat a sűrű bozótba a láthatatlan ellenség ellen, bátran szembeszállnak a rohamozó kozákokkal és lerángatják őket lovaikról. A földre hasalnak a géppuskatűzben; robbanó gránátok szétrebbentik őket, de hamar újra összegyűlnek. Elszállítják és bekötözik a sebesülteket. Haldokló társaik fülébe súgják: „A forradalom! A nép!”, s a haldoklók utolsó kiáltása: „Éljen a szovjet! Béke lesz!”

Igaz, hogy a gyárak és nyomornegyedek e gyakorlatlan seregében rendetlenség, zűrzavar és pánik uralkodik. De ezeknek a hitükért harcoló, éhes, agyondolgozott nőknek és férfiaknak a lelkesedése hatékonyabb, mint ellenségeik szervezett alakulatai. Megsemmisíti ezeket az alakulatokat, aláássa moráljukat. Edzett kozákok jönnek, látnak, és ez a lelkesedés legyőzi őket. „Megbízható” hadosztályok, amelyeket az első vonalba vezényelnek, kereken megtagadják, hogy ezekre a munkáskatonákra lőjenek. Az ellenállás, ahogy van, széttöredezik, semmivé lesz. Kerenszkij álruhában menekül a frontról. A bolsevikok megsemmisítésére szánt nagy sereg parancsnoka még egy káplárt sem talál, aki vele menekülne. A proletárok az egész vonalon győznek.

A fehérek elfoglalják a telefonközpontot

Amíg a szovjet tömegek Petrográdon kívül harcolnak, az ellenforradalom a hátukban egyszeriben felkel. Arra készül, hogy a szovjethatalmat városi fellegrárában bénítsa meg.

A hadapródok, akiket a Téli Palotában elfogtak, majd becsületszó ellenében szabadlábra helyeztek, megszegik ígéretüket és a felkelő fehér gárdához csatlakoznak. A telefonközpont elfoglalására vezénylik ki őket.

A telefonközpont a város egyik létfontosságú centruma: milliónyi drót fut ki belőle, milliónyi ideghez hasonlatosan, egységgé forrasztva össze a várost. Petrográdban a telefonközpontot a Morszkaja utca egyik maszszív kőépületében rendezték be. Néhány szovjet őr áll ott, s az egész hosszú, unalmas napon át csak egyre vár: az esti leváltásra.

Elérkezik az este, húsz emberből álló menet közeledik az utcán. Az örök azt hiszik, a váltás érkezik, és vele a pihenés ideje. De nem így van. Vörösgárdistának beöltözött tisztek és hadapródok osztaga ez; fegyverüket keresztbe a hátukra akasztva viselték, ahogy a vörösgárdisták szokták; megadják a jelszót; az örök jóhiszeműen gúlába rakják fegyvereiket és indulni készülnek. Egy szempillantás alatt húsz revolver szegeződik rájuk.

– Elvtársak! – kiáltják a döbönt vörösök.

– Átkozott disznók! – ordítják a tisztek. – Takarodjatok be a terembe és fogjátok be a szátokat, különben beverjük a fejeteiket.

Az ajtók becsapódnak az elképedt örök mögött, akikre leváltás és pihenés helyett a fehérek fogsága vár. A telefonközpont az ellenforradalom kezébe került.

Reggelre a központ új urai egy francia tiszt vezetésével befejezték az épület megerősítését. A tiszt egyszerre csak szigorú arccal felém fordult:

– Mit keres itt?

– Tudósító vagyok, amerikai – válaszoltam. – Azért jöttem, hogy megnézzem, mi van itt.

– Az útlevelét! – szólított fel. Megmutattam. Ez hatott rá; elnézést kért. – Persze nekem sincs semmi közöm az egészhez, akárcsak önnek, én is azért jöttem, hogy lássam, mi történik itt. – Aztán folytatta a munka irányítását.

A hadapródok a kapuboltozat mindkét oldalán ládából, autókból és farakásokból barikádokat építettek. Minden arra haladó autót megállítottak, minden élelmiszert és fegyvert elvettek, minden olyan járókelőt pedig, aki mint katona a szovjeteket szolgálhatta, foglyul ejtettek.

Jelentős zsákmányra tettek szert Antonovnak, a szovjetek hadügyi népbiztosának a személyében. Autójában éppen arra haladt; hamar kiráncigálták, és mielőtt még felocsúdíthatott volna, máris zárt ajtók mögött találta magát. Amikor a forradalom sorsa forgott kockán, az ellenforradalom foglya lett. Antonovot legalább annyira kétségbe ejtette a fogsága, mint amennyire az ellenforradalmárok örültek ennek a fogásnak. Ujjongtak, hiszen a forradalmi Petrográdban a szervezetlen tömegeknek akkor még igen kevés vezetőjük volt. És a fehérek tudták, hogy vezetők nélkül a tömegek nemigen vehetik fel a harcot fellegvárjukkal. Azt is tudták, hogy a vörösök katonai feje most az ő kezükben van.

A forradalom összegyűjti erőit

Voltak azonban dolgok, amelyeket ezek a tisztek nem tudtak. Nem tudták, hogy a forradalom nem függ egyetlen fejtől vagy fejek sorától, hanem az orosz tömegek kollektív fejétől. Nem tudták, mennyire megmozgatta a forradalom a fejeket, ezeknek a tömegeknek a kezdeményezését és leleményességét, hogy az eleven egységgé kovácsolta őket össze. Nem tudták, hogy a forradalom élő organizmus, amely maga tartja fenn magát, irányítja

magát, amely a veszély pillanatában minden szunnyadó erejét összegyűjti önnön életben tartására.

Ha az emberi szervezet vérébe kórokozó kerül, az egész test megérzi a veszélyt, mintha riadót fújtak volna. Erek százain át odasietnek különleges vértestecskék: a fagociták, hogy megtámadják a fertőzés góciát. Lecsapnak a betolakodóra és megkísérlik kiűzni őket. Ez nem az agy tudatos cselekedete, hanem az emberi szervezet öntudatlan, vele született intelligenciája.

A vörös Petrográd testébe most behatolt az ellenforradalom életveszélyes, halálos mérge. S nyomban következik a reakció: az utcák, az artériák százain sietnek a vértestecskék – ezúttal vörösek – a fertőzés góciához, a telefonközpontba.

Piff-puff! Egy gerendába csapódó golyó jelzi, hogy megérkezett az első fegyveres vörös vértestecske. Piff-puff! Golyózapor, amely köszilánkokat szakít ki a falból, hírül adja újabb támadó egységek megérkezését.

Az ellenforradalmárok a barikádokról kémlelődnék és az utca végén felfedezik a vörösgárdisták sokaságát. Látványuk felébreszti egy öreg cári tiszt brutális kegyetlenségét. „Löveget irányozz!” „Lódd halomra a csőcseléket!” – ordítja. Az utcán karabélyok és géppuskák tüze söpör végig. Zaj, visszapattanó golyók szóródnak az úttestre. De vörösök holttesteit sehol. A vörös tömegnek nincs inyükre a mártíromság. Bosszantó, de nem hajlandók megöletni magukat.

Más ez, mint az elmúlt napokban. Akkor a tömegek előzékenyen a géppuskák elé vetették magukat. Százával kaszabolták le őket a Téli Palota előtti téren: a tüzérség darabokra tépte, a kozákok lovai halálra taposták, a gépfegyverek lemészárolták az embereket. Milyen könnyű volt ez! Milyen könnyű volna most is megsemmisíteni őket, csak rohamoznák meg a barikádokat!

De a forradalom gondosan bánik a rendelkezésre álló anyaggal. Óvatosságra tanította a tömegeket, megtanította őket a stratégia első számú szabályára: tisztázd, milyen eljárást vár az ellenség, s tedd az ellenkezőjét.

A vörösök felismerik, hogy a barikádokat az ő megsemmisítésükre emelték, úgy döntenek hát, hogy megsemmisítik a barikádokat.

Szemügyre veszik a barikádokat és döntenek a támadás taktikájáról; kiválasztják a megfelelő helyeket. Kőoszlopok mögé rejtőznek, falakat másznak meg, végigkúsznak oromköveken, háztetőkön lapulnak, lesben állnak ablakmélyedésekben és kémények mögött. Mindenünnen a barikádokra szegezik fegyvereiket. Aztán hirtelen tüzet nyitnak, golyózáporral árasztják el a barikádokat. És amilyen váratlanul kezdték, éppúgy abba is hagyják és új állásokba lopakodnak. Aztán újabb lövöldözés és újabb csend. A tisztek lassanként úgy érzik magukat, mint a kelepcébe fogott vadállatok, amelyeket láthatatlan vadászok tűzzel körülkerítettek.

Egyre újabb osztagok érkeznek, kitöltik a kör réseit. A kör egyre szűkül és a közepébe zárja az ellenforradalmárokat. S a forradalom most, miután elszigetelte a pestisfészket, felkészül arra, hogy széttapossa.

Záporozó golyók arra készítetik a fehéreket, hogy elhagyják a barikádokat és a kapuboltozat alá vonuljanak fedezékbe. A kőszánc mögött most megállnak, hogy tanácskozzanak. Az első terv szerint kirohannának, áttörnének a vörös kordonon és elmenekülnének. De belátják, hogy ez az öngyilkossággal volna egyenlő. Egyik felderítőjük kimászik a tetőre, de visszakergetik; golyót kapott a vállába. Próbálnak időt nyerni, tűzszünetről szeretnének tárgyalni, de az ostromlók ezt felelik:

– Három nappal ezelőtt elfogtunk benneteket a Téli Palotában; akkor becsületszóra szabadon engedtünk. Megszegtétek a szavakat, agyonlőttétek több társunkat. Nem bízunk bennetek.

A fehérek kegyelmet kérnek, felajánlják, hogy kiadják Antonovot.

– Antonovot?! Majd kihozzuk magunk! – felelik a vörösök. – Ha valami baja esik, megölünk benneteket, mind egy szálig.

A vörösgárdistákat félrevezetik egy vöröskeresztes kocsival

Kétségbeejtő helyzet kétségbeesett vállalkozásokra indítja az embereket.

– Csak lenne egy vöröskeresztes kocsink! – sóhajtott fel az egyik tiszt. – Azt talán átengednék vonalaikon a vörösök.

– Ha kocsink nincs is, keresztjeink vannak – szólt egy másik tiszt, és négy nagy vöröskeresztes címkét festett; ezeket egy autó oldalaira ragasztotta, s máris úgy nézett ki, mint egy vöröskeresztes kocsi.

Két tiszt helyezkedett el az elülső ülésen. Az egyik a kormányhoz ült, a másik revolvért tartott a kezében. Egy sovány férfi, az egyik hadapródnak az apja, félőrülten a félelemtől a hátsó ülésre mászott.

– Szálljon be és jöjjön velünk – szólítottak fel a tisztetek. A fehérek mindig magától értetődőnek vették, hogy aki polgár módjára öltözik, a burzsoák oldalán áll. Még olyanok is, akik tudták, hogy például John Reed vagy én milyen forradalmi tevékenységet fejtünk ki, sokszor azt hitték, hogy ez csak csel, amellyel meg akarjuk nyerni a bolsevikok bizalmát.

Beszálltam a kocsiba, s az kigördült a kapun. A vörösgárdisták a vöröskereszt láttán abbahagyták a tüzelést. Lassan, tele félelemmel odahajtottunk a vörösök soraihoz. A katonák, matrózok és munkások puskával a kezükben fogadtak bennünket.

– Nos, mit akarnak? – förmedtek ránk.

– Az embereink között sok a súlyos sebesült. Nincs se kötszerünk, se gyógyszerünk – magyarázta a kormánynál ülő tiszt. – A Vöröskereszthez mennénk, hogy elhozzuk, ami kell. Szörnyen szenvednek az emberek.

– Hadd szenvedjenek! – morogta az egyik matróz, és nagyot káromkodott. – Nem okoztak elég szenvedést a mieinknek is? És mi még becsületszóra szabadon engedjük őket, az átkozott hazudozókat!

Erre azonban egy másik matróz odakiáltott:

– Ne,ováris. – És hozzánk fordulva, így szólt: – Jól van, mehetnek. Gyorsan.

Végigrobogtunk az utcán; hallottuk, amint mögöttünk újra lövik a telefonközpontot.

– Azért egészen rendes fickók ezek a vörösgárdisták – jegyeztem meg.

– Tökfilkók! Amit angolul úgy neveznek, hogy „damn fools”, igaz? – A tisztek hisztérikusan vihogtak.

Végigrobogtunk a Francia rakparton, nagyot kerültünk, hogy lerázzuk esetleges üldözőinket. Éles kanyarral a Mérnöki palota elé gördültünk. A nagy kapuk kitárultak, beengedték a kocsit, és egy perccel később egy szalonban voltunk, amely tele volt orosz, francia és angol tisztekkel. A törzskar meghallgatta a beszámolót a telefonközpontnál kialakult válságos helyzetről és elrendelte, hogy azonnal vezényeljenek oda egy páncélkocsit és erősítést. Megbeszéltek még néhány részletkérdést, váltottak pár szót egy cári tábornokkal, és máris indulni készültünk.

– Várjanak egy percig – szólt a tábornok. – Adok maguknak valamit, ami a hasznukra lehet. – Leült egy asztalhoz és kivett néhány papírlapot, amelyek méretük és alakjuk szerint a szovjetek igazolványaihoz hasonlítottak. Aztán elővett egy bélyegzőt, és rányomta az egyik lapra. A bélyegzőn ezek a varázsszavak álltak: „Forradalmi Katonai Bizottság”. Alakra, betűtípusra teljesen a szovjet pecsét megfelelője. Ha talán nem is a szovjetektől lopták, de pontosan lemásolták. Senki sem fedezhette fel, hogy hamis.

– Maga Trockij sem adhatna maguknak külön igazolványt – jegyezte meg a tábornok és átadta nekünk az iratot. – Bizonytalan időkben jó, ha az ember mindig a megfelelő iratot hordja magánál – folytatta tréfálkozva és két további iratra rányomta a szovjet pecsétet. – Tessék. Most minden eshetőségre felkészültek. Töltsék ki rossz kézírással és helyesírási hibákkal, és elsőrendű bolsevik igazolványuk lesz, eljuthatnak vele, ahová csak

akarnak. Egyébként ezekből is jól jöhet néhány darab – s ezzel átadott nekünk néhány baseball nagyságú fekete golyót.

– Kézigránátok? – kérdeztem.

– Nem – felelte a tábornok –, ezek pirulák, kapszulák. A vörösöknek való gyógyszer. Ha egy vörösgárdistának a kellő helyen beadnak egy ilyet, bizonyosan kigyógyul a bolsevizmusból, a forradalomból, a szocializmusból és minden egyéb betegségből. No csak! – kiáltott fel, szörnyen tetszett neki a saját vicce. – Egy vöröskeresztes autó, tele pirulákkal!

A kocsink visszaindult a telefonközpont felé.* De az utóbbi félórában megváltozott az utcák képe. Csaknem minden sarkon vörös őrk álltak, többségükben parasztok, akiket a sors kiszakított vidéki nyugalmaikból és ebbe a városba sodort, amely tele volt forradalmárokkal és ellenforradalmárokkal, s ezeket semmiféle külső jegy nem különböztette meg egymástól.

Ezek az őrt álló parasztok megrökönyödtek, amikor feléjük robogtunk, meglobogtattuk igazolványainkat, s a vörös keresztre mutatva azt üvöltöttük: „Segítséget viszünk a sebesült elvtársaknak!” Mielőtt még feleszmélhettek volna, továbbszáguldottunk. Elhagytuk egyik őrséget a másik után, amíg egy tagbaszakadt paraszthoz nem értünk, aki a Millionnaja közepén állt őrséget. Ránk emelt fegyverrel elállta az utunkat, megállásra kényszerítve bennünket.

– Hülye! – ordították a tisztek. – Nem látod, hogy ez vöröskeresztes kocsí? Ne akadékoskodj, amikor elvtársak halálukon vannak!

– Hát ti is elvtársak vagytok? – kérdezte a paraszt, gyanakvóan mustrálva a tisztek egyenruháját.

* Éppen időben hagytuk el a Mérnöki palotát, hogy elkerüljem a letartóztatást. Ezt húsz évvel később tudtam meg a Kerenszkij-kormány egykori hadügyminiszter-helyettesétől. Elmondta nekem, hogy amikor a fehérek vezérkara tudomást szerzett arról, hogy a Mérnöki palotában vagyok, telefonon elrendelte azonnali letartóztatásomat. Vöröskeresztes kocsink azonban addigra már elment.

– Hát persze. Túl sokáig szívta már a burzsoázia a nép vérét. Pusztuljanak az áruló ellenforradalmárok! – szajkózták a tisztek a forradalom jelszavait.

– Megértem volna, hogy tisztek mellénk állnak és segítenek a tudatlan népnek? – mormogta eltűnődve az öreg paraszt. Ez már sok volt; nem tudta elhinni. Elkérte az okmányainkat.

Ujjait végighúzta a sorokon és nagynehezen kibetűzte az egyes szavakat. Míg a paraszt a tiszt okmányát tanulmányozta, a tiszt, kezét a fegyver ravaszán tartva, a paraszt arcát vizsgálta. Az öreg sosem tudta meg, milyen közel volt akkor a halálhoz. Ha azt mondja: „Nem mehettek tovább!” – a tiszt golyót röpít a fejébe. A továbbhaladás engedélyezésével saját továbbélését engedélyezte. Nem tudta, hogy okmányainkon a pecsét hamis; csak azt látta, hogy olyan, mint a saját iratain. Ezért aztán azt mondta: „Rendben!” – és mi folytathattuk utunkat.

Újra a telefonközpontot körülvevő vörös kordonhoz érkeztünk. Idegesítő pillanat volt ez a tisztek számára. Azzal az örüggyel, hogy életmentő segítséget visznek a sebesülteknek, halált és sebeket hoztak a vörösöknek. De a vörösök ezt nem tudták. Bár kaptak már némi ízelítőt az ellenforradalom hitszegéséből, azt nem gyanították, hogy semmibe veszi az erkölcs törvényeit és saját szabályait is felrúgja. S mivel a tisztek az emberiesség nevében kérték, hogy kocsijukkal minél előbb továbbhajthassanak, a vörösgárdisták ezt felelték: „Rendben van, vöröskereszt, siessetek tovább.”

A sorok megnyíltak, és egy perccel később a kézigránátokkal megrakott autó begördült a központ kapuján; a körülzárt fehérek üdvívalgással fogadták. Örültek a kézigránátoknak és örültek a legfrissebb híreknek. De a legjobban annak a hírnek örültek, hogy páncélkocsi indult felmentésükre.

Kegyelmet vagy halált a fehéreknek?

A telefonközpontban körülzárt fehéreknek rosszul állt a szénájuk. De most megjött az örömhír, hogy egy páncélkocsi siet kiszabadításukra. Feszülten figyelték az utcát, s lesték, mikor tűnik már fel.

Amikor a kocsi a Nyevszkij felől befordult, örömrivalgásban törtek ki. Akár egy hatalmas vasparipa dübörög végig az utcán és megáll a barikádok előtt. A fehérek ismét ujjonganak. Balvégzetű ujjongás! Nem tudják, hogy saját vesztüket üdvözlik, nem tudják, hogy ez nem az ő páncélkocsijuk, mert időközben a vörösök kezébe került. Trójai ló ez, amelynek páncélozott belsejében a forradalom katonái rejtőznek. A páncélkocsi fordul egyet, lövegének csövét a kapunak szegezi, s odafröccsent egy adag ólmot, akár egy kerti locsolócső a vizet. Az üdv rivalgás sikoltozásba csap át. A tisztek, ládákön átbukdácsolva és egymást taposva, összegabalyodva, fejvesztetten menekülnek az előcsarnokon át fel a lépcsőn.

Költői igazságtétel! Itt, ahol néhány órával ezelőtt az ellenforradalmárok a forradalmárok halántékához szorították pisztolyukat, most a forradalom szegezi a gépfegyvereit az ellenforradalmárok halántékának.

A fehérgárdistáknak inukba száll a bátorság

A lépcső tetején a fehérek összegabalyodott tömege szétbomlik, de nem az ellenállás, hanem a könnyebb futás kedvéért. Tíz elszánt ember akár ezerrel szemben is tarthatta volna ezt a lépcsőt. De itt nem akadt tíz elszánt ember, sőt egy sem. Nem más ez, mint pánikba esett csürhe, amelynek félelmében kiszökött arcából a vér és agyából az értelem. Minden bátorsága, minden

megfontoltsága elszállt. Még a közös veszéllyel szembeni összefogás csordaösztönét is elvesztette.

– Fusson, ki merre lát! – ez lett az idősebb tisztek jelszava. Elhajítják sapkájukat, övüket, kardjukat; a méltóságnak ezek a jelvényei most a gyalázat és a halál jelvényeivé váltak. Leszakítják vállpántjaikat, gombjait, aranypaszmányaikat, munkásruháért, köpenyért, felöltőért könyörögnek – bármi olyan holmiért, amellyel elrejthetnék rangjukat. Az egyik tiszt egy fogason olajfoltos zubbonyt talál, és örömében majd kibújik a bőréből. Egy kapitány szakácskötényre akad, maga elé köti, lisztbe mártja a karjait, s a félelemtől amúgy is krétafehér arcával Oroszország legfehérebb fehérgárdistája lesz.

A legtöbbjük számára azonban nincs más menedék, mint a sötét kis kamrák, fülkék és padlásszobák. Ezekben bújnak meg, mint az összeroskadó, agyonhajszott állatok. Az ellenséggel szembeni hitszegést ezek a tisztek most a szövetségeseikkel szembeni hitszegéssel toldják meg; becsalták a hadapródokat ebbe a kelepcébe, amely most bezárult; és cserbenhagyták őket.

Először a hadapródok ocsúdnak fel: „A tisztjeink! Hol vannak a tisztjeink?” – kiabálják. De semmi válasz. „Pokolba a gyávákkal! Cserbenhagytak minket!”

Az árulás miatt érzett düh összekovácsolja őket. A legjobb taktika az volna, ha védenék a lépcsőt, de ettől visszariadnak. A lépcső alján lapuló vörös bosszú rettegéssel tölti el őket, nem hagyja, hogy előrébb tóduljanak. Visszahúzódnak egy vastag falú, szűk bejáratú terembe. Mint a lyukban megbúvó patkányok várják a nekilóduló vörös áradatot, amely felszökik majd a lépcsőn, elönti a folyosókat és elnyeli őket.

E középosztálybeli fiatalemberek némelyike számára az ilyen vég kétszeresen tragikus. Parasztok és munkások kezétől kell meghalniuk, akikkel voltaképpen semmi bajuk! De mivel képtelenek kiszabadulni az ellenforradalom táborából, osztozniuk kell annak sorsában. Azt is tudják, hogy megérdemlik ezt. A büntudat összerop-

pantja őket. Kiejtik kezükből a fegyvert. Nyögve leroskadnak székekre, asztalokra, és szemüket az ajtóra szegezik, lesve, mikor robban be a vörös áradat. Fülelnek, mikor indul el a lépcsőn az első hullám, mikor dőnget majd az ajtón. De a saját pulzusuk lüktetésén kívül egyetlen hangot sem hallanak.

*Vörösök, fehérek, lányok
kövé merednek a félelemtől*

Még egy kínzókamra van ebben az épületben. Ott tartják a fehérek Antonovot, a vörös öröket és mindazokat a foglyokat, akiket a nap folyamán beszállítottak. Tehetetlenül ülnek börtönükbe zárva, miközben odakint tombol a küzdelem, amely eldönti a forradalom sorsát s az ő sorsukat is. Nem jön senki, hogy tájékoztassa őket a harc állásáról. A vastag falakon át csak tompán hatol el hozzájuk a puskaropogás, az üvegcsörömpölés.

Egyszer csak elnémul minden zaj. Mit jelent ez? Az ellenforradalom diadalát? Győztek volna a fehérek? Mi lesz most? Kinyílik az ajtó? Jön a kivégzőosztag és falhoz állítja őket? Bekötik a szemüket? Lövések dörrennek? A halált jelenti ez a csönd? A forradalom halálát? Ekképp tépelődnek tenyerükbe temetve fejüket, s közben az ajtó fölötti óra könyörtelenül jelzi a másodpercek múlását. Minden ketyegése az utolsó is lehet. S ezt az utolsót várva ülnek, feszülten figyelve, mikor hallják meg a folyosóról a kivégzőosztag lépteit. De az óra ketyegésén kívül semmi sem hallatszik.

És van még egy kínzókamra, telezsúfolva nőkkel. Ebben a legfelső emeleti helyiségben több száz telefonkezelőnő kuporog a kapcsolótáblák körül. A nyolcórás ágyúzás, a tisztek pánikszerű menekülése, a kétségbeesett segélykiáltások teljesen összeroppantották a lányok idegeit, az örület határán vannak; eszükbe jut az a sok rémtörténet a bolsevikok kegyetlenkedéseiről, a női

zászlóalj meggyalázásáról, a lenti udvart előzőnlő vörös hordáknak tulajdonított gáztettekről.

Lázás képzeletükben már látják, amint efféle brutálításoknak esnek áldozatul, amint a szörnyetegek karjaiban vonaglanak. Sírva fakadnak. Reménytvesztett kis búcsúleveleket írnak. Összekuporodnak sápadt kis csoportokba, lesik a gazfickók üvöltését, csizmáik dobogását. De nem hallanak mást, csak saját szívük dobogását.

Az épület olyan csendes, mint a sír. De nem a halál csendje ez, hanem feszült, vibráló csend, több száz élő ember hallgatása, akiket megbénított a félelem. És a csend ragályos. Áthatol a falakon, és odakint a vörösök tömegét is hatalmába keríti. Ők is elnémulnak, őket is ugyanaz a bénító félelem tartja fogva. Visszahúzódnak a lépcsőtől, amelyről bármely pillanatban gázfelhő vagy golyózápor zúdulhat rájuk. Több százan rettegnek odakint a körülzárt fehérektől! S több százan rettegnek odabent az őket körülzáró vörösöktől! Ezer meg ezer emberi lény kínozza egymást.

Bent az épületben elviselhetetlenné válik a csend kínja. Én legalábbis nem bírom tovább. Enyhülést keresve futva elindulok; nem tudom hová, csak meneküljek el a csend elől. Véletlenül a hadapródokkal telezsúfolt helyiségbe nyitok be. Felpattannak, mintha megszólaltak volna a végítélet harsonái.

– Amerikai tudósító – lihegik –, segítsen rajtunk, segítsen!

– Mit tehetnék? – hebegem. – Mit tegyek?

– Valamit, bármit! – kérlelnek. – Csak mentsen meg bennünket!

Valaki azt mondja: „Antonov”. A többiek felkapják a nevet és ismételtetik, mint valami varázsigét. „Antonov, igen, Antonov. Menjen le Antonovhoz. Gyorsan, még nem késő. Antonov!” És megmutatják az utat.

Egy perccel később egy másik elképedt társasághoz nyitok be: a foglyul ejtett vörösökhöz és Antonovhoz.

– Szabadok vagytok mind. A tisztek elmenekültek. A hadapródok megadják magukat, de kegyelemért kö-

nyörögnek. Bármilyen feltételt elfogadnak életük fejében. Csak gyorsan, gyorsan.

Antonov, a fogoly, aki az imént még a halált várta, egy szempillantás alatt élet-halál ura lesz. Az elítéltet bírónak kéri fel. Micsoda meglepő fordulat! De a kis teremű, fáradt, agyonhajszolt forradalmárnak a szeme sem rebben. Ha átfutott is agyán a bosszú gondolata, éppolyan hamar el is hesegette.

– Szóval ne halott legyek, hanem parancsnok – szólalt meg komoran. – Legelőször is meg kellene néznem a hadapródokat, nemde? Nos, rendben van. – Felvette a kalapját és felment a lépcsőn a hadapródokhoz.

– Antonov! Goszpogyin Antonov! Antonov parancsnok! – jajveszékeltek a fiúk. – Kímélje meg az életünket! Tudjuk, hogy bűnösök vagyunk. A forradalom irgalmára bízunk magunkat.

Ilyen szomorú véget ért a vidám kaland. Reggel még azzal indultak neki, hogy bolsevikokat öljenek, este pedig a bolsevikokhoz könyörögnek az életükért. Reggel a „továris” szót úgy ejtették ki, mintha „disznót” jelentene, most meg tiszteletteljesen, mint a megbecsülés kifejezését.

– Továris Antonov – esdekeltek –, adja szavát mint bolsevik, mint igazi bolsevik. Adja szavát, hogy biztonságban vagyunk.

– Szavamat adom – felelte Antonov.

– Hátha nem adnak a szavára, továris Antonov, és megölnék bennünket – motyogta az egyik szerencsétlen alak.

– Mielőtt magukat megölik, előbb engem kell megölniük – biztosította őket Antonov.

– De mi nem akarjuk, hogy megöljenek bennünket! – vinnyogta a szegény ördög.

A tömeg a fehérgárdisták halálát követeli

Antonov nem tudta leplezni megvetését. Sarkon fordult és elindult lefelé a lépcsőn. A feszült idegekben minden lépés fegyverek dörrenéseként visszhangzott.

Odakint a vörösök is hallották a lépteket. Felemelték a fegyvereiket; tűzre számítottak. De lám, micsoda meglepetés! Antonov!

– Nas! Nas! (A mi emberünk! A mi emberünk!) – ujjongott sok száz hang. – Antonov! Éljen Antonov! – kiáltották mások. S az udvaron felharsanó üdvözlést átvette az utca; a tömeg közelebb tolakodott, azt kiáltozva:

– A tisztek, Antonov? Hol vannak a tisztek és a hadapródok?

– Megadták magukat – közölte Antonov. – Letették a fegyvert.

Gátszakadásként tört fel az üvöltés ezernyi torokból. A diadalmámorba düh is vegyül:

– Halál a tisztekre! Halál a hadapródokra!

A fehéreknek minden okuk megvolt a rettegésre. Ki voltak szolgáltatva azok kegyelmének, akiknél a kegyelemre való minden jogukat eljátszották már. Ezt a dühkitörést nem azzal váltották ki, hogy harcoltak, hanem azzal, hogy galád eszközökkel harcoltak. Ezeknek a katonáknak és munkásoknak a szemében a fehérek vörös elvtársaik gyilkosai voltak, akik orvul támadtak rá a forradalomra, gonosztevők, akiket el kell taposni, akár a férgek. Csak a félelem tartotta vissza a vörösöket attól, hogy felrohanjanak a lépcsőn. De most nincs okuk az elővigyázatosságra. Felbőszült emberek nekilódulnak és az éjszaka megtelik kiáltásokkal: Halál a hóhérokra! Pusztuljon a fehér ördögfajzat! Írماغja se maradjon!

Itt-ott a sötétségben egy-egy fáklya fényében szakállas parasztarcok, katonárcok, piszkos, sovány városi munkásarcok tűnnek fel, a legelső sorban pedig a Balti Flotta megtermett matrózainak nyílt, élénk ábrázata. Ezekre az arcokra, a villámló szemekre, az összeszorított

ajkakra rá volt írva a bosszú, olyan emberek szörnyű bosszúja, akik sokáig tűrtek. A tömeg a hátulról jövő nyomásra feltódult a lépcsőn, ahol Antonov állt nyugodtan és kimérten, látszólag tehetetlenül az emberáradattal szemben.

Antonov felemelve a kezét, odakiáltott:

– Elvtársak! Nem szabad megölni őket. A hadapródok megadták magukat. A foglyaink.

A sokaság elképedt. Aztán rekedt ordításban tört ki haragja:

– Nem! Nem a foglyaink, a halál fiai!

– Letették a fegyvert – folytatta Antonov –, s én megígértem, hogy megkíméljük az életüket!

– Te ígérheted, mi nem ígértük! Mi szuronyt eresztünk beléjük! – bömbölte egy természetes parasztember, és helyeslést várva, a tömeg felé fordult.

– Szuronyt beléjük! Szuronyt beléjük! – zúgott helyeslően a tömeg.

Antonov rendíthetetlenül ott állt előttük. Előrántotta pisztolyát, meglendítette és fenyegetően azt kiáltotta:

– Szavamat adtam a hadapródoknak. Értitek? És ezzel érvényt is szerzek szavamnak.

Az embereknek elakadt a lélegzete. Hiszen ez hihetetlennek látszott.

– Mi ez? Mit akarsz ezzel mondani? – kérdezgették.

Antonov, a pisztolyt szorongatva, megismételte a figyelmeztetést:

– Megígértem nekik, hogy életben maradnak. S ezzel itt alá is támasztom ígéreteimet.

– Áruló! Renegát! – dörögte sok száz hang. Egy hórihorgas matróz az arcába vágta:

– Fehérek védelmezője! Meg akarod menteni a gazembereket. De hiába, kinyírjuk őket.

– Az elsőt, aki hozzányúl egy fogolyhoz, azon nyomban lelövöm! Antonov lassan beszélt és minden szót megnyomott. – Értitek? Lelövöm!

– Lelősz? Bennünket? – kételkedett a felbőszült matróz.

„Lelősz! Bennünket!” – ordította a felháborodott tömeg.

Mert ezek az emberek csakugyan tömeget alkottak, a tömegre jellemző fékezhetetlen indulattal. Tömeget, amelyben minden primitív ösztön fellobban és egyre erősebben izzik: kegyetlen, brutális, vérszomjas tömeget. A farkas vadsága, a tigris kegyetlensége égett benne. Hatalmas vadállat, amely kitört a város dzsungeléből, amelyet felingereltek, megsebeztek a fehér vadászok; s most ez a sebeiből vérző, naphosszat böszített és gyötört tömeg végre ott tartott, hogy kitörő örömeiben és dühében ráveti magát kínzóira és darabokra tépi őket. És akkor egy kis emberke lép közé és zsákmánya közé. Számomra az egész forradalomban a legmegrázóbb élmény ez a kis emberke volt, aki ott állt a lépcsőn és olyan rezzenetlenül nézett a tömeg szemébe, vagy inkább ezernyi dühös szempárral nézett farkasszemet. Az arca sápadt volt, de nem remegett. És a hangja is határozott maradt, amikor újra lassan és ünnepélyesen leszögezte:

– Az elsőt, aki megpróbál megölni egy hadapródot, lelövöm.

Ettől a végső elszántságtól és vakmerőségtől elakadt az emberek lélegzete.

– Mit akarsz ezzel mondani? – üvöltötték többfelől.
– Hogy megmentsd ezeket a tiszteket, ezeket az ellenforradalmárokat, megölnél bennünket, munkásokat, forradalmárokat?

– Forradalmárok! – vágott vissza gúnyosan Antonov.
– Forradalmárok! Hol vannak itt forradalmárok? Forradalmároknak meritek nevezni magatokat? *Ti*, akik tehetetlen embereket és foglyokat akartok megölni? A gúnyos megjegyzés ült. A tömeg visszahőkölt, mintha korbácsütés érte volna.

– Hallgassatok ide! – folytatta. – Tudjátok, hogy mit is akartok voltaképpen! Hogy hová vezet ez az örület? Ha megöltök egy fogoly fehérgárdistát, nem az ellenforradalmat, hanem a forradalmat ölitek meg. Ezért a forradalomért én életemből húsz évet töltöttem száműze-

tésben és börtönben. Azt hiszitek, hogy én mint forradalmár végignézem majd, amint forradalmárok keresztre feszítik a forradalmat?

– De ha ők fognának el *bennünket*, nem volna kegyelem! – ordította az egyik paraszt. – Megölnének bennünket.

– Bizony, megölnének bennünket – felelte Antonov. – Hát aztán! Hiszen nem forradalmárok. Ők a régi rend emberei, a cár, a kancsuka, a gyilkolás, a halál emberei. De *mi* a forradalom emberei vagyunk. És a forradalom, az valami jobbat jelent. Szabadságot és életet mindenkinek. Ezért adtátok a forradalomnak az életeteket és véreteket. De még többet kell odaadnotok: oda kell adnotok az értelmeteket is. S a forradalom szolgálatát szenvedélyeitek kielégítése fölé kell helyeznetek. Bátrak voltatok, hogy győzelemre segítsétek a forradalmat. Most pedig, a forradalom becsülete nevében, legyetek irgalmasok. Szeretitek a forradalmat. Én csak azt kérem tőletek, hogy ne öljétek meg azt, amit szerettek.

Antonov egészen tűzbe jött, az arca lángolt, hangja és két karja esdekelt. Egész léte ebben az utolsó kérdésben sűrűsödött össze; most végképp kimerült.

– Szólj hozzájuk, elvtárs – fordult hozzám.

Négy héttel korábban a „Köztársaság” nevű hadihajó páncéltornyából beszéltem ezekhez a matrózokhoz. Amikor előreléptem, felismertek.

– Az amerikai tovaris! – kiáltották.

Hangosan és lelkesen szoltam a forradalomról, a harcról, amely Oroszországszerte a földért és a szabadságért folyik, arról, hogy a fehérgárdisták hitszegő módon viselkedtek, s hogy jogos a haragjuk. De a világ szeme most rajtuk van, a szociális forradalom harcoló élcsapata. A bosszú régi, véres útját akarják járni, vagy lerakják egy nemesebb törvény alapjait? Merészeknek bizonyultak a forradalom megvédésében. Vajon nagylelkűeknek bizonyulnak-e, amikor a forradalom dicsőségéről van szó?

A beszéd kezdettől fogva hatásos volt, de nem a tar-

talma miatt. Ha a Miatyánkot mondtam volna el vagy Webster nevezetes beszédét, a hatás csaknem ugyanaz lett volna. Száz közül egy, ha értette, amit mondtam. Ugyanis angolul beszéltem.

De ezek a furcsán és idegenül csengő szavak, ahogy a sötétben pattogtak, lebilincseltek és gondolkodóba ejtették őket, és éppen ezt akarta Antonov elérni, nevezetesen, hogy a szenvedélyeknek ez a vihara csillapodjék kissé, és más impulzusok kerekedhessenek felül.

A forradalom megfékezi a tömeget

Mert tömeg volt ez ugyan, de forradalmi tömeg. Ezeknek a munkás-katonáknak legalább a fele olyan volt, hogy szívében mélyen gyökerezett a hűség a forradalom iránt. Ez a szó fétis volt. Ábrándjaik, reményeik, vágyaik mind a „forradalomhoz” fűződtek; a forradalom szolgálói voltak, a forradalom volt az uruk.

Pillanatnyilag ugyan egy másik úr tartotta őket hatalmában, még a forradalom gondolatát is háttérbe szorítva. A bosszú ült a nyeregben és űzte könyörtelenül egyre csak előre a tömeget. De ez átmenetileg volt így. Életük a forradalomé volt. Adandó alkalommal ismét feltámad bennük ez az odaadás, kiűzi belőlük ezt a betolakodott érzelmet, felülkerekedik és újra ez vezérli majd őket. Antonov nem egymaga állt szemben egy nagy tömeggel. Ebben a tömegben ezernyi Antonov akadt, aki hozzá hasonló buzgalommal állt ki a forradalom mellett. Antonov ennek a tömegnek csupán egyetlen egysége volt, hús a húsból, vér a véreből; ugyanazzal az ellenséges érzülettel viseltetett a hadapródokkal és tisztekkel szemben, mint a tömeg, őt is ugyanaz a forró szenvedély fűtötte.

Antonov ebben a tömegben éppen csak az első volt, aki megfékezte szenvedélyeit, akinek tudatában a forradalom lépett a bosszú helyébe. A változás, amelyet a forradalom szívében véghezvitt, a katonák és munkások

szívében is végbemegy. Antonov tudta ezt. Azzal, hogy a „forradalom” varázsszavát ismételte, forradalmi önmagukhoz próbálta visszatéríteni az embereket; forradalmi rendet próbált a káoszból létrehozni. És ezt meg is tette.

A szemünk előtt játszódott le újra a szó ősi csodája: a vihar lecsendesedése. Az ordítózás és tombolás elcsitult, csak itt-ott hallatszott még egy-egy mérges hang. De amikor Voszkov lefordította szavaimat, majd újra Antonov beszélt, az elégedetlenkedők is elhallgattak. Kissé letört, de fogékony lelkiállapotukban ezek a katonák és matrózok önnön bosszúvágyuk elé helyezték a forradalom akaratát. Csak meg kellett értetni velük ezt az akaratot.

– Mit akarsz, Antonov? – kiáltották. – Mit tegyünk?

– Kezeljétek hadifoglyokként a hadapródokat – felelte Antonov –, és teljesítsétek a megadás feltételeit. Én megígértem nekik, hogy megkíméljük életüket. Arra kérlek benneteket, támasszátok alá ígéretemet a tiétekkel.

A tömeg szovjetté alakult át. Egy matróz emelkedett szólásra, majd két katona és egy munkás. Kézfelemeléssel szavaztak. Harcok nyomait viselő kezek százai emelkedtek a magasba, aztán újabb száz meg száz, és a végén már csaknem ezer kéz volt a levegőben. Ezernyi ökölbe szorult kéz, amely halállal fenyegette a tiszteket, most nyitott tenyerében az élet ígéretét hordozta.

Éppen ebben a kritikus pillanatban érkezett oda a petrográdi dumának⁴⁸ egy küldöttsége azzal a megbízatással, „hogy a belviszályoknak a lehető legkevesebb vérontással véget vessen”. Ám a forradalom mindenművéről a vérontás nélkül maga is rendezte már ügyeit. Mit sem törődött ezekkel az urakkal, és egy osztagot küldött az épületbe, hogy állítsa elő a fehérgárdistákat. Először a hadapródok jöttek, aztán a tisztek, akiket úgy kellett kifüstölteni rejtékhelyükről; egyiküket a lábánál fogva ráncigálták elő. Most ott álltak a kőlépcsőn, hunyorogva a fáklyák fényében, és ezernyi puskacső, ezernyi szívnek

a megvetése, ezernyi szempárnak az átható tekintete meredt rájuk.

Néhány gúnyos megjegyzés hallatszott, többen azt kiabálták „Orgyilkosok! A forradalom orgyilkosai!” –, aztán csend lett, törvényszék ünnepélyes csendje. Mert ez törvényszék volt, a kisemmizettek törvényszéke. Az elnyomottak törvényt ültek elnyomóik fölött. Az új rend mondta ki ítéletét a régi fölött. Forradalmi esküdszék.

– Bűnösök! Mind bűnös! – hangzott az ítélet. Bűnösök, mint a forradalom ellenségei. Bűnösök, mint a cár és a kizsákmányoló osztályok csatlósai. Bűnösök abban, hogy visszaéltek a vöröskereszttel és megsértették a haditörvényeket. És bűnösök végül az orosz munkásokkal és a világ munkásaival szembeni hitszegésben.

A vádlottak padjára ültetett száználmas foglyok összehúzták magukat a vihar elől és lehorgasztották fejüket. Némelyiknek könnyebb lett volna puskacső elé állni. De a puskák itt a védelmüket szolgálták.

Öt matróz, puskával a vállán, a lépcső aljához állt. Antonov megfogta az egyik tiszt kezét és az egyik matróz kezébe helyezte.

– Egyes szám – mondta. – Tehetetlen, fegyvertelen fogoly. Élete a te kezeden van. Védelmezd, a forradalom dicsőségére. – Az osztag közrefogta a foglyot és kivonult vele a kapun.

A többi foglyot is egymás után ugyanezeknek a szavaknak a kíséretében adták át egy-egy négy vagy öt emberből álló különítménynek. „Csakhogy vége már ennek az örületnek” – morgott egy öreg paraszt, amikor az utolsó tiszte is átadták kíséretének, és a menet elindult a Morszkaján.

A Téli Palota közelében a felbőszült tömeg rávetette magát a hadapródokra és kiszakította őket kísérőik kezéből. De a forradalmár matrózok lerohanták a tömeget, kiszabadították a foglyokat és sértetlenül a Péter-Pál-erődbe kísérték őket.

Nem mindenütt volt a forradalomnak elég hatalma ahhoz, hogy megfékezze a tömegek vad szenvedélyét.

Nem mindig érkezett idejében, hogy lecsillapítsa a primitív vérszomját. Csavargók megtámadtak ártalmatlan polgárokat. Félreeső helyeken félvad alakok, akik vörösgárdistáknak adták ki magukat, förtelmes gaztetteket követtek el. Duhonyin tábornokot a fronton kirángatták kocsijából és a komisszárok tiltakozása ellenére darabokra szaggatták. Még Petrográdban is megesett, hogy a tomboló tömeg néhány hadapródot furkósbottal agyonvert, néhányat meg egyszerűen a Névába vetett.

A munkások tiszteletben tartják az emberi életet

A forradalmi munkásságnak az emberi élettel kapcsolatos magatartása azonban nem forrófejű és felelőtlen elemeknek ezekben az eszeveszett és csak szórványosan előforduló cselekedeteiben tükröződik vissza, hanem az egyik legelső törvényben, amelyet hatalomra jutása után a szovjet kiadott.

A munkások mint uralkodó osztály most olyan helyzetbe kerültek, hogy bosszút állhattak korábbi kizsákmányolóikon és hóhéraikon. Amikor láttam, hogy felkeltek, majd kezükbe vették a kormányzást, egyúttal pedig hatalmukba kerítették azokat, akik azelőtt bántalmazták, bebörtönözték és elárulták őket, a bosszú vad kitörésétől tartottam.

Tudtam, hogy a vezető posztokon álló munkások közül több ezret láncra verve hajszoltak végig Szibéria hómezőin. Láttam őket sápadtan tántorogva az elevenek kőkoporsóiban, a schlüsselburgi cellákban töltött hosszú esztendőik után. Láttam a kozák kancsuka ütötte mély sebhelyeket a hátukon, és eszembe jutottak Lincoln szavai: „Ha majd minden csepp vérért, amelyet a korbács fakasztott, a kard is fakaszt egyet, akkor lesz tökéletesen tiszta és igazságos az Úr ítélete.”

Nagyobb vérfürdőkre mindamellett nem került sor. Ellenkezőleg, úgy tűnt, hogy a megtorlás gondolata nem

kerítette hatalmába a munkásokat. A szovjet november 10-én dekrétumot fogadott el a halálbüntetés eltörléséről. Ez nem csupán humanitárius gesztus volt. A munkások nemcsak ellenségeik életét biztosították, hanem sok esetben még a szabadságot is megadták nekik.

Kerenszkij a régi rend sok sötét figuráját a Péter-Pál-erődbe záratta. Itt találtuk Beleckijt, a cári titkosrendőrség vezetőjét, aki annak idején annyi áldozatát börtönözte be ebbe az erődbe. A vén szürke patkány most némi ízelítőt kapott a saját orvosságából. Itt volt Szuhomlinov egykori hadügyminiszter is, aki a németekkel paktálva a lövészárkokban orosz katonák tízezreire hozta a halált. Ez a két hétpróbás gazember rendkívül szívélyesen fogadott bennünket, ártatlanságát bizonygatva és tiltakozva „embertelen üldöztetése” ellen.

– Azért a bolsevikok humánusabbak, mint Kerenszkij – mondták –, újságokat is kapunk.

A megbuktatott ideiglenes kormány minisztereit is felkerestük zárkaikban és úgy találtuk, hogy beletörődtek balsorsukba. Tyerescsenko elegánsan, mint mindig, a priccsén ülve és cigarettázva fogadott bennünket.

– Nem éppen fényűző itt az élet – mondta hibátlan angolsággal –, de a parancsnokot nem érheti szemrehányás. Százával zúdítanak ide újabb foglyokat, kellő élelem nélkül. Így aztán éhesek vagyunk. De ugyanazt kapjuk, amit a vörösgárdisták; morcosan nézegetnek ugyan bennünket, de megosztják velünk a kenyерüket.

A fiatal hadapródok a telefonközpontban átélt kalandjaikat mesélték, bontogatták a barátaiktól kapott csomagokat vagy elnyújtóztak matracaikon és kártyáztak.

Ezeket a hadapródokat néhány nappal később kiengették. Másodszor is becsületszóra szabadon bocsátották őket, s másodszor is megszegték adott szavukat: délre menekültek és csatlakoztak a bolsevikok ellen szerveződő fehérgárdista seregekhez.

És fehérek ezrei hálálták meg hasonló hitszegéssel a bolsevikok nagylelkűségét. Krasznov tábornok saját kezű aláírásával tett ünnepélyes ígéretet arra, hogy soha

többé nem emel kezét a bolsevikokra, és szabadon bocsátották. Ám hamarosan az Urálban bukkant fel, egy kozáksereg élén, amely megsemmisítette az ottani szovjeteket. Burcevet a bolsevikok parancsára kiengedték a Péter-Pál-erődből. Azonnal csatlakozott a Párizsban működő ellenforradalmárokhöz és egy ocsmány anti-bolsevik lap szerkesztője lett. Több ezren, akik így a bolsevikok irtalmából visszanyerték szabadságukat, később az inváziós seregekkel visszatértek és irtalmatlanul öldösték szabadítóikat.

Trockij egy alkalommal, olyan elvtársak hosszú sorait végigszemlélve, akiket a bolsevikok által kiszabadított fehérek mészároltak le, így szólt: „A legnagyobb bűn, amelyet a forradalom első napjaiban elkövettünk, a túlzott jóindulat volt.”

Keserű szavak! Ám a történelem ítélete úgy hangzik majd, hogy az orosz forradalom – amely sokkal gyökere-sebb fordulatot hozott, mint az 1789-es nagy franciaországi földrengés – nem tobzódott a bosszúban. Tulajdonképpen „vértelen forradalom” volt.

Vegyük a legtúlzottabb jelentéseket a petrográdi lövöldözésekről, a háromnapos moszkvai harcról, a kijevi és az irkutszki utcai harcokról és a vidéki parasztlázadásokról. Adjuk össze a halottak számát és arányítsuk ezt Oroszország lakosságához: nem az amerikai forradalom 3 millió vagy a francia forradalom 23 millió résztvevőjéhez, hanem ahhoz a 160 millióhoz, akiket az orosz forradalom érintett. A számok azt bizonyítják, hogy az alatt a négy hónap alatt, amíg a szovjethatalom létrehozta és az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig, északon a Fehér-tengertől délen a Fekete-tengerig kiterjesztette uralmát, alig 3000 orosz vesztette életét.

Persze önmagában véve ez éppen elég.

Ám nézzük meg ezt a dolgot a történelmi távlatban. Akár jogos volt, akár nem, amikor Amerika nemzeti küldetésének teljesítése úgy kívánta, hogy távolítsuk el a rabszolgaság rákos daganatát, roppant tulajdonokra vonatkozó jogokat szüntettünk meg, s amíg ez végbe-

ment, 300 ember közül egy meghalt. Akár jogos volt, akár nem, a parasztok és munkások szükségesnek látták, hogy Oroszországban eltávolítsák a cárizmus, a nagybirtok és a kapitalizmus rákos daganatát. Az ilyen elmérgesedett, rosszindulatú betegség jelentős sebészeti beavatkozást igényelt. Ezt mégis aránylag csekély vérvesztéssel végezték el. Mert ez a nagy nép, akár a gyermek, hajlik a megbocsátásra és a feledésre, s nem vágyik megtorlásra. A bosszúvágy idegen a dolgozó emberektől. Azokban az első napokban nagy erőfeszítéseket tettek azért, hogy civilizáltan vívják meg a polgárháborút.

Ez nagyrészt sikerült is. A fehér és a vörös halálos áldozatok száma együtt nem volt akkora, mint egyetlen nagyobb csatáé a világháborúban.

– Hát a vörös terror?! – vethetné közbe valaki. Az csak később következett, amikor a szövetségesek csapatai bevonultak Oroszországba, s amikor védőszárnyaik alatt a cáriak és a feketeszázások a parasztokra és munkásokra zúdították az ellenforradalmi fehér terrort – az öldöklés förtelmes orgiáját, amelyben tömegesen mészároltak le védtelen nőket és gyermekeket.

Erre a kétségbeesésbe hajszolt munkások védekezés-képpen már kénytelenek voltak a forradalom vörös terrorjával visszavágni. Ekkor újra be kellett vezetni a halálbüntetést, és a fehér összeesküvők megismerkedhettek a forradalom gyors, büntető kezével.

Dühödt vádak és ellenvádak hangzottak el mind a vörös, mind a fehér terrort illetően. A vitából világosan kirajzolódik négy tény, nevezetesen:

A vörös terror egyértelműen a forradalomnak egy későbbi szakasza volt. Védelmi intézkedés volt, közvetlen válasz az ellenforradalom fehér terrorjára. Mind számszerűleg, mind brutalitásukat tekintve a vörösök tettei elhalványulnak a fehérek rémtettei mellett. Ha a szövetségesek nem avatkoztak volna be Oroszországban és nem uszítottak volna polgárháborúra a szovjetek el-

len, minden valószínűség szerint nem lett volna vörös terror, és a forradalom úgy folytatódott volna, ahogy elkezdődött, vagyis gyakorlatilag mint „vértelen forradalom”.

Tizenegyedik fejezet

Az osztályok háborúja

„Senkiháziak, kalandorok, szélhámosok!”

Ezekkel a jelzőkkel illette a burzsoázia a bolsevikokat, vagy pedig Sackij szavaival gúnyolta: „Hogy is kormányozhatna az ilyen kutyafajzat, az ilyen csöcselék?”

Hogy a vörös rendszer néhány óránál vagy néhány napnál tovább is tarthat, azt rossz viccnek érezték. Újra meg újra azt bizonygatták nekünk: „Holnap kezdődik az akasztás.” De sok „holnap” eltelt, és még mindig nem lógott egyetlen bolsevik sem lámpaoszlopon. A burzsoázia aggódni kezdett, amikor semmi jel nem mutatott a szovjetek bukására. „Harcolni kell, meg kell dönteni őket” – hirdette a köztársasági tanács⁴⁹ felhívása. „Ezek a nép és a forradalom ellenségei.”

A városi дума lett a szovjetek ellen összefogó erők központja. Hemzsegték itt a tábornokok, papok, értelmiségiek, hivatalnokok, spekulánsok, a György-rend lovagjai, cserkészek, francia és brit tisztek, fehérgárdisták és kadetek. Ezekből az elemekből szerveződött a Honmentő Bizottság⁵⁰, az ellenforradalom vezérkara.

– Itt egész Oroszország képviselve van – hengegett az öreg Szejder őrnagy.

És ez így is volt. „Egész Oroszország” – kivéve a parasztokat és a munkásokat, a katonákat és a matrózokat. Ha az ember a proletár Szmolnijból érkezett oda, mintha egy másik világba lépett volna, a jóltápláltak és jólöltözöttek világába. A kiváltságok és a hatalom régi rendje innen mérte csapásait a munkásosztály által lét-

rehozott új rendre. A burzsoázia innen szervezte hadjáratát a szovjetek ellen és minden eszközt latbavetett, hogy azokat lejárassa, megbénítsa és tönkretegye.

A burzsoázia sztrájkol és szabotál

A burzsoázia egyetlen csapással próbálta térdre kényszeríteni a szovjetet. Az új kormányzat minden igazgatási ágazatában meghirdette az általános sztrájkot. Több minisztérium hivatalnokai testületileg távoztak. A külügyminisztériumban 600 hivatalnok végighallgatta Trockij felhívását, hogy fordítók kellenek a békekedreztum lefordításához, majd otthagyták hivatalukat. Az a nagy sztrájkpénztár, amelyet a bankok és üzletházak tömtek, korrumpálta a kisebb hivatalnokokat, sőt a munkásosztály egy részét is. A postások egy ideig nem voltak hajlandók kihordani a szovjetek postáját, a távirások nem továbbították a szovjetek táviratait, a vasutasok nem voltak hajlandók csapatokat szállítani, a telefonkezelők otthagyták a kapcsolószekrényeket, hatalmas épületek kiürültek – mert nem akadt senki, aki fűtött volna.

A bolsevikok válasza erre az általános sztrájkra az a bejelentés volt, hogy minden sztrájkoló, aki nem veszi fel azonnal a munkát, elveszíti állását és nyugdíjjogsultságát. Zubbonyos, overallos férfiak foglalták el az elhagyott hivatalokat. Katonák üzleti könyvek és kimutatások fölött görnyedtek, hajoltak, kidugott nyelvükkel próbálva könnyíteni az írással járó szokatlan szellemi munkán. Tagbaszakadt matrózok pötyögtettek egyetlen ujjal az írógépeken, keresgélve a betűket. Munkások a telefonközpontban ügyetlenül kapcsolgattak, s a mérges telefonálók közben átkozódtak és szidalmazták őket. Szánalmasan nehézkesek és lassúak voltak, de halálosan komolyan vették a munkát és napról napra gyorsabban végezték. És napról napra többen szivárogtak vissza a

régi alkalmazottak közül is, úgyhogy a burzsoázia sztrájkja végül összeomlott.

A szabotázs volt a másik fegyver, amelyet a szovjetek ellen bevetettek. A gyárakban a vezetők fontos gépalkatrészeket elrejtettek, számlákat hamisítottak, tervrajzokat semmisítettek meg és az éj leple alatt ólmot és lisztet szállítottak Németországba. Hivatalnokok szándékosan rossz irányba küldték a rakományokat, kifogástalan élelmiszert semmisítettek meg azzal az ürüggyel, hogy étkezésre alkalmatlan, és bürokratikus nehézségek támasztásával mindent összezavartak.

A bolsevikok válasza: „Figyelmeztetés a szovjetintézményekbe befurakodott szabotőrnek és provokátornak”. Városszerte falragaszok jelentek meg egy felhívással: „Minden becsületes állampolgárhoz!”⁵¹

Azok, akik a tömegek éhségére spekuláltak, e fenyegetés hatására fedezékbe menekültek. Később az ilyen bűntettek elkövetői és a szovjet rendszer más ellenségei elleni harcra megalakult a Cseka⁵².

Azokban a rétegekben, amelyekben nem volt semmiféle ellenséges érzület a szovjetekkel szemben, a burzsoázia szította a gyűlöletet. Milliónyi rokkant, árva és sebesült szenvedései váltak még gyötrőbbé azáltal, hogy a közjóléti hivatal bezárta kapuit. A kórházakban és menhelyeken nem volt élelem és tüzelőanyag. Rokkantak, éhező anyák a gyermekeikkel küldöttségekben ostromolták madame Kollontajt, az új népbiztost, aki azonban tehetetlen volt. A páncélszekrények zárva voltak, a hivatalnokok a kulcsokkal egyetemben elinaltak. Ráadásul a korábbi miniszterasszony, Panyina grófnő magával vitt minden készpénzt.

A bolsevikok válasza az efféle cselekedetekre nem a guillotine volt, hanem a forradalmi törvényszék. Miklós nagyherceg palotájának zenetermében, egy nagy, félkör alakú asztalnál ül a hét bíró: két katona, két munkás, két paraszt és Zsukov, az elnök.

Az első, akit előállítottak Panyina grófnő volt. A védő hosszan ecsetelte aranyszívű cselekedeteit és jótékony-

ságát. Naumov, a munkásból lett fiatal közbíró így válaszolt:

– Elvtársak, mindez így van. Ennek az asszonynak jó a szíve. Mégsincs igaza. A gazdagságával segítette a népet. De honnan származott a gazdagsága? A kizsákmányolt néptől. Megpróbált jót cselekedni iskoláival, ápolónővéreivel meg a népkonyháival. De ha a népnek meglett volna az a pénze, amelyhez ez az asszony a nép vére és verejtéke révén jutott, lettek volna saját iskoláink, ápolónővéreink és népkonyháink. És ezek olyanok lehettek volna, amilyeneket mi akarunk, nem pedig olyanok, amilyenek neki tetszenek. Jó cselekedetei nem menthetik azt, hogy magával vitte a minisztérium pénzét.

A grófnőt bűnösnek mondták ki, s börtönbe zárták, míg a pénzt vissza nem szolgáltatta, aztán szabadon bocsátották és kitették a nyilvános kritikának. Kezdetben ilyen enyhe büntetéseket alkalmaztak. De ahogy az osztályharc egyre elkeseredettebbé vált, a forradalmi törvényszék is egyre súlyosabb büntetéseket szabott ki.

A pénz minden kormány életető eleme, a pénzintézetek pedig mind a burzsoázia kezében voltak. A városi dumának és a Honmentő Bizottságnak a bankok titokban több mint ötvenmillió rubelt fizettek ki, a szovjeteknek viszont egyetlen rubelt sem. Minden kérelmük hasztalan volt. A burzsoáziát nagyon mulattatta, hogy Oroszország kormánya, sapkáját a kezében szorongatva, a bankokat járja pénzt kunyerálva, de pénzt sehol sem kap.

Egy napon azonban a bolsevikok felfegyverezve jelentek meg a bankokban. Lefoglalták a letéteket, megszállták a bankokat. A bankok nacionalizálását kimondó dekrétummal a pénzügyi hatalomnak ezek a központjai a munkásosztály kezébe mentek át.

Alkohol, sajtó és egyház a szovjetek ellen

A burzsoázia abban a törekvésében, hogy megzavarja a tömegek fejét, az alkoholban talált szövetségesre. A város alá volt aknázva borospincékkel, s ezek veszedelmesebbek voltak, mint a lőporraktárak. Ha ez az alkohol a néptömegek ereibe áramlik, a város életében eluralkodik a káosz. Megnyitották hát a borospincéket, a tömeget pedig felszólították, hogy szolgálja ki magát. A részek üveggel a kezükben tántorogtak ki a pincéből, aztán elterültek a hóban vagy lövöldözve és fosztogatva csatangoltak az utcákon.

Az efféle pogromokra a bolsevikok géppuskával válaszoltak, ólmot szórtak az üvegekre, mert arra nem volt idő, hogy valamennyit kézzel törjék szét. A Téli Palota pincéjében hárommillió rubel értékű bort semmisítettek meg; némelyik borfajta több mint száz éve pihent már ott. A folyadék nem a cár és kísérete torkán át hagyta el a pincét, hanem egy tűzoltókocsi tömlőjén, amely a csatornába torkollott. Súlyos veszteség volt ez, s a bolsevikok nagyon sajnálták is, hiszen szükségük volt pénzre. De még nagyobb szükségük volt a rendre.

– Polgártársak! – hirdették. – Tartózkodjatok a forradalmi rend megsértésétől! Semmi lopás, rablás! A Párizsi Kommün példáját követve minden fosztogatót vagy rendbontót falhoz állítunk. A fenyegető veszély elhárítására falragaszokon felhívást intéztek Oroszország polgáraihoz.⁵³

Ha az alkohollal nem sikerült megmérgezni a népszellemét, itt volt a sajtó. A hazugsággyárak naponta megtermelték a maguk roppant tömegű újságját és plakátját, s ezek mind jelezték a bolsevikok hamaros bukását, vagy arról számoltak be, hogy Lenin az Állami Banktól lopott harmincmillió rubel értékű arannyal és platinával Finnországba szökött; vagy hogy a vörösök nőket és gyermekeket mészároltak le, vagy hogy a Szmolnijban német tiszték rendezkedtek be.

ВСѢМЪ ЧЕСТНЫМЪ ГРАЖДНАМЪ!

ВОЕННО-РЕВОЛЮЦІОННЫЙ КОМИТЕТЪ ПОСТАНОВЛЯЕТЪ:

Хищники, мародеры, спекулянты объявляются врагами народа.

Лица, виновныя въ этихъ тяжчайшихъ преступленіяхъ, будутъ немедленно арестовываться по спеціальнымъ ордерамъ Военно-Револуц. Комитета и отправляться въ Кронштадтскія тюрьмы впредь до преданія ихъ Военно-Револуцiонному суду.

Всѣмъ общественнымъ организаціямъ, всѣмъ честнымъ гражданамъ Военно-Револуц. Комитетъ предлагаетъ: обо всѣхъ извѣстныхъ случаяхъ хищенія, мародерства, спекуляціи немедленно доводить до свѣдѣнія Военно-Револуц. Комитета.

Борьба съ этими зломъ—общее дѣло всѣхъ честныхъ людей. Военно-Револуц. Комитетъ ждетъ поддержки отъ тѣхъ, кому дороги интересы народа.

Въ преслѣдованіи спекулянтовъ и мародеровъ Военно-Револуцiонный Комитетъ будетъ безпощаденъ.

Военно-Револуцiонный Комитетъ.

Петроградъ.
10 ноября 1917 г.

*„Minden becsületes állampolgárhoz!”
A Forradalmi Katonai Bizottság felhívása*

Válaszul a bolsevikok betiltottak minden olyan sajtóorgánumot, „amely nyílt lázadásra buzdít vagy bűnözésre uszít”.

Kijelentették: „A vagyonos osztályok, amelyeké a sajtó oroszlánrésze, rágalmak és hazugságok áradatával

ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ.

1) Городъ Петроградъ объявленъ на осадномъ положеніи.

2) Всякія собранія. митинги, сборища и т. п. на улицахъ и площадяхъ воспрещается.

3) Попытки разгромовъ винныхъ погребовъ, складовъ, заводовъ, лавокъ, магазиновъ, частныхъ квартиръ и проч. и т. п. будутъ прекращаемы пулеметнымъ огнемъ безъ всякаго предупрежденія.

4) Домовымъ комитетамъ, швейцарамъ, дворникамъ и милиціи вменяется въ безусловную обязанность поддерживать самый строжайшій порядокъ въ домахъ, дворахъ и на улицахъ, причѣмъ ворота и подъѣзды домовъ должны закрываться въ 9 час. вечера и открываться въ 7 час. утра. Послѣ 9 час. вечера выпускать только жильцовъ подъ контролемъ домовыхъ комитетовъ.

5) Виновные въ раздачѣ, продажѣ или приобрѣтеніи всякихъ спиртныхъ напитковъ, а также въ нарушеніи пунктовъ 2-го и 4-го будутъ немедленно арестованы и подвергнуты самому тяжкому наказанію.

Петроградъ 6-го декабря, 3 часа ночи.

Комитетъ по борьбѣ съ погромами при Исполнительномъ Комитетѣ Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ.

„Kötelező rendelkezés”

A Bizottság a Pogromok Leküzdésére felhívása

próbálják megzavarni a nép fejét és lelkiismeretét... Ha az első forradalomnak, amely megdöntötte a monarchiát, joga volt betiltani a monarchista sajtót, akkor ennek a forradalomnak is, amely megdöntötte a burzsoáziát, joga van betiltani a burzsoá sajtót.”

Mégsem tiltották be teljesen az ellenzéki sajtót. Az

egyik napon betiltott lapok másnap új címmel jelentek meg. A „Szó”-ból „Szabad Szó” lett, a „Nap”-ból „Éjszaka”, majd „Sötét éjszaka”, „Éjjel két óra” stb.⁵⁴ A „Szatirikon” képekben és versekben vidáman és könnyörtelenül gúnyolta a bolsevikokat. Az Amerikai Bizottság a Közvélemény Tájékoztatására⁵⁵ zavartalanul folytatta propagandamunkáját és „A szocialisták a háborút támogatják” címmel közzétette Samuel Gompers cikkét. A bolsevikok intézkedései azonban eléggé hatékonyak voltak ahhoz, hogy megakadályozzák a tömegek nagyarányú félrevezetését.

A cár a görögkeleti egyház papjait egyházi rendőrségként használta fel, amely a vallást „a nép ópiumává” teszi. A pokollal fenyegetve és a mennyországot ígérve beleverték a tömegekbe a zsarnokságnak való engedelmességet. Most az egyháznak a burzsoázia érdekében kellett hasonló szolgálatot teljesítenie. A bolsevikokat ünnepélyes proklamációval kiközösítették az egyházból.

A bolsevikok nem támadták közvetlenül a vallást, de különválasztották az egyházat az államtól. Véget vetettek annak, hogy kormánypénzek egyházi pénztárakba vándoroljanak. A házasságot polgári intézménynek nyilvánították. A kolostori birtokokat elkobozták, a kolostorok egy részét kórházakká alakították át.

A pátriárka mennydörögve tiltakozott az efféle szentségtörések ellen, de vajmi kevés hatással. Kitűnt, hogy a tömegeknek az egyház iránti odaadása csaknem ugyanolyan mítosz, mint a cár iránti odaadásuk. Az emberek megnézték az egyház dekrétumát, amely pokollal fenyegette őket, ha a bolsevikok mellé állnak; aztán megnézték a bolsevikok dekrétumát, amely földet és gyárakat ígért nekik.

„Ha választanunk kell – vélték némelyek –, a bolsevikokat választjuk.” Mások az egyházat választották. Sokan csak annyit dünnyögtek: „Nyicsevo!” (Nem érdekes!), aztán egyik nap az egyházi körmenethez csatlakoztak, másnap meg a bolsevikok felvonulásához.

Parasztok, anarchisták és németek a szovjetek ellen

A városok voltak a bolsevikok fellegetvái; a burzsoázia megpróbálta hát kijátszani ellenük a vidéket.

„Nézzétek – mondogatták a parasztnak –, a városokban csak napi nyolc órát dolgoznak, miért dolgoznátok ti tizenhat órát? Minek viszitek gabonátokat a városokba, amikor semmit sem kaptok érte?” A parasztszovjet régi végrehajtó bizottsága kereken megtagadta a Szmolnij-beli új kormány elismerését.

Ám a bolsevikok e bizottság megkerülésével új parasztkongresszust hívtak egybe.⁵⁶ Ezen a Csernov vezette régi gárda dühödt támadásokat intézett a bolsevikok ellen. Két tény azonban minden vitán felül állt: először, a bolsevikok földet adtak a parasztnak, nem pedig csupán ígéreteket. Másodszor, a bolsevikok felszólították a parasztnak, hogy vegyenek részt az új kormányban.

Napokig tartó heves vita után megállapodásra jutottak. A parasztnak égő fákllyakkal a kezükben kiönlöltek az éjszakába, a Pál ezred zenekara rázendített a „Marseillaise”-re, munkások körülvették a parasztnak, ölelték, csókolták őket. A parasztszovjet „Éljen a dolgozó tömegek szövetsége” feliratú hatalmas transzparensével vonult a menet a hófödte utcákon át a Szmolnijhoz. Itt történt meg a parasztnak ünnepélyes „frigye” a munkásokkal és a katonákkal. Egy öreg muzsik elragadtatásban felkiáltott: „Nem a földön járva, hanem repülve érkeztem ide.” A kormány most már valóban a Munkás-, Katona- és Parasztküldöttek Szovjetje volt.

A burzsoázia a szovjetek szétzúzására törekedve kacérkodott jobbra is, balra is – egészen az anarchistákig. Tisztek és monarchisták százai szivárogtak be az anarchista szervezetekbe és a fekete lobogó alatt a tettek anarchistáivá váltak.

Szállodákba hatoltak be és pisztollyal a kezükben „rekvirálták” a vendégek pénztárcáit. Moszkvában harmincnégy palotát „nacionalizáltak” úgy, hogy a lakókat

az utcára dobták. Amikor az utcán Robbins ezredes amerikai vöröskeresztes autójára bukkantak, „szocializáltak”: beleugrottak és elhajtottak vele. Mindent azzal igazoltak, hogy kijelentették: „Mi vagyunk az igazi forradalmárok, radikálisabbak vagyunk, mint a bolsevikok.”

A bolsevikok ultimátumban felszólították az igazi anarchistákat, hogy teremtsenek rendet házuk táján. Egyidejűleg razziákat rendeztek az „anarchista” központokban, s ott nagy élelmiszer-, ékszer- és egyenest Németországból érkezett fegyverkészleteket találtak. Az ellopott tárgyakat visszaszolgáltatták tulajdonosaiknak és letartóztattak minden reakcióst, aki megjátszotta az ultraforradalmárt.

A burzsoázia korábbi ellenségéhez, a németekhez fordult segítségért. Újra meg újra olyan kijelentéseket tett, hogy a német csapatok a következő héten bevonulnak Moszkvába.

A bolsevikoknak akkor még nem volt Vörös Hadseregük, amelyet szembeállíthattak volna a németekkel, nem voltak tüzérségi ütegeik sem. De voltak sorszedőgép- és nyomdagép-ütegeik, amelyek a propaganda halálos srapeljeit szórták a németek soraiba. A „Fáklya” és „A nép békéje” hasábjain mindenféle nyelven lángoló felhívást intéztek a német katonákhoz, hogy használják fegyvereiket, de ne arra, hogy megsemmisítsék az oroszországi munkásköztársaságot, hanem arra, hogy munkásköztársaságot létesítsenek Németországban.

A szovjetek irodájában John Reed és én képes röplapot készítettünk. Az egyik képen a petrográdi német nagykövetség volt látható, a homlokzatán nagy zászló. A kép alatt a következő szöveg állt:

„Nézzétek ezt a nagy zászlót. Egy nagy német szavait hirdeti. Bismarckéit? Hindenburgéit? Nem, a halhatatlan Karl Marx felhívása ez a nemzetközi összefogásra: Világ proletárjai, egyesüljete!

Ez nem csupán a német nagykövetség csinos dísze. Az oroszok a legkomolyabb szándékkal bontották ki ezt a

zászlót s most visszaadják nektek, németeknek azokat a szavakat, amelyeket hetven évvel ezelőtt Karl Marx adott a világnak.

Végre létrejött egy igazi proletárköztársaság. De ez a köztársaság csak akkor lehet biztonságban, ha a proletárok mindenütt a világon meghódították már a kormányhatalmat.

Az orosz parasztok, munkások és katonák hamarosan egy szocialistát küldenek nagykövetként Berlinbe. Mikor küld majd Németország egy internacionalista szocialistát a petrográdi német nagykövetségnek ebbe az épületébe?”

Egy másik kép egy katonát mutatott, amint egy palotáról lefeszíti az orosz cári sasokat, s amint azokat a lent álló tömeg elégeti. Alatta a következő szöveg:

„Az egyik palota tetejéről egy katona lebontja az önkényuralom gyűlölt jelképét. A lent álló tömeg elégeti a sasokat. A tömegben álló másik katona kifejti, hogy az önkényuralom megdöntése csak az első lépés a szociális forradalom előrehaladásában.

Az önkényuralmat megdönteni könnyű. Mert az önkényuralom egyes-egyedül a katonák vak engedelmes-ségére épül. Az orosz katonáknak csak fel kellett nyitniuk a szemüket, és máris vége volt az önkényuralomnak.”

Az ilyen képeket, újságokat és röplapokat úgy szórták ki, hogy a kedvező szél a német lövészárkokba hordja őket. Repülőgépekről dobták le, meg hazatérő foglyok csizmájában és csomagjában Németországba csempészték őket.

Mindez bomlasztotta a német hadsereget és hasznára volt a forradalomnak. Hoffmann tábornok kijelentette: „Lenin és a bolsevikok megingatták morálunkat, ránk hozták a vereséget és a forradalmat, amely most tönkretesz bennünket.” A propaganda valószínűleg nem volt ennyire hatásos, de abban mégis megakadályozta a német csapatokat, hogy megsemmisítsék a szovjeteket. Az orosz burzsoázia most a szövetségesek intervencióját tervezgette.

Az alkotmányozó gyűlés összeomlása

1918. január 18-án, amikor az osztályok harca a tetőpontjára hágott, összeült az alkotmányozó gyűlés. A forradalomnak egy korábbi fázisát, egy akkorra már túlhaladott álláspontot képviselt. Elavult listák alapján választották, amelyekre az egyik szovjetpártot, a baloldali eszközök pártját mint pártot fel sem vették. A tömegek közömbösen viseltettek ez iránt az intézmény iránt, amely mint valami kísértet merült fel a múltból. A burzsoázia viszont kitörő örömmel üdvözölte. Valójában a burzsoázia sem igen lelkesedett érte és hónapokon át mindent megtett, hogy halogassa vagy megbuktassa. Hányszor hallottam burzsoáktól: „Köpiünk az alkotmányozó gyűlésre.” Most azonban ez lett az utolsó reménységük, az utolsó védőfal, amely mögött ügylőhettek, s így buzgó szószólói lettek.

A megnyitás napjára nagyszabású tüntetést szerveztek. Mintegy 15 000 tiszt, csinovnyik (hivatalnok) és értelmiségi parádézott az utcákon. Bundákba öltözött, skarlátvörös színekben felcicomázott hölgyek, öreg monarchisták, vörös zászlókkal a kezükben, és testes földbirtokosok énekelték teli torokkal: „Éhezünk és vérünket ontottuk a nép ügyéért.” Minden tőlük telhetőt megtettek, hogy forradalmi menetként hassanak, de csak a dalaik meg a zászlóik voltak vörösek. A felvonulók jórészt a fehérgárdisták és a feketeszázasok voltak, alig akadt köztük itt-ott egy paraszt vagy munkás. A tömegek távol tartották magukat és gúnyos megjegyzésekkel vagy megvető hallgatással fogadták a felvonulókat.

Az alkotmányozó gyűlés elkésett, halva született vállalkozás volt. A forradalmi tömegek a forradalom gyors előretörése során teljesen a szovjetek mellé álltak. 500 000 ember vonult fel a szovjetek támogatására, készen arra, hogy ne csak felvonuljanak, hanem harcoljanak és meg is haljanak értük. A szovjet becses volt a dolgozó osztályok számára, mert a saját intézményük

volt, a saját osztályukból született meg és kiválóan alkalmas saját céljaik megvalósítására.

Minden uralkodó osztály kialakít magának egy olyan államapparátust, amely leginkább biztosítja hatalmát, amelyen keresztül a saját érdekében kormányozhat. Amíg királyok és nemesek voltak hatalmon, államapparátusuk az önkényuralom és a bürokrácia volt. Amikor a 18. században a tőkés burzsoázia emelkedett hatalomra, sutba dobta ezt a régi államapparátust és létrehozta a saját céljainak megfelelő újat: a parlamentet, a kongresszust.

Hasonlóképpen Oroszország hatalomra jutott dolgozó osztályai is létrehozták a maguk államapparátusát: a szovjetet. Ezernyi helyi szovjetben kipróbálták, vizsgáztatták. Ismerték a működését. Része volt mindennapi tapasztalataiknak. Rajta keresztül jutottak hozzá ahhoz, ami leghőbb vágyuk volt: földhöz, gyárakhoz, a béke felajánlásához. A szovjetekkel meneteltek a győzelem felé, a szovjeteket tették meg Oroszország kormányává.

Most pedig ez a megkésett alkotmányozó gyűlés nem volt hajlandó a szovjetet Oroszország kormányának elismerni. Nem volt hajlandó elismerni „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatását”-t⁵⁷, az orosz forradalom Magna Chartáját. Olyan volt ez, mint ha a francia forradalom nem lett volna hajlandó elismerni az emberi jogok nyilatkozatát.

Az alkotmányozó gyűlést ezért feloszlatták. 1918. január 19-én hajnalban az őrséget adó matrózok bejelentették, végre aludni szeretnének, s hogy a még ott levő küldöttek hagyják abba a szónoklást és menjenek haza. Ily módon az alkotmányozó gyűlés, amely Nyugaton nagy izgalmat keltett, Oroszország életében viszont alig hagyott nyomot, egyetlen ülés után megszűnt létezni. Semmiféle befolyással nem volt a népre, s halálának módja megmutatta, hogy nem is volt joga az élethez.

Leginkább a burzsoázia gyászolta meg az alkotmányozó gyűlést. Az utolsó reménysége volt. Most, hogy letűnt, a burzsoázia engesztelhetetlen dühvel fordult a

forradalom és annak minden tette ellen. Ez egészen természetes volt, hiszen számára a forradalom katasztrofát jelentett, hirdetvén: „Aki nem dolgozik, ne is egyék.” „Senki se egyék kalácsot, amíg nem jut mindenkinek kenyér.” A forradalom szétdúlta a burzsoázia életének egész alapját. A földbirtokosoktól elvette nagybirtokaikat, a magas rangú hivatalnokoktól jövedelmező állásaikat, a tőkésektől a bankok és gyárak fölötti ellenőrzést. Senki sem szereti, ha elvesznek tőle valamit. Egyetlen dologtalan osztály sem hagyja el jószántából tetőkertjét, hogy munkába álljon. Egyetlen kiváltságos osztály sem mond le önként kiváltságairól. A hagyományokat hordozó osztályok közül egy sem veti el szívesen a régit és üdvözli boldogan az újat.

E szabály alól természetesen akadnak kivételek, sőt Oroszországban meghökkentő esetek is előfordultak. Nyikolajev, a cári hadsereg öreg tábornoka bolseviknak vallotta magát és parancsnoki tisztet vállalt a Vörös Hadseregben. Amikor a fehérek Jamburgban elfogták, felszólították, hogy tagadja meg hitét. Mivel ezt visszautasította, megkínózták: vörös csillagot égettek a mellére. Ám továbbra sem volt hajlandó feladni meggyőződését, ezért a vesztőhelyre vitték és kötelet akasztottak a nyakába.

– Bosevikként halok meg! Éljenek a szovjetek! – kiáltotta, amikor felakasztották.

Mások is akadtak, akiknek szívét, mint az övét, meghódították Tolsztoj és a sok-sok orosz humanista tanításai, emberek, akik látták a régi rend igazságtalanságát és az új rend igazságos voltát.

De ezek kivételek voltak. Mint osztály az orosz burzsoázia iszonyattal és gyűlölettel tekintett a forradalomra. Egyetlen gondolat foglalkoztatta: megölni a forradalmat. A bosszúvágytól elvakítva félredobta a becsület, a lovagiasság és a hazaszeretet minden törvényét. Idegen szuronyokért kiáltozott, hogy leverhesse a forradalmat. Minden fegyver megfelelt neki, még az orgyilkosság is.

A civilizáltság máza lehullott róla, előtűntek ősi karmai és agyarai. Jó képességű, kulturált emberek vadakká váltak.

Tizenkettedik fejezet

Az új rend építése

Az orosz felsőbb osztályok magatartása az államhatalom visszaszerzéséért folytatott küzdelmükben nem új vagy szokatlan a világtörténelemben. Ami új, az az orosz munkásosztály eltökéltsége, hogy ezt a hatalmat nem adja ki kezéből. Konok szívóssággal ragaszkodott irányvonalához, a támadásra támadással, az ütésre ütéssel, az acélra vassal vágott vissza. Példátlan fegyelmet és szolidaritást tanúsított.

Azt mondják, hogy a köznépet a vezetők vasakarata tartotta össze, hogy a nép elszántsága csupán vezetői elszántságának a visszatükröződése volt. Az ellenkezője közelebb áll az igazsághoz.

A vezetők voltak határozatlanok. Három bolsevik komisszár válságos pillanatban otthagya posztját. További öt vezető (Zinovjev, Kamenyev, Miljutyin, Nogin, Rikov) a bolsevik párt Központi Bizottságában benyújtotta lemondását.⁵⁸ Lunacsarszkij, aki elhitte a Moszkva elpusztításáról szóló rémhíreket, felkiáltott: „Betelt a pohár. Nem tudom elviselni ezt a borzalmat. Képtelen vagyok dolgozni, amikor ilyen őrijító gondolatok nyomasztanak. Nem bírom tovább. Lemondok.”

„Szégyelljék magukat a kishitűek, az ingadozók, a kételkedők, mindazok, akiket a burzsoázia meg tudott félemlíteni” – dörögte Lenin. A tömegekben „nyoma sincs az ingadozásnak”⁵⁹. A dezertőröket országszerte kipellengérezték. A proletariátus viharos felháborodása láttán a komisszárok sietve újra elfoglalták posztjukat és nem inogtak meg többé.

De sohasem tudtak megszabadulni a vereség kísértő félelmétől. Még Lenin sem volt immunis ezzel szem-

ben. „Még tíz nap, s hetven napja áll fenn hatalmunk – annyi ideje, mint a Párizsi Kommün!”⁶⁰, kiáltott fel, szinte csodálkozva, hogy ennyi ideig elkerülték a vészt. A vezetők olykor úgy látták, hogy kockázatos vállalkozásuk biztos halállal végződik.

„Megtettünk minden tőlünk telhetőt – szólt egy nap szomorúan Peters –, de hamarosan mindennek vége.”

„Holnap talán már álmra hajthatjuk fejünket – vélte Pokrovszkij –, hosszú-hosszú álmra.”

Ilyen rossz előérzetek sohasem fogták el az egyszerű bolsevikokat. Ők tele bizakodással és magabiztosan törtek előre, friss bátorságot és elszánást öntöttek a vezetőkbe és győzniakarást a nagy tömegekbe.

Hány bolsevik van Oroszországban?

Milyen mértékben támogatták ezek a tömegek a bolsevikok által életre hívott új kormányt? Mennyi követőre talált a forradalom a nép soraiban? A „Gyelo Naroda”⁶¹ így írt: „Egy forradalom a nép felkelése. De mit látunk itt? Maroknyi szegény bolondot, akiket Lenin és Trockij félrevezetett.”

Az igaz, hogy a bolsevik párt taglétszáma Oroszország óriási népességéhez képest „maroknyi” volt – legfeljebb egy vagy két százalék. S ha ez volna minden, csakugyan „egy elenyésző töredéknek a nagy többség fölötti zsarnoksága”-ként lehetett volna megbélyegezni az új kormányt. Egy tény azonban nem szabad elfelejteni, nevezetesen, hogy a bolsevik érzület nem mérhető le a bolsevik párt létszámán. Minden olyan bolsevikra, aki a párt tagja, harminc-ötven párton kívüli bolsevik jut.

A felvételhez támasztott magas követelmények, a bolsevik pártban teljesítendő kemény kötelezettségek és az ott uralkodó szigorú fegyelem folytán a tömegek vonakodtak a pártba való belépéstől. De a pártra szavaztak.*

* Mindenkor 10–50-szer több a szocialista szavazó, mint a szocialista párttag. New Yorkban 1920-ban 12 000 *tagja* volt a szocialista

Az alkotmányozó gyűlési választásokon Észak- és Közép-Oroszországban a bolsevikok 55, nem pedig egy vagy két százalékot kaptak. Petrográdban a bolsevikok és szövetségeseik, a baloldali eszerek 576 000 szavazatot kaptak, többet, mint a többi tizenhét párt együtt.

Azt tartják, hogy a hazugságnak három foka van: „Hazugság, arcátlan hazugság és statisztika.” A forradalmi statisztikák különösen megbízhatatlanok, hiszen forradalom idején a közvélemény úgy változik, mint az apály és a dagály. Ma így szavaznak az emberek, néhány héttel később pedig éppen ellenkezőleg.

Amikor 1917 novemberében megtartották az alkotmányozó gyűlési *választásokat*, a bolsevikok (szövetségeseikkel, a baloldali eszerekkel együtt) a szavazatoknak körülbelül egyharmadát kapták. Amikor 1918 januárjában *összeült* az alkotmányozó gyűlés, körülbelül kétharmad volt a bolsevikok mellett. A közbeeső néhány hét alatt a bolsevizmus eszméi a városokból áttérjedtek a falvakba és a vidéki területekre. A parasztok felismerték, hogy a földről szóló szovjet dekrétum csakugyan földet adott nekik, és milliószám sereglettek a bolsevik zászló alá.

Tárgyilagos becslés szerint így fest a bolsevikokat követők számának növekedése a felnőtt lakosság körében:

1917 márciusában, a cár megdöntése után	1 000 000
1917 júliusában, a fegyveres tüntetés után	5 000 000

pártnak. A választásokon ugyanakkor 176 000 *szavazatot* kapott. Vlagyivosztokban 1918-ban 300 tagja volt a bolsevik pártnak. A júniusi választásokon 12 000 ember szavazott rá. Ezt a választást a szövetségesek védnöksége alatt tartották meg, a bolsevik lapok be voltak tiltva, a bolsevik vezetők börtönben ültek, mégis több állampolgár szavazott a bolsevikokra, mint a többi tizenhat pártra együttvéve. A cárista Kolcsak és Gyenyikin propagandistái, mint John Spargo, mégis a párttagok létszámára próbálták terelni a figyelmet, ami teljesen félrevezető.

1917 novemberében, az alkotmányozó
gyűlési választások idején (hivatalos
adatok)

9 000 000

1918 januárjában a harmadik szovjet-
kongresszuson képviseltek száma

13 000 000

A bolsevikoknak nemcsak többségük volt, hanem minden stratégiai pozíciót is kezükben tartottak. A nagyvárosok bolsevikok voltak, s bolsevikok voltak a vasutasok, a bányászok, a fő iparágak munkásai. És a szuronyok túlnyomó többsége is az ő oldalukon volt. A bolsevikok Oroszország fő erőitől kaptak mandátumot arra, hogy bolsevik módon folytassák a forradalmat.

A tömegek közömbössége

Súlyos hiba volna, ha alábecsülnők a bolsevikok követőinek a számát. Éppoly súlyos hiba volna azonban, ha azt állítanók, hogy az egész nép a forradalom buzgó híve volt, hogy magasztos és szent lelkesedés fűtötte. Ellenkezőleg, a népesség nagy része teljesen közömbös volt, a forradalom éppen csak meglegyintette.

Egy téli reggel szánon útnak indultunk Charles Kuntzcal, a New Jersey-ből való farmerrel és filozófussal, aki azért jött Oroszországba, hogy tudományosan tanulmányozza a forradalmat. Kocsisunk, egy tizenöt éves fiú, teljes izgalomba esett, amikor megtudta, hogy amerikaiak vagyunk.

– Ó, amerikaiak! – kiáltotta. – Mondják, csakugyan élt Buffalo Bill és Jesse James?

Igennel feleltünk, és nyomban nagyot nőtt tekintélyünk kocsisunk szemében. Betéve ismerte e western fenegyerekek hőstetteit. És micsoda boldogság: e hősök két honfitársa utazik a szánján! Ámulva függesztette ránk kék szemét, mi meg igyekeztünk olyan benyomást kelteni, mint maga Buffalo Bill és Jesse James.

– Ho, ho! – üvöltötte. – Megmutatom maguknak, hogyan kell hajtani. – Megeresztette a gyeplőt, egy

„gyí!”-vel meghajtotta a lovát, és az hirtelen rántással nyaktörő vágtaiba csapott; a szán úgy zötyögött a hepehupás jégen, akár egy postakocsi a Sziklás-hegységben. A fiú ujjongott gyönyörűségében, felállt a bakon és pattogtatta ostorát, a szán meg félelmetesen ide-oda csapódott. Kuntz és jómagam kétségbeesetten kapaszkodtunk üléseinkbe és könyörögtünk, hogy álljon már meg.

Azt mondtuk a fiúnak, hogy Buffalo Bill fénykorában sem csinálta jobban, de azért hagyja már abba. Mindenféle kérdésekkel ostromolt bennünket a Nyugatról, mi viszont azt szerettük volna, hogy Oroszországról beszéljen. De hiába. Az orosz forradalom elhalványult azok mellett a kalandok mellett, amelyekről a tarka ponyvákban olvasott, sokkal izgalmasabbak és fontosabbak voltak, mint az, ami Petrográd utcáin történt.

A forradalom iránti közöny azonban nem mindig nyilvánult meg ilyen romantikus formában. A nagy többség minden energiáját felemésztette a napi teendő, az élelemről és ruházatról való gondoskodás. Mások a forradalomban kitűnő alkalmat láttak fosztogatásra és lustálkodásra. Eddig gürcöltek, mint a rabszolgák, most majd henyélnek, mint az urak, gondolták. A forradalom számukra nem a munkához való szabadságot, hanem a munkától való szabadulást jelentette. Naphosszat az utcasarkon lebzseltek és az új rendért csak annyit tettek, hogy a napraforgómagok héját a kövezetre köpködték. Katonák „állami nyugdíjasok” lettek, semmit nem nyújtottak a kormánytól kapott élelemért, ruházatért és lakásért. Az éjszakáikat átkártyázták, nappal meg aludtak. Gyakorlatozás helyett házaltak, az utcán rádír gumit, cigarettát és mindenféle limlomot árusítottak.

A forradalom iránti közöny olykor bűnös haszonlesésből is fakadt. Az értelmiség által otthagytott állások vonzották a kalandorokat és karrieristákat, akik zsákmányra és dicsőségre vágytak. Amikor John Reeddel meglátogattuk a petrográdi rendőrfőnököt, átölelt bennünket és felkiáltott: „Üdvözlöm Önöket, elvtársak!

Intézkedem, hogy a legszebb lakásokat kapják a városban. Hadd énekeljük majd együtt a Marseillaise-t. Oh, milyen csodálatos is ez a mi forradalmunk!” Mindezt merő elragadtatásban mondta, s lelkesedéséhez nem is fért kétség. Bőven szolgáltatott rá magyarázatot az a tucatnyi üveg az asztalon. Tartalmuktól megeredt a nyelve:

„A francia forradalom idején Párizsban Danton és Marat volt az úr. Nevük bekerült a történelembe. Ma Petrográdban én vagyok az úr. Az én nevem is bekerül a történelembe.” Rövid életű volt a dicsősége. Másnap megvesztegetés miatt bebörtönözték.

Egy másik romantikus kalandor valamiképp katonai biztos lett. Ahogy Moszkvától versztről versztre távolodott, nőtt az önhittsége. Azt üzenté az egyik helyi szovjetnek, hogy közeledtét ágyúlövések jelzik majd, s akkor a küldöttek haladéktalanul gyűljenek egybe. Pisztollyal a kezében grasszált az emelvényen és sztentori hangon olvasta fel megbízatását a meghökkent hallgatóságnak, s a levegőbe lődözött, hogy nagyobb nyomatékot adjon egy-egy mondatának. De az efféle kalandoroknak hamar bealkonyodott.

A nagy tömegek iránt viszont végtelenül elnézők voltak a bolsevikok. Jól tudták, hogy az állam eltompította az emberek agyát, az egyház eltorzította tudatukat, az éhezés elgyötörte testüket, az alkohol elhomályosította szellemüket. A háborús évek kimerítették, az évszázados kegyetlenség és csalás lezüllesztette őket. E tömegek számára a bolsevikok türelmet tartogattak – és nevelést.

Új, alkotó szellem

„Bármilyen kiadást csökkentünk is – mondták a bolsevikok –, a közoktatási kiadások szintjét magasan kell tartanunk. A magas nevelési és oktatási költségvetés minden népnek becsületére és dicsőségére válik. Elsőrendű cé-

lunknak kell tekintenünk a tudatlanság elleni küzdelmet.”

Mindenfelé iskolákat rendeztek be, még palotákban, laktanyákban és gyárakban is. A bejáratuk fölött ez a felirat díszelgett: „A gyermekek a világ reménysége” (Gyetyi – nagyvezsda mira). S ezekbe az iskolákba millió meg millió gyermek járt. Akadt a tanulók közt, aki elmúlt már negyven, sőt hatvanéves – öreg anyókák és ősz szakállú parasztok. Egy egész nép tanult írni-olvasni.

Forradalmi felhívások és színlapok mellett a deszka-palánkokon nagy emberek életrajzai, egészségvédelmi, művészeti és tudományos tájékoztatók is megjelentek. Munkásszínházak, könyvtárak létesültek, előadás-sorozatok indultak meg mindenfelé. A művelődés kapui, amelyek eddig el voltak zárva a tömegek előtt, most megnyíltak. Parasztok és munkások lepték el tömegesen a múzeumokat és képtárakat.

A bolsevikok azonban nemcsak az emberek szellemével, hanem testükkel is törődtek. Számos törvény jelent meg e cél érdekében, egyebek között a nyolcórás munkaidőt elrendelő törvény. Kinyilvánították, hogy minden gyermek törvényesnek tekintendő: a házasságon kívül született gyermekeket megkülönböztető bélyeg eltűnt. Minden szakma köteles volt minden kétszáz munkásnőre egy szülőágyat biztosítani. Az anya nyolc hétig a szülés előtt és nyolc hétig a szülés után mentesült a munka alól. Különböző helyeken anyavédelmi központok létesültek. A gazdagok helyett elsősorban a gyermekek voltak jogosultak olyan „luxuscikkekre”, mint a tej és a gyümölcs. A lakásügyi törvény megfosztotta a gazdagokat attól a joguktól, hogy tíz vagy húsz szobájuk, esetleg ugyanennyi házuk legyen. Ezzel szemben sok család jutott életében először friss levegőhöz, napfényhez és rendes lakáshoz. Így nemcsak egészségük lett jobb, hanem önbecsülésük és méltóságuk is megnőtt. A proletariátus diktatúrája, amely a tömegekre támaszkodott, arra törekedett, hogy ép, tiszta testeket,

The first International Detachment of the Red Army. Интернациональный отряд красной армии.

The Section for the formation and drilling of troops at the All-Russian College for the Organization and Administration of the Red Army notifies herewith that authorization has been obtained by it for the formation of a First International Detachment of the Red Army to be attached to one of the military units of Petrograd. This detachment will consist of foreigners, the general language to be English. The members are to be enrolled as volunteers. The conditions of life of the volunteers to be the same as those of the members of the Red Army. The persons wishing to enroll are to present themselves at the Marinsky Palace 3rd floor entrance Voznesensky prospect where a Bureau for the enrolling of foreigners of all nationalities has been organized. It is proposed to attach the detachment to the Grenadier Guard Regiment (Petrogradskaja Storona, Bolshoi Wulfowa street)

The Section gives herewith a translation of the Call of the initiators of the formation of the detachment: Comrades American Socialists Albert Williams and Samuel Agursky, who are at the head of the Bureau for the enrolling of volunteers.

Members of College of the Section for the Formation and Drilling.

CALL.

In this terrible world war democracy has been threatened; the international forces have been split asunder, and the working classes have been iden into the shambles by the imperialists of all countries. In the darkness there rose the Russian Revolution evoking the mighty hopes of all man-

Отдѣлъ формированія и обученія при Всероссийской Коллегіи организаци и управленія Красной Арміей объявляетъ, что имъ разрѣшено формированіе при одной изъ воинскихъ частей Петрограда перваго Революціоннаго Интернаціональнаго отряда Красной Арміи изъ иностранцевъ (разговорный языкъ англійскій).

Запись производится на добровольческихъ началахъ. Условія жизни волонтеровъ общія съ условіями жизни красноармейцевъ. Организовано бюро по записи иностранцевъ различныхъ національностей. Отряды предполагено формировать при Гвардіи Гренадерскаго полку (Петроградская стор., В. Вульфова улица).

При семъ отдѣлъ прилагаетъ переводъ воззванія инициаторовъ формированія отряда, товарищей американскихъ социалистовъ—Альберта Вильямса и Самуила Агурскаго—стоящихъ во главѣ бюро по записи волонтеровъ.

Члены: Коллегія Отдѣла Формированія и Обученія.

ВОЗЗВАНІЕ!

Въ эту страшную мировую войну, всей демократіи угрожала опасность. Интернаціональные силы были разрознены и рабочий классъ повсюду скованъ империалистами всѣхъ странъ. Изъ всеобщей тьмы внезапно запылала свѣтъ русской революціи, пробуждая великія надежды человечества. Со-

A „Pravda” 1918. február 24-i száma az első nemzetközi osztalg
megalakítására buzdító orosz és angol nyelvű felhívással

egészséges szellemet neveljen. A bolsevikok a jövőnek dolgoztak.

Miután lerombolták a régi, burzsoá rend alapjait, hasonlíthatatlanul nehezebb feladat várt rájuk: az új rend felépítése. Ezt minden részletében újonnan kellett

felépíteniük, az alapoktól kezdve, a múlt romjain, mindenfelől szorongatva és támadva.

Ezt a feladatot, egy új társadalom létrehozását nem lehet elege nagyrabecsülni. Az egyik területen – a katonain – módomból volt látni néhány útjukba gördített akadályt. Trockij éppen a szemébe vágta Hoffmann tábornoknak: „Ön a kardjával eleven népek testére ír!”, és megtagadta az első breszt-litovszki békeszerződés aláírását. A németek erre gyors ütemben vonultak Petrográd ellen. Csatlakoztam a város védelmére készülődő vörösgárdához. Amikor Lenin tudomást szerzett erről, azt ajánlotta, hogy alakítsak egy külföldi osztagot. A „Pravda” „felhívásunkat” kinyomtatva olyan angol betűkből, amilyeneket éppen össze tudott szedni.⁶²

Vagy hatvanan léptek be az osztagba, köztük Charles Kuntz is, aki korábban tolsztojánus volt, és akinek egy csirke levágása is lelkiismeret-furdalást okozott. Most, hogy a forradalom veszélybe került, levetkezte pacifizmusát és fegyvert ragadott. Óriási átalakulás volt ez; egy ötvenöt éves filozófusból katona lett. A lögyakorlatokon a puskája sokszor belegabalyodott a szakállába, de egy ízben a céltábla közepébe talált, s a szeme csak úgy ragyogott örömében.

Meglehetősen tarka társaság volt a miénk, és harci ereje sem volt valami nagy. Szelleme azonban jó erkölcsi hatással volt az oroszokra. Azt az érzést sugallta nekik, hogy nincsenek teljesen egyedül. Mi viszont legalább némi képet kaptunk azokról a nehézségekről, amelyekkel a bolsevikoknak óriási arányokban meg kellett küzdeniük. Láttuk azt a sok ezer akadályt, amelyet el kellett hárítani ahhoz, hogy bármilyen szervezet működőképes lehessen.

Egyfelől brit és francia, másfelől német ügynökök próbáltak befurakodni osztagunkba. A fehérek ellenforradalmi céljaikra szerették volna megkaparintani. Provokátorok szították az irigységet és viszályt. És amikor végre együtt voltak az emberek, csaknem képtelenség volt felszereléshez jutni. A fegyverraktárakban kétség-

beejtő zűrzavar uralkodott; fegyverek az egyik helyen, lőszer egészen másutt; telefonkészülékek, szögesdrót, utászfelszerelés reménytelen összevisszaságban; a tisztek pedig mindent elkövettek, hogy fokozzák a káoszt. Amikor a szabotőröket kiebrudalták, tapasztalatlan, hozzá nem értő emberek kerültek a helyükre. Két mérföldnyire Petrográdtól vagoníroztunk be, és miután iszonyú utat tettünk meg egy marhavagonban, a város ellenkező végétől négy mérföldnyire találtuk magunkat. Hat mérföldet utaztunk hiába azon az éjszakán, s egy rendező pályaudvaron rekedtünk, amely tele volt szitkozódó katonasággal, vonatokkal és üzemképtelen mozdonyokkal. Felbőszült komisszárok rázták az öklüket meg az okmányaikat a vasutasok orra előtt, azok meg dühöngve tiltakoztak, hogy nem tehetnek semmit.

Mindez tükörképe volt az Oroszországban uralkodó káosznak. Teljesen lehetetlennek tűnt, hogy itt valaha is rend lesz. És a lehetetlen mégis valóra vált. A kavargó zűrzavarból kiemelkedett a Vörös Hadsereg, hogy szervezettségével, fegyelmezettségével és megbízhatóságával ámulatba ejtse a világot. És nemcsak a hadügyek, hanem a kultúra és a gazdaság terén is fokozatosan megmutatkoztak annak a hatalmas vezérlő szellemnek az eredményei, amelyet a forradalom hozott létre.

Az orosz tömegekben mindig is roppant energia lapangott. Ám korábban ez sohasem jutott kifejezésre; rács mögött tartotta a kegyetlen börtönőr, az önkényuralom. A forradalom felszabadítóként érkezett, és ezek az energiák évszázadokon át visszafojtott dühvel törtek elő és darabokra zúzták a régi, burzsoá rendet.

Láttuk, amint a forradalom romboló célokra szabadította fel a népben szunnyadó hatalmas erőket. Most azt is láthattuk, amint a forradalom a nép alkotó erőit szabadítja fel és építő célokra irányítja. „Rend, munka, fegyelem” – ezek a forradalom új jelszavai.

De vajon csak a nagyvárosokban születik meg ez az új szellem? Vagy ugyanez a folyamat megy végbe vidéken, Oroszország roppant népes lakosságának soraiban

is? Erre hamarosan magunk találjuk meg a választ. Kuntz és én, miután csaknem egy évet töltöttünk a forradalom kellős közepén, hazaindultunk. Tekintetünk Kelet felé: Amerika felé fordul. Utunk azon a két földrészen visz át, amelyen Oroszország elterül: 6000 mérföldet teszünk meg a transzszibériai vasúton, míg elérjük a Csendes-óceánt.

A forradalom kiterjedése

EXPRESSZVONATON SZIBÉRIÁN ÁT

Tizenharmadik fejezet

Felkelnek a sztyepek

1918. április végén járunk. Kuntz és én elbúcsúzunk Petrográd vörös kommunjétől. Pelyhekben hull a hó, leszáll az éj. Viharvert éhező öreg város, mennyire kedves lett nekünk a forradalom ezernyi fényével és árnyával, hiszen csaknem minden utcája a roppant forradalmi dráma egy-egy felvonásának színhelyéül szolgált.

A teret, amelyre a Miklós pályaudvar lépcsőiről letekintünk, vörösre festette a forradalom első áldozatainak vére, mi pedig egy emlékezetes éjszakán segédkeztünk abban, hogy robogó teherautóból kiszórt szovjet plakátok özönével fehérre fessük. Itt döngtek a halottaikat vivő, gyászindulókat éneklő menetoszlopok lépteit; és itt visszhangzott a diadalmas kiáltás: „Minden hatalmat a szovjeteknek!” Annak is tanúja volt ez a tér, hogy kozákovak vágtattak a munkások közé, agyontaposva őket. De azt is látta, amikor ezek a munkások visszatértek, összeforrvá a proletariátus vasfegyelmű seregévé: – Oroszország legyőzhetetlen Vörös Hadseregévé.

Az emlékek sokasága köt bennünket a városhoz. De már pöfög a transzszibériai expressz mozdonya, nem sokat törődve érzelmeinkkel. Minden héten elindul 6000 mérföldes útjára, amely a Csendes-óceánig visz, és csak a kolompszóra figyel, akár a cár, akár a bolsevikok parancsára szólal meg. A harmadik jelzésre beszállunk és elindulunk hosszú utunkra, a Távol-Keletre.

Vajon mit tartogat nekünk a Kelet? Vajon távol a nagyvárosoktól megtaláljuk-e a forradalmi szellemet, avagy sem?

Hogyan vélekednek az emigránsok a forradalomról

Útitársaink már kényelmesen kinyújtóztak fülkéikben, teát kortyolgatnak és cigarettáznak. A vagonban velünk utazik vagy húsz földbirtokos, spekuláns, hadimilliomos, civilbe öltözött egykori tiszt, elbocsátott hivatalnok és három kicicomázott hölgy – valamennyien a régi kiváltságos osztály tagjai vagy csatlósai.

Régi kiváltságaik odavesztek, de az életnek még mindig van varázsa. Hiszen a részesei annak az izgalmas kalandnak, amelyet emigráns társaik „menekülés a bolsevikok véres karmai közül” gyanánt emlegetnek. S néhány héten belül újabb izgalmas élmény vár rájuk – Párizs, London és Washington szalonjaiban, ahol részletesen elbeszélik majd menekülésük borzalmait és veszélyeit.

Hogy ez luxusmenekülés volt, kitűnő ágyakkal felszerelt nemzetközi hálókocsiban, étkezőkocsival és kiszolgáló személyezettel, az nyilván kimarad majd az elbeszéléseikből. Ehelyett más részleteket toldanak be, kis kólmányokat a bolsevikok gyilkosságairól, erőszaktevéseiről és rablásairól. Minden emigránsnak magával kell vinnie valamilyen rémtörténetet. Menekülésének mindenképpen lélegzetelállítónak és drámainak kell lennie. Valamivel csak fel kell csigáznia a nyugati demokráciák mindenbe belecsömörlött ízlését.

Ezeket a pecsétes bolsevik útlevéllal ellátott emigránsokat bolsevik bérkocsisok vitték a pályaudvarra; bolsevik hordárok segítették őket a beszállásban, s a vonat kalauza, mozdonyvezetője és fékezője is a bolsevik hitet vallja. Most olyan pályán utaznak, amelyet bolsevik munkások tartanak fenn, és bolsevik katonák őriznek, amelyen bolsevik váltóőrök kezelik a váltókat, s bolsevik pincérek szolgálják fel az ételt-italt, miközben ők azzal ütik agyon idejüket, hogy ugyanezeket a bolsevikokat mint banditákat és gyilkosokat szidalmazzák. Különös színjáték! Átkozzák, gyalázzák, szidalmazzák

azokat, akiktől az élelmezésük, a védelmük, az utazási lehetőségük, sőt minden lélegzetvételük függ. Mert ezen a vonaton az egész személyzet bolsevik – kivéve a kocsikísérőt.

Ez a szolgálattelkü ember monarchista volt. Paraszti származása ellenére cárbarát érzelmeiben túltett magán a cáron. Az emigránsokat mind „nagyságos”-nak (barin) szólította.

– Látják, nagyságos uraim – mondogatta –, mi, tudatlan emberek mind lusta, semmirekellő banda vagyunk. Adjanak nekünk egy üveg vodkát, és már boldogok is vagyunk. Nem kell nekünk több szabadság. Kancsuka kell nekünk, hogy dolgozzunk. Cár kell nekünk.

Az emigránsok el voltak ragadtatva tőle. A vigaszt jelentette számukra, lobogó fényt a bolsevik éjszakában.

– Ebben a becsületes muzsikban – mondták – sok millió orosz paraszt gondolkodásmódja nyilvánul meg; beérik azzal, hogy szolgálják urukat, engedelmeskedjenek az egyháznak és szeressék a cárt. Igaz, némelyeket félrevezették a bolsevikok agyszüleményei, de csak némelyeket. Mi közük van ezeknek a fáradságosan gürcölő, türelmes millióknak ahhoz az örülethez, amely Moszkvában és Petrográdban rontja a levegőt?

Ez hihetőnek tűnt, hiszen itt, az eseményektől messze még mi is nehezen tartottuk ébren a forradalom iránti érdeklődésünket. A nagy gondok, politikaiak és egyéni-ek parányira törpülnek a végtelen tájban, amely itt, a világ e leghosszabb vasútvonalán a szemünk elé tárul.

Keresztülrobogunk Közép-Oroszország óriási kiterjedésű gabonaföldjein, át nagy hidakon, amelyek északra a Jeges-tenger felé hömpölygő széles folyókat ívelnek át, végig az Urál kanyargó szorosain, be az emberi kéztől csaknem érintetlen, végtelen tajga sűrűjébe, aztán ismét ki a szibériai sztyepra.

Naphosszat szemléljük a látóhatáron a parasztkunyhókat, amelyek a farkasok, meg a jeges tundrák felől fúvó szél ellen védekezésül szorosan összebújnak; vagy beállunk a hosszú sorba forró teavízért, vagy kenyeret,

tojást és halat vásárolni parasztaaszonyoktól. Este meg nézegetjük, amint a fával fűtött mozdony kéménye szikracsóvát ereszt, akár egy üstökös. Minden este kerek zakatolására alszunk el, s minden reggel ébredéskor magunk előtt látjuk a két acélszalagként csillogó vágányt, amely a Kelet felé robogó mozdony előtt húzódik.

Lassanként hatalmába kerít a végtelen táj delejes hatása, az az érzés, amelyet az oroszok „prosztor”-nak neveznek, a tér végtelenségének az érzése. Ennek a bűvöletében triviálissá és jelentéktelenné válik az, ami egykor hatalmas és lenyűgöző volt. Még a forradalom sem bilincsel már le annyira. Lehetséges volna, hogy a forradalom mégis olyan erjesztő anyag, amely csak a vasutasokban és a városi ipari munkásságban dolgozik?

Amott a forradalom megmásíthatatlan tény volt, szemünket-fülünket megrohanta zászlóival és csatakiáltásaival, felvonulásaival és gyűléseivel. Itt, a szibériai sztyepen a legcsekélyebb nyomát sem látjuk. Erdei favágókat látunk fejszével a kezükben, látunk lovaskocsit hajtó férfiakat, kosarakat cipelő asszonyokat meg néhány fegyveres katonát: néhol szakadt vörös zászlók foszlányai lengedeznek a póznákon, de ezenkívül semmi jele a forradalomnak.

„Talán a forradalmi szellem is annyira kikopott, mint ezek az elfakult zászlók? – tesszük fel magunknak a kérdést. – Igazuk lenne az emigránsoknak, akik szerint az orosz paraszt kívánsága mindössze annyi, hogy szerethesse és szolgálhassa urát, az egyházat és a cár atyuskát? Mégis ez lenne a »Szent Oroszország«?”

Óriási csattanás riaszt fel bennünket tűnődéseinkből. A fékek megmarkolják a kerekeket, nagy csikorgás, recsegés, az egész vagon annyira megrándul, hogy leesünk üléseinkről. A vonat hirtelen megáll. Mindenki az ablakhoz rohan, izgatottan tudakolódzva: „Mi történt? Ilmosta a pályát a víz? Beomlott egy híd?” De nem látni semmit, csak a száraz, lapos sztyepet, itt-ott, a tél maradványaként a hófúvások hagyta foltokkal.

Az egyik hóbucka mögül hirtelen emberi alak emelkedik fel, jelt ad hátrafelé, majd a vonat felé fut. Egy bokor mögül egy másik alak rohan elő és követi az elsőt. A többi hóbucka meg bokor mögül meg a távoli látóhatár felől is egyre több alak bukkan elő, míg az egész síkság meg nem telik emberekkel, s mind hanyatt-homlok a vonat felé rohannak. Mintha sárkányfogakat vetettek volna el itt, s most a halott pusztaság egyszeriben életre kel és hemzseg a fegyveres férfiakról.

– Istenem! Nézzék csak, nézzék! – kiáltotta az egyik kifestett hölgy. – Fegyverek! Fegyver van náluk! – Képzletének szüleményei testet öltöttek. Meséinek bolsevikjai itt vannak hús-vér alakban. Valósággá lettek, kezükben puska és gránát, arckifejezésük fenyegető. Az elülső futtában megáll, tölcsért formál a kezéből és ránk ordít: „Ablakokat bel!”

Senki sem száll vitába vele. Az egész vonaton végig becsukódnak az ablakok. És az emigránsok hangulata is alábbszáll, nem sok biztatót olvasnak ki a közeledő férfiak arcából. Durva, mindenre elszánt emberek. Sokan közülük szutykosak, majdnem feketék. És mind sötét pillantásokat vetnek a vonatra. Arckifejezésük, minden gesztusuk világosan jelzi, hogy fegyvereiknek van valami közük hozzánk.

Sejtelmünk sincs, mit követtünk el. Csak azt tudjuk, hogy valamiféle mennykőcsapás megállította vonatunkat és minden oldalról ordibáló férfiak vesznek körül. Dühösen olyanokat üvöltenek, hogy „meg kell ölni a véres kezű zsarnokot!”, és amikor az egyik felcicomázott hölgy feltűnt az ablakban, gúnyos kiáltások fogadták: „Hé! Raszputyinné asszony!” A hölgy bizonyosra veszi, hogy a banditák már csak azon vitatkoznak, szedjenek-e ki a vonatból és egyenként öljenek-e meg bennünket vagy pedig gyűjtsák fel, röpiítsék a levegőbe az egész vonatot.

Gyötrelmes ez a bizonytalanság. Felajánlom, hogy

körülnéztek, és nyitni kezdem az ablakot. Alighogy félig kinyitottam, puskacső mered rám. A puska másik végén testes paraszt áll és rám mordul: „Hamar be az ablakkal, vagy lövök!” Úgy néz ki, mint aki csakugyan löni akar, de az az egy év, amelyet Oroszországban eltöltöttem, megtanított rá, hogy nem fog löni, hogy az orosz paraszt túl civilizálatlan, semhogy ne idegenkedne egy emberi lény megölésétől. Ezért nem csukom be az ablakot, hanem kidugom a fejemet és megszólítom: „Továris!”

– Ne továrisozz engem, te ellenforradalmár! – dorongol le. – Te népnyúzó, vérszopó monarchista, te cárok bérence!

Megszokott jelzők voltak ezek, a forradalom ellenségeit illették velük. De így egyvégtében eldörögve, ennyi gyűlölettel elrikoltva még sohasem hallottam. Kapkodva előszedtem az egyik szovjet ajánlólevelet, amely kezkeskedett megbízhatóságomról és amelyet Csicserin írt alá. Ám ennek a parasztnak nem volt erős oldala az olvasás. A mellette álló nehézkes, mogorva képű fickó elvette tőle az írást, gyanakodva vizsgálgatta.

– Hamisítvány! – hangzott nyomban az ítélet.

Átadtam egy Trockij által aláírt igazoló iratot.

– Hamisítvány! – ismételte.

Erre egy olyan okmányt adtam át neki, amelyet a bolsevik vasúti biztos állított ki. Ismét a lakonikus megállapítás:

– Hamisítvány!

Ez aztán a csökönyösség! Erre kijátszottam végső tromfomat: elővettem egy levelet, amelyet Nyikolaj Lenin írt alá. És nemcsak az aláírás volt Leniné, az egész levelet saját kezűleg írta.⁶³ Vizsgálóbíróm alaposan szemügyre vette, én meg vártam, mikor fogja Lenin nevének varázsereje mosolyra deríteni, elosztatva arcáról a fenyegető viharfelhőt. Bizonyos voltam benne, hogy ezzel a levéllel elrendeződik az ügy. És így is lett, csak hogy nem a javamra, hanem a káromra, amint ezt haragos szavaiból kivehettem. Mindent elrontottam ezzel a sok igazolással.

A fickó számára teljesen világos volt az esetem. Ez itt egy összeesküvő, aki valami ördögi tervet sző a forradalom ellen. Hogy a bolsevikok kegyébe férközzön, a szovjet okmányok egész sorát mutatja fel, sőt azt állítja, hogy magától Lenintől jön. Ez is azt mutatja, hogy nem valami közönséges kémről van szó. Nyomban cselekednünk kell!

Irataimat odavitte egy magas férfihoz, aki éppen leszállt a lováról.

– Ez Andrej Petrovics, ő eligazodik majd ezekben a papírokban – mondta a testes paraszt, aki az arcomnak szegezte puskáját. – Most jött Moszkvából, ismer minden bolsevikot, és tudja, hogyan írják a nevüket. És ismeri az ellenforradalmárokat meg a cseleiket is. Andrej Petrovicsot nem csaphatják be azok az ördögök.

Kuntz meg én most szurkoltunk, hogy Andrej Petrovics csakugyan olyan bölcs legyen, amilyennek a híre tartja. Szerencsénkre az is volt. Csakugyan ismerte a bolsevik vezetőket, ismerte az aláírásukat is. Néhány kérdéssel próbára tett bennünket; elégedetten kezet rázott velünk, mint elvtársakat üdvözölt és felkért, szálljunk le, mert rengeteg kérdése volna.

– Nekünk van rengeteg kérdésünk Önhöz – válaszoltuk, és azonnal el is kezdtük. – Honnan került elő egyszeriben ez a sok ember? Miért tartóztatták fel a vonatot? Mit jelent ez a fegyverdísz?

– Csak sorjában – felelte nevetve. – Először: ezek az emberek bányászok az alig fél mérföldnyire levő bányából, meg parasztok a környező falvakból. Mindjárt újabb ezer meg ezer lesz itt. Másodszor: negyedórája szereztük ezeket a puskákat és gránátokat, s nem dísznek, hanem hogy használjuk őket. Harmadszor: azért tartóztattuk fel ezt az expresszt, hogy leszedjük róla a cárt és családját.

– A cárt és családját? Erről a vonatról? Itt? – hitetlenkedtünk.

– Nem tudunk bizonyosat – válaszolta Andrej Petrovics. – Csak annyit tudunk, hogy körülbelül húsz perc-

cel ezelőtt távirat érkezett Omszkból ezzel a szöveggel: Tiszti csoport éppen kiszabadította Miklóst. Kíséretével valószínűleg expresszen menekül. Cári rend helyreállítását tervezi Irkutszkban. Tartóztassák fel, élve vagy holtan.

(„Véres kezű zsarnokon” tehát a cárt, „Raszputyinné asszonyon” a cárnét értették!)

Csalódott a cár elfogására kirendelt csapat

– Két embert a falvakba, kettőt meg a bányába szalasztottunk, hogy kihirdessék a táviratot – folytatta Andrej Petrovics. – Mindenki letette szerszámát, fogta fegyverét és a vonathoz rohant. Vannak itt vagy ezren, és estig még továbbiak is jönnek. Láthatják, mennyire mély érzéseket táplálunk cáruk iránt! Alig húsz percbe tellett, hogy megrendezzük ezt a pompás fogadtatást. A cár szereti a katonai parádét, hát most megkapja. Nem olyat, amelyet a szabályzat előír, de azért egészen impozánsat, ugye?

Csakugyan az volt. Soha nem láttam még ennyire állig felfegyverzett embereket. Mozgó fegyverraktárakhoz hasonlítottak. Kezükben annyi volt a gránát, hogy ezer cárt is a másvilágra küldhettek volna, szívükben és szemükben pedig akkora bosszúvágy lobogott, amely akár tízezret is megsemmisíthetne.

Kitűnt azonban, hogy itt nincs semmiféle cár, akit meg lehetne semmisíteni.

– Úgy van, ahogy gondoltam – jegyezte meg Andrej Petrovics. – Újabb ellenforradalmi csel. A távirat szovjetellenes provokáció. Meg akarják bénítani a bányákban a munkát, s ez sikerül is. Embereink túlságosan izgatottak, semhogy ma még dolgozni tudnának. A következő napokban pedig hasonló táviratokat küldözgetnek majd. Úgy gondolják, hogy ha egyre csak azt kiáltozzák: „szökik a cár!, szökik a cár!”, az embereknek idővel elégük lesz a vaklármából, és ha már nem leszünk

elég elővigyázatosak, megpróbálják kicsempészni a cárt. De nem ismerik a mi itteni embereinket. Ha arról van szó, hogy a cásra lőhetnek, akár az év minden napján is hajlandók kivonulni.

Az a buzgalom, amellyel a vagonokat átkutatták, semmi kétséget nem hagyott a cár atyuska iránti beállítottságuk felől. Egyik végétől a másikig átfésülték a vonatot, bőröndöket nyitottak fel, ágyakba turkáltak bele, még a mozdony szerkocsiján a fát is szétdúlták, hátha oda bújt Öfelsége a Cár.

Két fehér szakállú öreg paraszt a saját kontójára indult vizsgálatra. A puskájukra szegezett szuronnal a hálókocsi alján kotorásztak, de eredmény nélkül, és ezt szomorú fejcsóválással ismerték be. Aztán azt remélték, hogy minden oroszok cáriját valamely ütközőn csücsülve találják. Újra meg újra csalódtak, de a következő kocsi-ban ismét megpróbálkoztak a döfködéssel, hátha több szerencsével járnak. De nem volt itt semmiféle cár, s így nem is tűzhatték szuronyukra.

Valamit azért mégis sikerült szétszaggatniuk szuronyaikkal: azt az áhítattal őrzött legendát, hogy az orosz muzsik szereti és tiszteli a cár atyuskát. Ez a szép mítosz nem élhette túl a két jámbor, jóindulatú paraszt ténykedését, amint minden sötét zugba beledöftek, majd visszahúzva szuronyukat, bánatosan konstatálták, hogy nem látszanak rajta a cár atyuska végzetes nyomai.

Nekünk kell helyettesítenünk a cárt

Andrej Petrovics leleményes ember volt. Mivel cárt nem tudott produkálni embereinek, Kuntzot meg engem használt fel pótlékul.

– Különös világ ez, elvtársak, tele különös meglepetésekkel – szólt az emberekhez. – Azért jöttünk ide, hogy elkapjuk a történelem legnagyobb gonosztevőjét. Egyetlen ember sincs köztünk, akinek ne szenvedés vagy nyomorúság jutott volna a cártól. De ahelyett,

hogy leggonoszabb ellenségünket találtuk volna itt, a legjobb barátainkra bukkantunk. Ez a vonat nem az önkényuralom, hanem a mi forradalmunk eszméit szállítja, mégpedig Amerikába. Éljen a forradalom! Éljenek amerikai elvtársaink!

Viharos éljenzés, nagy kézrázogatózás, fényképezés következett. Aztán továbbutaztunk, de csak rövid ideig. Újra meg újra feltartóztatott bennünket egy-egy tomboló tömeg. Hiába tiltakoztunk és közöltük, hogy a cár nincs a vonaton; még az ezt tanúsító okmányokat is egy legyintéssel elintézték, mondván, hogy hamisítványok. Minden újabb sokadalom maga is végigkutatott mindent, míg megnyugodott.

Így lett a transzszibériai vasút leggyorsabb expressz-vonatából a leglassúbb vonat.

Mariinszkban a közlekedési biztos új fordulatot adott az eseményeknek a következő távirattal:

„Valamennyi szovjetnek.

Kuntz és Williams, a Vörös Hadsereg főszervezői a 2. sz. vonaton utaznak. Felszólítom a szovjetek képviselőit, hogy tanácskozzanak velük. Szadovnyikov.”

Minden állomáson, amelyet az expressz érintett, felolvasták a tömegnek a táviratot. Az emberek a cásra fentek a fogukat, most meg két elvtársat prezentáltak nekik. Ez gyors hangulatváltást igényelt tőlük, de nagyszerűn győzték. Minden állomásra viharos üdvözlések közepette gördültünk be. A Vörös Hadsereg új osztagai tisztelegtek, komisszárok ünnepélyesen elénk tárták problémáikat, a sokadalom meg tülekedett, hogy lásson bennünket, a katonai zseniket.

Kissé kínos volt ez, de tanulságos. Futólag képet kaptunk egy új civilizáció keletkezéséről, arról, hogy miként születik a jövő. Volt olyan város, ahol az alapokat éppen akkor rakták le: a parasztok a munkásokkal egyetlen központi szovjetbe tömörültek. Más városokban viszont még alig történt valami, a helyi értelmiség sztrájkolt. Sok városban jól haladt az újnak az építése, megteltek a szovjet iskolák, a parasztok elvitték a piacra

a gabonát, a gyárakban beszédeken kívül termelés is folyt. A felmutatott eredmények, bár még kezdetlegesek és tökéletlenek voltak, arról tanúskodtak, hogy igazi alkotó erők szabadultak fel a tömegekben.

Minderre felhívtuk az emigránsok figyelmét, ők azonban azzal voltak elfoglalva, hogy hazugságokat koholjanak a nyugati demokráciák számára, és a tények boszszantották őket. Némelyikük barátságtalan és gyanakvó lett, úgy kezelt bennünket, mint renegátokat, osztályárulókat. Mások, mintha nem láttak és hallottak volna semmit, vissza-visszatértek megszokott témáikhoz: a cári idők aranykorához, az orosz tömegek „tompaságához”, a bolsevikok „teljes idiotizmusához”.

Tizennegyedik fejezet

A cseremhovói vörös fegyencek

A vonatokon utazó emigránsok sok mindenben nem értettek egyet. Egyetlen pontban azonban megegyeztek: abban, hogy súlyos veszély fenyeget bennünket Cseremhovóban, a nagy szibériai büntetőtelepen.

– Tizenötezer fegyenc van Cseremhovóban – mondták. – A legrosszabb fajta bűnözők: rablók, tolvajok és gyilkosok. Csak úgy lehetett elbánni velük, hogy bányákba dugták és fegyverrel őrizték őket. De még így is túl nagy szabadságban éltek. Minden héten rengeteg lopás meg késelés fordult elő. Ezeknek az ördögöknek a nagy része most kiszabadult és bolsevik lett. Ez a hely mindig is maga volt a pokol; hogy most milyen, azt csak Isten tudja.

Május elsején, egy barátságtalan, zord reggel érkezünk meg Cseremhovóba. A por, amelyet az északi szél kavart fel, függönyként ereszkedett a helységekre. Összekuporodva, félálomban feküdtünk még fülkékünkben, s kiáltások riasztottak fel: „Jönnek! Jönnek!” Az ablakhoz futottunk, de örvénylő porfelhőn kívül mást nem lát-

tunk. Aztán a porból elővöröslött valami, szürke acél csillant fel és homályosan kirajzolódtak mozgó tömegek.

A leeresztett függönyök mögött az emigránsok eszeveszetten kapkodva eldugták ékszereiket és pénzüket, vagy a félelemtől bénultan ültek fülkéikben. Odakint szeges talpú csizmák alatt csikorgott a salak. Hogy „ők” milyen hangulatban jönnek, miféle sóvárgás fűti a vérüket, milyen fegyvereket markol a kezük, azt senki se tudta. Csak azt tudtuk, hogy ezek a rettegett cseremhová-i fegyencek, a „gyilkosok, rablók és tolvajok”, s hogy a szalonkocsik felé tartanak.

Lassú, tántorgó léptekkel jöttek, a szél port és kormot fújt a szemükbe és majdnem kicsavarta kezükből a hatalmas vérvörös zászlót. Amikor a szél kissé csendesedett, és a porfüggöny lehullott, előtűnt a tarka tömeg.

Az emberek ruhája fekete volt a bánya porától, s madzaggal fogták össze; az arcuk mogorva és szurtos. Némelyik férfi bivaly erejű óriás, némelyiket hajlotthátú nyomorékká görnyesztette a sok vihar. Tolsztoj vad fegyencei ezek, alacsony homlokú, brutális állú alakok. A „holtak háza” ez, ahogyan Dosztojevszkij megírta. Bicegve közeledtek, arcukon sebhelyek, némelyek szem helyén üres gödör, megjelölte őket golyó, kés vagy bányaomlás, mások a torzszülöttség átkát viselték magukon. Gyenge testalkatú ember azonban alig akadt közöttük.

Hosszú, kinkeserves folyamat irtotta ki a gyengéket. Ez az ezernyi ember maradt életben abból a sok tízezerből, akiket a szürke országúton Cseremhovóba hajtottak. Zuhogó esőben és hóban, tomboló téli szélben és perzselő nyári napsütésben tántorogtak ide. Kínzókamrákban nyomorították meg a tagjaikat, csendőrszabályák repesztették be koponyájukat, vasbilincs vágott a húrukba; kancsuka hasított a hátukba, kozák lovak taposták őket.

És a testükhöz hasonlóan a lelküket is kancsuka verte. A törvény vérebként akaszkodott a nyomukba és tömlöcbe, vagy erre a vigasztalan szibériai előörsre, a föld

alatti üregekbe hajtotta őket, hogy gürcöljenek, mint az állat, a sötétben bányásszák a szenet és juttassák el azokhoz, akik a fényben élnek.

Most felkerekedtek és a bányákból feljöttek a fényre, fegyverrel a kezükben, a felkelés vörös zászlaját lobogtatva. Szabadon járnak az országutakon, úgy mozognak, mint valami nagy csorda, a nyers erő megtestesülése. Útjukba akadnak a meleg, fényűző szalonkocsik – egy más világ, millió mérföldnyi távolságra tőlük. Most azonban kézzelfogható közelségbe került. Három perc alatt az egész vonatot kifoszthatnák és úgy hagyhatnák ott, mintha ciklon söpört volna végig rajta. Milyen szép is volna betelni egyszer minden jóval! És milyen könnyű! Egyetlen gyors lendület előre, egyetlen heves roham.

Az emberek viselkedése azonban nem utal semmiféle kapkodásra. Zászlóikat a földre fektetik, aztán félkörbe állnak, szemben a vonattal. Most alaposan szemügyre vehetjük az arcokat. Dacosak, gyanakvók, mély barázdákat vont beléjük a gyűlölet, eldurvította őket a nehéz munka. A bűn és a rettegés mindegyikre rányomta bélyegét. Mindegyiken határtalan fájdalom és kín, az egész világ szívszagató bánatának nyoma.

De a szemükben valami furcsa fény lobog, valami lelkesültség – vagy talán a bosszú villogása ez? Szemet szemért? A törvény ezernyi ütést mért rájuk, most hát rajtuk a sor? Megtorolják-e a keserűség hosszú éveit?

A fegyenc elvtársak

Egy kéz érinti meg vállamat. Amint megfordulok, két tagbaszakadt bányász áll ott. Közlik, hogy ők Cseremhová komisszárjai. Egyben jelt adnak a zászlóvivőknek, s a magasba lendülnek a vörös lobogók. Az egyiken nagy betűkkel a jól ismert jelszó: „Fel, proletárok! Láncaitokon kívül nincs mit vesztenetek.” És a másikon: „Ke-

zünket nyújtjuk a világ minden bányászának. Üdvözljük elvtársainkat szerte a világon.”

„Sapkát le!” – kiáltja a komisszár. Az emberek esetlenül leveszik a sapkájukat, a kezükben szorongatják és fedetlen fővel állnak ott. Aztán lassan rázendítenek az „Internacionálé”-ra:

Föl, föl, ti rabjai a földnek,
Föl, föl, te éhes proletár!
A győzelem napjai jönnek,
Rabságodnak vége már!
A múltat végképp eltörölni
Rabszolgahad, indulj velünk!
A föld fog sarkából kidőlni,
Semmik vagyunk, s minden leszünk.

A világ sok városának utcáin hallottam már, amint hatalmas menetszlopok zengik az „Internacionálé”-t. Hallottam lázadó diákok ajkáról szárnyalni egyetemi előadótermekben. Hallottam, amikor 2000 szovjet küldött énekelt, s hangjuk négy katonazenekar hangjaival egybeolvadva betöltötte a Tauriai Palota oszlopcsarnokát. De akik énekelték, sehol sem voltak ennyire „rabjai a földnek”; inkább azok barátai vagy szószólói voltak. Ám ezek a cseremhovói fegyencek maguk voltak a „rabok”, s közülük is a legnyomorultabbak. Nyomorultak ruházatukban, megjelenésükben, sőt hangjukban is.

Megtört hangon, hamisan énekelték, de dalukból kicsendült minden idők megtört emberének fájdalma és tiltakozása: a hadifogoly sóhaja, az evezőlapáthoz láncolt gályarab nyögése, a kerékbe törésre ítélt jobbágy panasza, a keresztről, a máglyáról, a bitóról felhangzó jajszó, a kárhozottak millióinak kínszenvedése, amely a messzi múltból előtört.

Sok évszázad szenvedéseinek a hírmondói voltak ezek a fegyencek, a társadalom kítaszítottjai, akiket súlyos kéz összetört és e gödör sötétjébe lökött.

S most a gödörből felszáll a legyőzöttek győzelmi

himnusza. S akiket sokáig korbáccsal hallgatásra kényszerítettek, most dalra fakadnak – győzelmi, nem panaszos énekekre. Már nem a társadalom kítaszítottjai ők, hanem állampolgárok, mi több: egy új társadalom építői!

Tagjaik a hidegtől meggémberedtek, de a szívük izzik. A kemény, zord arcokat megérintette a napkelte ragyogása. A szomorú szemekben fény gyúl, a dacos tekintetek meglágyulnak. Egy látomás szellemíti át ezeket a szemeket, a világ nagy testvériségben: az Internacionáléban egyesült dolgozóinak látomása.

„Éljen az Internacionálé! Éljenek az amerikai munkások!” – kiáltják. Aztán megnyílnak a sorok, s egyikük előre lép. Hatalmas termetű férfi, igazi Jean Valjean⁶⁴, a szíve is, mint Jean Valjeané.

– A cseremhováiban bányászok nevében üdvözljük az elvtársakat, akik ezen a vonaton utaznak – mondja. – Milyen más volt minden egykor! Nap mint nap erre gördültek a vonatok, de mi nem közelíthettük meg őket. Vannak köztünk, akik rosszat tettek, ezt tudjuk. De sokunkkal durva igazságtalanság történt. Ha lett volna igazság, sokan közülünk ezen a vonaton utazhatnának, és sok utas a bányában lenne.

A legtöbb utas azonban azt sem tudta, hogy itt annyi a bánya. Meleg ágyukban fekvé nem is sejtették, hány ezren túrják odalént vakond módjára a földet és ássák ki a szenet, hogy meleg legyen a kocsikban és gőz a mozdonyokban. Nem tudták, hogy közülünk hány százan haltak éhen, hányat korbácsoltak halálra, hányat pusztított el a leomló kőzet. De ha tudtak is róla, nem törődtek vele. Az ő szemükben mi alja népség voltunk, számkivetettek. Semmik voltunk a szemükben.

De most minden vagyunk! Csatlakoztunk az Internacionáléhoz. Ma már mi is felsorakozunk a világ munkás-seregei mellé. Mi vagyunk az előhad. Mi, akik rabok voltunk, mind közül a legszabadabbak lettünk.

De mi nemcsak magunknak akarunk szabadságot, elvtársak, hanem a világ minden munkásának. Amíg ők

mind nem szabadok, nem őrizhetjük meg a mi szabadságunkat arra, hogy mienk legyen a bányá és magunk vezethessük.

A világ imperialistáinak mohó keze a tengereken át máris felénk nyúlik. Csakis az egész világ munkásainak keze fejtheti le torkunkról szorító markukat – fejezte be szónoklatát.

Bámulatos volt ennek az embernek az éleslátása és a kifejező készsége. Kuntz annyira meghökkent, hogy válaszbeszédében dadogni kezdett. Engem meg minden orosz tudásom cserbenhagyott. Meglehetősen színtelenül és érdektelenül szerepeltünk, legalábbis mi úgy éreztük. A bányászoknak azonban nem ez volt az érzésük. A beállott szünetben éltették az Internacionálét, majd a nemzetközi zenekart.

A „zenekar” négy hegedűből állt, négy hadifogoly játszott: egy cseh, egy magyar, egy német és egy osztrák. A keleti fronton estek fogságba, aztán táborból táborba s végül ebbe a szibériai fegyencbányába szállították őket. Sok ezer mérföldnyire a hazájuktól! De nemzeti jellegüket, neveltetésüket tekintve még ennél is nagyobb távolság választotta el őket ezektől az egyszerű orosz emberektől. Csakhogy a forradalomban nem számít sem társadalmi helyzet, sem vallás vagy nemzeti jelleg. A zenészek itt, ebben a sötét zugban úgy játszottak fegyencbányász társaiknak, ahogyan boldogabb időkben valamely berlini vagy budapesti parkban lámpák fényénél játszhattak, térzenét adva. A vérükben lángoló szenvedély belopódzott hegedűik húrjaiba és onnan hallgatóik szívébe.

Az egész gyülekezet – bányászok, zenészek és átutazók, németek, szlovákok, és amerikaiak – egyé forrtak. Minden korlát leomlott, amikor a komisszárok odanyomakodtak, hogy üdvözöljenek bennünket. Egy behemót fickó két nagy lapát tenyere közé fogta a kezünket és kétszer is megpróbált beszélni, de elcsuklott a hangja. S mivel testvéri érzéseit szavakba foglalni nem sikerült,

hirtelen félelmetes kézszorítással juttatta kifejezésre őket. Még ma is érzem ezt a szorítást.

Nagyon izgult, hogy ez az első nyilvános szereplés becsületére váljék Cseremhovónak, és illő módon menjen végbe. A múltból talán rémlett neki valami olyasmi, hogy az efféle programhoz nemcsak beszédek, hanem ajándékok is hozzátartoznak. Kis időre eltűnt, aztán futva visszajött és hozott két dinamitrudat: Cseremhovó ajándéka az amerikaiaknak. Szabadkoztunk, de nem tágitott. Figyelmeztettük, hogy egy véletlen ütközés esetén mi, küldöttek a dinamittal együtt a levegőbe repülhetünk, ez pedig nagy veszteség lenne az Internacionálénak! A tömeg nevetett. A fickó megbántódott és zavarba jött, mint valami óriás gyerek. De aztán ő is nevetett.

A másodhegedűs, egy kékszemű bécsi, örökké nevetett. A fogság nem szegte tréfás kedvét. Az amerikai vendégek tiszteletére mindenáron amerikai dzsesszt akart játszani. Ő legalábbis így nevezte, de én se azelőtt, se azóta ilyen bizarr muzsikát nem hallottam. Nemcsak a vonójával, hanem a lábával meg a kezével is játszott, s közben ugrándozva táncolt, a sokadalom nagy örömére.

A baráti találkozónak a jelzőkolomp vetett véget. Újabb kézszorítások következtek, majd felszálltunk a vonatra, és a zenekar rázendített:

Ez a harc lesz a végső,
Csak összefogni hát,
És nemzetközivé lesz
Holnapra a világ!

Semmi magakelletés vagy külső ragyogás nem volt ebben a találkozásban. A rút összképen nem enyhített semmi, legfeljebb egy: az óriási vitalitás. A forradalom roppant ereje nyilvánult meg itt. A forradalom a civilizációnak még ebbe a legmélyebb bugyrába, a kárhozottaknak e birodalmába is eljutott, és kürtjeinek harsogására leomlottak csontkamrájuk falai. S az emberek nem

vérbeborult szemmel, nem habzó szájjal és kirántott tőrrel tódultak elő, hanem igazságért és igazságosságért kiáltva, ajkukon a szolidaritás dalával, zászlóikon az új világ jelszavaival.

Az emigránsok nem hatódnak meg

Az emigránsokat mindez hidegen hagyta. Nem engedték, hogy a csodának akár csak egyetlen sugara is áthatoljon osztályérdekeik páncélján. Félelmüket gúny váltotta fel:

– Ez a maguk bolsevizmusa! Államférfiakat csinál börtöntöltelékekből. Ugye, remek kilátások? Fegyencék, akik az utakon parádéznak ahelyett, hogy a bányákban dolgoznának. Ennyi haszna van a forradalomnak.

Rámutattunk arra, hogy a forradalomnak azért egyéb haszna is van: rend, önuralom és jóindulat. De az emigránsok ezt nem látták be, nem akarták belátni.

– Ez csak most van így – nevettek. – Ha majd elmúlt az izgalom, újra lopni, inni meg gyilkolni fognak. – Az ő szemükben az egész legfeljebb múló révület volt, amely a vonat tovagördülésével elmúlik.

A vonat lépcsőjéről búcsút vettünk a sok száz integető szurtos kéztől. Szemünket fogva tartotta a látvány, míg a távolban elmosódva lassan el nem tűntek, a metsző szélben még mindig hajadonfőtt ott álló cseremhovóiak, és a kezét ütemesen felemelő és leeresztő „Jean Val-jean”, a vörös zászló ezzel a felirattal: „Üdvözlét elvtársainknak szerte a világon”, és a vonat felé kinyújtott sok-sok kéz. Aztán mindent elnyelt a por és a messzeség.

✱

* *

Két évvel később visszatért Detroitba Joe Redding, aki két évig Cseremhovóban dolgozott és figyelte, hogyan működik ott a forradalom. Beszámolt a folyamatos eredményekről: a lopások és gyilkosságok száma majdnem

nullára csökkent; vicsorgó állatokból emberek lettek. Bár éppen csak megszabadultak a vasláncaiktól, alávetették magukat a szovjet hadsereg vasfegyelmének. Akik a régi jogrendben fütyültek a törvényre, most az új törvény megfogalmazói és védelmezői. Emberek, akik annyi elszenvedett jogtalanságon töprenghetnek volna, most a világ jogtalanságaival törődnek. Energiájukat roppant programok megvalósítására fordíthatták, szellemüket káprázatos látomások világították meg.

A gazdagok és kiváltságosok, a tetőteraszokon pihennők és szalonkocsikban utazók szemében a forradalom szörnyűség, borzalom – maga az Antikrisztus. De a megvetettek és kisemmizettek szemében a forradalom olyan, mint a Messiás, aki eljön, hogy elhozza a szegényeknek a jó hírt, hogy meghirdesse a foglyok szabadulását, a megsebzettek gyógyulását. Dosztojevszkij fegyence sem panaszkodhatja többé: Nem vagyunk eleve nek, bár élünk. Nem fekszünk a sírban, bár halottak vagyunk. A „holtak házában” a forradalom feltámadás.

Tizenötödik fejezet

A Vlagyivosztoki Szovjet és vezetői

Hol vannak a forradalom határai?

Láttuk, amint a forradalom, amelyet a városi munkások indítottak el, egyre terjeszkedett, a nép egyre mélyebb rétegeit ragadta magával. Amikor eljutott a cseremhovói fegyencekig, elérte a legmélyebb pontot. Független irányban tovább nem mehetett. De meddig terjedhet vízszintesen? Vajon a távoli, csendes-óceáni előretolt állásokban ugyanakkora lesz-e a hatalma, mint odaát, az atlanti partokon? Vajon ezeken a határszéleken is ugyanolyan erős lesz-e a forradalom érverése, mint Oroszország szívében?

A szovjetek egész világán utaztunk keresztül, átkeltünk az észak felé hömpölygő hatalmas folyamokon, az

Urálon, a tajga erdőin és a sztyepeken. Vasutasok és bányászok beszéltek nekünk a szovjetjeikről, parasztok és halászok üdvözöltek bennünket vörös zászlókkal szovjetjeik nevében. Tárgyaltunk a Közép-szibériai Szovjettel és a Távol-keleti Szovjettel. Az egész Amur-vidék tele volt szovjetekkel. És most, amikor Vlagyivosztokban leszálltunk a vonatról, a hétezer mérföldnyire magunk mögött hagyott petrográdi szovjet mását találtuk.

A szovjet hat hónap leforgása alatt mély gyökereket eresztett az orosz földben, valamennyi riválisát kiszorította, kiállta a különböző támadások viharait, s most osztatlanul uralkodott a Jeges-tengertől a Fekete-tengerig, az Atlanti-óceán térségében fekvő Narvától egészen a Csendes-óceánra letekintő, félszigetre épült Vlagyivosztokig.

A város dombokon áll, utcái olyan meredek, akár az alpesi hegyi ösvények. De a konflis rúdjai mellé fogott külön ló segítségével éppoly gyorsan csörtettünk végig a macskaköveken, mint Petrográd sima, faburkolatú útjain. A főutca, a Szvetlanszkaja, dombnak fel, völgynek le visz; két oldalát francia és angol kereskedőházak szegélyezik; az International Harvester mezőgazdasági gépgyár képviselete is itt van, éppúgy, mint Oroszország új vezetőinek épületei, a munkásküldöttek szovjetjének és a bolsevik párt városi bizottságának székházai.

Körben a dombokon emelkedő hatalmas erődítmények meglehetősen komor látványt nyújtanak, valójában azonban ártalmatlanok, akár a galambdúccok. A háború első napjaiban leszerelték őket, és a nagy ágyúkat hajón a keleti frontra szállították. Meg nem erősített város, amelybe Aranyszarvnak nevezett sajátos keskeny öböl nyúlik bele. Hívatlanul itt horgonyoznak a szövetségesek hajói. Zászlóik felvidítják a menekülő emigránsokat a hosszú szibériai utazás után. Megkönnyebbült sóhajjal telepednek le itt. Úgy gondolják, a forradalomnak hamarosan vége, s akkor hazatérhetnek és Oroszországban folytathatják régi életüket.

A város zsúfolásig megtelt birtokaikat, szolgahadukat, az egykori dőzsöléseket visszasíró földesurakkal. A tisztek a hajdani fegyelemről meséltek, amikor a katonák az útszéli árokba ugorva tértek ki előlük és vigyázzban állva tűrték a pofonokat; spekulánsok sóvárogva gondoltak vissza háborús gazdagodásuk régi szép napjaira, és 50, 100 meg 500 százalékra hangolt hurrápatriotizmusukra. S ez a mesés gazdagság mind odaveszett. Elsöpörte a forradalom, a tisztek önkényével és a földesurak álmaival együtt.

Vlagyivosztok mint kilépő kikötő tele volt távozó orosz emigránsokkal. Mint belépő kikötő megtelt az antantországok tőkéseivel. Kulcs volt az eldorádóhoz. Szibéria a maga roppant kiaknázatlan természeti kincseivel és munkaerejével mágnesként vonzotta a nemzetközi tőke ügynökeit. A ragyogó kilátások csábítására sereglettek ide Londonból és Tokióból, a párizsi tőzsdéről és a Wall Streetről.

Ám azt kellett tapasztalniuk, hogy köztük és a vadászterületek: az aranybányák és az erdők között roppant akadály emelkedik: a szovjet. Az orosz munkás nem volt hajlandó hagyni, hogy az orosz tőkés kizsákmányolja. S azt sem akarta, hogy vére és veritéke osztalékként külföldi bankárok hasznát gyarapítsa. A szovjet volt a kizsákmányolóok visszautasításának eszköze.

A szövetségesek kizsákmányolóí, akik ugyanazokba az akadályokba ütköztek, mint az orosz burzsoázia, ugyanúgy reagáltak is rájuk. Készségesen végighallgatták, hogyan átkozódnak és tombolnak orosz testvéreik, akiknek a szemében a szovjet és annak tagjai maga a pokol voltak.

Jórészt ebben a körben éltek és mozogtak a szövetségesek konzuljai, az Y.M.C.A.-tagok és a titkosszolgálat emberei, és ritkán léptek ki belőle. A forradalmi Oroszországban voltak, de semmilyen kontaktusuk nem volt vele. És ez egészen természetes is: parasztok és munká-

sok nemigen tudnak franciául vagy angolul, és ahhoz sem nagyon értenek, hogyan kell jól öltözködni vagy vacsorát rendelni.

Nem mintha a szövetséges társaság ne lett volna „tájékozott”. Orosz burzsoá barátaik elbeszéléseiből és saját előítéleteikből merítették az információkat. Ezek pedig igen kurták és dogmatikusak voltak, és általában ilyen mondatokban fogalmazódtak meg:

„A szovjet főleg egykori bűnözőkből áll.”

„A bolsevikok négyötöde zsidó.”

„Ezek a forradalmárok közönséges rablók.”

„A Vörös Hadsereg megvásárolható; az első puskalövésre széjjelfut.”

„A sötét, tudatlan tömegeket vezetőik dróton rángatják, s a vezetők korruptak.”

„Lehet, hogy a cárnak voltak hibái, de Oroszországnak vaskézre van szüksége.”

„A szovjet már inog; legfeljebb két hétig tarthatja magát.”

A legfelületesebb vizsgálódás is megmutatta, mennyire tarthatatlanok ezek a frázisok. De csak szajkózni kellett őket, s máris bölcs hírében állt az ember.

S ha valaki ehhez még hozzátette: „Fütyülök rá, hogy más mit mond Leninről és Trockijról; én tudom, hogy német ügynökök” – mint rokon lelket, mint a demokrácia igaz katonáját üdvözölték.

Mégis akadtak néhányan, akik becsületesen keresték az igazságot. Az ázsiai hajóraj barátságos parancsnoka elkövette azt az elővigyázatlanságot, hogy meghívott engem vacsorára „Brooklyn” nevű zászlóshajójára. Az amerikai konzul is szerette volna áttörni a hazugságok körét. De utasítást várt Washingtonból és addig nem volt hajlandó megadni nekem a vízumot. Így hét hétre Vlagyivosztokban rekedtem.

Minél nyíltabban adtam tanújelét a munkások és parasztok iránti rokonszenvemnek, annál ellenségesebb lett irányomban a burzsoázia. Közeli kapcsolatba kerül-

tem a szovjettel, s alkalmam volt figyelemmel kísérni a munkáját és részt venni benne, sok tagjával össze is barátkoztam.

Néhány diák támogatja a szovjeteket

Ezek között a barátok között első helyen állt Konsztantyin Szuhanov. Amikor a márciusi forradalom kitört, a petrográdi egyetem természettudományi karának a hallgatója volt. Mensevikként sietett haza Vlagyivosztokba. A Kornyilov-féle kaland után lelkes bolsevik lett. Termetre kicsi volt, de hatalmas energia feszült benne. Éjjel-nappal dolgozott, alkalomadtán szundított egyet a szovjet hivatali helyisége fölötti kis szobában, készen arra, hogy bármely pillanatban nyeregbe pattanjon vagy az írógéphez üljön. Arcát többnyire a gondterheltség barázdái borították, de olykor magával ragadó nevetésben tört ki. Szabatosan, sokszor tüzesen beszélt. Ám a forró fej egymaga nem lett volna elegendő olyan robbanásveszélyes helyre, mint Vlagyivosztok; Szuhanov ügyességgel és tapintattal sokszor kihúzta a szovjetet, amikor ellenségei kellemetlen helyzetbe sodorták.

Szuhanovot, akit legádázabb politikai ellenfelei is tiszteltek, a szovjet elnökévé választották. Így hát annak a dárdának, amelyet a bolsevik mozgalom a csendes-óceáni térségbe és a keleti világba döfött, ő volt a hegye. Huszonnégy évesen olyan feladatokkal kellett megbirkóznia, amelyek egy öreg diplomata leleményességét is próbára tették volna.

Az államférfiúi tehetség azonban a vérében volt. Apja a régi rendszerben hivatalnokként működött, rá tartozott a forradalmárok letartóztatása. Egyik alkalommal olyanok között, akik a cár ellen összeesküdtek, felfedezte saját leányát és fiát, Konsztantyint. Konsztantyint le is tartóztatták. A tárgyalóteremben az apa keserűen és kiábrándultan nézett szembe fiával.

Az idősebb Szuhanov öfelsége II. Miklós cár kegyel-

méből ült a bírói székbe, amely mögött ott díszelgett az önkényuralom fehér-kék-piros zászlaja. Amikor Vlagyivosztokba érkeztünk, már a forradalom vörös zászlaja volt a helyén. A bírói székben azonban ismét egy Szuhanovot találtunk, ezúttal a fiút, Konsztantyint, aki ekkor már a Vlagyivosztoki Szovjet elnöke volt, a forradalmi felségek, a munkások, parasztok és matrózok, az Orosz Szovjetköztársaság állampolgárai kegyelméből.

Milyen különösen fordította meg a forradalom az eseményeket! Ahogyan annak idején az ifjú Szuhanovot elfogták, mert összeesküdött a cári rendszer ellen, most az idősebb Szuhanovot fogták perbe a szovjetrendszer elleni összeesküvés vádjával. A tárgyalóteremben ismét szemben áll egymással apa és fiú, az ellenforradalmár és a forradalmár, a monarchista és a szocialista. Ám ezúttal a fiú volt a bíró és az apa a vádlott. És Konsztantyin Szuhanov most az egyszer nem tett eleget forradalmi kötelességének: nem volt hajlandó apját börtönbe vetni.

Szuhanovnak állandó segítőtársa volt Szibircev, egy diák, valamint három diáklány: Zoja, Tanya és Zoja; az egyik a bolsevik pártban dolgozott mint titkárnő, a másik a pénzügyi hivatalban, a harmadik a „Kresztjanyin i Rabocsij” című bolsevik lapnál; az egyik egy katonatisztnek, a másik egy papnak, a harmadik egy kereskedőnek a leánya volt. Teljesen feladták burzsoá életüket, eggyé váltak a proletariátussal. Proletár jövedelemből éltek, proletár módon gondolkodtak és éltek. A lakásuk két sivár helyiségből állt, amelyet „kommunának” neveztek. Tábori fekhelyen, szalmazsákon aludtak, deszkákra helyezve.

Ezek a diákok beleillettek az orosz diákról alkotott hagyományos képbe. Egy este, amikor az orosz nyelvvel való birkózásba már beletört a nyelvem és elzsibbadt az agyam, Szibircev megszólalt: „Valamennyien jártunk egyetemre, beszélhetünk egymással latinul!” Vajon hány egyetemi végzettségű amerikai tudja akár a diplomáján levő latin szavakat is elolvasni? Ezek az orosz

diákok nemcsak beszéltek latinul, hanem bizonyoságképpen latin verseket is felolvastak nekem. Én viszont inkább visszavonultam az orosz nyelvbe.

Vezetők az egyszerű emberek soraiból

A Vlagyivosztoki Szovjet vezetői ezeken a diákokon kívül munkások voltak: szerelők, rakodómunkások, vasutasok stb. De hát – orosz munkások voltak: miközben kalapáccsal, sarlóval vagy fejszével dolgoztak, a fejüket is használták. Ezért is csapott le rájuk a cár súlyos keze. Többen börtönbe kerültek, mások hontalan vándorokként járták a világot.

Az emigrációból a forradalom hívó szavára tértek haza. Utkin és Jordan Ausztráliából jöttek vissza és beszéltek angolul; Antonov Nápolyból érkezett, s megtanult olaszul.

Melnyikov, Nyikiforov és Prominszkij francia nyelvtudással hagyta el a börtönt. Azt afféle egyetemmé változtatták. A matematikára specializálták magukat, s most a számítás szakértőiként görbék megszerkesztésében éppoly járatosak voltak, mint a forradalomban.

Hét évig voltak összezárva a börtönben. Most, hogy szabadok lettek, mindegyikük mehetett volna a maga útján. De a hosszú, kemény évek szorosabban összekötötték szívüket, mint tagjaikat a vasláncok. Együtt voltak a halálban, s az élet most már nem választhatta el őket egymástól. Szellemi tekintetben erősen eltértek ugyan, s iszonyú hévvel fejtették ki egymásnak ellentmondó meggyőződésüket. De bármennyire távol álltak is egymástól elméleti téren, tetteikben egységet alkottak. Melnyikov pártja akkoriban nem támogatta a szovjetet, két társa viszont igen. Ezért ő is követte őket s postaügyi biztosként a szovjet szolgálatába lépett.

Melnyikov lelkében óriási csatát vívott, s ez mély barázdákat vésett arcára; tekintetében az átélt szenvedés tükröződött. De ez az arc győzelmet és mélységes derűt

is sugárzott. A szeme csillogott, az ajkán mindig mosoly bujkált. Minél komorabbá vált a helyzet, annál inkább mosolygott.

Az értelmiségtől igen kevés segítséget kapott a szovjet. Az bojkottal követelte, hogy a munkások változtassák meg egész programjukat. Az értelmiség képviselői nyilvános gyűlésen a szabotázs politikáját hirdették meg.

Egy bányász a következő szarkasztikus választ vetette oda nekik: „Nagyra vagytok a tudástokkal meg a szakértelemetekkel! De kinek a bőrén szereztétek? A mi bőrünkön. A mi vérünk és verejtékünk árán. Ültetek az iskolában meg az egyetemen, amíg mi bányában és gyárban gürcöltünk. Most segítséget kérünk tőletek. De ti azt mondjátok: »Adjátok fel a *saját* programotokat és fogadjátok el a mienket, akkor majd segítünk.« Erre mi azt feleljük: »Nem adjuk fel programunkat. Boldogulunk nélkületek is.«”

Páratlan merészség volt ezekben a munkásokban, akik, bár újoncok voltak a kormányzásban, átvették az államigazgatást egy területen, amely olyan nagy, mint Franciaország, és olyan gazdag, mint India, és amelyen acsarkodó imperialisták seregei garázdálkodtak; ezernyi feladat várt ezekre a munkásokra.

Tizenhatodik fejezet

Munkában a helyi szovjet

A Vlagyivosztoki Szovjet egyetlen csöpp vér nélkül vette kézbe a hatalmat. Ez könnyen ment, az a feladat azonban, amellyel most kellett megbirkóznia, rendkívül nehéz és bonyolult volt.

Az első probléma, amelynek neki kellett gyürkőznie, gazdasági természetű volt. Mivel az ipart a háború és a forradalom szétzilálta, mivel a frontról sok katona tért haza, emellett pedig a vállalkozók munkáskizárásokhoz

folyamodtak, az utcák megteltek munkanélküliekkel. A szovjet felismerte a dologtalanságban rejlő veszélyt és megkezdte az üzemek beindítását. A vezetéssel magukat a munkásokat bízták meg, a szükséges hitelt pedig a szovjet folyósította.

A vezetők önként határt szabtak a saját fizetésüknek. A központi szovjet rendelete értelmében a szovjetalkalmazottak havi fizetése legfeljebb 500 rubel lehetett. A vlagyivosztoki biztosok, mivel a Távol-Keleten alacsonyabbak a megélhetési költségek, a maguk fizetését ennek arányában havi 300 rubelre szállították le. Ha ezek után valakinek nagyon fájt a foga vastagabb fizetési borítékra, kitette magát a kérdésnek: „Magasabb fizetést akarsz, mint Lenin vagy Szuhanov?” Erre pedig nem volt mit válaszolni.

A szovjet megszervezi az ipart

Mihelyt a munkások kezükbe vették az üzemeket, beállítottságuk is megváltozott. Kerenszkij alatt az a tendencia érvényesült, hogy elnéző embereket válasszanak művezetőnek. Most, hogy megvolt a saját kormányuk, a szovjetek olyan művezetőket választottak, akik a műhelyben biztosították a fegyelmet és növelték a termelést. Amikor első ízben találkoztam Krasznoscsokovval, a távol-keleti szovjet elnökével, pesszimista hangulatban volt.

„Valahányszor szót emelek a burzsoázia szabotázsá ellen, tízszer annyit kell szólnom a munkások lazasága ellen – mondta. – De hiszem, hogy változás következik majd be.”

Amikor 1918. június végén ismét találkoztam vele, vidám hangulatban volt. A változás bekövetkezett. Elmondta, hogy hat olyan gyár van, amely többet termel, mint valaha.

Az úgynevezett „amerikai gyárban” összeszerelték az Egyesült Államokból érkező kerekeket, alvázakat és fé-

keket, majd a kocsikat a transzszibériai vasúton tovább-
szállították. Ezek a műhelyek korábban a nyugtalanság
melegágyai voltak, egyik zavargás követte a másikat.
A bérlistán szereplő 6000 munkás naponta csak 18 ko-
csit szerelt össze. A szovjet bizottság bezárta az üzemet,
átszervezte a műhelyeket és 1800 főre csökkentette a
létszámot. Az alvázrészlegen 1400 ember helyett most
csak 350 dolgozott; de a munkások által bevezetett ész-
szerűsítések eredményeképpen a részleg termelése meg-
nőtt. Mindent összevéve most az 1800 munkás naponta
12 kocsit szállított le, vagyis a termelékenység egy mun-
kásra számítva több mint 100%-kal emelkedett.

Egy ízben Szuhanovval az üzemek fölött magasodó
egyik dombon álltunk. Figyelte a völgyből felhallatszó
üzemi zajt: a daruk zümmögését, a gőzkalapácsok doho-
gását.

– Ez bizonyára édes zene a füleinek – jegyeztem meg.

– Az – felelte. – A régi forradalmárok bombákkal
csaptak zajt. Ez itt az új forradalmárok zaja, akik az új
társadalmi rendet kovácsolják.

A szovjetek legerősebb szövetségese a bányászok
szakszervezete volt. 50–100 tagú kis csoportokba szer-
vezte a munkanélkülieket és az Amur mentén fekvő
bányákba irányította őket. Ezek a vállalkozások igen
sikereseknek bizonyultak. Egy-egy ember naponta
50–100 rubel értékű aranyat termelt ki. Felmerült a
bérezés kérdése. Az egyik aranyásó előállt a jelszóval:
„Maradéktalanul kapja meg mindenki, amit megter-
melt.” Ez nyomban igen népszerűvé vált a bányászok
körében; kijelentették, hogy kitartanak e szocialista
alapelv mellett, és semmi sem térítheti el őket ettől.

Am a szovjet más véleményen volt. A kérdés holt-
pontra jutott. De ahelyett, hogy a történelmi módszert
követve bombákkal és csapatok bevetésével döntötték
volna el a vitát, a munkások a szovjetben vitték dűlőre.
A bányászok meghátráltak a szovjet logikája előtt.
A bért napi 15 rubelben rögzítették, s ezt kiegészítette
még bizonyos prémium a többlettermelés után. Rövid

időn belül 26 pud arany gyűlt össze a központban. Erre a fedezetre támaszkodva a szovjet papírpénzt bocsátott ki. Rajta a címer: sarló és kalapács, mellette egy rajz, amely egymással kezét fogó parasztot és munkást ábrázolt, a háttérben pedig a Távolságok kincsei, amelyek kiáramlanak a világba.

A szovjet a hadikikötővel tekintélyes, ám költséges örökséghez jutott. Katonai és haditengerészeti célokra épült, óriási kiterjedésű létesítmény volt ez, a régi rendszer tehetetlenségének az emlékműve. A panamázó hivatalnokoknak és kegyenceknek egy olyan válogatott társasága állt alkalmazásában, amely bármelyik cári intézménynek becsületére vált volna. S ezeket a flotta hajóin a léhűtők tömege támogatta. A szovjet azon nyomban eltávolította ezeket az ingyenélőket, de az egyik régi igazgatót megtartotta főmérnöknek. A proletárok belátták, hogy szükségük van szakemberekre, s minthogy a saját soraikban nem találtak ilyeneket, készek voltak magas fizetéssel alkalmazni ezeket az embereket. A munkásosztály nem zárkózott el az elől, hogy agyakat vásároljon, ahogyan azt a tőkések mindig is tették.

A bizottság a hadikikötőt most a béke eszközeinek előállítására rendezte át. Pontos könyvelési rendszert vezetett be, s így hamar kitűnt, hogy új ekéket és gereblyéket gyártani drágább, mint külföldről importálni. Átalakították hát a berendezéseket és meggyorsították a munkát. Gépek és hajók javítására tértek át. Ha a nyolcórás munkanap végére nem készültek el valamely megrendeléssel, a művezető ismertette a munka állását és közölte, hogy hány óra kellene még a befejezéshez. A munkások, akik újabban büszkéek voltak arra, hogy gyorsan dolgoznak, gyakran arra szavaztak, hogy nem hagyják ott a munkát, még ha rámegy is egész éjszakájuk. Emellett a művezetőnek is magasabb bért szavaztak meg.

A régi rendszerben a munkások többsége egy-három órányi távolságra lakott a gyártól. A bizottság a gyár

közelében új munkáslakások építésébe kezdett. Sokféle úton-módon takarítottak meg időt és energiát. Beszüntették a fizetésért való hosszas sorbanállást; minden kétszáz ember választott egy megbízottat, hogy az vegye fel fizetésüket.

Sajnos, a megbízottak között akadt egy, aki nem tudott ellenállni a kísértésnek. Miután felvette a kétszáz ember fizetését, elindult, hogy szétossza. Aztán meggondolta magát. Senki sem tudja, hogyan történt. Néhányan úgy vélték, hogy valami burzsoá ördög suttogott gonosz szavakat e gyenge elvtárs fülébe és teljesen elfeledtette vele családját, a gyárat meg a forradalmat. Mindenesetre, amikor később rátaláltak, néhány üres vodkás-üveg hevert mellette és a zsebei is üresek voltak. Miután mámorából magához tért, az üzemi bizottság elé vitték és vádat emeltek ellene a forradalmi becsület megsértése és a hadikikötő elárulása miatt.

A forradalmi törvényszék a gyár főépületében ült össze; az esküdtszék 150 emberből állt. A vádlottat bűnösnek mondták ki. Az esküdteknek a következő három ítélet közül kellett választaniuk: 1. Azonnali elbocsátás. 2. Elbocsátás azzal, hogy a fizetést tovább folyósítják feleségének és a gyermekeinek. 3. Felmentés és újbóli munkába állítás.

A második ítéletet szavazták meg; ezzel határozottan megbélyegezték a vádlott eljárását, de a családját mégsem taszították nélkülözésbe. Ám ettől a szerencsétlen kétszáz embernek még nem lett meg a pénze, ezért a többi ezeröttszáz úgy döntött, hogy a saját keresetükből pótolják ennek a kétszáznak a veszteségét.

A munkások új kísérleteik során sok költséges hibát követtek el. Mindent összevéve azonban az volt a véleményük a szovjetről, hogy jól végzi a dolgát. A szovjet hibái iránt ugyanolyan elnézők voltak, amilyen elnéző a saját hibái iránt szokott lenni az ember.

A tapasztalat önbizalmat is adott a munkásoknak. Felismerték, hogy képesek ipart szervezni, növelni a termelést, és ahogyan a szovjet gazdasági téren erősö-

dött, egyre inkább büszkeség töltötte el őket. Ez a felemelő érzés még erősebb lett volna, ha nincsenek ott ellenségeik, akik újabb meg újabb támadásokat indítottak a szovjet ellen.

A szovjet hadsereget szervez

Alighogy az üzemek beindultak, az embereknek le kellett tenniük a szerszámot, hogy fegyverrel cseréljék fel. A vasutak élelmiszer és gépek helyett lőszert és csapatokat szállítottak. A munkásoknak pedig, az új intézmények erősítése helyett össze kellett fogniuk, hogy megvédjék a földet, amelyen álltak.

A munkásköztársaság határait újabb és újabb rajtaütésekkel támadták. Valahányszor az ellenség betört, felhangzott a kiáltás: „Veszélyben a szocialista haza!” A fegyverbe szólító kiáltás futótűzként járta végig a falvakat és gyárakat. Mindegyik megalakította a maga kis osztagát, az utakon és ösvényeken meneteltek a mandzsúriai hegyekbe, forradalmi dalokat, népdalokat énekelve. Rosszul felszerelve, hiányosan táplálva vonultak fel, hogy összemérjék erejüket a könyörtelen, jól felszerelt ellenséggel. Ahogyan a mai amerikaiak szeretettel emlékeznek vissza Washington rongyos, mezítlábas csapataira, amelyek vérfoltos nyomaikat otthagyták Valley Forge haván, úgy fogják majd a jövőben az oroszok meghatottan felidézni a vörösgárdisták első rongyos csapatainak a történetét, amelyek a veszély hírére nyomban fegyvert ragadtak és kivonultak a szovjetköztársaság védelmére.

A vörös gárda mellett az új Vörös Hadsereg egységei is sorra megalakultak. Nemzetközi sereg volt ez, mindenféle nép volt képviselve benne, beleértve cseh és koreai alakulatokat. Előfordult, hogy a koreaiak a tábor-tűznél így szóltak: „Most mi harcolunk veletek a szabadságotokért; egy nap majd ti harcoltok velünk Japán ellen, a mi szabadságunkért.”

A vörös csapatok fegyelem dolgában nem értek fel a reguláris nemzeti hadseregekhez, de lelkesedés dolgában túltettek mindegyiken. Sokszor beszéltem ezekkel a parasztokkal és munkásokkal, akik hetekig feküdtek az eső áztatta dombokon.

– Ki rendelte ide és mi tartja itt magukat? – kérdeztem.

– Nekünk, a tudatlan nép gyermekeinek a régi időkben milliósám kellett harcba vonulnunk és meghalunk a cár kormányaért – felelték. – Gyávák lennénk, ha nem vonulnánk ki és nem harcolnánk ezért a kormányaért, amely a mienk.

Bizonyos urak egészen másképp vélekedtek a szovjetről. Azt szerették volna, hogy az orosz parasztoknak és munkásoknak egészen másfajta kormánya legyen. Sőt azt állították, hogy ők Oroszország egyetlen igazi kormánya.

Dagályos szólamokkal jelentették be igényüket a távol-keleti Aranysszarvtól a Finn-öböl, a Fehér-tengertől a Fekete-tengerig nyúló területre. S ha ezek az urak szerények nem voltak is, diszkrétek annál inkább. Hatalmas birtokaik egyikébe sem tették be a lábukat. Ha merszük lett volna erre, közönséges bűnözőkként lecsukta volna őket a ténylegesen hivatalban levő kormány, a szovjet.

Mandzsúria biztonságos határai mögül bocsátották ki gyújtó hangú felhívásaikat. Minden szovjetellenes összeesküvést ott szőttek. Kalegyin veresége után a külföldi tőke által ösztönzött ellenforradalmárok a kozák Szemjonovba helyezték minden reményüket. Kínai csunguzokból⁶⁵, japán zsoldosokból és monarchistákból alakult ezredeket vezényelt, amelyeket a kínai partvidéken toborzott.

Szemjonov kijelentette, hogy vasökölrel fogja beleverni a bolsevikokba a tisztességtudást és a jobb belátást. Céljául a 4000 mérföldnyire húzódó Urált jelölte meg, további céljául pedig azt, hogy leereszkedik a

moszkvai síkságra; ezek után Petrográd tárt kapukkal várja majd, s az egész ország felkel az üdvözlésére.

Szemjonov a burzsoázia lelkes helyeslése közepette bontotta ki zászlaját; kétszer lépte át a szibériai határt és kétszer menekült fejvesztetten vissza. A nép csakugyan felkelt az üdvözlésére, csak hogy nem virággal, hanem fegyverrel és vasvillával a kezében.

A vlagyivosztoki munkások segítettek Szemjonov leverésében. Öt héttel később napbarnítottan, lerongyolódva, sebes lábbal tértek vissza, de győztesen. A munkások kivonultak, hogy fegyverben álló proletár társaikat üdvözljék. Volt ott virág, voltak beszédek és diadalmenet a városon keresztül. Ez a győzelem nagy büszkeséggel töltötte el a szívüket. Nem úgy a burzsoázia és a szövetséges szemlélők szívét. Nyilvánvaló volt, hogy a szovjet katonai téren erősödik.

A szovjet tanítja a népet

Kulturális téren a forradalom alkotó ereje eredményeképpen létrejött egy népfőiskola, három munkásszínház és két napilap. A „Kresztyanyin i Rabocsij” volt a szovjet hivatalos lapja; ennek volt egy angol része is, s ezt Jerome Lifschiz, egy fiatal orosz–amerikai szerkesztette. A „Krasznoje Znamja”, a kommunista párt lapja hosszú elméleti cikkeket közölt. Ezek a lapok nem voltak ugyan az újságírás remekei, de a tömegek szólaltak meg bennük, amelyek nehezen fejezték ki magukat, de már nyúltak a szellem értékei után.

A forradalom legelőször a földért, a kenyérért és a békéért való harccal indult, de végül több volt ennél. Emlékszem a Vlagyivosztoki Szovjet egy ülésére, ahol a jobboldal egyik képviselője vadul támadta a szovjetet az élelmiszeradagok csökkentése miatt:

– A bolsevikok rengeteg mindent ígértek nektek, de nem adták meg, igaz? Kenyeret ígértek nektek, de hol

az a kenyér? Hol az a kenyér, amit... – Szavait füttykoncert és pisszegés nyomta el.

Nemcsak kenyéren él az ember. És a szovjet sem azért élt, hogy csak a gyomor éhségét csillapítsa; a szellem éhségét is csillapítani akarta.

Minden ember testvériségre vágyik. „Mert a testvériség a mennyország, a hiánya – a pokol” – mondta John Ball az angol parasztnak a XIV. században. A szovjet olyan volt, akár egy nagy család, amelyben a leghitványabbal is éreztették emberi értékét.

Minden ember hatalomra vágyik. A szovjetben a munkások érezték, micsoda boldogság, hogy a saját sorsuk irányítói, egy roppant terület urai lehetnek. A munkás olyan, mint minden más ember. Ha egyszer belekóstolt a hatalomba, nincs kedve kiengedni a kezéből.

Minden ember kalandra vágyik. A szovjetben az emberek páratlan kalandnak vágta neki: olyan új társadalom felkutatására indultak, amely az igazságságra épül, és megkezdte a világ újonnan való felépítését.

Minden emberben van szellemi szenvedély, csak fel kell kelteni. A forradalom még a lassú, tompa észjárású parasztnak is felrázta, arra ösztönözte, hogy tanuljon meg írni-olvasni. Egy öreg muzsik jött el egy napon a gyerekekhez az iskolába.

– Gyerekek, ezek a kezek nem tudnak írni – mondta, és felemelte agyondolgozott, kérges kezét. – Nem tudnak írni, mert a cár csak azt kívánta tőlük, hogy szántsanak. – Arcán végigcsorogtak a könnyek, s így folytatta: – De ti, az új Oroszország gyermekei, megtanulhattok írni. Bárcsak gyermekként újrakezdhetném az életet a mi új Oroszországunkban!

A munkások birtokba vették az állam hajóját. Most egy útvesztőszerű csatornán, felderítetlen vizeken át kellett kormányozniuk, és közben a szövetségesek egyre azon mesterkedtek, hogy zátonyra futtassák őket.

A szovjet, miután a szövetségesek konzuljaitól durva visszautasításban részesült, barátságosan közeledett Kínához. A cár olyan kegyetlenül bánt a kínaiakkal, hogy azok meg sem értették, hogyan fordulhat hozzájuk jóindulattal egy orosz kormány. Úgy vélték, ez valamiféle új csel. De a szovjet tisztességes tettekkel támasztotta alá tisztességes szavait. A kínai állampolgárok ugyanolyan jogokat kaptak, mint a többi külföldi. A kínai hajóknak engedélyezték a folyókon való közlekedést. A kínaiak érezni kezdték, hogy az orosz kormány nem alsóbbrendű fajnak tekinti őket, amely csak szidalmat és kiszipolyozást érdemel, hanem emberi lényeknek. Küldötteket menesztettek a Vörös Hadsereghez a következő üzenettel:

„Tudjuk, hogy nincs jogunk megengedni, hogy Szemjonov gyilkosai és kalandorai területünkön fegyveres bandákat szervezzenek. Tudjuk, a szövetségeseknek nincs joguk kényszeríteni bennünket, hogy embargót alkalmazzunk Oroszország ellen. Azt akarjuk, hogy élelmiszerünk eljusson az orosz munkásokhoz és parasztokhoz.”

Júniusban a határnál, Grogyekovóban közös konferenciát tartottak. A kínaiakat a saját nyelvükön üdvözölte Tonkonogij, egy ragyogó tehetségű huszonegy éves bátor fiatalember, aki valóságos megtestesítése volt az ifjú forradalmi Oroszországnak. A földgolyó lakosságának egyharmadát alkotó két nép küldöttei összeültek, hogy megtárgyalják a békés együttélés és együttműködés problémáit.

Ez nem a versailles-i konferencia volt, ahol aggastyánok szorongtak aranytól csillogó termekben és alattomosan, gyanakvóan vívták szócsatáikat. Itt őszinte, szé-

les látókörű fiatal emberek találkoztak és a szabad ég alatt, a testvériség szellemében tanácskoztak. Mégsem fulladt az érzelmek zűrzavarába a valóság iránti érzésük. Nyíltan szembenéztek a problémákkal: azzal a veszéllyel, hogy kínai kivándorlók özönlik el Oroszországot, a kulik alacsony életszínvonalával stb. De minderről becsületesen, nagylelkűen, testvéri hangnemben beszéltek. Krasznoscsokov, az orosz küldöttség vezetője meg is jegyezte:

– A kínai és az orosz tömegek a természet tiszta lelkű gyermekei, akiket nem rontottak meg a nyugati civilizáció bűnei és akik nem járatosak a diplomáciai fondorkodásban és ármánykodásban.

Ám ugyanazon a napon, amikor e két gyermeki nép küldöttei erőfeszítéseket tettek a kölcsönös megértésre, a hátuk mögött külföldi diplomaták Harbinban és Vlagyivosztokban terveket forraltak arra, hogy egymás torkának ugrasszák ezeket a népeket. Kínai csapatokkal akartak betörni Szibériába és elpusztítani a szovjeteket.

A forradalom diadala

A SZOVJETEK A TÖKÉS VILÁG ELLEN

Tizenhetedik fejezet

A szövetségesek szétzúzzák a szovjeteket

– Miért ez az ellenséges érzület a szovjetekkel szemben? Miért nem tekintik Oroszországot óriási laboratóriumi kísérletnek? – kérdezte egy ízben valaki egy amerikai bankártól. – Miért nem hagyják, hogy ezek az álmodozók kipróbálják szocialista terveiket? Ha az álmaikból li-dércnyomás lesz, ha utópiájuk összeomlik, ezt mindig fel lehet majd hozni mint a szocializmus iszonyú kudarcának a példáját.

– Mindez rendjén is volna – így a válasz. – De tegyük fel, hogy nem fullad kudarcba. Akkor velünk mi lesz?

Ezért a kudarcért imádkoztak a szövetségesek, és sóvár szemmel lesték a szovjet összeomlását. De ez nem következett be. S éppen ez bőszítette a szövetségeseket. Bizonyos jelek a szovjet sikerére utaltak. Nem zűrzavart teremtett, hanem rendet, nem káoszt, hanem szervezetséget. Egyre jobban megállt a lábán gazdasági és katonai téren, egyre előbbre jutott kulturális és diplomáciai vonatkozásban. Az elért eredményeket minde-nütt megszilárdította.

A szovjet keresztelte az imperialisták útját. Ha tovább nő a hatalma, teljesen megghiúsulnak a terveik. Akkor pedig nem remélhetik többé, hogy akadálytalanul kiaknázzhatják Oroszország mérhetetlen kincseit.*

* „Oroszországban most a felmérhetetlen nyersanyag-forrásokért vívott nagyszabású küzdelemnek vagyunk tanúi.” („*Russia*”, angol-orosz pénzügyi folyóirat, 1918. május.)

„A Cityben egyre inkább az Oroszország fölötti nemzetközi fennha-

Ezért a szovjet megsemmisítése mellett döntöttek. Most kell összezúzni, mielőtt még túlságosan életerőssé és hatalmassá válna.

Az ellenforradalom felhasználja a cseheket

A csehszlovákokat szemelték ki a halálos csapás végrehajtására. Azok nem is sejtették, hogy francia tisztjeik erre készítették fel őket. E harcedzett csapatok ezredeit hadászati rendben vonultatták fel a transzszibériai vasútvonal mentén. A szovjet engedélyével 15 000 fegyveres csehszlovákot Vlagyivosztokba szállítottak, ott elszállásoltak és ételmeztek.

A franciák ezt azzal indokolták, hogy a csehszlovákokat a nyugati arcvonalra akarják átszállítani. Hétről hétre közölték, hogy a hajók már úton vannak, de egyetlen hajó sem érkezett meg. A franciák sohasem szándékoztak hajón elszállítani a csehszlovákokat. Itt, Szibériában akarták felhasználni őket a szovjet megsemmisítésére.

A csehek már nyugtalankodtak, kínozza őket a tétlenség. Mélyen gyökerezett, öröklött gyűlölet élt bennük a német-osztrákokkal szemben. S a franciák azzal beszéltek tele a fejüket, hogy a Vörös Hadseregben tízezárral vannak német-osztrákok, és ügyesen kihasználva hazafias érzelmeiket, a szovjeteket úgy állították be, mint a német-osztrákok barátait és a csehek ellenségeit. Ezzel súrlódásokat idéztek elő, és a csehszlovákokat hajlamosá tették a szovjetek elleni támadásra. A támadás módszereit a helyi adottságokhoz szabták.

Itt, Vlagyivosztokban a meglepetésszerű támadást tartották a legalkalmasabbnak. A terv az volt, hogy elaltatják a szovjet éberségét és aztán hirtelen rajtaütnek. Ehhez viszont látszatbarátsággal félre kellett vezetni. Ez a feladat a briteknek jutott; felhagytak hát a bolsevikok-

tóság felé tendálnak, a brit Egyiptom-terv mintájára. Ezáltal az orosz kötvények igen keresettekké válnának a nemzetközi piacon.” (*London Financial News*, 1918. november.)

kal szembeni ellenségeskedéssel és barátságos képet mutattak.

A konzul nyíltan és megnyerő modorban bevallotta, hogy korábban ellenségesen viseltetett a szovjetekkel szemben és támogatta Szemjonovot; ám most, miután a szovjet bebizonyította létjogosultságát, a britek hajlandók segítséget nyújtani. Első lépésként készek segíteni gépek behozatalában. Ezt követően 1918. június 28-án, egy pénteki nap délután két szívélyes tiszt kereste fel Szuhanovot, és tisztelgő látogatása során közölte, hogy az őfelsége „Suffolk” nevű hadihajóján vett távirati jelentéseket ezentúl naponta továbbítják majd a szovjetnek, hogy lapjaiban közzétehessék.

A szerkesztők, különösen Jerome, ujjongtak örömeikben. Felkerestek az Orosz-szigeten és unszoltak, hogy menjek velük és ünnepeljük meg a szövetségesek kapitulációját. Minden okuk megvolt az örömről! Keserves menetelés volt ez hegynek fel, vesződéses gyaloglás a ködben és az éjszakában. S most egyszerre felszakadnak a felhők, s kéken felragyog az ég.

De másnap reggel fél kilenckor a derült égből lecsap a villám! Szuhanovot sújtja, aki éppen szovjetbeli irodájában ül. A csehek nevében megfogalmazott ultimátum ez, amely a szovjet feltétel nélküli kapitulálását követeli. Minden hivatalt ki kell üríteni, minden katonának jelentkeznie kell az egyetemen és le kell tennie a fegyvert. S minderre fél óra áll rendelkezésre.

Szuhanov a cseh főhadiszállásra siet és azt kéri, hogy hívhassa össze a szovjetet.

– Rendben van, ha ezt fél órán belül meg tudja tenni
– válaszolja a csehek parancsnoka hűvösen.

Amikor Szuhanov indulni készül, letartóztatják.

Mindez a színfalak mögött zajlik le. A város semmiről sem tud. Csak egy-két komisszár sejti a közelgő tragédiát. A Szvetlanszkaján, a Vörös Flotta épületének közelében Prominszkijjal találkozom, a lábán fényes csizma.

– Hogy kicsinosította magát korán reggel! – mondom.

– Igen – veti oda könnyedén és rágyújt egy cigarettára.

ra. – Lehet, hogy perceken belül felhúznak egy lámpavasra, és szép hulla szeretnék lenni. – Döbbsenten bámulok rá.

– A mi időnk lejárt – magyarázza, még mindig közönyösen és továbbra is mosolyogva. – A csehek kaparintják kezükbe a várost.

Még be se fejezte, és az utca végén csapatok tűnnek fel. Ugyanezt látjuk a mellékutcákban is. Mindenfelől katonák érkeznek; csónakokon jönnek az öböl túlsó partjáról, a hadihajókról. Sűrű ködként lepi el a várost az intervenciósok hada, özönlik lefelé a dombokról, felfelé a kikötő mólóiról. A terek csak úgy hemzsegek a nehéz fegyverekkel, gránátokkal, hatalmas, félelmetes tárgyakkal felszerelt katonáktól. Annyi itt a robbanóanyag, hogy az egész várost a levegőbe lehetne röpíteni.

Gyorsan, óramű pontosságával, tervszerűen folyik a megszállás.

A japánok a löporraktárt, a britek a vasútállomást foglalják el. Az amerikaiak kordont állítanak a konzulátus köré. A kínaiak és a többiek a kevésbé fontos pontokat szállják meg. A csehszlovákok a szovjet épülete felé vonulnak, minden oldalról körülveszik. Hangos „hurrá”-kiáltással törnek előre, nagy robajjal döntik be a kapukat. Leverik a szocialista köztársaság vörös zászlaját, felvonják az önkényuralom piros-fehér-kék lobogóját. Vlagyivosztojk az imperialisták kezére került.

„A szovjet megbukott!” – tör fel a rekedt kiáltás és futótűzként terjed szét a városban. Az Olimpia kávéház vendégei kitódulnak az utcára, üvöltöznek, a levegőbe hajigálják kalapjukat, éltetik a cseheket. Az ő szemükben a szovjet és mindaz, amit tett, az ördög műve.

A szovjetet most megdöntötték, de ez nem elég. El akarják törölni minden nyomát.

Előttük, kövel szegélyezett ágyásban, virágokból kiképezve ez olvasható: „Munkásszovjet”. Átugranak a vaskerítésen, széjjelrúgják a köveket, letapossák a virá-

gokat, a földbe vájják kezüket, hogy gyökerestől kitépjék a gyűlölt jelkép utolsó nyomát is.

Tobzódnak, mohó vágy fűti őket; valami elevenet kívánnak, amin kitölthetik bosszújukat.

A burzsoázia bosszút liheg

Amikor a tömegben felismernek, nagy üvöltéssel üldözőbe vesznek.

– Bevándorló! Disznó! Amerikai csirkefogó! – kiabáltak. – Öljétek meg, fojtsátok meg! Akasszátok fel! – A spekulánsok csürhéje öklét rázva és szitkozódva utánam veti magát.

De a körém képződő gyűrűben az embereknek eszük ágában sincs kezét emelni rám. Vajon miért? A szovjet hívei; amikor látták, hogy veszélyben vagyok, közém és e lincselésre ácsingozók közé furakodtak és egyfajta védőpajzsot képeztek.

Halkan odasúgja nekem valaki: „A Vörös Flotta székházába! Lassan, ne szaladjon.” A tömegtől lökdösve, taszigálva a Vörös Flotta épülete felé tartok; a kapu elé érve hallom, hogy valaki ezt mondja: „Fusson!” Besurranok a kapun, a folyosók útvesztőin át elmenekülök, magam mögött hagyva üldözőimet, akik odalent vitába keveredtek a csehekkel.

Az épület második emeletén találok egy ablakot, ahonnan áttekinthetem a várost. Innen észrevétlenül megfigyelhetek mindent. Alattam a Szvetlanszkaja, amely most úgy fortyog, akár egy katlan. Ezt az utcát, amely húsz perccel ezelőtt még békésen fürdött a reggeli napsütésben, most emberek, színek, zajok vad kavargása tölti be. Kékkabátos, fehérkamásnis japánok, a brit zászlót lengető angol tengerészek, keki egyenruhát viselő csehek menetelnek fel s alá, egyenes sorokat vágva a percről percre növekvő, örvénylő tömegben.

A burzsoá negyedekben bámulatos gyorsasággal terjedt el az örömhír: „Megbukott a szovjet!” Budoárok-

ból, kávéházakból, szalonokból sietve ünnepelni indulnak a selyembe öltözött, széles mosolyú emberek. A Szvetlanszkaja egyetlen nagy sétányá alakult át, élénk színű tollbokrétáktól, szoknyáktól és napernyőktől tarkállik.

Némelyik toalett igazán választékos. Szerencsés hölgyek! Előre figyelmeztették őket, így aztán volt idejük felcicomázni magukat. A tisztek is teljes díszben parádéznek: aransujtás és vállpánt, pengő sarkantyúk és sok-sok szalutálás. A tisztek a hölgyeket kíséretik vagy menetelő oszlopokba tömörülnek. Százan meg százan vannak. Az ember azon tűnődik, hol rejtegette eddig Vlagyivosztok ezt a sok tisztet.

És milyen sok a burzsuj! Ápolt, kigömbölyödött urak, olyan hájasak, hogy bizvást önmaguk karikatúrájának mondhatók. Sugárzó arccal paroláznak, átölelik, megcsókolják egymást. „Megbukott a szovjet!” – kiáltják, mintha ez valami húsvéti köszöntés volna. Két elhízott csinovnyik, akiket örömben majdhogy meg nem üt a guta, megpróbálnak egymás keblére borulni, de terjedelmes pocakjuk útban van. Majd szétrepednek az erőfeszítéstől, hogy átöleljék egymást.

Ez a proletárváros hihetetlen gyorsasággal tökéletesen átalakult. A jól tápláltak és jól öltözöttek városa lett, a mámorosan sugárzó arcúaké, akik gratulálnak egymásnak, dicsérik az Istent és a szövetségeseket és éltetik a cseheket.

Szegény csehek! Ezek az éljenzések zavarba ejtik, megszégyenítik őket. Ha egy orosz munkással találkoznak, szégyenükben lehorgasztják fejüket. Némelyek kezen megtagadják, hogy részt vegyenek egy munkáskormány megfojtásában. Nincs ínyükre keresztre feszíteni munkásokat, csak hogy a burzsoázia farsangolhasson. És a burzsoázia be sem éri a katonazenés, zászlódiszes ünnepléssel: római ünnepet akar, vérrel és áldozatokkal; megtorlás után liheg, bosszút akar állni ezeken a munkásokon, akik elfelejtették, hol a helyük az életben.

– Most majd oda kerülnek, ahová valók! – mondják.
– A lámpavasra. Ezek a jómadarak, nemde, szeretik a
vöröset. Helyes, kapnak belőle, amennyit csak akarnak.
Az ő ereik ontják majd!

Erőszakra uszítják a cseheket, s maguk is részt kívánnak venni benne. Elmondják, kik a legkiemelkedőbb munkások, denúciálják őket. Tudják, hol találhatók a komisszárok, maguk mutatják az utat hivatalokba, üzemekbe.

Sokat serénykedik a patkányképű, sötét tekintetű teremtmények csürhéje is: a régi rendszer besúgóí, provokátorai, pogromhősei. Előbújnak rejtekeikből, elemükben vannak; a bolsevikok elleni kegyetlenkedésekkel igyekeznek a burzsoázia bizalmába férkőzni. Menyét ügyességével behatolnak mindenhová, még abba az épületbe is, ahol én tartózkodom.

Az emeletre vivő lépcsőn egyszerre kiabálás, szitkozódás támad, dübörgő léptek zaja hallatszik. Négy férfi

Amerikai csapatok partraszállása a vlagyivosztoki kikötőben 1918 júniusában

tör be a pártirodába és megragadja Zoját. Egymaga áll ellen nekik, lépésről lépésre védekezik. A négy férfi ökölrel veri, lökdösi, hátracsarja a karját, aztán az utcára vonszolják és börtönbe viszik. Hasonló jelenetek játszódnak le városszerte. Komisszárok, munkások végzik a munkájukat a hivatalokban, az üzemekben, a bankokban; az ajtók hirtelen kivágódnak, a berontó emberek rávetik magukat az ott lévőkre és az utcára hurcolják őket.

Az úttest közepén keskeny sávot hagynak szabadon; a foglyokat, akiket poroszlóik megbilincseltek vagy szoroson markolnak, ezen a csatornán át hajtják puskatussal és szuronnyal előre. Gúnykacaj, kiáltozás, füttyszó. Öklök csapódnak a foglyok arcába, némelyiket leköpi és megveri a csőcselék, amely erre az átjáróra tolakszik és elállja az utat.

Különös dühkitörés fogadja a bankok komisszáriját, hiszen ő létük központjába, zseb-idegükbe vágott. Fütyülnek, ordítognak, a legszívesebben darabokra szagatnák. Egy fehér öltönyt viselő úriember dühtől vörös arccal átfurakszik a cseh őrségen, revolverével hadonászva karon ragadja a komisszárt és indián üvöltéssel lépked mellette.

A komisszárokat egyenként hurcolják végig ezen a gúnyos és gyűlölettől eltorzult arcokkal szegélyezett folyosón. Kontrasztképpen az ő arcuk furcsamód nyugodt. Némelyek sápadtak, de nem látszik rajtuk félelem, csaknem derűsek. Élénken nézelődnek, minden roppantul érdekli őket. Ezek az emberek megismerték az életet a maga teljességében, a föld alatti börtönöktől a magas állami tisztségekig. Mennyi mindent megéltek! Vajon milyen meglepetés várja őket legközelebb? Talán valamennyi közül a legizgalmasabb, az utolsó. Ha így van, ám legyen. A halál nemigen riasztja meg őket. Jó régen már, amikor a forradalomnak szentelték magukat, elintézték ezt a kérdést. Mindent, amijük van, az életüket beleértve, a forradalom kezébe adták.

A forradalom katonái voltak. Ha a forradalom szólí-

totta őket, mentek. Ahová küldte őket, oda siettek. Amit követelt tőlük, azt engedelmesen és habozás nélkül teljesítették. A cár alatt agitatori feladatokat bízott rájuk, a szovjet alatt komisszárnak tette meg őket. A forradalom hívó szavára feladták nyugalmukat, kényelmüket, egészségüket, és örömeiket lelték ebben. Most arra szólítja őket, hogy adják oda életüket. És ebben a legnagyobb áldozatban ne találják meg a legnagyobb örömeiket?

Bizonyos, hogy Melnyikov arcáról mindez leolvasható volt. Mosolyogva, sugárzó arccal haladt át a sziszegő, ordító ellenség bömbölő viharán. „Szvetlanszkaja”, ez azt jelenti: megvilágított út. Az én emlékezetemben örökre az e munkásember arcától megvilágított út marad. Valami mennyei, sejtelmes fény vette körül. Amikor a csőcseléktől sodorva, gúnyolva, leköpdösve felment a dombon, sajátosan emlékeztetett egy másik munkásemberre, aki egy másik ellenséges tömegen át tette meg keserves útját – nagyon-nagyon régen.

Ám ez itt nem a Via dolorosa, a keresztút, hanem diadalút, amelyen Melnyikov győztesként haladt végig. Mosoly ült az arcán, szeme jobban csillogott, jobban ragyogott, mint valaha. „Gazember! Akasszátok fel!” – ordította egy rekedt rang. De Melnyikov csak mosolygott. Súlyos ököl csapódott az arcába. Megint csak mosolygott. Olyan ember mosolya volt ez, aki magasan fölötte áll a csőcselék alantas szenvedélyeinek, akihez nem érnek fel ütései és gúnyolódásai. A gyűlölködők iránti sajnálatot fejezte ki ez a mosoly. Vajon sejtette-e Melnyikov, mekkora hatalom van mosolyában? Mekkora néma győzelmet arat vele az ott lévők szívében? Mágnes volt ez a mosoly, amely a forradalom táborába vonzotta a határozatlanokat és ingadozókat. És kard is volt egyszersmind, amely rombolást vitt az ellenforradalom soraiba.

Az ellenség nem tudta elviselni Melnyikov mosolyát, Suhanov nevetését; ez felingerelte és megzavarta. A burzsoázia szerette volna a nyílt utcán agyonverni

ezeket a fiatalembereket. De ezt nem merte megtenni – még nem. A komisszárokat nem ölték meg, hanem börtönbe vetették.

Megsemmisítik a szovjetet

Egyelőre a szövetségesek ellenzik a munkások tömeges lemeszárlását. Nagyon szeretnék az intervenciót a demokráciáért vívott keresztes hadjáratnak feltüntetni, hogy az egész lakosság üdvözlje. Egyelőre még nem tűnt ki, hogy az egész pusztta cári reakció. A szövetségesek a Szibériába való előretörés ugródeszkájaként szeretnék felhasználni Vlagyivosztokot. Nem akarják, hogy ezt az ugródeszkát túl sok vér csúszóssá tegye. A háországban, Szibéria távoli vidékein patakokban ömölhet a munkások és parasztok vére, de nem itt, ebben a kikötő-

Vlagyivosztok dolgozó tömegei tüntetnek az intervenció ellen

városban, amelyen rajta a világ szeme. Néhány vörösgárdistát és munkást lelőnek ugyan, de általános vérontásra nem kerül sor. A támadás váratlansága, a csapatok elsőprő túlereje megfojtotta a szovjetet.

A szovjet erők összevonására csak egyetlen helyen nyílt lehetőség: a part közelében, a „gruzcsiki”, a kikötőmunkások, a rakodómunkások, szénlapátolók stb. gyülekezőhelyén. Paraszti sorból származó, jól megtermett, bozontos fickók voltak ezek, nehéz munkájukhoz illő acélizomzattal. Az állam és a politika bonyolult problémáit nemigen értették, de azt az egyszerű tényt felfogták, hogy egykor rabszolgák voltak, most meg szabadok. Állatokból emberekké váltak. S azt is tudták, hogy ezt a szovjetnek köszönhetik.

Most azt látják, hogy a szovjet veszélyben van. A vörös helyőrség közeli épületébe sietnek, bezárják és elrekeszelik az ajtókat, elbarikádozzák az ablakokat, fegyverrel a kézben elfoglalják állásaikat és várják a támadást. Minden áron tartani akarják ezt az épületet a szovjet számára.

Esélyük egy a százhoz. Kétszáz rakodómunkás húsz-ezer tapasztalt katonával szemben, revolver gépfegyverrel, karabély ágyúval szemben. De a gruzcsiki oldalán ott van a forradalom lángja, az lelkesíti a külsőleg oly esetlen és nehézkes rakodómunkások szellemét. Oda minden félelmük, fürgékké és merészekké válnak. Az acél- és lánggyűrű a délután folyamán egyre szorosabb lesz körülöttük. Elszántan figyelnek, valahányszor megadásra szólítják fel őket, visszautasítják. És amikor beesteledik, még mindig tüzelnek az ablakokból.

A homályban egy cseh az épület közelébe kúszik, és az ablakon bedob egy gyújtógránátot. A rakodómunkások erődjét az a veszély fenyegeti, hogy halottégető máglya lesz belőle. Az emberek a lángok közül, a füstből megadásra felemelt kézzel kibotorkálnak az utcára. Néhányukat lemészárolják, másokat félholtra vernek. A többi börtönbe viszik.

Az ellenállást leverték, a szovjetet megsemmisítették.

A szövetségesek gratulálnak egymásnak a puccs sikeréhez. A burzsoázia örömmámorban úszik. A nagy házak, az éttermek ablakaiból fény árad. A kávéházakból ének-szó és muzsika szűrődik ki. Mulatozó emberek nevetgélnek, táncolnak, megéljenezik a szövetséges egyenruhákat. A templomokból kongva, bűgva, zengve szólnak a harangok, odabent a papok a cárért imádkoznak. A hadihajók fedélzetéről az öböl vizén át hallani a kürtök jelzéseit. A város ujjongásba és mulatozásba merül.

De nem így a munkásnegyedekben. Ott mélységes csend uralkodik, s ezt csak az asszonyok zokogása töri meg. Leeresztett függönyök mögött felravatalozzák halottaikat. Egy közeli pajtából kalapácsütéseket hallani. Gyalulatlan deszkákból emberek koporsókat eszkábálnak össze halott bajtársaiknak.

Tizennyolcadik fejezet

A vörös temetés

Július negyedike volt. A Kitajszkaján álltam és a „Brooklyn”, a vlagyivosztoki öbölben horgonyzó amerikai hadihajó zászlódíszét nézegettem. Egyszerre távoli hang ütötte meg fülemet, egy forradalmi dal szavai:

Vérünk nem omlott a harcban hiába,
Mártírjaink neve nagy lesz, s dicső.
Emlékük az fonja legszebb dalába,
melyért elestek: a boldog jövő...

Amikor felpillantottam, a dombtetőn vonuló nagy tömeg körvonalai bontakoztak ki. A vörös helyőrség épületének ostrománál négy nappal korábban elesett kikötőmunkások gyászmenete volt ez.

A nép felülemelkedett gyászán és félelmén és elindult, hogy eltemesse a megbuktatott szovjet védőit. A munkásnegyedekből csak úgy özönlöttek az emberek, járda-

széltől járdaszélig, faltól falig eltorlaszolva az utcát. Hömpölygött a tömeg a dombról lefelé, az egész hosszú lejtő megtelt a sűrű, lassan hömpölygő áradattal, amely a forradalmi gyászinduló ütemére haladt.

A férfiak és nők szürke és fekete sokasága között két sorban a bolsevik flotta fehér zubbonyos matrózai meneteltek. A fejük fölött ezüst bojtos és zsinórdíszes, bíborvörös zászlók erdeje; elől négy férfi hatalmas vörös transzparenst vitt, rajta a felirat: „Éljen a munkás- és parasztküldöttek szovjetje! Éljen a dolgozók nemzetközi testvérisége!”

Száz fehér ruhás leány a város negyvennégy szakszervezete zöld koszorúit vitte; ők alkották a halott rakodómunkások díszőrségét. Az elesettek elvtársai vállukon vitték a koporsókat, amelyeken még nem száradt meg a vörös festék. A Vörös Flotta fúvószenekarának hangja beleveszett a harmincezer torokból felcsendülő énekbe.

Színek, hangok, mozgás, forgatag. De volt itt még valami más is, ami félelmet és tiszteletet keltett. Számos nagy felvonulást láttam Petrográdban és Moszkvában, béketüntetések és győzelmi meneteket, tiltakozó felvonulásokat és emlékmeneteket, katonaiakat és polgáriakat, igen hatásosakat, amelyeneket csak az oroszok tudnak rendezni.

De ez másmilyen volt.

Ezekből a védtelen, fegyverüktől megfosztott szegényekből, akik panaszos dallal kísérték halottaikat, veszedelmesebb fenyegetés áradt, mint a szövetséges flotta tizenkéthüvelyes ágyúiból odalent a kikötőben. Lehetetlen volt nem érezni ezt. Olyan egyszerű, annyira spontán és elementáris volt az egész. Egyenesen a nép szívéből fakadt. Sőt, ez volt *maga* a nép, amely vezetők nélkül maradt, és most magányosan és magára hagyatva, a földre sújtva nagyszerű rezdüléssel felülemelkedik fájdalomán és kezébe veszi önnön vezetését.

A szovjet megsemmisítése nem tétlen bánatba kergette ezeket az embereket, nem forgácsolta szét erőiket, hanem valami különös egységsszellemet ébresztett fel

bennük. Harmincezer lélek egyetleneggyé olvadt össze. Harmincezer ember, akik egy szólamban énekeltek, egyszeriben egy szólamban gondolkodtak is. Közös tömegakarattal és tömegtudattal osztályálláspontjukról, a forradalmi proletariátus osztályálláspontjáról kiindulva öntötték szavakba elhatározásaikat.

A csehek díszőrséget ajánlottak fel.

– Nye nuzsno! (Nincs rá szükség!) – hangzott a válasz. – Megölték a bajtársainkat, negyvenszeres túlerővel harcoltatok ellenük. A szovjetért haltak meg, s mi büszkék vagyunk rájuk. Köszönjük, de nem hagyhatjuk, hogy azok a fegyverek, amelyek megölték őket, álljanak őrt mellettük a halálukban.

– De veszély fenyegethet benneteket ebben a városban! – mondták a hatóság képviselői.

– Nem tesz semmit – felelték. – Mi se félünk a haláltól. És halhatnánk-e szebb halált, mint bajtársaink holttestének oldalán?

Néhány polgári egyesület is elküldte képviselőit a megemlékezés koszorúival.

– Nye nuzsno! – mondták az emberek. – Bajtársaink a burzsoázia elleni harcban estek el. Tiszta eszközökkel vívták harcukat, emléküket is tisztán kell megőriznünk. Köszönjük, de a koszorúitokat nem tehetjük a koporsóikra.

A menet leereszkedett az Aleutszkij dombon, odalent megtöltötte a tágas térséget és a brit konzulátussal szemközt állt meg. A közelben, az épülettől balra szerkocsi várakozott, rajta elektromos vezetékek javítására szolgáló állványzat. Hogy az szándékosan vagy véletlenül került oda, nem tudom. Most mindenesetre szónoki emelvénnyül szolgálhatott.

A zenekar ünnepélyes gyászdalra zendített. A férfiak levették a sapkájukat, a nők meghajoltak. A zene abba-maradt, csend lett. Aztán újra rákezdte a zenekar, újabb sapkalevétel, meghajlás és hosszú csend. Nem volt itt szónok. Az egész egy óriási szabadtéri kvékergyűlésre emlékeztetett. S ahogyan az orosz istentiszteletben

nincs helye a prédikációnak, a nyilvános áhítatnak ehhez a megnyilvánulásához sem kellett beszéd. De ha bárki úgy érezné, hogy beszélnie kell, ott az emelvény. Az embernek az volt a benyomása, mintha az emberek csendje egy hangot vajúdott volna.

Végül a tömegből kivált egy férfi és felmászott a magas emelvényre. Nem voltak szónoki képességei, de többször megismételt szavai – „Értünk haltak meg! Értünk haltak meg!” – másokat is arra késztettek, hogy kifejezzék, amit éreznek.

Elsőnek egy paraszt lépett elő, napbarnított, szakállas, falusias öltözkű ember.

– Egész életem kemény munkában és félelemben telt – mondta. – Vég nélküli fájdalom, kínzás és öldöklés jutott nekünk a sötét cári időkben. Aztán felvirradt a forradalom reggele, és mindezek a rémségek elmúltak. Boldog volt a munkás meg a paraszt, és én is boldog voltam. De ez a csapás hirtelen véget vetett örömünknek. Megint éjbe borult körülöttünk minden. Nem tudjuk elhinni, de itt, a szemünk előtt holtan, hideg testtel fekszenek testvéreink és elvtársaink, akik a szovjetért harcoltak. És északon más elvtársak esnek el az ágyútűzben. Figyelünk, fülelünk, meghalljuk-e, hogy más országok parasztjai és munkásai a segítségünkre sietnek. De hiába fülelünk. Csak az ágyúk dörgését halljuk északról.

Amikor befejezte, a kék ég alkotta háttérből egy fehér alak rajzolódott ki. Egy nő ment fel az emelvényre. A tömeg unszolására beszélni kezdett:

– Mi, asszonyok a múltban mindig végignéztük, amint férjeinket elvitték a háborúba, mi meg otthon sírtunk. Azok, akik uralkodtak fölöttünk, azt mondták, hogy ez így van rendjén és hogy a mi dicsőségünkre szolgál. Azok a háborúk messze voltak, és mi nem értettünk belőlük semmit. De most a szemünk láttára ölték meg férjeinket. Ezt megértettük. És azt is megértettük, hogy ez nincs jól, és hogy itt nincs semmiféle dicsőség. Nem, ez egy kegyetlen, szívtelen, gonosz cselekedet

volt, és azt akarjuk, hogy minden gyermek, akit munkásanya szült, hallja ennek a gonoszságnak a történetét.

A legékesebben egy tizenhét éves fiú szólt, egy szocialista ifjúsági szervezet titkára.

– Mi, diákok, művészek és hasonlók – mondta – távol tartottuk magunkat a szovjettől. Értelmetlennek találtuk, hogy munkások a beavatottak segítsége nélkül kormányozzanak. De most már tudjuk, hogy nektek volt igazatok és mi tévedtünk. Mostantól kezdve veletek tartunk. Azt tesszük, amit ti tesztek. Szavunkkal és tollunkkal ország-világ tudomására hozzuk a méltánytalanságot, amelyet elszenvedtetek.

A tömeg soraiban egyszer csak végigfutott a hír, hogy Konsztantyin Szuhanovot becsületszóra öt óráig szabadon bocsátották, és hogy eljön ide nyugalomra és mérsékleltre inteni az embereket.

Amíg arról folyt a vita, hogy igaz-e a hír, avagy sem, már meg is jelent maga Szuhanov. A matrózok vállán gyorsan előrejutott a kocsiig. Tapsvihar közepette felment a létrán és mosolyogva lépett az emelvényre...

Tekintetét kétszer is végigjártatta a feléje fordított arcokon, amelyek bizalmat és szeretet sugározva várták az ifjú vezető szavait.

Mintha csak el akarná hárítani a mindenfelől rázúduló gyászt és szenvedést, félrefordította a fejét. Első ízben látta a szovjet védelmében elesettek vörös koporsóit. Ez több volt, mint amit el tudott viselni. Egész testében megremegett, a két karját égnek emelte, megtántorodott és lezuhant volna, ha egy barátja meg nem fogja. Aztán, két kezét az arcához szorítva, barátai karjában zokogott, akár egy gyermek. Láttuk ziháló lélegzését és az arcán végigfolyó könnyeket. Az oroszok nem egykönnyen sírnak. De azon a vlagyivosztoki téren harmincezer orosz zokogott ifjú vezetőjével együtt.

Szuhanov tudta, hogy a sok könny a gyengeség jele, s hogy nagy és komoly feladat vár rá. Mögötte, egészen közel állt a brit konzulátus épülete, előtte, ugyancsak a közelben, az Aranyszarv vize, ahol már a szövetséges flotta fenyegető ágyúi merednek a városra. Ezért kiszakította magát gyászából, összeszedte erejét és küldetésének teljesítésébe fogott. Egyre szenvedélyesebb komolysággal beszélt, záró szavai pedig idővel a vlagyivosztoki és távol-keleti munkások csatakiáltásává lettek:

– Itt, a vörös helyőrség épülete előtt, ahol rakodómunkás elvtársainkat megölték, esküszünk a vörös korporsókra, amelyekben testük pihen, asszonyaikra és gyermekeikre, akik siratják őket, a vörös zászlókra, amelyek fölöttük lengenek, hogy a szovjet, amelyért meghaltak, olyan cél lesz, amelyért élni, s ha kell, mint ők, halni fogunk. Mostantól minden áldozatunk, minden odaadásunk ezt a célt, a szovjet helyreállítását fogja szolgálni. Ezért a célért fogunk küzdeni minden eszközzel. Kicsavarták kezünkől a szuronyt, de ha eljön a nap és nem lesz fegyverünk, bottal, husánggal fogunk küzdeni, és ha az se lesz, a pusztá öklünkkel és testünkkel. De most csak a szellemünkkel és az eszünkkel kell harcolnunk. Legyen ez a szellem kemény, erős és hajthatatlan. A szovjet halott. Éljen a szovjet!

A tömeg viharos kiáltásokkal szakította félbe az utolsó szavakat, amelyek elvegyültek az „Internacionálé” felcsendülő hangjaival. S aztán a forradalmi gyászinduló visszatérő dallama csendült fel, amely egyszerre panaszos és diadalmas.

A zsarnokság dőzsölt és ülte torát,
És százezrek vérével festette bíborát.
S ím eljött az új élet és új világ,
Mely emlékbe foglalja sok hős fiát,
Kik meghaltak érte, most élnek velünk,

S a hősök nagy áldozatát őrzi hű szívünk...
Hát hirdesse hálánk az emlékteket,
Kik értünk feláldoztátok drága éltetek.

Határozatot olvastak fel, amely a szovjet helyreállítását nyilvánította a távol-keleti forradalmi proletariátus és parasztság céljának minden eljövendő harcban. Amikor szavazásra került sor, harmincezer kéz szökött a magasba. Kezek, amelyek a kocsikat építették, az utakat kövezték, a vasat kovácsolták, az ekét markolták, a kalapácsot lendítették. Volt itt mindenféle kéz: az öreg rakodómunkások nagy, durva keze, a mesterembereké, amely fürge és inas, aztán bütykös, kérges parasztkéz és sok ezer vékonyabb, fehér női kéz, a munkásasszonyoké. Ezek a kezek hozták létre Távol-Kelet gazdagságát. Hasonlítottak a világ bármely munkásának heges, szurkos kezéhez. Csak egyben különböztek tőlük: egy ideig ők tartották a hatalmat, övük volt a kormány. Négy napja kiszakították a hatalmat ezekből a kezekből, ám az érzés még bennük volt. Most ünnepélyes fogadalomra emelkedtek ezek a kezek, hogy újra megragadják a hatalmat.

„Az amerikaiak megértének”

Egy matróz jött le a dombtetőről, átfurakodott a tömegben és felmászott az emelvényre.

– Elvtársak! – kiáltotta boldogan. – Nem vagyunk egyedül. Nézzétek odaát a zászlókat az amerikai hadihajón! Onnan letről nem látni, de ott vannak. Nem, elvtársak, nem vagyunk egyedül a bajunkban. Az amerikaiak megértének bennünket és velünk vannak!

Ez persze tévedés volt. A zászlókat július negyedike, az amerikai Függetlenség Napja tiszteletére tűzték ki. Ám a tömeg ezt nem tudta. Számukra olyan volt ez, mint idegenben a magányos vándornak egy baráti kézszorítás.

Lelkesen felkapták a matróz kiáltását: „Az amerikaiak velünk vannak!” A hatalmas munkásgyülekezet ismét mozgásba lendült; a vállukra vették a koporsókat, fel-emelték a koszorúkat és a zászlókat. A temetőbe indultak, de nem egyenesen. Bármily fáradtak voltak is a napsütésben való hosszas álldogálástól, nagy kerülőt tettek, hogy eljussanak arra a meredeken emelkedő utcára, ahol az amerikai konzulátus állt. Porfelhőbe burkolva felkapaszkodtak a dombra, énekeltek, amíg el nem érték a csillagos-sávos lobogót. Ott aztán megálltak és halottaik koporsóit az amerikai zászló alá helyezték.

Kinyújtották a kezüket. „Szóljatok hozzánk egy szót!” – kiáltották. Küldötteket menesztettek az épületbe, hogy kikönyörögjék azt az egy szót. Azon a napon, amikor a nagy nyugati köztársaság a függetlenségét ünnepelte, Oroszország szegényei és kisemmizettjei eljöttek, hogy együttérzést és megértést kérjenek a maguk függetlenségi harcához.

Később hallottam, amint egy bolsevik vezető keserűen és bosszúsan szólt „a forradalom becsületének és integritásának erről a kompromittálásáról”.

– Micsoda ostobaság, micsoda értelmetlenség volt ez! – mondta. – Hányszor magyaráztuk nekik, hogy egyformák mind, minden imperialista? Talán nem ismételtették ezt újra meg újra vezetőink?

Csakugyan megtették. De a vezetőknek aligha volt közülük a július 4-i tüntetéshez, hiszen börtönben ültek. A dolog magának a népnek a kezében volt. És bármennyire kiábrándultan fogadta is számos vezető Amerika fogadkozásait, a nép nem ezt tette. Ezek az egyszerű, bizalommal teli emberek, a keleti szociális demokrácia építői a megpróbáltatás órájában a régi nyugati politikai demokrácia felé nyújtották ki kezüket.

Tudták, hogy Wilson elnök segítségéről és lojalitásáról biztosította „Oroszország népét”. Így okoskodtak hát: „Talán nem mi, munkások és parasztok, a vlagyivosztoki nagy többség – talán nem mi vagyunk a nép? Most, amikor bajban vagyunk, eljöttünk, hogy kiköve-

teljük a megígért segítséget. Ellenségeink elvették tőlünk a szovjetet, megölték elvtársainkat. Egyedül vagyunk, szorult helyzetben, s a világ minden népe közül egyedül ti tudtok megérteni bennünket.” Szebb bizonyosságát nem is adhatták volna annak, hogy hisznek Amerika részvételében és megértésében, mint hogy idehozták halottaikat, ide, Amerikához, az egyetlen barátjukhoz és menedékükhöz.

De Amerika nem értette meg őket. Az amerikai nép még csak nem is hallott az egésztől. S az orosz nép nem tudja, hogy az amerikai nép még csak nem is hallott a dologról. Mindössze azt tudja, hogy néhány héttel e látogatás után amerikai csapatok kötöttek ki a városban. Egyesültek a japán csapatokkal, bevonultak Szibériába és halomra lőttek parasztokat, munkásokat.

És most így szólnak egymáshoz ezek az oroszok: „Milyen ostobák is voltunk, hogy ott álltunk hőségben és porban, s kinyújtottuk kezünket, mint a koldusok!”

Tizenkilencedik fejezet

Elutazás

„A bolsevikokat összezúzzák, mint a tojáshéjat” – mondták az okosok, amikor a szövetségesek bevonultak Szibériába. A komolyabb szovjet ellenállásnak még a gondolatát is kinevették. A cári kormányzat, majd a Kerenszkij-kormányzat összedőlt, akár a kártyavár. Miért ne történne ugyanez a szovjet kormányzattal is?

Thacher amerikai őrnagy megmagyarázta, hogy miért nem. A cári hatalom a hadseregen alapult, ezért elegendő volt felbomlasztani ezt a hadsereget, és a cár hatalma megbukott. A Kerenszkij-kormányzat alapja a kabinet volt; elegendő volt a Téli Palotában körülzárni a minisztereket, és Kerenszkij kormányzata megbukott. Ezzel szemben a szovjet kormányzat ezernyi helyi szovjetben gyökeret vert, számtalan sejtéből álló szervezet.

A szovjet kormányzatot csak úgy lehet megsemmisíteni, hogy külön megsemmisítik e szervezetek mindegyikét. Ám ezeknek a szervezeteknek eszük ágában sem volt hagyni, hogy megsemmisítsék őket.

Amikor a vészt jelző riadó végigfutott a Távol-Keleten, a parasztok és munkások sorompóba álltak a betolakodók ellen. Elkeseredetten küzdöttek minden talpalatnyi földért. Vlagyivosztoktól északra két városban úgy alakult meg a szovjet, hogy egyetlenegy embert sem öltek meg. A szovjet megbuktatásakor ezeket mészároltak le, és nemcsak a kórházak, hanem a pajták és raktárak is megteltek sebesültekkel. Az intervenciósokra „kis szibériai katonai kiruccanás” helyett véres küzdelem várt. A vlagyivosztoki burzsoáziát meghökkentette a szívós ellenállás. Aztán tomboló dühvel rávetette magát a szovjet minden hívére.

Rövid időre letartóztatnak

Nemigen vágyakoztam a mártíromságra. Ezért kerültem a főútvonalakat és csak álöltözetben vagy az éj leple alatt mentem az utcára. Kiközösítettként éltem, de ez nem bántott. Az Oroszországról írott könyvem kézirata aggasztott: a szovjet épületében maradt, amely immár az új fehér kormány főhadiszállása volt.

Beláttam, hogy csak úgy tudom megszerezni, ha hetykén az ellenség táborába megyek és elkérem. Így is tettem, és egyenesen az új titkosrendőrség főnökének kezei közé kerültem.

– Már kerestem önt. Köszönöm, hogy eljött – mondta gunyoros udvariassággal. – Itt marad nálunk. – Ezzel az ellenforradalom foglya lettem.

Szerencsére az amerikaiak között volt egy hajdani évfolyamtársam, Fred Goddsell. Közbenjárt az érdekmemben, elintézte, hogy szabadon bocsássonak, de a kéziratomat nem tudta megszerezni.

Visszamerészkedtem lakásomba. Valamelyik besúgó

meglelhette ezt, és megtelefonálhatta a fehéreknek. Éppen az írásaim rendezésével foglalatostkodtam, amikor vad robogással megérkezett egy autó. Hat fehérgárdista ugrott ki belőle, berontottak a szobába, az orrom elé tartották revolverüket és rám ordítottak:

– Most megfogtunk, most megfogtunk!

– De hisz már letartóztattak és kiengedtek! – tiltakoztam.

– Nem letartóztatunk, átkozott disznó, hanem megölünk! – üvöltöttek.

Hirtelen újabb zaj támadt odakint, újabb autódübürgés, újabb dörömbölés az ajtón! Egy kapitány és még négy fegyveres jött be nagy sebbel-lobbal a szobába. Csehek voltak, és kijelentették, hogy parancsuk van a letartóztatásomra.

– De hiszen már letartóztattuk! – mondták a fehérek.

– Nem – erősködtek a csehek. – Mi tartóztatjuk le.

– De hát mi fogtuk el! – szívóskodtak a fehérek.

Igazán izgalmas volt, hogy egyszerre ilyen baljóslatúan fontos személyiség lettem. Efölötti örömet némileg tompította a szuronyok látványa. Túl sok volt belőlük, s ezek az emberek túlságosan is hajlamosak voltak arra, hogy használják is őket. Fogoly helyett hamarosan hulla lehet belőlem. A cseh kapitánynak szerencsére volt humorérzéke.

– Mit kíván? – fordult felém mély meghajlással. – Kinek a foglya óhajt lenni?

– Az önöké, a cseheké! – válaszoltam.

Méltóságteljes mozdulattal a fehérekhez fordult.

– Uraim, az önöké! – jelentette ki nagylelkűen.

A saját embereit azzal csillapította le, hogy rászabadította őket irataimra. (Később ezeket átadták az amerikai konzulátusnak.)

A fehérek belöktek az autójukba, és szuronyokkal körülvéve, a bordáim közt két revolverrel, foglyuként utaztam végig a városon, amelyet néhány nappal előbb a szovjet vendégeként jártam be.

A fehérek főhadiszállását izgatott burzsuj csőcselék

vette körül, amely a vörösök összefogdosását leste és minden áldozatot füttykoncerttel és „Kötelet neki!” kiáltásokkal fogadott. A gúnyolódó tömegben keresztül belökdöstek az épületbe és nagy szerencsémre Szkvirszkijnek, egy régebbi ismerősömnek a karjaiba. Intett, hogy ne ismerjem fel, és hamarosan elérte, hogy szabadon bocsássonak. Ezúttal egy okmánnyal felszerelve kerültem ki, amelyen ez állt: „Polgártársak! Felkérjük Önöket, hogy Williams amerikai állampolgárt ne tartóztassák le.”

Hazafelé

Ez az okmány azonban csekély védelmet nyújtott, mert a szovjet elleni vak gyűlölet napról napra nőtt. Úgy éreztem magam, mint az üldözött vad, és tíz nap alatt ugyanennyi fontot fogytam.

– Bármely pillanatban életét vesztheti – mondta nekem az amerikai alkonzul. – Két párt is megesküdött, hogy minden teketória nélkül agyonlövi.

– Szívesen elutaznék – feleltem –, de nincs rá pénzem. – Azt belátta ugyan, hogy nehéz helyzetben vagyok, azt viszont már nem akarta belátni, hogy ehhez neki is némi köze van.

Amikor a munkások megtudták, milyen bajban vagyok, a segítségemre siettek. Bár maguk is szorult helyzetben voltak, összeadtak ezer rubelt. A börtönben levők további ezret kicsempészték. Most már elutazhattam volna, ám a japán konzul nem volt hajlandó megadni a vízumot. Elősorolta bűneimet, elsősorban azokat a szovjet lapokban közzétett cikkeimet, amelyekben az intervenció ellen foglaltam állást. A tokiói külügyminisztériumnak nem tetszettek ezek a cikkek. Táviratilag megtiltotta, hogy jelenlétemmel bármilyen körülmények között is beszennyezhessem Japán megszentelt földjét. A kínaiak viszont megadták nekem a vízumot,

és így jegyet váltottam egy Sanghájba induló part menti gőzösre.

Utolsó éjszakámat a dombok között, egy bűvőhelyen töltöttem elvtársakkal. A szovjet nem semmisült meg, hanem a föld alá rejtőzött. A még szabadlábbon levő vezetők ezen a titkos menedékhelyen gyűltek össze tervező és szervező munkára. Búcsúzóul az angol szállító-munkások dalát énekelték el nekem, amelyre Jerome tanította meg őket:

Tartsatok ki, hisz már jövünk!
Egységben az erőnk.
Vállvetve vívjuk meg harcunk,
És győztesek leszünk!

Ezek a szavak még a fülemben csengtek, amikor július 11-én, a szövetséges hadihajók mellett elvitorlázva, kifutottunk a Csendes-óceánra. Egy hónapon át vergődtem Sanghájban, míg Amerikába induló hajó akadt. És nyolc héttel azután, hogy elhagytam a távol-keleti Aranysszarvat, végre megpillantottam a kaliforniai Aranykaput.

Amikor hajónk a San Francisco-i kikötőben horgonyt vetett, egy gőzbárka úszott mellénk, és néhány tengerész-egyenruhás tiszt jött fel a fedélzetre. Az Amerikai Haditengerészeti Hírszerzés tagjai voltak, és azért küldték őket, hogy idehaza üdvözljenek. Nincs az a hazatérő tékozló fiú, aki melegebb fogadtatásban részesülhetne, miután hosszú ideig féktelenkedett valamely távoli országban. A tisztek gondos törődése igen kínos volt nekem. Elhalmoztak figyelmességükkel, ragaszkodtak ahhoz, hogy a szolgálati helyükre kísérjenek, s hogy behatóan foglalkozzanak a poggyászsommal. Biztosítottak, hogy mélységesen érdeklődnek minden iránt, ami a szovjettel összefügg, és bizonyágképpen megszabadítottak minden röplaptól, minden noteszomtól és iratomtól. Ami az orosz irodalmat illeti, az étvágyuk csillapíthatatlan volt. Nehogy annak akár csak egy parányi

darabkája is elkerülje a figyelmüket, átkutatták levéltár-cámat, cipőmet, kalapom szalagját, sőt még a felöltőm bélését is. Hasonlóképpen érdekelte őket származásom, múltam és jövőm is. Aztán más hatóságoknak adtak át, s ezek gondolataimat kutatták át.

– Szóval, ön szocialista, Mister Williams? – kérdezte vizsgálóbíráim egyike. – És anarchista is, ugye?

Ezt a vádat visszautasítottam.

– És mi egyébben hisz még?

– Az altruizmusban, az optimizmusban és a pragmatizmusban – feleltem.

Mindezt annak rendje és módja szerint feljegyezte a füzetébe mint további különös és veszedelmes orosz tanokat, amelyeket Amerikába importálok.

Miután három napot töltöttem ebben a kellemes, bajtársias légkörben, Washingtonba küldtek.

Huszdik fejezet

Visszapillantás

Nem a forradalmárok csinálták az orosz forradalmat, bár rengetegen közülük mindent megtettek, hogy ezt véghezvigyék. A nép kegyetlen elnyomása Oroszországban vagy száz éven át mélységesen felkavarta a tehetséges férfiakat és nőket. Így lettek agitátorok. Falvakba, gyárakba, nyomornegyedekbe mentek s vitték a kiáltást:

Mint éji harmatot,
Úgy rázd le a láncot!
Vagytok népes sereg,
Ők meg kevesek...

De a nép nem kelt fel, talán még meg sem hallotta e szavakat. Aztán jött a legfőbb agitátor: az éhínség. A gazdasági összeomlás és a háború következtében támadt éhínség tette serkentette a renyhe tömegeket.

Rohamra indultak a régi, féreg rága rendszer ellen és megdöntötték. Személytelen elemi erők véghezvitték azt, amire, úgy tűnt, a tudatos igyekezet képtelen.

A forradalmároknak mindamellett persze megvolt a maguk szerepe. Nem ők csinálták a forradalmat, de ők vitték sikerre. Sok fáradsággal férfiak és nők egész tömegét készítették fel, akiket értelmük képessé tett a tények felismerésére, akiknek volt e tényeknek megfelelő programjuk és kellő harci energiájuk e program keresztülvitelére. Talán egymilliónyan voltak, talán többen, esetleg kevesebben. Nem a számuk a fontos, hanem az a körülmény, hogy szervezettségüknél fogva magukra tudták vállalni a csődbe jutott régi rendszer felszámolójának, a forradalom mentőalakulatának a feladatait.

E szervezet magvát a kommunisták alkották. H. G. Wells írja: „A nagyarányú szervezetlenség közepette szükségkormány vette át a hatalmat... A kormányt egy körülbelül 150 000 tagot számláló fegyelmezett párt, nevezetesen a kommunista párt támogatta... véget vetett a banditizmusnak, valamiféle rendet és biztonságot teremtett a kimerült városokban és drasztikus jegyrendszert vezetett be... Ez az egyedül lehetséges kormány, ... az egyedüli eszme, az egyedüli szolidaritás.”

Négy éve a kommunisták vannak hatalmon Oroszországban. Nézzük meg, mik működésük gyümölcsei.

– Elnyomás, zsarnokság, erőszak – kiabálja az ellenség. – Megszüntették a szólásszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot. Szigorúan veszik a kötelező katonai szolgálatot és bevezették a munkakényszert. Alkalmatlanok a kormányzásra, használhatatlanok az iparban. A szovjeteket a kommunista pártnak rendelték alá. Lealacsonyították a kommunista eszményeket, megváltoztatták, átalakították a programjukat, kompromisszumokat kötöttek a tőkésekkel.

E vádak némelyike eltúlzott, jó néhány megmagyarázható, de nem mindegyik menthető. A szovjet barátai bánkódnak is miattuk. Az ellenség viszont arra szólítja

fel a világot, hogy borzadjon el és tiltakozzék a hibák ellen.

Ha kísértésbe jövök, hogy csatlakozzam a jajveszékelőkhöz és rágalmazókhoz, gondolatban felidézek egy beszélgetést, amely 1918 júniusában folyt le a vlagyivosztoki kikötőben. Robins ezredes, az amerikai vöröskereszt küldötte beszélgetett Konsztantyin Szuhanovval, a szovjet elnökével.

– Ha a szövetségesektől nem érkezik segítség, meddig képes kitartani a szovjet?

Szuhanov szomorúan a vállát vonogatta.

– Hat hétig? – kérdezte Robins.

– Tovább kitartani nehéz lesz – felelte Szuhanov.

Robins nekem is feltette ugyanezt a kérdést. Bennem is kétségek voltak a kimenetelt illetően.

Mi szimpatizánsok voltunk. Ismertük a szovjetek erejét és életképességét. De a hallatlan akadályokat is láttuk, amelyekkel szembe kellett nézniük. És úgy tűnt, az esélyeik kedvezőtlenek.

A bolsevikok ellen felsorakozó erők

A szovjetnek mindenekelőtt ugyanazokkal a körülményekkel kellett szembenéznie, amelyek legyűrték a cári kormányt, majd a Kerenszkij-kormányt; az iparban uralkodó zűrzavarral, a közlekedés és szállítás megbénulásával, a tömegek éhezésével és elnyomorodásával.

Másodszor, a szovjetnek ezernyi újabb akadállyal kellett megbirkóznia: az értelmiség dezertálásával, a régi hivatalnokok sztrájkjával, a műszakiak szabotálásával, az egyházi kiközösítéssel, a szövetséges blokáddal. Elvágták Ukrajna gabonaföldjeitől, a bakui olajmezőktől, a doni szénbányáktól, a turkesztáni gyapottól, nem volt tüzelőanyaga és nem volt élelme. „Most aztán – mondták a szovjet ellenségei – az éhínség csontkeze torkon ragadja a népet, és ez észre téríti.” Az imperialista ügynökök vasúti hidakat robbantottak fel és homokot szór-

tak a mozdonyok csapágyaiba, hogy megakadályozzák a városok ellátását.

Annyi volt a baj, hogy az még a legerősebb lelkiületűeket is megtörhette, de lett még több is. A világ tőkés sajtója mozgósított a bolsevikok ellen. „A német császár bérenceinek”, „vörös szemű fanatikuskoknak”, „hidegvérű orgyilkosoknak”, „hosszú szakállú, nappal ámokfutó, éjszaka a Kremlben orgiázó banditáknak”, „a művészet és a kultúra megszenstelenítőinek”, „nők megrontóinak” írták le őket. A bolsevikok becstelenségének legfőbb bizonyítékául koholtak és világgá kürtöltek egy „dekrétumot a nők nacionalizálásáról”. A közvéleményt arra buzdították, hogy a „hunokkal” szembe-ni gyűlöletét terjessze ki a bolsevikokra.

Miközben mindenfelé nőttön nőtt a gyűlölet a bolsevikokkal mint „a civilizáció új ellenségeivel” szemben, ugyanezek a bolsevikok szellemi és testi erőik megfeszítésével igyekeztek megmenteni Oroszországban a civilizációt a teljes összeomlástól. Ransome, aki figyelte kimerítő, gyötrelmes munkájukat, ezt írta:

„Senki sem állítja, hogy a bolsevikok angyalok. Én csupán azt kérem mindenkitől, hogy igyekezzék keresztüllátni a rágalom ködén, amely ezeket a fiatalokat körülveszi, és felfedezni azt az eszményt, amelyért harcolnak, mégpedig az egyetlen módon, ahogyan harcolhatnak. Ha kudarcot vallanak, tiszta pajzzsal és tiszta szívvel fognak kudarcot vallani, mert olyan eszményre törekedtek, amely túl fogja élni őket. S még ha kudarcot vallanak is, vakmerőbb lapot írtak be az emberiség történetébe, mint eddig bárki... S ha emberek évek múltán elolvassák majd ezt a lapot, aszerint fogják megítélni a ti országotokat és az enyémet, hogy segítette-e, vagy akadályozta ennek a lapnak a megírását.”

De ez a felhívás hiábavaló volt.

Ahogy annak idején az európai monarchisták arra szövetkeztek, hogy elfojtsák azt a gondolatot, amelyet a francia forradalom röpített világgá, úgy szövetkeztek Európa és Amerika tőkései annak a gondolatnak az el-

fojtására, amelyet az orosz forradalom bocsátott világgá. Ezekhez a kiéhezett, agyonfagyott, tifusztól szenvedő oroszokhoz nem érkeztek a segítőkészség kifejezéseképp könyveket, szerszámokat, tanítókat és mérnököket szállító hajók, csak bőszen hadihajók és teherszállítók, megpakva katonákkal és tisztekkel, fegyverekkel és mérgesgázzal. Az orosz partok stratégiai pontjain kötöttek ki. Monarchisták, földbirtokosok és feketeszázasok csődültek ezekre a gyülekezőhelyekre. Új fehér hadseregeket állítottak fel, képezték ki és szereltek fel dollárok százmillióért. Az intervenciósok megindultak Moszkva ellen, azzal a szándékkal, hogy a forradalom szívébe döfjék kardjukat.

Keletről, Szibérián át a csehek nyomában Kolcsak hordái özönlöttek. Nyugat felől elindultak a finn, a lett és a litván seregek. Az északi erdőkből és hómezőkről a britek, a franciák és az amerikaiak nyomultak előre. A déli tengeri kikötőkből pedig megindultak Gyenyikin tankjai, repülőgépei és halálzászlóaljai. Az észti mocsarak felől Jugyenyics nyomult előre, Lengyelországból Piłsudski légiói, a Krímből Vrangel báró lovassága.

Milliónyi szurony kerítette be egyre szorosabban a forradalmat. Az megtántorodott a reá mért ütésektől, de szívébe nem költözött félelem. Ha meg kell halnia, hát harcolva hal meg.

A forradalom az életért küzd

A háborúban kimerült falvak, az inséget szenvedő városok megint fegyverbe hívó dobszótól visszhangoztak. Az agyonhasznált esztergáknak és szövőszékeknek megint egyenruhákat és fegyvert kellett gyártaniuk. Az ósdi vasutak megint katonákat és ágyúkat szállítottak. A forradalom Oroszország csaknem kimerült tartalékai-ból 5 000 000 embert állított fegyverbe, látott el tisztekkel és egyenruhákkal, és a Vörös Hadsereg hadba vonult.

Moszkvától mindössze 400 mérföldnyire lecsapott Kolcsakra, és kergette vissza páni félelembe esett seregét ugyanazon a 4000 mérföldön, amelyet az Szibérián át előrenyomulva megtett. Az északi fenyőerdőkben a vöröskatonák, fehér egyenruhában és sítalpakon nyomulva előre a havon, megütköztek a szövetségesekkel, visszaszorították őket Arhangelszkig és arra kényszerítették, hogy a Fehér-tengeren át hazahajózzanak. Gyenyikin vad rohamát Tulánál állították meg, Oroszország kovácműhelyénél, „melynek vörös tűzében kovácsolják a vörös acélt a legyőzhetetlen Vörös Hadsereg szuronyaihoz”. A Fekete-tenger partjaihoz kergetett Gyenyikin egy brit cirkálón elmenekült.

Bugyonnij lovassága, amely éjjel-nappal az ukrainai sztyepeken át száguldozott, hirtelen a lengyelek szárnyaira vetette magát, a légiósok diadalmas előrenyomulását végzetes visszavonulássá változtatta és egészen Varsó kapujáig üldözte őket. Vrangelt a Krímben verték meg és zárták körül, és míg a szovjet rohamcsapatok az erődeire vetették magukat, a Vörös Hadsereg fő erői a befagyott Azovi-tengeren át siettek előre, a báró pedig Törökországba menekült. Petrográd határában, a város falai alatt szétkergették Jugyenyics seregét, a balti államok katonaságát határaik mögé kergették, a fehéreket pedig felmorzsozták Szibériában. Körös-körül mindennütt győzött a forradalom.

Az ellenforradalmárokat nemcsak az erős szovjet zászlóaljak győzték le, hanem az az eszme is, amelyet ezek a forradalmi seregek megtestesítettek.

E hadseregek vörös lobogóit egy új világ jelszavai díszítették. Az igazság és a testvériség dalait zengve vonultak csatába. Félrevezetett testvéreknek tekintették foglyul ejtett ellenségeiket. Enni adtak nekik, bekötötték sebeiket s azzal küldték vissza őket, hogy a saját soraikban számoljanak be a szovjet vendégszeretetről. Kérdésekkel ostromolták a szövetségesek táborát:

„Miért jöttetek Oroszországba, szövetséges katonák?” „Miért kellene francia és angol munkásoknak

megölniük orosz munkástartestvéreiket?” „Meg akarjátok semmisíteni munkásköztársaságunkat?” „Újra trónra akarjátok ültetni a cárt?” „A francia részvénytulajdonosokért, az angol földharácsolókért, az amerikai imperialistákért harcoltok. Miért ontánátok értük a véreteleket?” „Miért nem mentek haza?”

Vöröskatonák kiabálták át ezeket a kérdéseket az elenséges lövészárkokba. Vörös örök rohantak előre felémelt kézzel és kiáltották ugyanezt. Vörös repülőgépek szórták a levegőből ezeket a kérdéseket.

A szövetséges katonák eltűnődtek ezeken a kérdéseken és elbizonytalanodtak. A moráljuk megrendült, vonakodva harcoltak, lázadoztak. A fehérek tízezzel – egész zászlóaljok és egészségügyi alakulatok – álltak át a forradalom oldalára. Egyik ellenforradalmi sereg a másik után felmorzsolódott vagy szétfolyt, mint a hó az orosz tavaszban. A forradalom körül feszülő acélkordon darabokra tört.

A forradalom diadalmaskodott. A szovjetek megmenekültek. De micsoda rémisztő áldozatok árán!

Az intervenció okozta rombolás

„Három éven át – írja Lenin – egész energiánkat a háborús feladatokra fordítottuk.”⁶⁶ A nemzet minden gazdagsága a hadseregbe áramlott. A földek parlagon heverték, a gépeken senki sem dolgozott. A tüzelőanyag hiánya megbénította az üzemeket. A nedves fa tönkretette a mozdonyok kazánját. A visszavonuló seregek felszakították a vasúti vágányokat, hidakat és vasútállomásokat röptettek a levegőbe, gabonaföldeket és falvakat gyújtottak fel. A lengyelek Kijevben nemcsak a vízműveket és az erőművet rombolták szét, hanem merő rosszindulatból a Szent Vlagyimir székesegyházat is felrobbantották.

Az ellenforradalmárok a visszavonulásukat a pusztítás valóságos orgiájává változtatták. Dinamittal és fák-

lyákkal feldúlták az országot és üszkös romokat meg hamut hagytak maguk mögött.

Temérdek egyéb baj is származott a háborúból: szigorú cenzúra, önkényes letartóztatások, rögtönítélő haditörvényszékek. Az erőszakos intézkedések, amelyeket a kommunisták terhére felróttak, nagyrészt háborús intézkedések voltak, mégis kárt okoztak a forradalmi eszményeknek.

Aztán ott az emberekben elszenvedett veszteség! A frontokon nagy volt a halálos áldozatok száma, a kórházakban is iszonyú volt a halálozási arány. Gyógyszer, kötszer, sebészeti műszer nem jutott át a blokádon. Így végtagokat érzéstelenítés nélkül amputáltak, sebeket újságpapírral kötöztek be; üszkösödés, vérmérgezés, tífusz és kolera akadálytalanul tombolt a csapatoknál.

A forradalom elviselte volna az emberi erőben elszenvedett további veszteségeket, hiszen Oroszország nagy. Amit azonban nem bírt el, az a szellemi és lelki erőben elszenvedett veszteség volt, vezető és erőt adó szellemének, a kommunistáknak a lemészárlása. A kommunisták viselték a harc nehezét. Rohamzászlóaljakra szervezték, rések, ingatag sorok megerősítésére vetették be őket. Ha fogságba estek, minden esetben végeztek velük. A három évig tartó háború alatt Oroszország ifjú kommunistáinak a felét lemészárolták.

A véráldozatok pusztá felsorolása semmit sem jelent, hiszen a statisztika csak érzéketlen jelkép. Idézzé emlékezetébe az olvasó azokat a fiatal férfiakat, akiket ebben a könyvben megismert. Egyszerre voltak álmodozók és kemény munkát végző emberek, idealisták és szigorú realisták – a forradalom színe-virága, a dinamikus forradalmi szellem megtestesítői. Hihetetlennek tűnik, hogy a forradalom nélkülük folytatódhat – mert ők halottak. Csaknem valamennyien, akiket ez a könyv említ, a sírban fekszenek. Felsorolom néhányuk halálának módját:

Volodarszkij – a szovjet vezetők meggyilkolására szőtt kiterjedt összeesküvés során meggyilkolták;

Neibuts – a Kolcsak-fronton kivégezték;

Janisev – a Vrangel-fronton egy fehérgárdista leszúrta;
Voszkov – a Gyenyikin-fronton tifuszban meghalt;
Tonkonogij – fehérgárdisták az íróasztalánál agyonlőtték;

Utkin – kirángatták egy autóból és agyonlőtték;
Szuhanov – kora reggel az erdőbe hurcolták és puska-
tussal agyonverték;

Melnyikov – kihurcolták a börtönből, rálöttek és fur-
kósbottal agyonverték.

„Megkínozták, megkövezték, feldarabolták, a pusztá-
ba és a hegyekbe, barlangokba és földbe vájt lyukakba
kergették őket.”

A forradalom vezető embereinek hidegvérű, megfon-
tolt meggyilkolása, jövőendő építőinek lemészárlása
ment végbe. Oroszországnak ez felmérhetetlen veszte-
séget jelentett, mert ezek olyan emberek voltak, akik
képesek lettek volna ellenállni a hivatal korrumpáló
hatásának és a hatalom mérgének. Emberek, akik éppoly
hősiesen tudtak volna élni, ahogyan meghaltak.

Azért mentek a halálba, hogy a forradalom élni tud-
jon. És a forradalom él. Bár megnyomorították, bár
veszélyek fenyegetik, az orosz forradalom győzelmesen
kerül ki az éhínség, a járványok, a blokád és a háború
megpróbáltatásaiból.

Megéri-e a forradalom ezeket az áldozatokat? Lássuk
vitathatatlan eredményeit:

Először: Gyökerestől kiirtotta a cári államapparátust.

Másodszor: A nagy koronabirtokokat, a földesurak és
a kolostorok birtokait a nép kezébe adta.

Harmadszor: Államosította a kulcsiparágakat és meg-
kezdte Oroszország villamosítását. Megvédte Oroszor-
szágot a fosztogató tőkések korlátlan kizsákmányolásától.

Negyedszer: Egymillió munkást és parasztot bevitt a
szovjetekbe és közvetlen kormányzási gyakorlathoz jut-
tatta őket. Nyolcmillió munkást szakszervezetekbe tö-
mörített. Negyvenmillió parasztot megtanított írni-
olvasni. Több tízezernyi új iskolát, könyvtárat, színhá-

zat nyitott meg és feltárta a tömegek előtt a tudomány és a művészet csodáit.

Ötödször: Egy nagy népet feloldott a múlt varázslata alól, eleven erővé változtatta potenciális energiáit. A fatalista kitétel, amely azt tartotta, hogy „így volt és így lesz”, már nem érvényes; helyette azt mondják: „Így volt, de *nem* így lesz”.

Hatodszor: Egy sor alárendelt népnek, amelyek azelőtt az orosz birodalom vazallusai voltak, önrendelkezést biztosított. Szabad kezet adott nekik saját nyelvük, irodalmuk és intézményeik fejlesztésére. Perzsiával, Kínával, Afganisztánnal és más elmaradott országokkal – azaz „kiterjedt természeti kincsekkel, de kis flottával rendelkező országokkal” – mint egyenlőkkel bánik.

Hetedszer: Nem szavakkal tört lándzsát a „nyitott diplomácia” mellett, hanem meg is valósította azt. „A történelem szemétdombjára hajította a titkos szerződéseket.”

Nyolcadszor: Utat tört egy új társadalomnak és óriási léptékben felbecsülhetetlen kísérleteket végzett a szocializmus terén. Serkentette és erősítette a világ munkásosztályának hitét és morálját az új társadalmi rendért vívott harcában.

Aztán jönnek okosok és azt állítják, hogy ezeket az eredményeket kedvezőbb úton-módon is el lehetett volna érni. A reformációt, Amerika függetlenségét, a rabszolgaság megszüntetését is meg lehetett volna valósítani irgalmasabb, kevésbé erőszakos módon. De a történelem nem azt az utat járta. És csak az ostoba pöröl a történelemmel.

Jegyzetek

- ¹ Az 1917. július 4-i (17-i) petrográdi tüntetésről van szó, amelyen százezres tömegek tiltakoztak az ideiglenes kormány politikája ellen, bolsevik jelszavakkal („Minden hatalmat a szovjeteknek!” stb.). A kormány fegyveres erővel oszlatta szét a tüntetőket, sőt a tömeg közé lövetett. A tüntetés után megindult terrorhadjárat miatt Lenin is rövid időre kénytelen volt újra illegalitásba vonulni. (A tüntetésről lásd még ebben a kötetben, 94–103. old.) – 10
- ² Az eredetiben: „Aki nem élte át a forradalmat, el sem tudja képzelni pompázatos, ünnepélyes szépségét.” N. K. Krupszkaja: Visszaemlékezések Leninre. 2. kiad. Kossuth Könyvkiadó 1974. 320. old. – 10
- ³ A Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetjének 1917. október 25-i (november 7-i) ülésén Lenin a szovjethatalom feladataival foglalkozó beszédében ezt mondta: „Oroszországban most hozzá kell látnunk a szocialista proletárállam építéséhez.” Lenin Összes Művei. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 3. old. – 12
- ⁴ A breszt-litovszki békeszerződést 1918. március 3-án kötötte meg Szovjet-Oroszország a központi hatalmakkal. A fegyverszüneti tárgyalások már 1917. december 3-án indultak meg, de ezeket a szovjet küldöttség vezetője, Trockij 1918. január végén önhatalmúlag félbeszakította, s ezt követően a német csapatok újabb offenzívát indítottak. Leninnek heves vitákat kellett folytatnia a „baloldali kommunistákkal”, míg végre elérte a békeszerződés aláírását. Az 1918. novemberi németországi forradalom után a szovjet kormány 1918. november 13-án a szerződést hatályon kívül helyezte. – 14
- ⁵ A Herceg-szigeteken (Márvány-tenger) Lloyd George angol miniszterelnök és Wilson amerikai elnök javaslatára 1919. január-februárban a szovjet kormány és az Oroszországban működő ellenforradalmi csoportok képviselőinek bevonásával konferenciát kívántak rendezni, hogy véget vessenek az oroszországi polgárháborúnak. A szovjet kormány 1919. február 4-én közölte az antant-hatalmakkal, hogy kész részt venni a konferencián, de az ellenforradalmi erők végül megghiúsították ennek megtartását. – 14
- ⁶ Szovjetellenes hamisításoknak egy gyűjteményéről van szó, amelyet Edgar Sisson, az Amerikai Bizottság a Közvélemény Tájékoztatására (lásd 55. jegyzet) orosz tagozatának a vezetője állított össze. – 14

- ⁷ A munkás- és katonaküldöttek második összoroszországi kongresszusáról van szó, amely 1917. október 25-én (november 7-én) este 10 óra 40 perckor ült össze a Szmolnijban. A Petrográdi Szovjet Forradalmi Katonai Bizottsága a reggeli órákban bejelentette, hogy megdöntötték az ideiglenes kormányt, és átvette a hatalmat. A következő éjjel elfoglalták a Téli Palotát és letartóztatták az ideiglenes kormány tagjait. A kongresszus második ülésén, október 26-án (november 8-án) elfogadták a Lenin által megfogalmazott békedekrétumot és a földről szóló dekrétumot, s megalakították a Népbiztosok Tanácsát. – 22
- ⁸ Lenin Összes Művei. 37. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 435. old. – 27
- ⁹ A frontra induló első menetalakulatok búcsúztatása alkalmával 1918. január 1-jén (14-én) mondott beszédéről van szó. Lásd Lenin Összes Művei. 35. köt. 216–217. old. – 34
- ¹⁰ Nem tudni kikre céloz itt Williams. „Nagyanyó” (Bábuska) valószínűleg Marija Szpiridonova baloldali szociálforradalmár. – 34
- ¹¹ Lásd Lenin Összes Művei. 37. köt. 78–80. old. – 37
- ¹² Az alkotmányozó gyűlés összehívását még az ideiglenes kormány jelentette be 1917. március 2-án (15-én). A választásokat nem sokkal az októberi forradalom után, november 12-én (25-én) tartották meg, de még a forradalom előtt összeállított listák szerint és olyan körülmények között, amikor a nép nagy része nem látta még világosan a szocialista forradalom jelentőségét. Így a jobboldali eszereknek sikerült megszerezniük a többséget. Az alkotmányozó gyűlést a szovjet kormány 1918. január 5-én (18-án) nyitotta meg Petrográdban. Mivel a gyűlés többsége nem volt hajlandó megtárgyalni „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatását”-t és megerősíteni a II. szovjetkongresszusnak a békéről, a földről és a hatalomnak a szovjetek kezébe való átmenetéről szóló dekrétumait, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozata alapján az alkotmányozó gyűlést 1918. január 6-án (19-én) feloszlatták. – 37
- ¹³ Az iroda 1918 elején alakult az intervenciók csapatok körében végzendő propaganda céljából az OK(b)P Külföldi Csoportjainak Nemzetközi Föderációja kebelében. – 38
- ¹⁴ A breszti békeszerződés (lásd 4. jegyzet) ratifikálására összehívott IV., rendkívüli összoroszországi szovjetkongresszus 1918. március 14–16-án ülésezett. A szerződés ratifikálásáról Lenin mondott elő-

adói beszédet (Lásd Lenin Összes Művei. 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 88–105. old.). A mensevikek, a jobboldali és a baloldali eszerek ellenezték a ratifikálást. Miután a kongresszus többsége a ratifikálás mellett foglalt állást, a baloldali eszerek kiléptek a kormányból. – 39

¹⁵ Az Összoroszági Központi Végrehajtó Bizottságnak arról az üléséről van szó, amely a Németországgal való békekötés tárgyában 1918. február 24-én éjjel 3 órakor ült össze. – 40

¹⁶ A „Veszélyben a szocialista haza” c. dekrétumról van szó, amelyet a Népbiztosok Tanácsa 1918. február 21-én fogadott el. Lásd Lenin Összes Művei. 35. köt. 361–362. old. – 44

¹⁷ Angolszász nyelvterületen az első világháború idején a „hunok” a németek gúnyneve volt. – 44

¹⁸ Értsd „futáshoz”; így nevezték Mohamed menekülését Mekkából Medinába, ahol megalakult az első muzulmán gyülekezet. – 44

¹⁹ Lenin 1918. február 23-án fogadta Albert Rhys Williamst (lásd Lenin Összes Művei. 35. köt. 559. old.). A Krilovnak akkor írt levél nem maradt fenn. A Vörös Hadsereg külföldi osztagáról lásd ebben a kötetben, 209–210. old. – 45

²⁰ A Népbiztosok Tanácsa 1918. február 21-én folytatott megbeszéléseket a cári hadsereg tábornokaival arról, hogy miképpen kellene megszervezni Petrográd védelmét a német támadással szemben. – 45

²¹ A zemsztvók a járások és kormányzóságok helyi önkormányzati szervei voltak a cári Oroszországban. – 46

²² Célzás Lenin 1917. október 24-i (november 6-i) levelére a Központi Bizottság tagjaihoz (lásd Lenin Összes Művei. 34. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 434–435. old.), és annak előzményeire, az OSZD(b)MP Központi Bizottságának október 10-i (23-i) és 16-i (29-i) ülésére, amelyen a fegyveres felkelés előkészítése volt napirenden. – 47

²³ 1918 novemberében a november 3-i kiel-i matrózfelkeléssel Németországban népi forradalom tört ki. November 9-én II. Vilmos császár kénytelen volt lemondani és Hollandiába menekülni; kiáltják a köztársaságot. – 47

- ²⁴ Lenin 1919. február 5-én fogadta Ludovic Naudeau-t, a párizsi „Le Temps” tudósítóját. Az interjú, amelyet Lenin nem hitelesített, április 22-én jelent meg a „Le Temps”-ban. – 48
- ²⁵ Williams arra céloz, amit Lenin „Mi a teendő?” c. művében a hivatásos forradalmárok szerepéről írt. (Lásd Lenin Összes Művei. 6. köt. Kossuth Könyvkiadó 1964. 101–117. old.) – 49
- ²⁶ A Népbiztosok Tanácsa 1919. február 4-én tárgyalta meg Lenin határozattervezetét egy külföldi tőkés csoportnak a Nagy Északi Vasútvonalra adandó koncesszióról (lásd Lenin Összes Művei. 37. köt. 447. old.). Ez a vasútvonal a terv szerint összekötötte volna az Obot Kotlaszon át Petrográddal és Murmanszkkal. A koncessziót nem sikerült tető alá hozni. – 52
- ²⁷ 1919 nyarán, amikor Szovjet-Oroszország a polgárháború és a külföldi katonai intervenció legsúlyosabb hónapjait élte át, nem tartottak semmiféle gazdasági tanácskozást. Williams arra céloz, amit Lenin Szovjet-Oroszország és az Egyesült Államok gazdasági kapcsolatainak lehetőségeiről „Az amerikai munkásokhoz” címzett 1919. szeptember 23-i levelében írt (lásd Lenin Összes Művei. 39. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 188–189. old.). Leonyid Kraszín, a későbbi külkereskedelmi népbiztos 1918 nyarán kötött kereskedelmi megállapodást Németországgal. – 53
- ²⁸ Az Egyesült Államok által 1917-ben Oroszországba kiküldött, vezetőjéről elnevezett csoport, amelynek az volt a feladata, hogy lehetőleg megakadályozza Oroszországnak a háborúból való kilépését és segítse az ideiglenes kormányt a forradalmi mozgalom elleni harcban. – 53
- ²⁹ Young Men’s Christian Association (Keresztény Fiatalok Egyesülete) – burzsoá ifjúsági szervezet; képviselői Oroszországban vallásos és szovjetellenes propagandát folytattak. – 53
- ³⁰ Híres-hírhedt „tizennégy pontját” Wilson elnök 1918. január 8-án terjesztette elő a szovjet békedekrétum ellensúlyozására, s ezek szolgáltak a tárgyalások alapjául a párizsi békekonferencián. William Bullitt amerikai diplomata ezeket 1919 márciusában nyújtotta át hivatalosan a szovjet kormánynak. – 54
- ³¹ Az úgynevezett csehszlovák hadtestről van szó, amely cseh és szlovák hadifoglyokból még az októberi forradalom előtt alakult meg Oroszországban. 1918 májusában az antanthatalmak ezt az eszközöket és a mensevikék közreműködésével felhasználták a szovjethatalom elleni harcban, főleg a Volga-vidéken és Szibériában. – 56

- ³² Williams szabad tömörítésben idézi azt, amit Lenin a IV., rendkívüli összoroszországi szovjetkongresszuson a békeszerződés ratifikálásáról mondott beszédében kifejtett. (Lásd Lenin Összes Művei. 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 88–105. old.) – 57
- ³³ Williams emlékezetből – pontatlanul – idézi azt a gondolatot, amelyet Lenin a harmadik összoroszországi szovjetkongresszuson a Népbiztosok Tanácsának munkájáról tartott beszámolójában kifejtett (lásd Lenin Összes Művei. 35. köt. 263. old.) – 57
- ³⁴ Az 1917-es oroszországi februári forradalomról van szó, amely a Szovjetunióban csak 1918. február 14-én bevezetett Gergely-naptár szerint március 11–12-én zajlott le. (A régi orosz naptár vagy Julián-naptár szerint, amely a XX. században már 13 napos eltérést mutatott, ez február 26–27. volt.) Petrográd forradalmi munkásai és katonái megdöntötték a cári önkényuralmat és megalakították a szovjeteket mint a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúráját, az Állami Duma pedig ugyanakkor megalakította a polgári ideiglenes kormányt. Így jött létre a kettőshatalom, amely júliusig maradt fenn. – 59
- ³⁵ A dnyeperi vízerőmű, a magnyitogorszki kohóművek, a harkovi és a cseljabinszki traktorgyár építéséről van szó, amely az SZK(b)P XVI. kongresszusának határozata alapján indult meg. – 71
- ³⁶ A leningrádi Mars-mezőn a forradalom harcosainak emlékét őrző egyik gránitlap felirata, amelyet Anatolij Lunacsarszkij szövegezett meg. – 74
- ³⁷ A feketeszázaknak nevezett felfegyverzett ellenforradalmár szervezetek tagjairól van szó; a cári kományszat toborozta ezeket az 1905–1907-es forradalom után a kispolgárság és a lumpenproletariátus soraiból pogromok végrehajtására, munkás- és parasztfelkelések letörésére. – 75
- ³⁸ Az oroszországi liberális burzsoázia vezető pártjának, az alkotmányos demokrata pártnak a tagjait nevezték kadetoknak a párt orosz nevének rövidítése alapján. A pártot 1905 októberében alapították. 1917-ben az ideiglenes kormányban vezető szerepet töltött be. Az októberi forradalom után a legélesebben szemben állt a szovjethatalommal, még az ellene folyó fegyveres harcban is részt vett. – 75
- ³⁹ A munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek I. összoroszországi kongresszusa 1917. június 3. és 24. (június 16. és július 7.) között ülésezett Petrográdban. A kongresszuson a mensevikek és a szociálforradalmárok voltak többségben; Lenin és a bolsevikok nem tud-

tak ervenyt szerezni akarataknak. A kongresszus támogatta az ideiglenes kormány határozatait, megszavazta a fronton megindítando támadást és a hatalomnak a szovjetek kezébe való átmenete ellen foglalt állást. – 80

⁴⁰ Az oroszországi kispolgárságból verbuvalodott szociálforradalmár part (tagjait a part orosz nevének rövidítése alapján eszereknek is nevezték) 1901 végén–1902 elején alakult narodnyik csoportok egyesülése útján, nevezetesen a narodnyikság és a revizionizmus eszméinek eklektikus keverékét alkották. A februári forradalom után a mensevikekkel együtt az ideiglenes kormány legfőbb támaszát alkotta. 1917. november végén a part balszárnya önálló partta alakult, s ez egy ideig együttműködött a szovjethatalommal, de aztán szembefordult vele. – 83

⁴¹ Williams nem közli, hogy melyik időpontra vonatkozik az általa közölt adat. 1917 nyarán a partnak a VI. kongresszus megállapítása szerint 240 000 tagja volt. – 87

⁴² Nyekraszov: Ki él boldogan Oroszországban? Fordította Áprily Lajos. Új Magyar Könyvkiadó, Budapest 1955. 106. old. – 114

⁴³ Orosz rövidítések: Iszkoszol – a XII. hadsereg lett csapatai katonáinak vegrehajto bizottsága; Iszkolat – Lettorszag egyesített szovjetjeinek vegrehajto bizottsága; Iszkosztrel – a lett lovaszek szovjetjének vegrehajto bizottsága. – 125

⁴⁴ A kiáltvány hiteles szöveget lásd: A nagy forradalom kronikája. Kossuth Könyvkiadó 1967. 236. old. – 127

⁴⁵ Az Állami Dumáról van szó. Tanácskozási jogú választott törvényhozó szerv volt ez, amelyet a cári Oroszországban az 1905-os forradalom nyomására hoztak létre 1906-ban. Antidemokratikus választási rendszer szerint választottak, amely biztosította a földbirtokosok és a burzsoázia fölenyét. Az Állami Duma Ideiglenes Bizottsága alakította meg 1917. február 27-én (március 3-án) az ideiglenes kormányt. – 138

⁴⁶ Williams a Lenin által megfogalmazott „Munkások, katonák és parasztok!” c. felhívásból idéz. Lásd Lenin Összes Művei. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 11. old. – 150

⁴⁷ A felhívást Lenin írta. Lásd a fakszimilét a 153. oldalon. Szövege: „Oroszország polgáraihoz!

Az ideiglenes kormány megbukott. Az államhatalmat a Munkások és Katonakuldtettek Petrográdi Szovjetjének szerve a petrográdi

proletariátusnak és helyőrségnek az élén álló Forradalmi Katonai Bizottság vette kezébe.

Az ügy, amelyért a nép harcolt – a demokratikus béke haladéktalan felajánlása, a földesúri földtulajdon megszüntetése, a termelés fölötti munkásellenőrzés, a szovjet kormány megalakítása – révbe jutott.

Éljen a munkások, katonák és parasztok forradalma!

A Munkás- és Katonaküldöttek
Petrográdi Szovjetje mellett működő
Forradalmi Katonai Bizottság

1917. október 25., reggel 10 óra.” – 151

⁴⁸ A Petrográdi Városi Dumáról van szó. A városi dumák önkormányzati szervek voltak a cári Oroszországban. 1785 óta alakultak ilyen városi dumák és az ideiglenes kormány alatt 1917-ben is működtek még. – 182

⁴⁹ Az Orosz Köztársaság Ideiglenes Tanácsáról, más néven előparlamentről van szó, amely 1917. szeptember 20-tól október 25-ig (október 3-tól november 7-ig) működött. Az oroszországi Demokratikus Tanácskozás hozta létre mint valamennyi oroszországi párt „képviselési szervét” az alkotmányozó gyűlés összeüléseiig. Ez a testület csak tanácskozási funkciókat töltött be, és arra szolgált, hogy a tömegeket elterelje a forradalmi harctól. – 188

⁵⁰ A Hon- és Forradalommentő Bizottságról van szó; ez eszer szervezet volt, Petrográdban működött 1917. október–novemberben és ellenforradalmi lázadásokat szervezett. – 188

⁵¹ Lásd a fakszimilét a 193. oldalon. A felhívás szövege:

„Minden becsületes állampolgárhoz!

A Forradalmi Katonai Bizottság elrendeli:

Tolvajok, fosztogatók, spekulánsok a nép ellenségeinek tekintendők.

E súlyos bűntettben vétkes személyek a Forradalmi Katonai Bizottság külön parancsára haladéktalanul letartóztatandók és a Kronstadti Börtönbe szállítandók a Forradalmi Katonai Törvénszéknek való átadásukig.

A Forradalmi Katonai Bizottság felkér minden társadalmi szervezetet, minden becsületes állampolgárt: lopás, fosztogatás, spekulálás, minden tudomásukra jutó esetét haladéktalanul jelentsék a Forradalmi Katonai Bizottságnak.

E csapás ellen harcolni kötelessége minden becsületes embernek. A Forradalmi Katonai Bizottság számít azok támogatására, akik szívükön viselik a nép érdekeit.

A spekulánsok és fosztogatók üldözésében könyörtelen lesz a Forradalmi Katonai Bizottság.

Forradalmi Katonai Bizottság

Petrográd, 1917. november 10.” – 190

⁵² Összoroszági Rendkívüli Bizottság az Ellenforradalom, a Szabotázs és a Spekuláció Elleni Harcra (a „Cseka” elnevezés az orosz betűrövidítésből ered); 1917. december 7-én (20-án) alakult meg a Népbiztosok Tanácsának rendelete alapján. Elnöke Feliks Dzerzsinszkij lett. – 190

⁵³ Lásd a fakszimilét a 194. oldalon. Szövege:

„Kötelező rendelkezés

1. Petrográd városában ostromállapot lép hatályba.

2. Utcákon és tereken tilos mindennemű gyűlésezés, összejövétel, tömörülés stb.

3. Borpincék, raktárak, gyárak, boltok, üzletházak, magánlakások stb. stb. fosztogatására tett mindennemű kísérleteket *előzetes figyelmeztetés nélkül géppuskatűzzel fognak megakadályozni.*

4. A lakóház-bizottságok, portások, házmesterek és a milícia mindenképpen kötelesek a házakban, valamint az udvarokon és az utcákon szigorú rendet fenntartani. A házak kapuit este 9 órakor be kell zárni és reggel 7 órakor lehet kinyitni. Este 9 óra után lakók csak a házbizottság ellenőrzése alatt engedhetők ki.

5. Aki szeszféleséget osztogat, árusít vagy szerez, illetve a 2. és a 4. pont ellen vét, azonnal letartóztatandó és szigorúan megbüntetendő.

Petrográd, december 6. éjjel 3 óra.

A Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjének

Végrehajtó Bizottsága mellett alakult

Bizottság a Pogromok Leküzdésére.” – 192

⁵⁴ A következő újságokról van szó:

„Recs” (A Szó) – a kadet párt központi lapja; Pétervárott jelent meg 1906. február 23-tól (március 8-tól). A Forradalmi Katonai Bizottság 1917. október 26-án (november 8-án) betiltotta, de más címekkel, például mint „Szvobodnaja Recs” (Szabad Szó) továbbra is megjelent 1918 augusztusáig.

„Gyeny” (A Nap) – liberális polgári napilap; Pétervárott adták ki 1912-től. A februári forradalom után a mensevikek kezére került, október 26-án (november 8-án) a Forradalmi Katonai Bizottság betiltotta. – 195

⁵⁵ Amerikai Bizottság a Közvélemény Tájékoztatására – Wilson elnök alakította meg 1917 áprilisában, amikor az Egyesült Államok belépett a világháborúba, mégpedig háborús propaganda, cenzúra

és kémkedés céljából. Oroszországban szovjetellenes tevékenységet fejtett ki, s egy lapot jelentetett meg „American Bulletins” címmel. – 195

⁵⁶ A parasztküldöttek szovjetjeinek rendkívüli összoroszországi kongresszusáról van szó, amely 1917. november 11. és 25. (november 24. és december 8.) között ülésezett Petrográdban. A jobboldali eszerek kísérletet tettek ugyan a kongresszus megosztására, de a többség mégis a munkás- és katonaküldöttek II. összoroszországi szovjetkongresszusának az álláspontját tette magáévá; a kongresszus által megválasztott ideiglenes Végrehajtó Bizottság egyesült az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottsággal. – 196

⁵⁷ „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatása” c. dokumentumot Lenin írta (lásd Lenin Összes Művei. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 219–232. old.); az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság 1918. január 3-i (16-i) ülésén elfogadták mint alapot és végleges kidolgozásra egyeztető bizottságnak adták át. Miután a „Kinyilatkoztatást” az alkotmányozó gyűlés nem volt hajlandó megtárgyalni, a III. összoroszországi szovjetkongresszus hagyta jóvá 1918. január 12-én (25-én), s erre épült később az első szovjet alkotmány. – 200

⁵⁸ A szerző által idézett események a Vasutasszövetség Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságával, a Vikzsellel folytatott tárgyalások körül robbantak ki. A Vikzsel, amelyben az eszereknek és a mensevikeknek volt vezető szerepük, október 29-én (november 11-én) ún. „egynemű szocialista kormány” megalakítását sürgette, arra számítva, hogy ebben magához ragadhatja a vezetést. A bolsevik párt Központi Bizottsága azzal a feltétellel járult hozzá a Vikzsellel való tárgyalásokhoz, hogy az elismeri a II. szovjetkongresszuson elfogadott kormányprogramot. Ám a Kamenyev vezette bolsevik küldöttség a tárgyalásokon engedett a Vikzsel követeléseinek, ez pedig a szovjethatalomról való lemondással volt egyértelmű. A Központi Bizottság elítélte ezt a magatartást, s amikor ismételen követelte az ellenzéki csoporttól megalkuvó álláspontja feladását, Kamenyev, Zinovjev, Rikov, Miljutyin és Nogin november 4-én (17-én) bejelentette a Központi Bizottságból való kilépését; Nogin, Rikov és Miljutyin emellett a Népbiztosok Tanácsából is kilépett. – 202

⁵⁹ Lenin Összes Művei. 35. köt. 73. old – 202

⁶⁰ Lásd 33. jegyzet. – 203

- ⁶¹ „Gyelo Naroda” (A Nép Ügye) – az eszer párt napilapja; Petrográdban jelent meg 1917 márciusától 1918 júliusáig. Ellenforradalmi tevékenysége miatt betiltották. – 203
- ⁶² A felhívás a „Pravda” 1918. február 24. számában jelent meg. Lásd a fakszimilét a 209. oldalon. – 210
- ⁶³ „Az amerikai internacionalista szocialistákhoz” címzett levélről van szó, amelyet Lenin angol nyelven írt, miközben Williamsszel beszélgetett, az Egyesült Államokba való visszautazása előtt. (Lásd Lenin Összes Művei. 50. köt. Kossuth Könyvkiadó 1977. 100. old.) – 218
- ⁶⁴ Jean Valjean – Victor Hugo „A nyomorultak” c. regényének alakja: becsületes fiatalember, aki kenyérlopás miatt sok évet tölt fegyházban, megkeseredett; kiszabadulása után az embereken való segítség vágya irányítja minden lépését. – 227
- ⁶⁵ A csunguzok (vagy hunhuzok, ami kínaiul „vörösszakállúakat” jelent) mandzsúriai fegyveres bandák résztvevői voltak. – 244
- ⁶⁶ Williams azt a gondolatot idézi, amelyet Lenin a ruházati ipari munkások IV. oroszországi kongresszusán 1921. február 6-án kifejtett (lásd Lenin Összes Művei. 42. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 303–304. old.). – 279

Névmutató

Abramovics, R. (Rein, R. A.) (1880–1963) – a Bund, e zsidó opportunisták szociáldemokrata szervezet egyik vezető tagja; 1917-ben az internacionalista mensevikek jobbszárnyához tartozott. 1920-ban emigrált. – 149

Alekszandra Fjodorovna (1872–1918) – II. Miklós cár felesége. – 217, 220

Andrej Petrovics – bolsevik, 1918-ban egy szibériai bányák komisszára. – 219–221

Antonov – bolsevik, a Vlagyivosztoki Szovjet tagja. – 237

Antonov-Ovszejenko, Vlagyimir Alekszandrovics (1883–1939) – bolsevik, a Petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság titkára, a Téli Palota elleni roham egyik irányítója. Az októberi forradalom után a Vörös Hadsereg egyik szervezője. – 147, 165–167, 175–181, 182

Avericskin, Fjodor Sztjepanovics (1889–1933) – az októberi forradalom idején a Balti Flotta Központi Bizottságának egyik vezetője, a flotta altisztje. 1917-től bolsevik. – 135, 137

Bakunyin, Mihail Alekszandrovics (1814–1876) – orosz forradalmár, az anarchizmus vezető teoretikusa. Tagja volt az I. Internacionálénak; 1872-ben zárták ki. – 104

Ball, John (1381-ben kivégezték) – az 1381-es angol parasztfelkelés egyik legismertebb vezetője; népi prédikátor. – 246

Beatty, Bessie (1886–1947) – amerikai író; az októberi forradalom idején újságíróként járt Oroszországban. Élményeiről számos cikk mellett könyvet is írt. – 35, 131, 151

Beleckij – az ohrana, a cári titkosrendőrség főnöke. – 185

Bismarck, Otto von (1815–1898) – porosz diplomata és államférfi, a Német Birodalom első kancellárja (1871–1890). – 197

Brailsford, Henry Noel (1873–1958) – angol publicista, a Független Munkáspárt egyik vezetője; az első világháború idején pacifista nézeteket hirdetett. – 89

Bryant, Louise (1890–1936) – amerikai újságíró, John Reed felesége. 1917 őszén egy újságírócsoporthoz járt Oroszországban, s erről könyvet írt. Később is több ízben ellátogatott a Szovjetunióba. – 151

Buffalo Bill (Cody, William F.) (1845–1917) – amerikai vadász, író, 1883-ban a Nebraska állambeli Omahában megrendezte az első Wild West Show-t. – 205–206

Bugyonnij, Szemjon Mihajlovics (1883–1973) – a polgárháború idején a vörös lovasság legendás parancsnoka, később a Szovjetunió marsallja. – 278

Buharin, Nyikolaj Ivanovics (1888–1938) – bolsevik, az októberi

forradalom után a „Pravda” főszerkesztője. 1918-tól a „baloldali kommunisták” vezetője, később a trockista ellenzékhez csatlakozott. – 44

Bullitt, William Christian (1891–1967) – amerikai diplomata, részt vett a párizsi békekonferencián. 1919 márciusában egy misszió vezetőjeként Szovjet-Oroszországban járt. 1933–1936-ban az Egyesült Államok első nagykövete a Szovjetunióban. – 29

Burcev, Vlagyimir Lvovics (1862–1942) – orosz publicista, a „Biloje” (Múlt) c. történelmi folyóirat kiadója. A cári titkosrendőrség több provokátorát leplezte le. Az októberi forradalommal szembehelezkedett és emigrált. – 186

Carlyle, Thomas (1795–1881) – angol publicista, történész és filozófus; a hőskultusz idealista koncepcióját propagálta. – 58

Chopin, Frédéric (1810–1849) – jeles lengyel zongoraművész és zeneszerző. – 93, 136

Csajkovszkij, Pjotr Iljics (1840–1893) – kiváló orosz zeneszerző. – 136

Csernov, Viktor Mihajlovics (1873–1952) – szociálforradalmár teoretikus, az eszer párt egyik szervezője. A februári forradalom után az ideiglenes kormány tagja. Az októberi forradalom után szembefordult a szovjethatalommal. – 99, 196

Csheidze, Nyikolaj Szemjonovics (1864–1926) – grúz újságíró, a mensevizmus egyik vezetője. A februári forradalom után az Állami Duma Ideiglenes Bizottságának tagja. Az októberi forradalom után szembefordult a szovjethatalommal. – 81

Csicserin, Grigorij Vasziljevics (1872–1936) – szociáldemokrata, 1917-ben csatlakozott a bolsevikokhoz. 1918-tól 1936-ig külügyi népbiztos. – 53

Dan (Gurvics), Fjodor Iljics (1871–1947–) vezető mensevik, a februári forradalom után a szovjetek Központi Végrehajtó Bizottsága elnökségének tagja. Szovjetellenes tevékenysége miatt 1922-ben kiutasították az országból. – 145, 159

Danton, Georges Jacques (1759–1794) – francia forradalmár, ügyvéd, a monarchia megdöntése után igazságügyminiszter, a Konvent tagja. 1793-tól békülékeny álláspontra helyezkedett a girondistákkal szemben, s egész csoport gyűlt köré. 1794 áprilisában letartóztatták és a forradalmi törvényszék ítélete alapján kivégezték. – 207

Dibenko, Pavel Jefimovics (1889–1938) – bolsevik; katonai vezető és államférfi. A februári forradalom után a Balti Flotta Központi Bizottságának elnöke, tevékenyen részt vett az októberi fegyveres felkelés előkészítésében. 1918-tól tengerészeti népbiztos. – 27, 128

Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821–1881) – kiváló orosz író; 1849-ben forradalmi tevékenysége miatt szibériai kényszermunkára vitték. „Feljegyzések a holtak házából” c. művében a szibériai fegyencéletet mutatja be. – 231

Duhonyin, Nyikolaj Nyikolajevics (1876–1917) – cári tábornok, az októberi forradalom idején főparancsnok. Mivel nem volt hajlandó megkezdni a fegyverszüneti tárgyalásokat, a szovjet kormány leváltotta. Amikor a forradalmi csapatok elfoglalták a főhadiszállást, saját katonái megölték. – 184

Duncan, James – az Amerikai Munkásszövetség jobboldali vezetője, 1917-ben a Root-misszió tagjaként Oroszországban járt. – 87

Fedoszejev – szpasszkojei paraszt. – 117, 119

Garibaldi, Giuseppe (1807–1882) – olasz nemzeti hős, vezette az 1848–1867-es szabadságharcot a Habsburg-monarchia és a nápolyi Bourbon-ház ellen, Itália egyesítéséért. – 42

Gogol, Nyikolaj Vasziljevics (1809–1852) – kiváló orosz író. – 120

Gompers, Samuel (1850–1924) – jobboldali szakszervezeti vezető az Egyesült Államokban, az Amerikai Munkásszövetség egyik megalapítója. – 195

Goodsell, Fred – Williams egykori diáktársa. – 269

Gorkij, Makszim (Peskov, Alekszej Makszimovics) (1868–1936) – jeles orosz író, a szovjet irodalom megalapítója. – 55, 120, 159

Gumberg, Alekszandr (Alex) – 1917-ben Petrográdban tolmácként működött. – 93, 95, 123, 151

Gyenyikin, Anton Ivanovics (1872–1941) – cári tábornok, a polgárháborúban a fehérgárdista csapatok főparancsnoka Dél-Oroszországban. – 13, 204, 277, 278, 281

Harriman, Edward Henry (1848–1909) – amerikai vasútkirály, az Illionis Central és a Pacific Union ura. – 50

Hillquit, Morris (1869–1933) – jobboldali szocialista az Egyesült Államokban, a Szocialista Párt jobbszárnyát vezette. – 23

Hindenburg, Paul von Beneckendorf und von (1847–1934) – porosz tábornagy, az első világháborúban a császári német hadsereg vezérkari főnöke, a weimari köztársaság utolsó elnöke (1925–1934). – 197

Hoffmann, Max (1869–1927) – porosz tábornok, 1916-tól a keleti hadszíntér főparancsnokának vezérkari főnöke. A breszt-litovszki béketárgyalásokon a német delegáció vezetője. – 198

Huysmans, Camille (1871–1968) – vezető belga szocialista, 1904-től 1919-ig a II. Internacionálé Nemzetközi Szocialista Irodájának a titkára. – 23

Ivanov, Ivan – szpasszkojei paraszt. – 111–113

Janisev, Mihail Petrovics (1884–1920) – bolsevik, 1906-tól 1917-ig amerikai emigrációban élt. Tevékenyen részt vett az októberi forradalomban, utána a moszkvai forradalmi törvényszék elnöke. A Vrangell elleni harcokban esett el. – 8, 20, 23, 88–89, 104, 106–121, 281

Jarcsuk – anarchista vezető Petrográdban az 1917-es forradalmi harcokban. – 95

Jerome lásd Lifschitz, Jerome

Jesse James – cowboytörténetek népszerű hőse. – 205

Jordan – bolsevik, a Vlagyivosztoki Szovjet tagja. – 237

Jugyenyics, Nyikolaj Nyikolajevics (1862–1933) – a cári hadsereg tábornoka, az októberi forradalom után az ellenforradalmi erők egyik parancsnoka. – 277, 278

Kalegyin, Alekszej Makszimovics (1861–1918) – a cári hadsereg tábornoka, 1917 végén–1918 elején a doni kozákok egyik ellenforradalmi lázadását vezette, s ennek megghiúsulása után öngyilkos lett. – 161, 244

Kamenyev (Rosenfeld), Lev Boriszovics (1883–1936) – bolsevik, az októberi forradalom után a Moszkvai Szovjet elnöke. Újra meg újra szembefordult a párt lenini politikájával. – 46, 202

Kamkov (Katz), Borisz Davidovics (1885–1938) – a baloldali eszerek egyik vezetője. 1918-ban fellépett a breszti békeszerződés ellen, az eszer lázadás egyik szervezője. – 33

Kaplan (Roitblat), Fanni (1918-ban kivégezték) – szociálforradalmár terrorista, 1918. augusztus 3-án merényletet követett el Lenin ellen. – 37

Katalin, II. (1729–1796) – orosz cárnő (1762–1796). – 126

Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics (1881–1970) – szociálforradalmár, a februári forradalom után az ideiglenes kormány minisztere, áprilistól miniszterelnöke és főparancsnok. Az októberi forradalom után szembefordult a szovjethatalommal, 1918-ban külföldre szökött. – 21, 31, 90, 94, 97–98, 121, 122, 127, 134, 139, 142–143, 151, 154, 159, 163, 170, 185, 239, 268, 275

Kolcsak, Alekszandr Vasziljevics (1873–1920) – cári tengernagy. 1918-ban az Urálban, Szibériában és a Távol-Keleten katonai diktatúrát létesített. – 13, 204, 277, 278, 280

Kollontaj, Alekszandra Mihajlovna (1872–1952) – szociáldemokrata, 1915-től bolsevik. A februári forradalom után a Petrográdi Szovjet Végrehajtó Bizottságának tagja. Az októberi forradalom után népjóléti népbiztos, később diplomata. – 27–28, 102, 190

Kornyilov, Lavr Georgijevics (1870–1918) – a cári hadsereg tábornoka, 1917 augusztusában az ellenforradalmi katonai puccs szervezője. – 127, 128, 129, 134, 138

Kraszín, Leonyid Boriszovics (1870–1926) – szociáldemokrata, mérnök. Az októberi forradalom után vezető gazdasági posztokat töltött be, 1920-tól külkereskedelmi népbiztos. – 53

Krasznoscokov, Alekszandr Mihajlovics (1880–1937) – bolsevik, 1902-től 1917-ig amerikai emigrációban élt. 1917-ben a Vlagyivosztoki Szovjet tagja lett, 1918-ban a Távol-keleti Népbiztosok Tanácsának elnöke, a Kolcsak-rezsim leverése után a Távol-keleti Köztársaság miniszterelnöke és külügyminisztere. – 88, 239

Krasznov, Pjotr Nyikolajevics (1869–1947) – a cári hadsereg tábornoka, az októberi forradalom után a Petrográd ellen támadó kozák csapatok parancsnoka. – 185, 248

Krilenko, Nyikolaj Vasziljevics (1885–1938) – bolsevik, 1917-ben a Petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság tagja, az októberi forradalom után a hadsereg főparancsnoka. – 45, 150

Krupszkaja, Nagyezsda Konsztantyinovna (1869–1939) – bolsevik, Lenin felesége. Az októberi forradalom után közoktatásügyi népbiztoshelyettes. – 10, 12, 26, 27, 39

Kucsin, G. D. – a cári hadsereg tisztje, trudovik. A II. oroszországi szovjetkongresszuson ellenezte, hogy a hatalmat átvegyék a szovjetek. – 149

Kuntz, Charles – a filozófia professzora az Egyesült Államokban. 1917–1918-ban Szovjet-Oroszországban járt. – 40, 205, 210, 213, 221, 222, 228

Laski, Harold Joseph (1893–1950) – angol szociológus, munkáspárti politikus; a „demokratikus szocializmus” egyik ideológusa. – 7

Lenin (Uljanov), Vlagyimir Iljics (1870–1924) – az N. Lenin álnévet az októberi forradalom után sokszor Nyikolaj Leninnek értelmezték, bár semmi sem utal arra, hogy így nevezte volna magát. – 7–13, 17–58, 63–71, 88, 102, 145, 192, 198, 202, 210, 218, 234

Lifschiz, Jerome – 1917–1918-ban a vlagyivosztoki „Kresztyanyin i Rabocsij” (Paraszt és Munkás) c. lap szerkesztője. – 245, 251, 272

Lincoln, Abraham (1809–1865) – az Egyesült Államok elnöke (1861–1865), vezette a déli államok rabszolgatartói elleni polgárháborút. – 84, 121, 184

Lunacsarszkij, Anatolij Vasziljevics (1875–1933) – bolsevik, neves publicista, az októberi forradalom után közoktatásügyi népbiztos. – 202

Malinovszkij, Roman Vasziljevics (1876–1918) – a IV. Állami Dumában (1912–1914) a bolsevik frakció tagja volt, később kiderült, hogy provokátor, a cári titkosrendőrség besúgója. – 41

Marat, Jean-Paul (1744–1793) – radikális népvezér a francia forradalomban, a Konvent tagja; girondisták meggyilkolták. – 207

Martov, L. (Cederbaum, Julij Oszipovics) (1873–1923) – vezető mensevik, az októberi forradalom után szembefordult a szovjethatalommal, 1918-ban emigrált. – 149

Marx, Karl (1818–1883) – 29, 49, 128, 197, 198

Melnyikov (1918-ban megölték) – mensevik, a Vlagyivosztoki Szovjet tagja. – 237, 257, 281

Mihail Petrovics lásd Janisev, Mihail Petrovics

Miklós, II. (Romanov) (1868–1918) – az utolsó orosz cár (1894–1917). – 23, 76, 81, 85, 220, 235

Miklós nagyherceg (Nyikolaj Nyikolajevics Romanov) (1856–1929) – az első világháborúban a cári haderő főparancsnoka. – 76, 190

Miljukov, Pavel Nyikolajevics (1859–1943) – a kadet párt egyik vezetője, a februári forradalom után az ideiglenes kormány külügyminisztere. Tevékenyen harcolt a szovjethatalom ellen. – 75

Miljutyin, Vlagyimir Petrovics (1884–1937) – bolsevik, az októberi forradalom után földművelésügyi népbiztos. 1918–1921-ben a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács elnökhelyettese. – 202

Mohamed (kb. 571–632) – arab próféta, az iszlám vallás megalapítója. – 128

Napóleon, I. (Bonaparte) (1769–1821) – francia hadvezér, a francia köztársaság első konzulja, Franciaország császára (1804–1814 és 1815). – 58

Naudeau, Ludovic – francia újságíró, 1919 februárjában interjút készített Leninnel. – 48, 51–52

Naumov – munkásból lett ügyész. – 191

Neibuts, Arnolds (1889–1919) – lett munkás, 1912–1917-ben amerikai emigrációban élt. 1917-ben az OSZD(b)MP Vlagyivosztoki Bizottságának titkára, 1918-ban az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság tagja. A fehérek mint a Kolcsak-rezsim elleni felkelés szervezőjét agyonlőtték. – 20, 89, 280

Nogin, Viktor Pavlovics (1878–1924) – bolsevik, a februári forradalom után a Moszkvai Szovjet elnöke, az októberi forradalom után kereskedelmi és iparügyi népbiztos. – 202

Nolde – lett földbirtokos. – 140

Nyekraszov, Nyikolaj Alekszejevics (1821–1878) – neves orosz költő, forradalmi demokrata. – 20

Nyikiforov, Pjotr Mihajlovics (1882–1974) – bolsevik, szovjet államférfi, az októberi forradalom után a Vlagyivosztoki Szovjet elnökhelyettese. – 237

Nyikolajev, Alekszandr Panfomirovics (1860–1919) – a cári hadsereg tábornoka, az októberi forradalom után a szovjethatalom mellé állt. 1919 májusában Jugyenyics csapatai elfogták és meggyilkolták. – 201

Olgin (Novomajszkij, M. N.) – író, publicista, 1914-ben az Egyesült Államokba emigrált, bekapcsolódott az amerikai szocialista mozgalomba, majd belépett az Egyesült Államok Kommunista Pártjába. Több könyvet és számos cikket írt a Szovjetunióról, munkatársa volt szovjet lapoknak. – 32

Orlov, Mihail Ivanovics – Szmolenszk környéki kolhozparaszt. – 67–68

Panyina, Sz. V. grófnő – a kadet párt egyik vezetője, az ideiglenes kormányban népjóléti miniszterhelyettes. – 190

Péter, I., Nagy (Romanov) (1672–1725) – orosz cár (1682–1725). – 89, 103

Peters, Jēkabs (1886–1938) – lett bolsevik. Az októberi forradalom idején a Petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság tagja, a Cseka elnökhelyettese. – 20, 23, 46, 203

Pilsudski, Józef (1867–1935) – lengyel marsall, reakciós politikus, az első világháborúban a császári Németország oldalán harcoló lengyel csapatok parancsnoka, 1918–1922-ben, majd egy államcsíny után 1926-tól Lengyelország államfője. – 277

Platten, Fritz (1883–1942) – svájci kommunista, 1917 áprilisában megszervezte Lenin és más orosz emigránsok hazautazását. 1919-ben a Kommunista Internacionálé egyik alapítója. – 35

Plehanov, Georgij Vasziljevics (1856–1918) – kiemelkedő orosz marxista, filozófus, 1903-tól mensevik. – 41

Podvojszkij, Nyikolaj Iljics (1890–1948) – bolsevik, az októberi forradalom idején a Petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság elnöke. Antonov-Ovszejenkóval együtt irányította a Téli Palota elleni rohamot. – 34

Pokrovszkij, Mihail Nyikolajevics (1868–1932) – bolsevik, az októberi forradalom után közoktatásügyi népbiztoshelyettes. – 203

Prominszkij – bolsevik, a Vlagyivosztoki Szovjet tagja. – 237, 251

Radek, K. B. (1885–1939) – szociáldemokrata, 1917-től a bolsevik párt tagja, a „Pravda” és az „Izvesztyija” munkatársa. Többször fellépett a párt lenini politikája ellen. – 33

Ransome, Arthur (1884–1967) – angol író, publicista, brit lapok tudósítójaként 1916–1918-ban és 1919–1924-ben Oroszországban működött. Rokonszenvezett a szovjethatalommal. – 36, 276

Raszputyin (Novih), Grigorij Jefimovics (1872–1916) – kalandor szerzetes, nagy befolyásra tett szert II. Miklós udvarában. – 75, 131

Redding, Joe – amerikai újságíró, 1920-ban Szovjet-Oroszországban működött. – 230

Reed, John (Jack) (1887–1920) – amerikai író, publicista. „Tíz nap, amely megrengette a világot” c. könyvével világhírnévre tett szert. Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának egyik alapítója. Moszkvában halt meg tífuszban, a Kreml falánál temették el. – 11, 12, 124, 169, 197, 206

Reinstein, Boris (1866–1947) – orosz emigráns az Egyesült Államokban, a Szocialista Munkáspárt funkcionáriusa, az októberi forradalom után a Kommunista Internacionálé munkatársa. – 124

Rikov, Alekszej Ivanovics (1881–1938) – bolsevik, 1917-ben belügyi népbiztos, majd a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács elnöke. A húszas években a párt jobboldali ellenzékéhez tartozott. – 202

Rjazanov (Goldenbach), David Boriszovics (1870–1938) – szociáldemokrata, 1911–1916-ban a II. Internacionáléban Marx és Engels műveinek megjelentetésén munkálkodott. 1917-ben a bolsevikokhoz csatlakozott, 1921-ben a Marx–Engels Intézet igazgatója lett. – 101

Robins, Raymond (1873–1955) – az Egyesült Államok hadseregének

ezredese, 1916–1918-ban az amerikai vöröskeresztes misszió vezetője Szovjet-Oroszországban. – 10–11, 47, 197, 275

Rodzjanko, Mihail Vlagyimirovics (1859–1924) – nagybirtokos, az októbrista párt egyik vezetője. A III. és a IV. Állami Duma elnöke, az októberi forradalom után aktív ellenforradalmár. – 138

Root, Elihu (1845–1937) – az Egyesült Államok egy oroszországi misszióját vezette, amelynek az lett volna a feladata, hogy megakadályozza Oroszországnak a világháborúból való kilépését; a misszió támogatta az ideiglenes kormányt a forradalmi mozgalom elleni harcban. – 53, 87, 94

Shakespeare, William (1554–1616) – kiváló angol költő és színműíró. – 7

Sisson, Edgar – 1918-ban az Amerikai Bizottság a Közvélemény Tájékoztatására orosz tagozatának a vezetője; szovjetellenes hamisítások egy gyűjteményének a kiadója. – 18

Spargo, John (szül. 1876) – az amerikai Szocialista Munkáspárt jobbszárnyának tagja, uszított a szovjethatalom és a bolsevikok ellen. – 204

Szejder – a cári hadsereg őrnagya, a petrográdi helyőrség parancsnoka. – 188

Szaakjan – örmény szociálforradalmár, az I. szovjetkongresszuson megválasztott Központi Végrehajtó Bizottság elnökhelyettese. – 100

Szadovnyikov – mariinszki közlekedési biztos. – 222

Szartov – bolsevik, munkás Nyizsnyij Novgorodban. – 84

Szemjonov, Grigorij Mihajlovics (1890–1946) – a cári hadseregben kapitány. 1917 novemberében és decemberében szovjetellenes felkelést szervezett, de ezt hamar leverték. Mandzsúriában gyűjtött újabb csapatokat, és 1918 augusztusában véres rezsimet hozott létre a Bajkálontúlon. A polgárháború után Mandzsúriába szökött, és onnan folytatta a szovjetellenes harcot. – 244–247

Szibircev, Vsevolod Mihajlovics (1893–1920) – bolsevik, az I. és a II. oroszországi szovjetkongresszus küldötte, 1918-ban a Vlagyivosztoki Szovjet Végrehajtó Bizottságának titkára. 1918 júniusában a csehszlovákok letartóztatták, de megszökött és partizánként harcolt tovább. A japán intervenciók meggyilkolták. – 236

Szkvirszkij – 271

Szuhanov, Alekszandr – cári bíró Vlagyivosztokban. Konsztantyin Szuhanov apja. – 235

Szuhanov, Konsztantyin Alekszandrovics (1894–1918) – bolsevik, az OSZD(b)MP Távol-keleti Bizottságának tagja, az októberi forradalom után a Vlagyivosztoki Szovjet elnöke és a Távol-keleti Népbiztosok Tanácsának tagja. Fehérgárdisták meggyilkolták. – 235, 239, 240, 251, 257, 264, 275, 281

Szuhomlinov, Vlagyimir Alekszandrovics (1848–1926) – a cári hadsereg tábornoka, 1909–1916-ban hadügyminiszter. – 185

Taylor, Frederick Winslow (1856–1915) – amerikai mérnök, maximális teljesítmény elérésére irányuló munkaszervezési rendszert alapított meg. – 49

Thacher – az Egyesült Államok hadseregének őrnagya, részt vett a Szovjet-Oroszország elleni intervencióban. – 268

Tolsztoj, Lev Nyikolajevics (1828–1910) – jeles orosz író. – 30, 57, 121, 201, 224

Tonkonogij – a Vlagyivosztoki Szovjet tagja. – 247, 281

Trockij (Bronstein), Lev Davidovics (1879–1940) – mensevik, 1917-ben felvették a bolsevik pártba. Az októberi forradalom után először külügyi népbiztos; a szovjet békeküldöttség vezetőjeként Breszt-Litovszkban önhatalmúlág félbeszakította a tárgyalásokat; ezért leváltották. Később hadügyi és haditengerészeti népbiztos. Állandó frakciós harcot folytatott a szocializmus felépítésének lenini programja ellen. 1929-ben kiutasították a Szovjetunióból. – 17, 47, 58, 88, 99–102, 128, 141, 149, 157, 159, 169, 186, 189, 203, 210, 218, 234

Tyerescsenko, Mihail Ivanovics (1886–1956) – ukrán nagybirtokos és tőkés. A februári forradalom után az ideiglenes kormány pénzügyminisztere, majd külügyminisztere. – 157, 185

Tyutcssev, Fjodor Ivanovics (1803–1873) – orosz költő. – 151

Uljanova, Marija Iljinyicsna (1878–1937) – bolsevik, Lenin húga. Az októberi forradalom után a „Pravda” munkatársa. – 25, 27, 39, 68

Urickij, Moiszej Szolomonovics (1873–1918) – szociáldemokrata, 1917-ben csatlakozott a bolsevikokhoz. Az októberi forradalom idején a Petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság tagja, 1918 márciusától a petrográdi Cseka elnöke. Szociálforradalmárok meggyilkolták. – 29

Utkin – bolsevik, a Vlagyivosztoki Szovjet tagja. – 237, 281

Vilmos, II. (Hohenzollern) (1859–1941) – az utolsó német császár (1888–1918). – 18, 47, 135, 276

Volodarszkij, V. (Goldstein, Moiszej Markovics) (1891–1918) – bolsevik, 1917-ben a Petrográdi Szovjet elnökségének tagja, az októberi forradalom után a sajtó-, propaganda- és agitációs ügyek biztosa, a „Krasznaja Gazeta” (Vörös Újság) szerkesztője. Szociálforradalmárok meggyilkolták. – 20, 23, 29, 89, 280

Voszkov, Szemjon Petrovics (1889–1918) – bolsevik, 1906-tól 1917-ig amerikai emigrációban élt. 1917-ben a szesztrorrecki fegyvergyár pártbizottságának elnökeként szervezte a Vörös Gárda felfegyverzését. Aktív harcosként vett részt az októberi forradalomban; a polgárháborúban esett el a Vörös Hadsereg komisszáriaként. – 20, 23, 89, 182, 260

Vrangel, Pjotr Nyikolajevics (1878–1928) – a cári hadsereg tábornoka, 1920-ban a dél-oroszországi fehérgárdista csapatok parancsnoka. – 277–278

Walsh, William Thomas – a hadtörténet professzora a washingtoni egyetemen. – 7

Washington, George (1732–1799) – főparancsnok az amerikai függetlenségi háborúban, az Egyesült Államok első elnöke (1789–1797). – 121

Webster, Daniel (1782–1852) – amerikai politikus, harcolt az ország egységeért. – 181

Wells, Herbert George (1866–1946) – angol író, főleg utópista regények szerzője. 1920-ban járt Szovjet-Oroszországban és találkozott Leninnel; ezzel foglalkozik 1920-ban közzétett „Russia in the shadows” (A ködbe borult Oroszország) c. könyve. – 7, 274

West, Julius – angol újságíró, 1917-ben Oroszországban működött. – 22

Wilcox – 40

Wilson, Thomas Woodrow (1856–1924) – ügyész és politikus, az Egyesült Államok elnöke (1913–1921). – 43, 54, 267

Zinovjev (Radomiszlszkij), Grigorij Jevszejevics (1883–1936) – bolsevik, az októberi forradalom után a Petrográdi Szovjet elnöke, a húszas években a trockista ellenzék egyik vezetője. – 46–47, 102, 145, 202

Tartalom

GONDOLATOK AZ OKTÓBERI FORRADALOMRÓL	5
LENIN, AZ EMBER, ÉS MŰVE	15
Bevezetés	17
Tíz hónap Leninnel	20
A VILÁG LEGNAGYOBB FOGADÓTERME	61
AZ OROSZ FORRADALMON KERESZTÜL	73
Bevezetés	75
Első rész. Akik a forradalmat csinálták	80
Első fejezet. A bolsevikok és a város	80
Második fejezet. Petrográd tüntet	91
Harmadik fejezet. Paraszti közbiztonság	104
Negyedik fejezet. A vitéz lovaskatona	121
Ötödik fejezet. A matróz elvtársak	128
Második rész. A forradalom és a rákövetkező napok	138
Hatodik fejezet. „Minden hatalmat a szovjeteknek!”	138
Hetedik fejezet. November 7. – új történelmi dátum	144
Nyolcadik fejezet. Fosztoogatják a Téli Palotát	151
Kilencedik fejezet. Vörösgárdisták, fehérősgárdisták és banditák	161
Tizedik fejezet. Kegyelmet vagy halált a fehérnek?	172
Tizenegyedik fejezet. Az osztályok háborúja	188
Tizenkettedik fejezet. Az új rend építése	202
Harmadik rész. A forradalom kiterjedése	213
Tizenharmadik fejezet. Felkelnek a sztyepek	213
Tizennegyedik fejezet. A cseremhovói vörös fegyveresek	223
Tizenötödik fejezet. A Vlagyivosztoki Szovjet és vezetői	231
Tizenhatodik fejezet. Munkában a helyi szovjet	238
Negyedik rész. A forradalom diadala	249
Tizenhetedik fejezet. A szövetségesek szétzúzzák a szovjeteket	249
Tizennyolcadik fejezet. A vörös temetés	260
Tizenkilencedik fejezet. Elutazás	268
Husadik fejezet. Visszapillantás	273
Jegyzetek	283
Névmutató	293

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

86.1383/10 – Zrínyi Nyomda, Budapest

Felelős vezető Vágó Sándorné vezérigazgató

A kötetet Zalai Edvin szerkesztette

Képszerkesztő Fábri Magda

A borító és a kötéstervezés Szántó Tibor munkája

Műszaki vezető Bereczki Gábor

Műszaki szerkesztő Novák Ferenc

Terjedelme 16,7 (A/5) ív + 2 lap színes képmelléklet